

لهبلا وکراوه کانی رینکخراوی رابیتتهی مروئی

کتیپی ژماره (۲۵)

ژینگه رایکمانه

خویندنه و به کی مه به ستدار و پره و شتییه له بهر روشنایی فیهی میزان دا
بو به ره نگرابوونه ی مه ترسییه کان و پاریزگاری (له هه ر شتیکی پیوانه کراو) و
ده سته به رکردنی هاوسه نگی ژینگه پی و رۆلی ئابووری بازنه پی تیایدا

نوسینی:

پ. د. عه لی محیدین قه ره داغی

ئه مینداری گشتی یه کیتی جیانی زانایانی موسلمان
سه رۆکی ئه نجومه نی ئه مینداری پی رینکخراوی رابیتتهی مروئی
سه رۆکی ئه نجومه نی ئه مینداری پی زانکۆی گه شه پندانی مروئی
جیگری سه رۆکی ئه نجومه نی ئه وروپی بو فه توا و تو یژینه وه

وه رگپرانی

محمد محمد حمه میرزا

ناوی کتیب: ژینگه دایکانه
نوسەر: پ.د.د. علی محیدین قەرهداغی
وهرگێران و ئاماده کردن: محمد محمد همه میرزا
بابهتی کتیب: ئایخی- ژینگه پی
سه ره رشتیاری پرۆژه: حسین شیخ نجم الدین قەرهداغی
دی زاینی ناوه وهو دهره وه: شیرکو خانزادی

به ره ه می نووسینگه ی راگه باندنی (پ.د.د. علی قەرهداغی) - سلیمانی ۲۰۲۲
چاپ: چاپی یه کهم، سلیمانی، سالی ۲۰۲۲
تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

له به پرئوه به رایه تی گشتی کتیبخانه گشتیه کان/ ههریمی کوردستان
ژماره (۱۶۶۴) ی سالی (۲۰۲۲) ی پندراوه

پیشه کی وه رگیژ

سوپاس و ستایش بۆ خوای مه زن و به دهبینه زمان، درود و سه لام له سه ر گه وره مان پیغه مبه ر موحه ممه د، له سه ر مالباتی به پیزی، له سه ر هاوه لانی راستگۆی و له سه ر هه ر که سیکیش شوینکه وته ی په یامه نه مره که یه تی تا پۆزی دوایی.

ئهم کتیبه به نرخه له پێگای برای به پیز به پرسی دهسته ی بالای (ریکخراوی رابینه مرویی) هوه که وته دهستم، پاش خویندنه وه و سه رنجدان له ناوه پۆکی، پیشنیاریان کرد- سوپاسی متمانه یان ده که م- گه ر بتوانم ههستم به وه رگیژانی، چونکه پرسیکی زیندوه وه پێویستی ئهم سه رده مه یه . پشتم به خوای گه وره به ست و دهستمدا یه وه رگیژانی، نایشارمه وه که له گه ل وه رگیژانی هه ر بابه تیکیدا ههستم به حه وانه وه و ئاسوده یی ژۆر کرد، هاوکات سوپاسی خوای گه وره م کرد له سه ر به خششی نیعمه تی ئهم ئاینه پیروژه ی که به هه ق ئاینی هه مووکات و شوین و سه رده مانیکه، شیوازی داپشتنیشی به قه له می نوسه ری به پیز و زانای پایه به رز که باوه ر و نیه تی راسته قینه له گه ل هه ر وشه یه کیدا له دل و ده روونیه وه هه لده قولی، ئه وه نده ی تره انیدام که ماوه یه ک له ته مه ن ببه مه سه ر له گه لیدا، ئهم به ره مه شی ده خرپته سه ر ئه و مه وسوعه زانستیبه مه زنه ی که ته مه نی به ره که تدار ی تیایدا ده باته سه ر.

پرسی ژینگه ش یه کیکه له و پرسانه که له ئه م پۆدا زانایانی پسپۆر و ریکخراوه په یوه ندیاره کان و ناوه ند و په یمانگاو ئه کادیمیایانی تووژینه وه ی سه رقالکردوه، ته نانته ئاوولپینه دانه وه ی وه ک پێویست هه ره شه یه که و به رۆکی جیهانی گرتوه، جیهانی ئیسلامیش به شیکه له و جیهانه و به ده ر نیه له کیشه کانی ئه و پرسه دهسته و یه خه یه له گه لیدا، لیره وه مامۆستای به پیز هه ستاوه به خسته پرووی تیروانیی ئیسلام بۆ گرنگیتی ئه و پرسه زیندوه و چاره سه رکردنی ئه و کیشه یه له پوانگه ی قورئانی پیروژ و سوننه ته وه، قوول داچووه له پروونکردنه وه ی مه به سه ته قورئانییه کان و دابه زاندیان به سه ر واقیعه دا

به‌پیی فیهی میزان و گه‌شه‌پیدانی گشتی و گه‌شهی ئابووری، ئەمه له‌پال هینانی هه‌ندئ له پینماییه جیهانیی و هه‌رئیمایه‌تییه‌کان بۆی.

ژینگه له ئەمرۆدا بوو‌ته ئەو پرسه که زانایانی مه‌به‌سته شه‌رعییه‌کان له ئیسلامدا به یه‌کیک له مه‌به‌سته زیندوو‌ه‌کانی سه‌رده‌م ناوزه‌دی ده‌که‌ن، به‌تاییه‌تی به حوکمی گۆرپینی که‌شو هه‌واو پیسبوونی ژینگه که بوو‌ته هه‌ره‌شهی جیددی له‌سه‌ر جیهانی ئەمرۆ و له‌سه‌ر تاک به تاکي کۆمه‌لگا‌کان. جا بۆ ئەوهی ئەم به‌ره‌مه به‌نرخه وه‌ک خۆی بگه‌یه‌نمه ده‌ستی خوینه‌ری به‌رپز و هه‌قی خۆی بده‌م، ئەوا له پرۆسه‌ی وه‌رگێرانییدا ئەوه‌نده‌ی خوای گه‌وره ته‌وفیقی دام هه‌ولمداوه ورده‌کاری بکه‌م له دانانه‌وه‌ی ماناو زاراوه‌و ده‌سته‌واژه‌کاندا.

بۆ رافه‌ی ئایه‌ته پیرۆزه‌کان و فه‌رموو‌ده‌کانیش ئەوا هه‌ندیکیان به‌پیی پیوستی بابه‌ت و میانه‌ی توێژینه‌وه‌که دووباره بوونه‌ته‌وه، بۆیه هه‌ولمداوه ته‌نها یه‌کجار واتای کوردی بۆ ئەو ئایه‌ته دووباره بووانه دابه‌زینم، ئەوه‌ش بۆ پارێزگاری بوو له زۆر دووباره نه‌بوونه‌وه تیایدا.

له په‌روه‌ردگاری به به‌زه‌یی ده‌پاریمه‌وه پاداشتی به‌خیری مامۆستای به‌رپز بداته‌وه له‌سه‌ر هه‌ر وشه‌یه‌کی، به لوتفی گه‌وره‌یی خۆی ئیمه‌ش بێه‌ش نه‌کات له‌و پاداشته. پوومان له زاتیکی به‌خشنده‌یه‌و پشت و په‌ناو بیسه‌ر و وه‌لامگۆی دۆعا‌کان هه‌ر ئەو زاته‌یه.

وه‌رگێر

محمد محمد حمه‌میرزا

٢٠٢٢/٥/١٨

سلیمانی

پیشه کی نووسهر

سوپاس و ستایش بۆ پهروهردگاری جیهانیان، درود و سهلام له سههر پیغه مبهری پهوانه کراو به رحمت بۆ جیهانیان موحه ممه د، له سههر براكانی له پیغه مبهران، له سههر خانه واده ی پاک و بهرپیزی، له سههر هاوه له شکومه ند و بهرکه تداره کانی، له سههر هر که سیکی تر که شوینکه وته ی ئاینه که ی و به زه بیه که ی بییت تا کۆتایی دنیا .

به دلنایایی ههر که س تیرامینی له قورئانی پیرۆز، ده بیینی که گرنگیه کی زۆری به ژینگه گه داوه، ئه و گرنگیه ی له پیشته ره له هه موو ریساو یاسا هاوچه رخانه کانی، چونکه لییه وه ئه و تیگه یشته به ده ست دیت که ژینگه دایکی یه که ممانه¹ له و ژینگه یه وه به دیهینراوین،

1- خوی گه و ره فرمانی به فریشته ی گیانکیشان دا که مشتت له خاکی زهوی هه لبرئ، که ئه له سه دی له ئه بو مالیک و له ئه بو صالحه وه، له ئین عه بیاسه وه، له موروه وه، له ئین مه سعوده وه، ئه ویش له که سانیکه وه له هاوه لانی پیغه مبهری خواوه ﷺ گیزاویه تیه وه که وتوو یانه: (فبعث الله عز وجل جبریل فی الأرض لیأتیته بطین منها، فقالت الأرض: أعوذ بالله منك أن تنقص مني أو تشینني، فرجع ولم يأخذ. وقال: رب إنها عادت بك فأعدتها. فبعث میکائیل فعاذت نه فأعذها، فرجع فقال کما قال جبریل، فبعث ملک الموت، فعادت منه. فقال: وأنا أعوذ بالله أن أرجع، ولم أنفذ أمره، فأخذ من وجه الأرض وخطه، ولم يأخذ من مکان واحد، وأخذ من تربة بیضاء، وحمراء، وسوداء، فلذلك خرج بنو آدم مختلفین، فصعد به فیل التراب حتی عاد طیناً لازباً).
واته: (خوی گه و ره جبریلی فریشته ی ناره سههر زهوی تا له قوری زهوی بیاته خزمه تی، زهوی وتوو یه تی: په نا ده گرم به خوا له وهی لیم که م بکه یت یان به خراپ وه سقم بکه یت، جبریلیش گه راپیه وه وهیچی لیینه برد، وتی: پهروهردگارا په نای به زاتی تو گرت منیش نه مهینا، ئینجا خوی گه و ره میکائیلی نارد زهوی په نای به خوی گه و ره گرت و نه یبرد، ئه ویش گه راپیه وه ههر ئه وهی وت که جبریل وتی، ئینجا خوی گه و ره فریشته ی گیانکیشانی پهوانه کرد، زهوی بۆ ئه ویش ههر په نای به خوی گه و ره برد، ئه ویش وتی: منیش په ناده گرم به خوا له وهی بگه رپیه وه وه فرمانه که یم جیه جین نه کردبئ، هه رپویه مونه به که له خۆلی زهوی هه لگرت و تیکه لی کرد، ته نها له یه که شوین نه یبرد، له خۆلی سپی و سور و ره شی تیکه لکرد، له به ره ئه وه ناده میزاده کان جوړاو جوړو هه مه چه شنن، ئینجا بر دییه سه ره وه وه ته ریکرد تا بووه قوریکی ته ر و مچک). پروی زه ویش هه موو پیکهاته کانی خاک و ئاو ده گرپیه وه، ئه وهش که لییانه وه ده پروئ، که واته ژینگه ئا ئه مه به، له به ره ئه وه مروف زور له زهوی ده چیت ته نانه ت له رپزه ی ته ری و وشکیشدا، چونکه نزیکه ی دوو بهش له سن به شی جهسته ی مروف ماده دی شله مه نیه و سیه کی له په یکه ری ئیسقان پیکدی، جگه له وهش ماده کانی سههر زهوی له ئاسن و هیتیش له جهسته ی مروفدا بوونیان هه یه، به لگهش له سههر ئه وه خوی گه و ره خراپه کاری زهوی و پچراندنی په یوه ندی به ستوه به یه که وه، خوی بالاده ست ده فه رموی: (وَالَّذِينَ يَتَّقُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيُقِيمُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ).

پاشانیش ده‌گه‌پیننه‌وه بوئی، ژینگه‌ش نه‌گه‌ر چاک و هاوسه‌نگ بیټ
 نه‌وا سه‌رچاوه‌ی به‌خته‌وه‌ریی و ته‌ندروس‌تیمانه، نه‌گه‌ریش خراپ بیټ و
 تی‌کب‌چیت نه‌وا ده‌بیټه هۆکاری نه‌گبه‌تی و سه‌ختی و نه‌خوشیی بو‌مان،
 له‌به‌ر نه‌وه ده‌بینین که به‌سه‌دان نایه‌ت باس له‌گرنگیتی چاک‌کردنی
 زه‌وی ده‌که‌ن، هه‌روه‌ها باس له‌وه‌ترسیانه‌ش ده‌که‌ن که نه‌گه‌ر بیټو
 خراپ بیټ و هه‌ولیی خراپ‌کردنی بدری نه‌وا زیانی گه‌وره‌ه‌پووده‌دات،
 نه‌مه‌ش به‌ناستیکه که شه‌ریعه‌تی ئیسلام سه‌ختترین سزای له‌سه‌ر
 تاوانی خراپ‌کردنی زه‌وی داناوه.

به‌بو‌چوونی منیش تی‌روانینی گشتگیر بو‌ چاره‌سه‌ری نه‌وه
 هه‌ره‌شانه که پو‌به‌پو‌وی ژینگه‌ ده‌بنه‌وه بریتیه له‌کارا‌کردنی (فیقه‌ی
 میزان)، تا نه‌وه هاوسه‌نگیه که مه‌به‌سته ده‌سته‌به‌ر بیټ و هاوکات
 پارێزگاریشی لی‌بکری که خوای گه‌وره له‌م نایه‌ته‌ه‌پیرۆزه‌دا گوزارشی
 لی‌ده‌کات، ده‌فه‌رموئ: ﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَا هَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِي وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
 مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ﴾ الحجر ﴿١٩﴾. واته: (خه‌ل‌کینه سه‌رنج‌ده‌ن، چو‌ن
 هه‌ندئ شوینی زه‌ویمان ته‌خت کردووه و پامان خستووه، که ژ و کێو و
 چیاو زنجیره‌ چیا‌ی سه‌خت و بل‌ندمان له‌سه‌ر داناوه، له‌هه‌موو جو‌ره
 پو‌وه‌ک و به‌روبو‌ومیک که بو‌ ئیوه‌ه‌پو‌وست بیټ به‌شو‌یه‌یه‌کی پێک و
 پێک و به‌ نه‌دازه‌ی پو‌وست بو‌مان پو‌واندوون).

ئیمه‌ش له‌م کتیه‌دا له‌ تی‌روانینی ئیسلامه‌وه باس له‌ ژینگه‌ ده‌که‌ین،
 نه‌وه‌ش به‌پیی پره‌نسییه‌ه‌ره‌وشتییه‌کان و مه‌به‌سته‌گشتیه‌کانی، ئینجا
 پو‌لیان له‌جیه‌جیک‌کردنی نه‌وه هاوسه‌نگی ژینگه‌یه که به‌ئامانج‌گیراوه،
 هه‌روه‌ها کارلیکی نه‌رینتی و گونجاندنی پراکتیکی له‌نیوان مرؤف و
 ژینگه‌ی دایکیدا بو‌ ده‌سته‌به‌رکردنی مافه‌کان له‌نیوان هه‌ردوو لایه‌ندا،

الرعد: ﴿٢٥﴾. واته: (به‌لام نه‌وانه‌ی که به‌رده‌وام په‌یمان‌ه‌کانی خوای گه‌وره ده‌شکینن، پابه‌ندی به‌ئینه‌کانیان
 نابن، هه‌رچی په‌یوه‌ندییه‌کیش خوای گه‌وره فه‌رماییداوه به‌گه‌یاندنی ده‌پسینن و ده‌پچرینن، هه‌روه‌ها
 تو‌وی خراپه و فه‌ساد و گونا‌هو تاوان ده‌چینن له‌زه‌ویدا، ئا نه‌وانه نه‌فرت و خه‌شمی خوای گه‌وره‌یان
 له‌سه‌ره‌و جیکه‌و پێگه‌ی ناخو‌ش و ناله‌باریان بو‌ئاماده‌کراوه). له‌به‌ر نه‌وه منیش نه‌م ناو‌نیشانم بو‌ نه‌م
 کتیه‌هه‌ل‌ب‌زارد، خوای گه‌وره یارمه‌تیده‌ر بیټ.

ئوهش هر به و شیوهیه که قورئانی پیروژ و سوننه تی پاکو بیگهر د باغه پړیژی بو ده که ن و له پړیگی هاوسه نگی ژینگه وه دهیچه سپینن، پاشان باسکردنی په یوه ندی سهره کی له نیوان مه به سته کان و ژینگه دا و چوئیتی به گه پخستنی مه به سته کانی شه ریعت، هه روه ها باس له پرشته به ندی مه به ستداری ده که یین وه ک چوارچیوهیه ک بو چاره سهری هه پر شه ژینگه ییه هاوچه رخه کان، پاشانیش دانانی چاره سهر بو یان، له مه شدا پشت ده به سترئ به شیوازی شیکاری و هه لئینجان به و ئاسته که خوی گه وره ته و فیهی به ندی ئاتاجی خوی بدات، هه ر هه موویشی له پیناو به شداریکردنه - له گه ل ئه و زانایانه چاکه ئه وه یان هه یه پیش من که وتوون - له گه یشتن به تیوریکی کامل که بمانگه یه نیته مه به سته ده سته به رکردنی هاوسه نگی ژینگه یی .

هه ر بو یه کتیبه که دابه ش ده بیئت به سهر ده ستپیکیکی تاییه ت به فیهی میزان و چوئیتی پراکتیزه ی به سهر ژینگه دا، ئینجا به سهر به سهر به ش و کو تاییه کدا .

به شی یه که م: باسی چییه تی - ماهیه ت ژینگه و بنه مادوژی بو ی له قورئانی پیروژ و سوننه تی شکودار و پره نسپیه گشتیه کانداه کات، به شی دووه م: باسی پرشته به ندی مه به ستداری و په وشتی و پو لیان له پاراستنی ژینگه و به جیگه یاندنی هاوسه نگی به ئامانج گیراودا ده کات، به شی سییه م: تاییه تمان کردووه به باسی مه شخه له کانی چاککردنی ژینگه، به لام به شی چواره م: باسی بایه خدانی قورئانی پیروژ و سوننه تی پیروژه به دره خته کان و پوهه که کان، به شی پینجه م: باسی ئیعجازی زانستی له پوهه که کانداه کات، به شی شه شه م: باسی جیبه جیکردنی هاوسه نگی ژینگه یی ده کات که چاره سهره بو ئالنگاری تیکچوونی ژینگه، به شی هه وتهم: قسه له سهر پیناسه ی ئابووری بازنه یی و په یوه ندی به ژینگه وه ده که یین، ئینجا کو تاییه که مان تاییه تکردووه به و راسپارده و درئه نجامانه وه که له کو ی کتیبه که دره یئراون، دواچاریش پاشکو یه ک دیت که باس له یاسای ولاتی قه تهر ده کات بو پاراستنی

ژینگه وهک نمونه یهک بو یاسای پیکخراو.

له خوای بالادهست ده پارپیمه وه سه رکه وتووم بکات بو جیبه جیکردنی
ئه و ئامانجان، هه موو کاره کانم وه ها لیبکات مه به ستم ته نها په زامه ندی
زاتی خوئی بیّت، تیایدا راسته پیمان نیشاندات، بمانپاریزی له هه له و
هه لّخلیسکان له باوهر و گوفتار و کرداردا، ته نها خوای گه وره مان
به سه و سه په رشتکارمانه، په روه ردگارمان باشتترین پشت و په ناو
یارمه تیده ره .

نووسینی

به ندهی ئاتاج به به زهیی په روه ردگاری

علی محیدین قهره داغی

ده ستپیک

کارا کردنی فیهی پیوان (میزان) و پراکتیزه‌ی به‌سه‌ر ژینگه‌دا

کارا کردنی فیهی میزان و پراکتیزه‌ی به‌سه‌ر ژینگه‌دا:

له چاپی به‌که‌می زنجیره‌ی (فیهی میزان) له کتیبی به‌که‌مدا ناو نیشانیکمان به‌ ناوی (فیهی میزان پیوره‌ه بۆ تیگه‌یشتن له قورئان و سوننه‌ت و بۆ نه‌هیشتنی لایه‌نه‌که‌موکوورپه‌کان و پاجیایی) ^۱ جیگیرکردوه، که‌ خوی گه‌وره‌ جیبه‌جیکردنی دادپه‌روه‌ری له تیگه‌یشتن و بۆچوون و کردار و هاوشیوه‌یاندا سپاردوه به‌ دوو مه‌سه‌له‌ی گ‌رنگ، ئەوانیش ئەمانه‌ن:

* قورئانی پیروژ به‌و سیفته‌ه که‌ سه‌رچاوه‌ی -ده‌ستور-ه .

* پیوان (میزان) که‌ پیوره‌ه بۆ تیگه‌یشتنی راست و دروست، هه‌روه‌ها بۆ نه‌هیشتنی لایه‌نه‌کانی که‌موکوورپی و پاجیایی، خوی گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی:

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾
الحدید ﴿۲۵﴾. ^۲ واته: (خه‌لکینه دلنیا بن که‌ ئیمه پیغه‌مبه‌رانی خۆمان په‌وانه‌ کردوه هاوړی له‌گه‌ل به‌لگه‌و نیشانه‌و موعجیزه‌ی روون و ئاشکرادا، کتیبی ئاسمانیشمان ناردوه بۆ ئەو پیغه‌مبه‌رانه‌ هاوړی له‌گه‌ل پیوره‌ی شه‌رعی و دادپه‌روه‌رانه‌دا تا خه‌لکی به‌ عداله‌ت و دادپه‌روه‌ری په‌فتار بکه‌ن) ^۳.

ئیمه‌ش له‌ ریگای ژیانبردنه‌ سه‌ر بۆ ماوه‌ی زیاتر له‌ چاره‌که‌ سه‌ده‌یه‌که‌ له‌گه‌ل بابه‌ته‌که‌دا، بۆمان ده‌رکه‌وت که‌ ئەم گه‌ردوونه‌ پیوانه‌کراوه، هه‌رچیش

۱- کتیبه‌که‌ له‌ سالێ ۱۴۴۰-ک-۲۰۱۸ز چاپیکی سه‌ره‌تایی کراوه له‌ چاپخانه‌ی (دار النداء) له‌ ئەسته‌نبول له‌ تورکیا، به‌ ناو نیشانی (فیهی میزان پیوره‌یه‌که‌ بۆ تیگه‌یشتن له‌ قورئان و سوننه‌ت و بۆ نه‌هیشتنی لایه‌نه‌کانی که‌موکوورپی و جیاوازی -خویندنه‌وه‌یه‌کی شیکاری بنه‌مادۆزی نوێه‌ه بۆ فیهی میزان و کاریگه‌ری له‌سه‌ر تیگه‌یشتنی شه‌ریعه‌ت و ئیجتیهاده‌ هاوچه‌رخه‌کان- له‌گه‌ل پراکتیزه‌کردنی کرداری له‌سه‌ر زۆربه‌ی ئەو کیشانه‌ که‌ پرا جیاوازی تییاندا رووده‌دات). ئەو کۆپه‌شه‌ ته‌واو بوو، جاریکیت به‌ پاککردن و زیاده‌ خستنه‌سه‌ره‌وه‌ چاپده‌کرتیه‌وه‌.

۲- جیگای تیرامانه‌ که‌ سوهره‌تی (الحدید) له‌ رووی ژماه‌ری سوهره‌ته‌کانه‌وه‌ ده‌که‌وێته‌ ناوه‌راستی قورئانی پیروژچونکه‌ له‌ ناو ۱۱۴ سوهره‌دا ژماه‌ری ۵۷ی وه‌رگرتوه‌.

۳- ته‌فسیری زۆربه‌ی ئایه‌ته‌ پیروژه‌کان له‌ (ته‌فسیری پۆشن) چاپی دووهم له‌ نوسینی به‌رێز مامۆستا (بوره‌ان محمد ئەمین) وه‌رگیراون. (وه‌رگیر)

له زه ویدایه ئه ویش هر پیوانه کراوه، خودی مروفیش هر پیوانه کراوه، قورئانی پیروزیس که بو چاره سهری نه خویشییه کان و مهینه تییه کان هاتوو ته خواره وه، ههروه ها بو جیبه جیکردنی هاوسه نگی له بوچوون و هه لسوکه وت و چالاکیه کانی له لوتکه ی پیوان و هاوسه نگیدایه، له بهر ئه وه جگه له توندوتو لکردنی ته وای مهسه له که به پیی فیهی میزان هیچ شتیکتر ئه و هاوسه نگیه دهسته بهر ناکات.

زۆبه ی ئه و ئایه ته پیروزانه که باس له کیشان و پیوان و هاوسه نگی ده که ن راسته وخۆ باس له گهردوون و زهوی ده که ن، خوای گه وره له سوره تی الرحمن دا ده فهرموئ: ﴿الرَّحْمٰنُ، عَلَّمَ الْقُرْآنَ، خَلَقَ الْاِنْسَانَ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ، الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ، وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ، وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ، اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ، وَاَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ، وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاِنَامِ﴾ الرحمن ﴿۱۰-۱﴾. واته: (ئه و خویه ی که ئه م په یام و قورئانه پیروزه ی ناردوو، خاوه نی سۆز و میهره و کانگی رهحمه ت و بهزه ی بیسنوره، هر ئه و زاته خو ی توانای فیروون و له بهر کردنی قورئانی به پیغه مبه ره که ی ﷺ به خشیوه، ههروه ها به سه رجه م ئیمانداران که پیروزترین ناز و نیعمه ته له دنیا داو به ره و به هشت ئاراسته یان ده کات، ئاده میزادیش هر ئه و زاته به دبه یئاوه، هر خوای گه وره ش ئاده میزادی فیری ئاخاوتن و قسه و گفتوگو کردوو، خۆر و مانگیشی به قه باره و چری و دوور و نزیکیه کی حساب بۆکراو له خولگه ی خۆیاندا داناوه، زهوی به دهوری خۆردا سالی جاریک ده سوپیته وه، مانگیش به دهوری زه ویدا مانگی جاریک ده سوپیته وه تا کاتیکی دیاریکراو، ئه ستیره و هه ساره کانیش، پوهه که بی قه دو دره خته به رزه کانیش هه موویان سوژده ده بن و له نه خشه ی دیارکراوی به دبه یته ریان ده رناچن و ناترازی، ئاسمانیشی بی کۆله که و ستون به رز و بلند راگرتوو، ته رازوو و پیوه ری بۆ هه موو شتیک داناوه، ئیوه ش ئه ی نه وه ی ئاده م با ته رازوو و پیوه رتان ریک و پیک بی ت و سته م له یه کتر مه که ن، هه ولبدن له کیشان و پیواندا ته رازوو بازی مه که ن و

که م فرۆشی و گرانفرۆشی ئەنجام مه دەن، ئەو خوايه سه رجه م زه ویشی بو خه لکی ملکه چ و فه رمانبه ردار کردووه، بو هه رچی به کاری دینن به ناسانی دیت به ده ستیانه وه). هه روه ها له سوهرتی الحجر دا ده فه رموئ:

﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ، وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ، إِلَّا مِنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ، وَالْأَرْضَ مَدَدْنَا هَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِي وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ، وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ، وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ، وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ﴾ الحجر ﴿١٦-٢٣﴾. واته: (له پاستیدا ئیمه له ئاسماندا ئەستێره وه هه ساره ی گه و ره ی بێشوماری زه به لاحمان دروست کردووه - دووری هه ندیکیان ملیاره ها سالی پووناکی دووره، به مه رجی تیشک له یه ک چرکه دا ٣٠٠ هه زار کیلومه تر ده بریئت، قه باره ی هه ندیکیان ملیونه ها ئەوه نده ی زه ی به لکو خۆریشه !-، پاراندومه انه ته وه بو ته ماشاچیان، هه روه ها پاراستومه انه له نه خشه و پیلانی هه موو شه یتانیکی په جمکراو و نه فرینلیکراو، مه گه ر شه یتانیکی سه رکه ش بتوانیئت له سنوری خۆی بترازیئت، تا به هه والیک بزانیئت، یان بیدزیئت، ئەوکاته یه کسه ر پارچه ئەستێره به کی ئاگرینی ئاشکرای تیده گیرییئت و بو ی ده کشیئت و دوا ی ده که ویئت هه تا له ناوی ده بات، خه لکینه سه رنجبده ن، چۆن هه ندی شوینی زه ویمان ته ختکردووه و پامانخستووه، که ژ و کیو و چیاو زنجیره چیا ی سه خت و بلنتمان له سه ر داناه، له هه موو جوړه پوهه ک و به رو بوومیک که بو ئیوه پیویست بیئت به شیوه یه کی رییک و پییک و به ئەندازه ی پیویست بۆمان پوواندوون، هه روه ها له سه ر زه ویدا به جوړه ها شیوه بژیوی پۆژانه ی ئیوه مان دابینکردووه، ئەو زینده وه رانه ش که ئیوه ناتوانن خه می بزق و پۆزیان بخۆن بو سه رجه میان بزق و پۆزی تاییه ت به خۆیانمان دابینکردووه، هه رچی شته له ناز و نیعمه ت و پیداو یستییه کان هه ر هه مووی گه نجینه کانیا ن لای ئیمه یه، هه ر ئیمه ش ده بیه خشین به ئەندازه یه کی دیاریکراو له کاتی خۆیدا، یه کیکی تر له

به‌خششه‌کانی خواوه‌ندی به‌خشنده شنه بایه، که به‌رده‌وام ده‌نینیرین تا ببیته هوی پیتینه‌ری پوهه‌ک و دارو دره‌خته‌کان، هه‌روه‌ها باران له ئاسمانه‌وه ده‌بارینین و ئیوه‌ی پی تیراو ده‌که‌ین، دلنیا‌شبن ئه‌وه هه‌ر ئیمه‌ین که ژیان ده‌به‌خشین و مردن پیش ده‌هتین، سه‌رئه‌نجام هه‌ر ئیمه‌ش خاوه‌نی هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی و هه‌موو جیهانین).

ئه‌م ئایه‌ته پیرۆزانه به‌لگه‌ن له‌سه‌ر هاوسه‌نگیه‌کی نایاب و راست و دروست له‌ به‌دیهینه‌روه، که سه‌ره‌تاو کۆتایی هه‌مووی لای زاتی خۆیه‌تی، ئه‌وه‌ش له‌به‌ر پۆشنایی ئه‌م راستیانه‌ی خواره‌وه‌دا:

۱- خوای بالاده‌ست سیستمیکی نایاب و ناوازه‌ی داناوه که به‌رپا بووه له‌سه‌ر پاراستن و پیکوپینکی و ورده‌کاری، له‌سه‌ر جوانیی و پازاندنه‌وه بۆ بینه‌ران، ئایه‌ته‌کانی ۱۶، ۱۷، ۱۸ به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه که ئاسمان پیوانه‌یه‌کی تایبه‌تی هه‌یه که ده‌پیاریزی له‌ شه‌یتانه‌کان، لی‌روه‌ کیشان و پرسی‌ای تایبه‌ت به‌خۆی هه‌یه.

۲- پیوان و کیشانه‌یه‌کی تایبه‌ت به‌ زه‌ویشی داناوه، دانانیک که جیاوازه له‌وه‌ی له‌ ئاسماندا هه‌یه، چونکه ته‌ختیکردوه‌و کۆ و چیاکانی تیدا داناوه و هه‌موو شتیکی پیوانه‌کراوی تیدا چاندوه، هه‌روه‌ها پرسی‌ایه‌کی تایبه‌تی خۆی و هه‌موو پیکهاته‌کانی تیدا جیگیر کردوه، بای ناردوه تا پرۆسه‌ی پیتاندن ئه‌نجام‌بدات، بارانیشی به‌ راده‌یه‌کی دیاریکراوی باراندوه‌و.... تادوایی.

۳- به‌ر مه‌بنای ئه‌وه که هه‌موو شتیکی له‌ گه‌ردووندا به‌ گشتی و له‌ زه‌ویدا به‌تایبه‌تی -بچوک بی‌ت یان گه‌وره، بیگیان بی‌ت یان گیانله‌به‌ر یان پوهه‌ک، گۆی زه‌وی بی‌ت یان که‌شکه‌شان-، هه‌مووی به‌پیی حیکمه‌تیکی دیاریکراوی تایبه‌ت به‌و به‌دیهینه‌راوه پۆلی هه‌یه له‌ ده‌سته‌به‌رکردنی گه‌ردوونیکی پیوانه‌کراو، له‌به‌رئه‌وه به‌ هه‌چ جو‌ر نا‌کرێ گالته‌ی پی‌یکرێ.

۴- به‌دلناییی که پرسی‌ای ژیان و مردنیش هه‌ر بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی ئه‌و هاوسه‌نگیه‌یه.

پراکتیزه‌ی ره‌گه‌زه‌کانی فیهی میزان بۆ پووبه‌پووبوونه‌وه‌ی هه‌ره‌شه‌کانی سه‌ر ژینگه‌و پارێزگاری له‌ گه‌ردوونیکه‌ی هاوسه‌نگ:

هه‌موو ئه‌مه‌ی له‌پێشه‌وه‌ باسکرا به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که چاره‌سه‌ری مه‌ترسییه‌کانی سه‌ر ژینگه‌ ده‌سته‌به‌ر نابێت ئه‌گه‌ر بێتو پێوانی تایبه‌ت به‌ هه‌موو شتیکی جێبه‌جێ نه‌کریت، که‌واته‌ پارێزگاری له‌ شتی بێگیان و مانه‌وه‌ی کارکردنی به‌ باشی میزانیکه‌ی تایبه‌تی هه‌یه‌ که جیاوازه‌ له‌و میزانه‌ی تایبه‌ته‌ به‌ مڕۆقه‌وه‌، یان گیانله‌به‌ر یان پووه‌ک و شتانیتیش به‌هه‌مانشی‌پوه‌یه‌.

ره‌گه‌زه‌ سه‌ره‌کییه‌کانی پێوان (میزان)‌ی ژینگه‌:

به‌پێی فیهی پێوان (میزان) ئه‌وا پێوانی ژینگه‌ چهند ره‌گه‌زه‌زیکه‌ سه‌ره‌کی هه‌یه‌، جا بۆ ئه‌وه‌ی تیگه‌یشتن له‌ پێوانه‌کراو جێبه‌جێ ببیت و پارێزگاری له‌ گه‌ردوونی پێوانه‌کراو بکری، ده‌بیت ئه‌و ره‌گه‌زانه‌ جێبه‌جێ بکری، ئه‌و ره‌گه‌زانه‌ش ئه‌مانه‌ن:

یه‌که‌م: پێوانه‌که‌ر (الوازن)، واته‌ ئه‌و که‌سه‌ی هه‌لسوکه‌وت له‌گه‌ڵ ژینگه‌دا ده‌کات، پێویسته‌ شاره‌زا بیت به‌ راستیه‌یه‌کانی ژینگه‌ و به‌ سووده‌کانی، به‌ پێساو مه‌به‌سته‌کانی، هه‌روه‌ها به‌و زیانانه‌ که‌ له‌به‌رئه‌نجامی پارێزگاری نه‌کردن لێی، یان به‌جێنه‌گه‌یاندنی مافه‌کانی و که‌مه‌ترخه‌می له‌ ئاستیدا و زیانگه‌یاندن پێی دینه‌گۆڕی.

چونکه‌ هه‌ر ئه‌و که‌سه‌ توانای هه‌یه‌ چاودێری بکات و گرنگی پێدات، یان بریار و فه‌تواکان له‌باره‌یه‌وه‌ ده‌ربکات، یان توێژینه‌وه‌ له‌سه‌ری بنوسی، هه‌ر ئه‌و که‌سه‌یه‌ به‌های ئه‌و ژینگه‌یه‌ ده‌زانی که‌ دایکمانه‌.

ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ ده‌خوایێ که‌ ده‌ولت و دامه‌زراوه‌ فێرکاری و بانگخوازییه‌کان هه‌ستن به‌ بلۆکردنه‌وه‌ی رۆشنبیری ژینگه‌و درێژه‌پێدانی و پارێزگاری لیکردنی، چونکه‌ ئه‌وانه‌ی که‌ هه‌یچ گرنگیه‌ک به‌ ژینگه‌ ناده‌ن ژماره‌یه‌کی که‌م نین، به‌لکو هه‌ر به‌ سوک ده‌یگرن و فه‌رامۆشی ده‌که‌ن، ته‌نانه‌ت هه‌ندیکیشیان له‌به‌ر که‌مترین به‌رژه‌وه‌ندی خۆی ده‌ستدریژی ده‌که‌نه‌ سه‌ری، به‌ کرده‌وه‌و هه‌لسوکه‌وتیان به‌شدار ده‌بن له‌ تیکدانی هاوسه‌نگیه‌که‌ی، له‌به‌رئه‌وه‌ پێویسته‌ سزای په‌رچده‌ره‌وه‌ دا بنرێ و بسه‌پینرێ به‌سه‌ر ئه‌و

که‌سانه‌دا که به نارپ‌وا ده‌ستدریژی ده‌که‌نه سه‌ر-ه‌روه‌ک دواتر دیننه سه‌ری-، ئه‌مه‌ش شتیکی سه‌یر و نامۆ نیه، جا له‌باریکدا که‌سانئ هه‌بن که مافی ئه‌و دایکانه‌یان بخۆن لێیانه‌وه هاتوونه‌ته بوون و دلایان بره‌نجینن که له‌پیناو ئه‌واندا هه‌موو قوربانیه‌کیان داوه، که‌چی هه‌ر ئازاری دلایان ده‌ده‌ن، که‌واته شتیکی سه‌یر و نامۆ نیه که‌سانئیکش هه‌بن مافی ژینگه‌ی دایکیان به‌هوتینن و ئازاری بده‌ن.

دووهم: پێوانه‌گراو، واته ئه‌و شته‌ی که کێشانه‌که‌یت ده‌وئ، لێره‌شدا مه‌به‌ست پێی ژینگه‌و هه‌موو پیکهاته‌کانیه‌تی، تا کێشانه‌ی هه‌ر پیکهاته‌یه‌کی بزانه‌ئ، تا هاوسه‌نگ بکری به هه‌موو پیکهاته‌کانی تری به‌گه‌وره‌و بچوکیانه‌وه، ئه‌م کاره‌ش پێویستی به‌شاره‌زابوونه به هه‌موو ئه‌و پیکهاتانه‌ی.

سێیه‌م: پێوانی تایبه‌ت به‌ ژینگه، به‌و پێیه که هه‌ر شتیک پێوانیکی تایبه‌ت به‌خۆی هه‌یه، پێشتر باسمان کرد که پێوانه‌کانی ئاسمان پارێزراو و پارازون و جیان له پێوانه‌کانی زه‌وی، له‌به‌رئه‌وه ئه‌وا پێوانی شته هه‌ستپیکراوه‌کان جیان له‌و شتانه‌ی که ده‌بینزین، پێوانی ئاسن جیا‌یه له پێوانی کاره‌با، پێوانی کاره‌با جیا‌یه له پێوانی ئاو، پێوانی ئالتون جیا‌یه له پێوانی ئاسن... به‌م پێیه‌ش ئه‌گه‌ر بێتو پێوانی ئاسن له پێوانی ئالتوندا به‌کاربه‌یئرئ ئه‌وا حوکمه‌که تیکده‌چی، ئه‌گه‌ر پێوانی ئاو له کاره‌بادا به‌کاربه‌یئرئ ئه‌وا ئه‌و ئه‌نجامه‌ی که ده‌ویسترئ به‌ده‌ست بێت ده‌سته‌به‌ر نابێت.

ژینگه‌ش به‌هه‌مانشی‌وه پێوانی تایبه‌ت به‌خۆی هه‌یه، ته‌نانه‌ت هه‌ر پیکهاته‌یه‌ک له پیکهاته‌کانی پێوانی تایبه‌ت به‌خۆی هه‌یه، یان دروستتر بلێین ئه‌وا هه‌ر رشته‌به‌ندییه‌ک له رشته‌به‌ندییه‌کانی ژینگه پێوانی تایبه‌تی هه‌یه و پێویسته به‌پێی پێوانی خۆی هه‌لسوکه‌وتی له‌گه‌لدا بکری.

ئه‌م ئه‌رکه ئه‌وه ده‌خوایئ که شاره‌زاییه‌کی جو‌ریی به‌شی‌وه‌یه‌کی گشتی به پێوانی ژینگه بوونی هه‌بێت، چونکه پێوانی له‌سه‌ر ئه‌قلگیری مانا به‌ریابووه، واته هۆکار و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان، له‌سه‌ر سو‌دوه‌رگرتن له هه‌موو ئیجتیهاد و ئه‌زمونه سو‌دمه‌نده‌کان، له‌گه‌ل ره‌چاوکردنی پاراستنی

و په ره پیدانی له بهر روشنایی پرنسیپه گشتییه کاند، ههروهها له سهر ئه و حوکه شه رعیه تیروته سه لانه که له قورئانی پیروژ و سوننه تی پاکو بیگه ردا باسکراون- واته ئه و دهقه شه رعیه یانه که له باره یه وه هاتوون-، جگه له وانیش ئه واپیوانی ژینگه بریتییه له ئه قیل و حکمهت و ئه زموونه کان و ره چاوکردنی دهسته بهرکردنی بهر ژه وه ندییه کان و لابردنی خراپه کانه .

که واته پیوانی ژینگه به دهسته واژه یه کی کورت له سهر ئه وه دامه زراوه که ئه سل تیایدا پینگا پیدانه، مه گهر له حاله تیکدا نه بییت که به لگه یه کی به هه ندگیراو له سهر قه ده غه کردن و پیگریکردن بوونی هه بییت،- پیوانی ژینگه ش پیوانی په رسته شه روته کان نیه-، چونکه ئه م پیوانه یه ده رگاگانی هاوچه رخی و سودوه رگرتن له سهر هه ر کۆنیککی نوئ و له سهر هه ر نوئییه کی سودگه یه نه ر به ژینگه له سه رمان ده کاته وه .

ئهم ته رازووه ش دوو تای هه یه:

تای یه که م: تای پره نسپ و مه به سه ته هه مووه کییه کان، ههروهها ره وشته ره سه نه گشتییه کان و ئه و حوکه تیروته سه له گرنگانه که له قورئان و سوننه تدا هاتوون، یان ئه و پره نسپانه که ئوممهت کۆکه له سه ریان وه ک هه رامکردنی خراپه و گهنده لیی و کاو لکاری و ویرانکردن له زه ویدا، وه ک زه روره تی هه بوونی چاکسازی و ئاوه دانی، به م پییه ش ئه و ئه م تایه تای مه سه له نه گۆره کانه، تای ره سه نایه تی و ئه و پره نسپه هه مووه کیانه یه که به ته واوه تی پارێزگاری له ژینگه ده که ن.

تای دووه م: بریتییه له تای ئه و ئیجتیهاده ئه قلییانه که به نووری خوی بالاده ست ره وناکده بنه وه، به تیشکی پره نسپ و ره وشت و به ها بالاکان ره وشن ده بنه وه، ئه مه ش تای مه سه له گۆردراوه کان و هاوچه رخی و پیشکه و تن و به رزیوونه وه یه .

لیروه ده توانری به م دوو تا هاوسه نکه ژینگه پیاریزری و بمینی و په ره ی پییدری، ئه و مه به ست و ئامانجانه ی جیه جی بکه ن که له پیناویاندا به دیه پینراوه، ئه وانیش بریتین له به رده وام سووه رگرتن لئی له ریگای (گه شه پیدانی به رده وام و دریزخایه ن) هوه، هاوکات پارێزگاری له بنه ماکانی،

هه‌روه‌ک خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رم‌وئ: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ، تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ، وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ، يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ﴾ إبراهيم ﴿٢٧-٢٤﴾ .
 واته: (ئ‌ه‌ی مرؤف ئایا سه‌رنجی ئ‌ه‌م نمونه‌یه ناده‌یت که خ‌وای گه‌وره ده‌به‌ئینت‌ه‌وه بؤ قسه‌ی چاک و گوفتاری دروست و نه‌خشه و به‌رنامه‌ی به‌جئ، که وه‌ک دره‌ختی چاک و جوان و به‌ردار و پر خیر و به‌ره‌که‌ت وایه، چاک ره‌گی داکوت‌اوه به‌ زه‌ویدا و مه‌حکه‌م وه‌ستاوه، لق و پؤپ و گه‌لای، به‌روبوومی بؤنخؤش و تامخؤش و ره‌نگ جوانی به‌ ئاسمان و بلن‌دیدا په‌خش بؤته‌وه، ئ‌ه‌و دره‌خته هه‌موو کات و هه‌موو ده‌میک به‌روبوومی به‌ویستی په‌روه‌ردگاری ده‌به‌خشیت، جا خ‌وای گه‌وره ئ‌ه‌م نمونانه دینت‌ه‌وه بؤ خه‌لکی به‌لکو یاداوه‌ری وه‌ر‌بگرن، نمونه‌ی گوفتاری ناپوخت و نابه‌جئ و نادروستیش وه‌کو ئ‌ه‌و دره‌خته بی‌ فه‌ر و خراپه وایه که هه‌لک‌یش‌رابیت و فرید‌رابیت‌ه‌ سهر زه‌وی و به‌ هیچ باریکدا سره‌وتی نه‌بیت، بیگومان ئ‌ه‌وانه‌ی ئیمان و باوه‌ری دامه‌زراویان هیناوه خ‌وای گه‌وره پایه‌دار و مه‌حکه‌میان ده‌کات له‌سه‌ر ئ‌ه‌و ئیمان و باوه‌ره‌بان له‌ ژیانی دنیا‌دا، هه‌روه‌ها له‌ کاتی سه‌ره‌مه‌رگ و له‌ قیامه‌تیشدا هه‌ر دل‌د‌امه‌زراو و باوه‌ر دامه‌زراو ده‌بن، له‌ هه‌مانکاتدا خ‌وای گه‌وره سه‌تمکاران گو‌مراو سه‌رلیش‌ئ‌واو ده‌کات، ئ‌ه‌و خ‌وايه هه‌رچه‌کی بوویت هه‌ر ئ‌ه‌وه پيش ده‌هینت).

ئ‌ه‌م ئایه‌تانه به‌لگه‌ن له‌سه‌ر زه‌وره‌تی پاریزگاری له‌ بنه‌ماکان و پره‌نسییه نه‌گو‌ره‌کان، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر سو‌دوه‌رگرتن له‌ به‌روبووم و لق و پؤپه‌کانی و له‌سه‌ر نو‌یکردنه‌وه‌و داهینانی نو‌ئ‌ تیا‌یدا.

هه‌ر له‌م ته‌رازوه‌وه دوو ت‌ای تر په‌لده‌ه‌اون، ئ‌ه‌وانیش بریتین له‌:

* ت‌ای به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان، ئ‌ه‌ویش له‌ لایه‌نی بوونیه‌وه که له‌سه‌ر سو‌دوه‌رگرتن له‌ ژینگه‌ دامه‌زراوه، له‌گه‌ل پاریزگاری له‌و شته که له‌توانا‌دایه پاریزگاری لیکری، هه‌روه‌ها له‌ لایه‌نی په‌ره‌پیدان و داهینان تیا‌یدا.

* تای خراپه کان، له و پوهه وه که ده بیټ نه هیټرین.

ئهم پټوانه یه به فیهی پټوانه گیری و له پټسترینه کان ده سته بهر ده بیټ،
 نه وهش له ریځای ئهم ره گهزه چواره مه وه ده بیټ:

چواره م: فیهی پټوانی هه موو پټکاته کانی ژینگه، چونکه نه وه پوهه
 که هه مادده یه که له پوهی هیژ و لاوازییه وه پټوانیکی تایهت به خوئی
 هه یه، جا نه گه ر ئیمه بوینه هوکاری که مکردنی کټشانه ی هه مادده یه که
 نه وا به هه می شایه نبازی و سته م دروست ده بیټ، چونکه خوای گه وه
 ده فهرموئ: ﴿وَبَلِّغْ لِلْمُطَفِّفِينَ، الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ، وَإِذَا كَالُوهُمْ
 أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ﴾ المطففین ﴿۱-۳﴾. واته: (هاوار و ئاه و ناله بو ته رازوو
 بازه کان، بو نه وانه ی که له کټشان و پټواندا له کرین و فروشتندا
 ته رازوو بازی و فیلا ده کهن، خیانهت ده کهن، له هه لسه نگاندنی خه لکیدا
 پاستیه کان ده شارنه وه، خه لکی خواناس و چاک ده شکټن و که سانی
 ناله بار به چاک ده دهنه قه له م و په سه ندیان ده کهن!! نه و بازگان و به قالا
 و کوتالفرووش و دانه ویله فروشانه ی کاتیک شت له خه لکی ده کهن به
 زیاده وه لیټیان وه رده گرن، فیلا ده کهن شته کانیان که منرخ ده کهن!! به لام
 کاتیک شتیان بو ده پټون، یان ده کټشن لیی ده دزنه وه که میان ده دهنی،
 فیلیان لیده کهن، شته خراپه کان ساغ ده کهن وه...). نه مهش - بیگومان -
 پټویستی به لیگولینه وه یه له پټکاته سه ره کییه کانی ژینگه، له ئاو،
 پوهه که، گیانداران، وشکایی، هه واو ئاگر و هه شتیکتیریش که به ده وری
 مروقدایه، هه روه ها پټوانی بونه وه ره زیندووه کان له گیانداران و میرووه کان
 و هاوشیوه یان، به هه مانشیوه کاتیکیش به ریه کهه وتن یان پټویستی به
 قوربانیدان به شتیک له وان پوهه دات، نه وا له گه ل ره چاوکردنی جیکه وته و
 ده رنه نجامه کان پټویسته شیکاری نه و سه رنه نجامه بکرئ که لیانه وه
 دټه گوری.

پټنجه م: حوکمی پټوانه کراو، بریاری پټوانه کراو، مامه له ی پټوانه کراو،

چالاکی پټوانه کراو و هه لسه کوته ی پټوانه کراو:

له راستیدا ئهم ره گهزه کوټاییه بریتییه له نه نجامی سه لامه تی هه لسه کوته

له‌گه‌ل چوار په‌گه‌زه‌که‌ی پیش‌ووتردا، ئه‌وه‌ش به‌جوړئ ئه‌گه‌ر که‌موکووړی له‌هه‌ر په‌گه‌زیکاندا دروستبوو، ئه‌وا ده‌بیته‌ه‌وی له‌قبوونی په‌گه‌زی پینجه‌م که‌کو‌تا په‌گه‌زه‌.

له‌به‌رئ‌وه‌ه‌ ئه‌وا خویندنه‌وه‌و لیکو‌لینه‌وه‌ له‌ فیهی پیوان-میزان- بو‌هه‌ر که‌سئ زه‌روریه‌ که‌ خو‌ی ده‌خاته‌به‌ر هه‌لسوکه‌وتکردن له‌گه‌ل ژینگه‌دا، ئیتر به‌فه‌توا بی‌ت یان ده‌رکردنی بریار، یان په‌فتار یان نواندنی چالاکی بی‌ت، به‌م پی‌یه‌ش ئه‌وا فیه‌ناسان و‌خاوه‌ن بریاره‌کان و‌ئوانه‌ی له‌گه‌ل ژینگه‌دا هه‌لسوکه‌وت ده‌که‌ن زور پی‌ویستیان به‌ده‌سته‌به‌رکردنی ئه‌و پینج په‌گه‌زه‌ه‌یه‌ که‌ ده‌ب‌نه‌ه‌وی به‌جیگه‌یاندنی ئامانجی هاوسه‌نگی.

خوای‌گه‌وره‌ش زاناره‌.

به شی یه که م

باسی چیه تی - ماهیه - ژینگه و بنه مادوزی بوی له قورئانی پیروز و سونته تی شکوداری پیغه مبه ر ﷺ و پره نسپیه گشتیه کاند

پیناسه ی ژینگه:

مه به ست به له فزی ژینگه (البیئه) له زمانی عه ره بیدا له بنه په تدا واته: مه نزل، چاوگ، شوینی گه پانه وه، ئه و له (باء) هوه هاتوو که به مانای گه پانه وه دیت، لیروه که دوتری (تبوا المكان) واته شوینه که ی ناماده کرد و هاته ناوی و تیایدا نیشته جی بو، ئه مه ش ئه و واتا جوانه ده به خشی که ئه م زه وییه چاوگ و شوینی گه پانه وه ته، به م پییه ش: ئه و پپیوسته مرۆف گرنگی پیدات، هه ر له راستیشدا گه وره شوینی نیشته نیه له دنیا دا، له دوی مردنیش شوینی گه پانه وه ی مرۆفه بوی.

به لام ژینگه به واتای زاراو هی، ئه و بریتییه له و پیناسه یه که کۆنگری جیهانیی ژینگه کردوویه تی که له سالی ۱۹۷۲ز له ئیستکهۆلم گری دراوه، له پیناسه یدا ده لی: (ژینگه بریتییه له هه موو ئه و شتانه ی به ده وری مرۆفدان) ۲، به مجوره ئه و شوین، هه و، با، گیاندار، پوهه ک، دووکه ل و په گه زه گازی و پووناکییه کان و هیتیش ده گری ته وه.

ئه م واتا گشتیه دور نیه له و واتایه که زۆریک له ئایه ته کانی قورئانی پیروز ئامازه یان پیداو، له وانه ش خوی گه وره ده فه رموی: ﴿وَأذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجُسُونَ الْجِبَالَ يَبُوتًا فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ ﴿٧٤﴾. واته: (هه روه ها بیرتان نه چیت که ئیوه له دوی قه ومی عاد بوونه ته جینشین له زه ویدا و زه ویشی سازندوو بۆتان، له ده شته کانی دا کۆشک و ته لار دروست ده که ن، له چیاکانیش خانوو به ره ده تاشن، ئیوه به رده وام یادی ناز و نیعمه ته کانی

۱- سهیری: لسان العرب، قاموس المحيط و المعجم الوسيط، ماده ی (باء) بکری.

۲- البيئه والانسان: زين الدين عبد المقصود، ضا ئی، قاهیره ۱۹۸۱، ۱۱، هه روه ها کتیبی قضايا البيئه من منظور إسلامي: د. عبد المجيد النجار، چاپی مرکز البحوث والدراسات ۱۹۹۹ ل ۲۰-۱۹.

الْحَرْتُ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿البقرة ۲۰۵﴾. واته: (خو نه گهر
 ئه و جوړه که سانه ده سه لاتیان گرته ده ست، ئه و هه و ل و کو شش و
 توانا کانی خو یان به ته و او ی ده خه نه گهر تا فه سادی سیاسی و نابووری و
 کومه لایه تی و ئه خلاقی و... هیتیش به رپا بکه ن له زه ویدا، تووی خراپه
 بچینن و به رو بوومی کشتوکال و باخه کان له نیو ببه ن و پاکتاوی په گه زی
 بکه ن و خه لکی به ناحق له ناو بهرن، بیگومان خوی گه وره حه زی له
 فه ساد و خراپه و گونا هو تاوان نیه...)- هه رو هک له مه وپاش به در یژی
 با سیده که یی-.

دووهم: ئاسمان:

قورئانی پیروژ (۳۱۱) جار باسی ئاسمان و ئاسمانه کانی کردوو،
 به ستویه ته وه به کومه لای مه به ست و حکمه ته وه، گرن گرتینیان ده لاله ت له سه ر
 بوونی خوی گه وره و توانایی له سه ر به دیه ینان و زیندوو بوونه وه و پوژی دوا یی
 ده که ن، جار یی سه رنچ راده کیشی به لای گرن گیتی ئاسماندا و ئه و خیر و بیر
 و باران و فه رو به ره که تانه ی لایه وه داده بار یی، که خوی گه وره چه ندین
 و اتا و خیرو به ره که تی تیدا دانا وه، ئینجا له گه ل زه ویدا و ئه وه شی تیا یاندا یه
 ده سته موی کردوون تا مرو ف سو دیان لای بی نی، تا سو پاسی خوی گه وره
 بکات له سه ر ئه و نیعمه تانه، ئه گه رنا خوی گه وره له توانیادایه له جیاتی ئه و
 خیرو به ره که تانه که له ئاسمانه وه ده یانبار یی سزای سه خت و توره یی و
 به رد ببار یی به سه ر مرو فدا، جوړه ها نیشانه ی سه یر و سه مه ره و هیتیش
 پیشانی مرو فه کان بدات.

سپیه م: په گه زه کانی زه وی و ئاسمان، که له جیهانی ژینگه دا ناو ده بر یی به
 (بیگیان و شله مه نی و گازه جوړا و جوړه کان):

قورئانی پیروژ ده ستکو تا نه بووه ته نها به با سکردنی ئه و شتانه ی ده وری
 زه وی و ئاسمانیان دا وه و ئه وه ی له نیوانیادایه، به لکو هه مو و ئه و په گه زه
 ماددیانه ی با سکردوو که ژینگه پیک دین، ئه وانه ی پیا یان ده وتر ی: سرو شتی
 بیگیان، وه ک خاک، دو ل ه کان، کیو و بانه کان و بیابان و تاشه به رد و کانزا
 په قه کان به هه مو و جوړه کانیا نه وه، هه رو هه باس له په گه زه شله مه نی و

کانزا شله‌مه‌نییه‌کان و گازه جوړاو جوړه‌کان ده‌کات که له‌ناو سکی زه‌ویدان، ئینجا کاریگریان له‌سهر زه‌وی ئه‌وه‌ش یان به په‌ستان یان گه‌رما یان به په‌نگخواردنه‌وه‌ی راسته‌وخو، هه‌روه‌ک له‌ته‌قینه‌وه‌ ئاوییه‌کان و هه‌لچوونی گرپانه‌کاندایه^۲.

* له‌بازنه‌ی ماده‌ بیگیانه‌ په‌قه‌کاندا، قورئانی پیروز (۲۲) جار وشه‌ی (خاک-تراب) و هه‌لگوززواوه‌کانی هیناوه، تیایدا پوونیکردووه‌ته‌وه‌ که مروّف له‌خاک دروستبووه، (۱۲) جاریش وشه‌ی قور (طین) و هه‌لگوززواوه‌کانی دووباره‌ کردووه‌ته‌وه، (۳۹) جار وشه‌ی کیو (الجبل) و هه‌لگوززواوه‌کانی هیناوه، تیایدا باسی گرنگی کیوه‌کان و پوّلیان له‌جیگیروون و دامه‌زراوی زه‌وی و سوده‌ زوره‌کانی ده‌کات، (۶) جار باسی وشه‌ی ئاسن (حدید) ده‌کات، تیایندا باسی گرنگی ئاسن و سوده‌ زوره‌کانی ده‌کات، که خوای گه‌وره‌ منته‌ به‌سهر پیغه‌مبه‌ر داود دا (سه‌لامی خوای له‌سهر بیّت) ده‌کات که ئاسنی بو‌ نه‌مکردووه، یه‌کجار وشه‌ی تاشه‌به‌رد (الصخر) دووباره‌کردووه‌ته‌وه، دووجاریش باسی وشه‌ی تاشه‌به‌ردیک (الصخرة) ده‌کات، یه‌ک سوره‌تی ته‌واو به‌ناوی ئاسن (الحدید) له‌قورئاندا هاتووه، پوونکردنه‌وه‌ی داوه‌ که ئاسن توانایه‌کی زور به‌هیزی هه‌یه، ئه‌وه‌ش وه‌ک ئاماژه‌یه‌ک بو‌ هه‌موو به‌کاره‌یئانه‌ سه‌ریازییه‌کانی، هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی که بو‌ دروستکردنی فرۆکه‌و که‌شتییه‌کان و ئامرازه‌ زانستییه‌ سه‌رده‌مییه‌کان و هیتیشدا (سوودی بو‌ خه‌لکی هه‌یه).

* قورئانی پیروز به‌هه‌مانشیوه‌ قسه‌ی له‌سهر زوره‌ی په‌گه‌زه‌ بیگیانه‌کانی سروشت کردووه، هه‌روه‌ها باسی له‌په‌گه‌زه‌ شله‌مه‌نییه‌کان کردووه‌ تیایدا، وه‌ک (ئاو) که (۶۴) جار ناویب‌ردووه، باسی له‌گرنگی‌تی ئاو و سوده‌کانی کردووه، که ئه‌سلّی هه‌مووی گه‌ردوون و مروّفه، خوای بالاده‌ست مروّف و هه‌موو گیاندارانی له‌ئاو دروستکردووه، ته‌واوی گه‌ردوونیش له‌سه‌ره‌تاوه‌ له‌ئاو به‌دیها‌تووه، وشه‌ی ده‌ریا (البحر)یش (۴۳) جار به‌تاک و به‌دوانه‌و به‌کو هاتووه، وشه‌ی رووبار (النهر)یش (۵۳) جار به‌تاک و به‌کو هاتووه.

۳- البيئة ومشكلاتها: رشيد الحمد و محمد سعيد، مكتبة الفلاح بالكويت ۱۹۸۶، هه‌روه‌ها د. عبدالمجيد النجار: سه‌رچاوه‌ی پيشترى ل ۲۳.

* قورئانی پیروژ بایه خیداوه به پاراستنی زهوی له گازه زیانبه خشه کان، پوونکردنه وهی داوه که خوای گه وره ناسمانی کردووه ته سه ربانئیکی پاریزراو له هه موو زیانه ماددی و مه عنه ویه کان و له گازه زیانبه خشه کان، ده فهرموئ: ﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ﴾ الأنبياء ﴿٣٢﴾. واته: (ههروهه نئمه ناسمانان وه کو سه قفئیکی دامه زراو و مه حکم به پاسه ریانه وه راگرتووه، که چی زوربهی ئه و خه لکه به شیوازیکی ساده بوی ده پوانن و له سه رنجدانی ئه و هه موو ئه ستیره و هه سارانه که مته رخه من و بیر له به دیهینه ریان ناکه نه وه!!). ﴿وَحَفِظْنَاَهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ﴾ الحجر ﴿١٧﴾. واته: (ههروهه پاراستومانه له نه خشه و پیلانی هه موو شه یثانئیکی ره جمکراو و نه فرینلیکراو). ههروهه ده فهرموئ: ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ البقرة ﴿٢٥٥﴾. واته: (کورسی ده سه لات و فه رمانزه وایی و زانستی ئه و زاته هه موو ناسمانه کان و زهوی له خوگرتوه، زور له وانیش گه وره تر و فراوانتره).

* قورئانی پیروژ ئاماژه بیداوه به هیزه سروشتیبه کانی وهک: هیزی راکیشان، کارلیکه تایبه ته کان به کاکیشان و خور و سورپانه وه یان، له ریگای ئه و سورپانه وه و کارلیکانه له نیوان کاکیشان و خور و ئه ستیره کانه وه باسی له نیعمه ته کانی خوای گه وره کردووه، په روه ردگار ده فهرموئ: ﴿لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ يس ﴿٤٠﴾. واته: (جا ئیتر نه خور بوی هه یه به مانگ بگات- له هیل و پیره وی خوی بترازیت- نه شه ویش پیش پوژ ده که ویت، به لکو هه ریبه که له خور و مانگ له خولگه ی تایبه تی خویناندا بی په روا ده خولینه وه). قورئانی پیروژ باسده کات که خوای بالاده ست ئه م گه ردوونه ی ده سه تم مؤ کردووه بۆ مرؤف و ئاماده ی کردووه بوی تا بتوانی ئاوه دانی بکاته وه، ئه وهش له ریگای چه ندین نیعمه ته وه، له گرنگترینیان ئه و هیزی راکیشانه یه که ناسمانه کان و زهوی راگیرکردووه، ده فهرموئ: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا

مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾. واته: (ئه‌وه به‌پراستی هه‌ر خ‌وای‌گه‌وره خ‌ویه‌تی که له‌نگه‌ری ئاسمانه‌کان و زه‌وی پراگرت‌وهه تا کاتیکی دیاریک‌راو بو ئه‌وه‌ی له خولگه‌کانی خ‌ویان نه‌ترازین، خ‌و ئه‌گه‌ر ترازان و تی‌کچ‌وون، ک‌ی ده‌توانیت بیانگری‌ته‌وه جگه له‌و زاته‌ی که به‌دی‌هینان، به‌پراستی ئه‌و خ‌وایه هه‌میشه و به‌رده‌وام خ‌وگر و به‌ئارامه‌و ته‌واویش لی‌خ‌و‌ش‌بووه). هه‌روه‌ها باسی نی‌عمه‌تی پووناکی مانگ و هی‌زی گه‌رمایی خ‌ور و سو‌ده تایبه‌ته‌کانی هه‌ر ئه‌ستیره‌و کاک‌یشانیکی به‌جیا کردووه، خ‌وای‌گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا﴾ یونس ﴿٥٠﴾. واته: (هه‌ر ئه‌و زاته خ‌وری داگیرساندوه و کردوویه‌تی به‌ه‌وکاریکی پووناکی پرشن‌گدار و سه‌رچاوه‌یه‌کی تیشکی به‌هی‌ز، مانگی‌شی کردووه به‌سه‌رچاوه‌یه‌کی پووناکی و هه‌ر شه‌وه‌ی به‌شی‌وازی‌ک و له‌کاتیکی دیاریک‌راودا هه‌ل‌دیت و ئاوا ده‌بی‌ت). هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا﴾ النبأ ﴿١٣﴾. واته: (ئایا چ‌رایه‌کی پرشن‌گدارمان بو فه‌راهه‌م نه‌هینان- که قه‌باره‌که‌ی زی‌اتر له‌ ملیونی‌ک و سی‌سه‌د و ئه‌وه‌نده‌ی زه‌وییه و له‌ خ‌زمه‌تی زه‌وی و ئی‌وه‌دایه-؟!). (وه‌ج) واته گه‌رمایی خ‌ور.

یه‌ک‌یک‌تر له‌و نی‌عمه‌تانه به‌دوایه‌کدا هاتنی شه‌و و پ‌وژه، هه‌روه‌ها بایه که خ‌وای‌گه‌وره کردوویه‌ته ه‌وکاری پیتان‌دن و هینان و بردنی هه‌وره‌کان و باران و هیت‌ریش.

* ئه‌و بونه‌وه‌ره زیندووانه‌ش که خ‌ویان له‌ گیانداران و پ‌وه‌کدا وینا ده‌که‌ن، خ‌وای‌گه‌وره ده‌سته‌م‌وی کردوون بو مر‌و‌ف تا پ‌و‌لی خ‌وی به‌شی‌وه‌یه‌کی ته‌واوه‌تی له‌ زه‌ویدا بگ‌یر‌ی، له‌مباریه‌وه سه‌دان ئایه‌تی پ‌یر‌وز ده‌بینی که باس له‌ پ‌وه‌ک و دره‌خته‌کان و گیانداران و ج‌وره‌کانی و سو‌ده‌کانیان ده‌که‌ن.

* ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌و بونیات‌نان: قورئانی پ‌یر‌وز باس له‌ پ‌و‌لی ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌و بونیات‌نان و گرنگ‌یتیان ده‌کات، ته‌نانه‌ت ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌ی زه‌وی یه‌ک‌یکه له‌ گرنگ‌ترین مه‌به‌سته‌کانی به‌دی‌هینانی مر‌و‌ف و جین‌شینی له‌ زه‌ویدا، خ‌وای‌گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا

إِيَّاهُ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾ هود (هه ره ئه ویش بهر پای کردوون له سه ره زه ویدا و داوای لیکردوون هه و لبدنه بو ئاوه دانکردنه وهی).

* هاوسه نگی ژینگه: قورئانی پیروژ لیره دا کۆمه لیک دیسپلینی

بو ژینگه ی ساغ و سه لیم داناوه، گرنگترینیان ئه مانه ن: هاوسه نگی، زیاده روویی نه کردن و به فیروئه دانی، خراپه نه کردن و زیان پینه گه یاندنی، خوای گه وره ده فه رموی: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ، إِرْمَ دَاتِ الْعِمَادِ، الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ، وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ، وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ، الَّذِينَ طَعَوْا فِي الْبِلَادِ، فَأَكْتَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ، فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ﴾ الفجر ﴿٦١-١٣﴾. واته: (ئایا نه تبینیوه و نه تبیس تووه ئه ی موحه ممه د ﷺ، ئه ی

ئیماندار، که په روه ردگاری تو چی به سه ره قهومی عاد هینا، ئه وان له شاری ئیره مدا به زوری نیشته جی بوون و پایه ی بهرز و کۆله که و نیرگه ی درێژیان به کارده هینا له دروستکردنی کۆشک و ته لاره کانیاندا، خانوبه ره و کۆشک و ته لاری گه وره و به رزیان دروست ده کرد، له سه رده می ئه واندا له هیچ شار و شوینی کدا کۆشک و ته لاری وه ک ئه وه ی ئه وان دروست نه کراوه، قهومی (ثمود) یش که کاتی خو ی یاخی بوون و خوای گه وره خه شمی لنگرتن و له ناو بیردن، ئه وانیش له دۆلا و شیوه کانه وه به ردیان ده گواسته وه بو به رزاییه کان تا کۆشک و ته لار دروستبکه ن، هه روه ها فیره و نی خاوه ن میخه کان- ئه هرامه زه به لاحه کان که به ئاره ق و خوینی خه لک دروستیکردن تا به خه یالی خو ی دوا ی مردنی ژیانی تیدا به ریته سه ر!! ئه وان هه ره موویان سته میان کرد، له ولات و شوینی خو یاندا، له سه ره زه وی خوا دا، به لکو فه ساد و گونا هو گه نده لی و سته می بیوینه یان ئه نجامدا، زولمی زوریان کرد، خوینی زوریان به ناحق پژانده .. دوا ی ماوه یه کی دیاریکرا و په روه ردگاری تو ئه ی موحه ممه د ﷺ، ئه ی ئیماندار، سزا و خه شم و قینی خو ی پژانده به سه ریاند او ته فروتو نای کردن).

قورئانی پیروژ له زوړیک له ئایه ته کاندانا ماژه یداوه به پاریزگاری له هاوسه نگی که مه به سته، چونکه خوای گه وره هه موو شتیکی به راده ی دیاریکرا و به هاوسه نگی دروستکردوه، په روه ردگار ده فه رموی: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ

خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ القمر . واته: (بیگومان نئمه هه موو شتیکمان به ئه اندازه و نه خشه یه کی دیاریکراو به دیهیناوه، کارو فه رمانی نئمه هه په مه کی و بیبه نامه نیه ...) هه روها ده فه رموی: ﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ﴾ الحجر ﴿١٩﴾ . واته: (خه لکینه سه رنجبدهن، چؤن هه ندی شویئی زه ویمان ته ختکردوو و پامانختوو، که ژو کیو و چیاو زنجیره چیاو سهخت و بلندمان له سه ر داناوه، له هه موو جوړه رووهک و به رو بوومیک که بو ئیوه پیویست بیټ به شیوه یه کی ری کوپیک بو مان روواندوون). ﴿مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ﴾ الحجر ﴿١٩﴾ (هه موو شتیک به ئه اندازه ی پیویست). به لگه یه له سه ر گرنگی هاوسه نگی له رووی چه ندیټی و چؤن یتیه وه، له رووی بری دیاریکراو و قورسای و له رووی ماده و ماناوه له م گه ردوونه دا-هه رووهک له مه وپاش ده چینه سه ری .

چه ند راستی و پره نسپیکي قورئانی دهر باره ی ژینگه:

راستییه کی به لگه نه ویسته که قورئانی پیروژ ده ستوری ئوممه ته، کاتیک باس له په گه زه کانی ژینگه ده کات ده یه ویت له و ریگایه وه باس له کومه لیک راستی و پره نسپ بکات، گرنگترینیان ئه مانه ن:

۱- مه علومه که هه مووی گه ردوون چاکه یه و هیچ نه نگیه کی تیدانیه، له سه ر سیستمیکي جوان نایاب و ناوازه بونیاتنراوه، ئاماده کراوه بو مروث تا تیایدا به خته وهر بیټ، هه موو په گه زه کانی خیر و به ره که ت و چاکه کاری تیدایه، خوی گه وره له وپه ری داهینان و که مال و جوانی و به باشی و به ری کوپیکي ورده کاری به دیهیناوه، په روه ردگار ده فه رموی: ﴿صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَتَقَنَّ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَيْرٌ مِمَّا تَفْعَلُونَ﴾ النمل ﴿٨٨﴾ . واته: (له راستیدا هه موو ئه و شتانه دروستکراوی خوی گه وره ن که هه موو شتیکي زور به جوانی و ری کوپیکي به دیهیناوه، له راستیدا ئه و زاته ته واو ناگایه به هه موو ئه و کارو کردارو په فتارانه که ئه نجامی دده ن). هه روها ده فه رموی: ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾ السجدة ﴿٧﴾ . واته: (خوی گه وره ئه و زاته یه که هه موو شتیکي به جوانی و چاکي و تیرو ته واوی دروستکردوو، سه ره تای دروستکردنی مروثیشی

له خاکه وه ده ستپیکردوه). ﴿الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاطُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ، ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ حَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ، وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا مِصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ﴾ الملك ﴿٣-٥﴾. واته: (ئه و زاته چهوت چین ئاسمانی دروستکردوه، -ژماره ی ئه ستیره و هه ساره کانی هه ر چینیک له نیو ملیۆنه ها گه له ئه ستیره و کاکیشاندان له ژماره نایه ن-، بیگومان له نیو دروستکراوانی خوای میهره باندا هیچ ناپیکی و ناته واوییه ک به دیناکه یته، ئه ی ئینسان، تو هه ر چاوبگیپر و هه ر ته ماشا بکه، هه ر سه رنجبه، ئایا هیچ که م و کوپی و ناته واوییه ک به دیده که یته؟! پاشان هه ر سه رنجبه و چاوبگیپر جار له دوای جار و وردبه ره وه و کوئل مه ده تا سه ره ئه نجام ملکه چ ده بیته و چاوت ماندوو ده بیته، که چی هه ر تیر نابیته له سه رنجدان و ته ماشاکردن هه تا به ته واوی ماندوو ده بیته و په کی ده که ویته!! له راستیدا ئیمه به ئاشکرا ئاسمانی دنیا مان له شه ودا کردوه به چراخان، جاروباریش به و ئه ستیرانه شه یته انه کان پراوده که یه ن و تیری ئاگرینیان تیده گرین، له قیامه تیشدا، له نیو دۆزه خدا سزیمان بو شه یته ان و شه یته ان سیفه تان ئاماده کردوه).

٢- زه ویش- به هه موو ئه و بو شایی گه ردوون و گازانه وه که ده وریداوه، به هه موو ئه و کیو و به رد و کانزایانه وه که تیایدان- خوای گه وره له وه پیری ورده کاریدا به دیه ئناوه، هه موو ئه وه ی تیایدا به په پی کیشان و پیوانیکی ورده، هه موو شتیک پیوانه کراوه تا له چه ندیته ی و چۆنیتیدا، بگات به زه ویه کی پیوانه کراو، بگات به گه ردوونیکی هاوسه نگ له بر و له مادده و ماناو وزه و گازه کاندان...

٣- بیگومان زه وی له باریکدایه که چاک و خیردار و سودمه ند و هاوسه نگ و پیوانه کراوه و پاده ستی مرۆف کراوه، هیچ جوړه که موکووپی و له قی تیدانیه، له به ره وه خوای گه وره فرمانیداوه به پاریزگاریکردنی که به چاکه هه لسوکه وتی له گه لدا بکری، خوای گه وره ده فه رموی: ﴿وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ البقرة ﴿١٩٥﴾. واته: (هه ولبدنه ن به گوفتار و کردارو به مال و

سامان به خشین خیرو چاکه بکهن، بیگومان خوی گه وره چاکه خوازانی خوشده ویت). ریگریکردوه له وهی خراپه ی تیدا بکری، ده فهرموئ: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ الأعراف ﴿٥٦﴾. واته: (دوای نه وهی خه لکه که ی پووی له چاکه و ئیمان و چاکسازی کردوه، ئیتر نه کهن فه سادو گونا هو تاوان و گنده لی له سهر زهوی خوادا به رپا بکهن).

٤- گومانی تیدانیه که تهنه مرؤف به رپسه له و خراپه یه له ژینگه دا پوویداوه و پووده دات، هه روه ها له و گرفتانه ی له ژینگه دا دروسته بن، خوی بالاده ست ده فهرموئ: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مِمَّا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ الروم ﴿٤١﴾. واته: (نه وه ئیتر به ته واوه تی فه ساد و گونا هو تاوان و گنده لی سهر زهوی گرتوته وه، له سهر و شکانی و له ده ریاکانیشدا، هه موویشی دهستی خه لکی گه یشتووه تی و به هوی نه وانه وه یه، جا ئیتر خوی گه وره تالوی ده رنه نجامی هه ندی له کارو کرده وه کانیان ده کات به گه روویاندا، به لکو بگه رینه وه). جا به و پییه که مرؤف به رپسه نه و نه رکی سه رشانیه تی هه ولی ته واوه تی بدات بو چاککردنی هه له کانی خوی، نه گه رنا نه و گونا هباره و شایسته ی سزایه له دنیا و قیامه تا.

٥- چاکسازی و ئاوه دانکردنه وه نه رکیکی شه رعیه، چونکه خوی گه وره ده فهرموئ: ﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ هود ﴿٦١﴾. واته: (هه ر نه ویش به رپای کردون له سهر زه ویدا و داوی لی کردون که هه ولبدن بو ئاوه دانکردنه وه ی). نه م ئایه ته ده لاله ت له فه رزیوونی ئاوه دانکردنه وه و چاککردنی زهوی ده کات به هه موو هۆکاره به رده سته کان، پیشه واه صاص ده لی: (واته فه رمانی پیداون به ئاوه دانکردنه وه ی به وه ی که پیوستتان پییه تی، هه روه ها ده لاله ت له فه رزی ئاوه دانی زهوی ده کات به کشتوکال و چاندن و پوواندن و به بیناسازی تیایدا).^٤

٦- به ستنه وه ی ژینگه به باوه ر و به هاکانه وه، چونکه قورئانی پیروژ ژینگه و ده لاله تی له سهر به دیهینه ره داهینه ره ناوازه و به تواناکه ی بیکه وه

٤- احکام القرآن، ط، دار الفکر/ بیروت ١٦٥٠/٣.

ده به ستی، خوی گوره ده فهرموی: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ یونس ﴿۳﴾. واته: (خه لکینه، به پاستی په روه ردگاری نیوه (الله) یه و ئه و زاتیه که ئاسمانه کان و زوی له ماوهی شهش پوژدا دروستکردووه، پاشان له سهر ته ختی فه رمانړه وایه تی وهستا، هر خویشی پلان بو هه موو شتیک داده نیټ، هیچ شه فاعه تخواز و تکاکیکیش نیه، مه گهر دوی مؤله تی ئه و زاته، هر ئه و خوییه خاوهن و په روه ردگارتانه، که واته باش وایه بیپه رستن، داخو یاداوهری وهرناگرن و بیرناکه نه وه). ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ آل عمران ﴿۱۹۰﴾. واته: (له پاستیدا له دروستکردنی ئاسمانه کان و زویدا، له جیاوازی شه و پوژدا، به لگه و نیشانه ی زور و بیشومار هیه بو که سانی ژیر و هو شمه ند).

پاشان هه لویستی باوه ردار دهر باره ی ئه و به دپه یئانه پوونده کاته وه که په روه ردگار ده فهرموی: ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ آل عمران ﴿۱۹۱﴾. واته: (پاشان پووده که نه په روه ردگاری دروستکار و به دپه یئنه و ده لټین: په روه ردگارا به پاستی تو ئه م هه موو شتانه ت به بیهوده، به بی نه خشه، به هه وانته، دروست نه کردووه، پاکي و بیگهردی و ته سبیحات و ستایش هر شایسته ی تویه، داواکارین له زاتی شکومه ندتان که بمانپاریزی له سزای ناگری دوزخ!!). هه روه ها ده فهرموی: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ مِمَّا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ البقرة ﴿۱۶۴﴾. واته: (به پاستی له دروستکردنی ئاسمانه کان و زوی دا، هه روه ها جیاوازی شه و پوژ که به شوین یه کدا دین و کورت بوون و دریزبوونیان به پیی وهرزه کان ده گوړیت، هه روه ها جیاوازیان له نیوهی سه روو، له نیوهی خوارووی زه ویدا، وه هاتووچوی که شتی له دریا و زه ریا و پوویاره کاندای که هه مووی سودو قازانجه بو خه لکی، هه روه ها ئه و

ناوی بارانه‌ی که به یاسا و به‌رنامه‌یه‌کی ریّک و پیّک ده‌باریته سهر زهوی و زیندووی ده‌کاتوه دواى مردنى، هه‌روه‌ها بوونى ئه‌و هه‌موو زینده‌وه‌ره بيشوماره سه‌رسورپه‌ینه‌ره له‌سه‌ر زهوی و ناوی زهوی و نیو دهریاکاندا که هه‌ریه‌که‌و به‌شیوه‌یه‌ک خزمه‌ت به‌ئاده‌میزاد ده‌که‌ن، هاتووچۆی هه‌واش به یاسای تایبته و ئه‌و هه‌وره‌ش که له نیوان ئاسمان و زه‌ویدایه‌و له هه‌لمی ئاو پیکهاتوو و بارگاوویه و شیوازی هه‌مه‌جۆر له‌خۆ ده‌گریت، به‌فرمانی خوای گه‌وره له هه‌ر شوپینیک بیه‌ویته ده‌باریت، به‌راستی هه‌موو ئه‌و شتانه به‌لگه‌و نیشانه‌ن بۆ که‌سانیک که‌عه‌قل و ژیریان بخه‌نه‌کار و به‌چاوی دل بۆ شته‌کان بپروان!!).

قورئانی پیروژ باسی ئه‌و به‌دییه‌نراوه -ژینگه‌بیانه‌ی- کردووه تا بینه به‌لگه‌و شایه‌تیّک و راستیه‌یک له‌سه‌ر هه‌بوونی خوایه‌کی به‌دییه‌نه‌رو به‌توانا که هه‌موو سیفه‌ته‌کانی که‌مالی له‌خۆگرته‌وه، که زاتی خۆی ده‌فه‌رموی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ، أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ، لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أَجْحًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ، أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ، أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ﴾ الواقعة ﴿٦٨-٧٢﴾. واته: (ئه‌ی باشه سه‌رنجی ئه‌و ئاوه نادهن که ده‌یخۆنه‌وه، مه‌گه‌ر ئیوه له هه‌وره‌کانه‌وه ده‌بیاریئن یان ئیمه ده‌بیاریئین...، خۆ ئه‌گه‌ر بمانه‌ویته ده‌یکه‌ینه خوییاویکی تال و سویر و بیسود، باشه ئه‌وه ئیوه سوپاسی خوا ناکه‌ن له‌سه‌ر ئه‌و هه‌موو ئاوه سازگاره‌ی که له‌سه‌ر زهوی و ناخی زه‌ویدا بۆی دابینکردوون؟! ئه‌ی سه‌رنجی ئه‌و ئاگره‌تان نه‌داوه که له‌جۆره‌ها سه‌رچاوه‌هه‌ پیمان به‌خشیون؟! دایده‌گیرسین و جۆره‌ها سودی لئ وه‌رده‌گرن؟! ئایا ئیوه ئه‌و دارو دره‌خته‌تان به‌ریا کردووه، یان ئیمه به‌ریامان کردووه?).

قورئان به‌هه‌مانشیوه باسی ئه‌و دروستکراوانه‌ی کردووه که به‌لگه‌ن له‌سه‌ر پۆژی دوا‌یی، له‌سه‌ر سه‌رله‌نوێ زیندووکردنه‌وه‌ی خه‌لکی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ بِهِيجٍ، ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ﴾ الحج

﴿٧-٥﴾. واته: (ئو زهویه ی که دهبینی له وه زری زستاندا خامۆشه و زۆربه ی پوو هکه کان و گژو گیاکان نه ماون و وشک بوون، دره خته کان بی گه لاو به روبوومن، به لام هه رکات خوی گه وره بارانی به سهردا باراند، داده چله کیت و ده پوینته وه و گه شه دهکات و له هه موو به روبوومیکی جوان و ته پ و تازه پیشکesh دهکات!! ئه م شتانه ی که باسکران بو ئه وه یه که دلنیا بن له وه ی که زاتی خوا په روه ردگاریکی حه ق و راسته و زۆر به ئاسانی ده توانیت مردووان زیندوو بکاته وه، چونکه دهسته لاتی به سهر هه موو شتی کدا هه یه وه هه موو شت بو ئه و زاته ئاسانه... هه روه ها قیامه تیش به پیره وه یه و هه ر دیت و هه یچ شک و گومانیکی تیدا نیه، چونکه ئه و خوداوه نده بالادهسته هه موو ئه و که سانه ی له گۆردان و هه موو ئه و خه لکه ی که جهسته یان تیکه لی خاک بووه زیندوو یان دهکاته وه).

هه ردوو لایه نی: باوه ر و به ها له ژینگه دا:

لایه نی باوه ر و به ها له ژینگه دا له سی پله دا به ئاشکرا ده رده که وی:

پله ی یه که م: بوونی باوه ریکی راسته قینه به به دیهینه ر و داهینه ره که ی، که به رپا بوو بیت له سهر یه کتا په رستییه کی دل سوژ و پاکو بیگه رد به خودای بالاده ست.

پله ی دووه م: سوپاسگوزاری بو به دیهینه ری نیعمه ت به خش له سهر ئه و نیعمه ته مه زنا نه ی له ژینگه دان به هه موو گه ردیله ره ق و نه رمه کانیه وه، ئه م سوپاسگوزاریه ش به دوو مه سه له دهسته بهر و کامل ده بیت، ئه وانیش ئه مانه ن:

* مه سه له ی یه که م: به جیگه یاندنی به ندایه تی بو خوی گه وره به دل و به زمان و به پارچه کانی جهسته ش.

* مه سه له ی دووه م: به کارهینانی ئه و نیعمه ته مه زنا نه له و مه به ستانه دا که خوی گه وره دروستی کردوون بو یان، به بی هه یچ جو ره زیاده پو یی و به فیرو دان و پرژدییه ک.

پله ی سییه م: ئه وه یه که مرؤف له م گه ردوونه دا که سیکی جینشینه، بریکاره و به دیهینه ر نیه، ته نانه ت خاوه نداریکی راسته قینه نیه مافی ره های بیت چۆن هه ل سوکه وتی پیوه دهکات بیکات، به لام خوی گه وره به فه زل

و به خششی خوئی پړزی له مروّف گرتووه که به دهستی قودرته تی خوئی دروستیکردووه، گه ردوونه که ی کردووه ته دهسته موئی، مروّفی کردووه ته بریکاری خوئی تا خوئی و که سانیتیش هه لسوکه وتی سودگه یه نهری تیدا نه نجامبدن، پیغه مبر ﷺ ده فهرموئ: (لا ضرر ولا ضرار). واته: (زیان به خوئ و به که سانیتیش مه گه یه نه).

* نینجا ژینگه ی به ستووه ته وه به جوانی و جوانکاریه وه، قورئانی پیرۆز جوانی و جوانکاری له ئیسلامدا به به هایه کی به هه ندگیروا داناوه، خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ﴾ النحل ﴿٦﴾. واته: (هه روها دیمه نی جوان و دلرفینیشیان هه یه کاتیک که له ده مه و ئیواراندا له دهره دهشت و له وه رگا ده گه رینه وه، هه روها نه و کاتهش که به ره لایان ده که ن). ﴿وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاطِرِينَ﴾ الحجر ﴿١٦﴾. واته: (له پاستیدا ئیمه له ئاسماندا نه ستیره وه هه ساره ی گه وره ی بیشو ماری زه به لاحمان دروست کردووه و پاراندوومانه ته وه بو ته ماشاچیان).

* په هه ندی ره وشتی: نه وهش له پښگای چه ندین ئایه ته وه که نه وه مانایه ده گه یه نن، به وه ی هه مووی نه م دنیا یه بو تاقیکردنه وه یه، له به ره نه وه نابیت خو به زلزانی و له وپری و توندوتیژی و ئازاردانی تیدا بکری، به لکو پیویسته سوپاسگوزاری و خاکیبون و خو به که مزانی تیدا به خه رجیدری، ده بیت مروّف خوئی به ره وشته چاکه کان برازینیته وه، ده بیت هه لسوکه وتی له گه ل هه موو نه وانه ی به ده وریدان له مروّفه کان یان بیگیان یان گیانداران یان پوهه ک به ره وشتیکی به رز و بالا بیت. خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ أَيْكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ﴾ الملک ﴿١-٢﴾. واته: (گه وره و موباره ک و پیرۆز و شکومه نده نه و زاته ی که جله وی هه موو بونه وه ر و هه موو جیهانه کانی به دهسته، هه ر خویشی دهسته لاتی به سه ر هه موو

٥- پیشه و مالیک له الموطأ دا و شافعی له موسنده ده که یدا به ژماره (٣٢٤/١) و نه حمده به ژماره (٣١٣/١)، ٢٢٦/٥) گپراویانه ته وه، هه روها حاکم له المستدرک دا به ژماره (٦٦/٢) گپراویه تیه وه و ده لئ: به بیی مه رجی موسلیم راسته و زه هه بیش هاو رایه ق، به بهه قی له سونه ندا به ژماره (٦٩/٦) و دارو لقوتنی به ژماره (٧٧/٢) و پروانزیته مجمع الزوائد (٢٠٤/٤) و مصباح الزجاج ی که نانی (٤٨٣).

شتیک و هه موو کاریک و هه موو پیشهاتیکدا هه یه، هه ر ئه و زاته خوئی مردن و ژیانی دروستکردوو، له ناوچوون و ژیانی به دیهیناوه، تا تاقتیان بکاته وه و ده ربکه ویت کیتان کرده وهی چاکتر و په سه ندره، نهک ته نها چاک و په سه نده، دلنیاش بن که هه ر خوای گه وره خوئی بالاده سته، له هه مانکاتدا ته و او لیبوره و لیخوشبووه له باوه پداران).

لایه نی ره و شتیش له چوئیتی هه لسوکه وت له گه ل ژینگه دا درده که ویت، که قورئانی پیروز و سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ سنورداریان کردوو له چاکه کاری و چاکسازیدا، له نه هیشتنی زیان و گهنده لئی و خراپه دا - هه روک له مه وپاش به تیروته سه لی باسیده که ی-

* ئیسلام ژینگه ی کردوو ته: دایکی مرؤفایه تی، چونکه خوای گه وره مرؤفی له زهوی و له ئاو و خاکه که ی دروستکردوو، ده یان ئایه ت باس له به دیهینانی مرؤف ده که ن له خاک، پاشان له قور، دواجاریش به هه مانشیوه هه ر ده بیته وه به دایکمان، جا هه روک چوئ چاکه کاری و چاکه کردن له گه ل دایکدا فه رزه، دلره نجانندن و بیوه فایسی به رانبه ری هه رامه، ئه و چاکه کردن له گه ل ژینگه شدا به هه مانشیوه ئه رکیکی شه رعیه، له به رئه وه خوای بالاده ست پچراندنی سیله ی په حم و خراپه کاری له زه ویدا به ستوو به یه که وه، ده فه رموی: ﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾ الرعد ﴿٢٥﴾. واته: (به لام ئه وانه ی که به رده وام په یمانه کانی خوای گه وره ده شکینن، پابه ندی به لیئنه کانیا ن نابن، هه رچی په یوه ندیه کیش خوای گه وره فه رمانیداوه به گه یاندنی ده ییسیئن و ده ییچرینن، هه روها تووی خراپه و فه ساد و گوناھو تاوان ده چینن له زه ویدا، ئا ئه وانه نه فره ت و خه شمی خوای گه وره یان له سه ره و جیگه و ریگه ی ناخوش و ناله باریان بو ئاماده کراوه). هه روها ده فه رموی: ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطُّعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾ محمد ﴿٢٢﴾. واته: (ئهی دوپروه کان، ئهی ده روون نه خوش و بی دینه کان، ئیوه به ته مان ئه گه ر ده سته لات که وته ده ست ئیوه، فه سادو گوناھو تاوان له زهوی خوادا بلأوبکه نه وه هه رچی په یوه ندی

خزمايه تى هه يه له ناوبيه رن و خه لکى بکه نه دوژمنى يه کتر و له يه کتر يان دابرن- ئايا چيژ له وه ده بن-!!؟).

قورئانى پيروژ باسى قوناغه ندى و پيزبه ندى به ديهيتانى مروقى له قورپكى پاك كردوو كه پيکهاتوو له خاک و ئاو، ئەمەش له به ديهيتانى پيغه مبهه ئاده مه وه (سلأوى خواى له سه ر بيّت) ده ستپيکرد، پاشان ويستی خواى گه وه وه هابوو كه مروّف له دلّويه ئاويك دروست بيّت، په روه رداگار ده فه رموي: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ، ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ، ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ، ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ، ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ﴾ (المؤمنون ۱۲-۱۶). واته: (له راستيدا ئيمه به شه مادديه كهى ئينسانمان له هه ندى ماده دروستكردوو كه له خاكى زهويدا دابنمان كردوو، پاشان يه كه يه كهى ئيوه بوونه ته نوتفه يه كه له شوپيكي مه كه م و قايم و قولدا...، پاشان نوتفه مان كرده خوّه لواسه ريك تا بوو به گوشتپاره، پاشان گوشتپاره كه ش په يكه رى ئيسكى لى دروست بوو، ئينجا به گوشت په يكه ره كه مان داپوشى و پاشان شيواى ئاده ميزادمان پييه خشى، به راستى خوايه كى به رز و پيروژ و موباره كه ئه و زاتهى كه هه ميشه به جوانترين شيوه دروستكراوانى به دى ده هينيّت، پاشان دواى ماوه يه كه هه مواتان ده مرن، له وه و دواو له روژى قيامه تدا هر هه مواتان زيندوو ده كرينه وه).

كه واته ئەم قوناغه ندييه له به ستنه وهى نيوان هه موو قوناغه كاندا بوونه، جا به و پييه كه خواى گه وه دلّويه ئاويكى تيکه لاوى له دايبابه وه واليكرديت بيته هويه ك بو به ديهاتنى مروّف، ئەوا قور كه ئەسلى ره سه نى مروّفه داده نريّت به گرنگترينى پيکهاته كانى ژينگه .

قورئانى پيروژيش له زياتر له ئايه تيکدا دوپاتى ئەو بيکه وه به ستنه ده كات، يه كيكيان ئەم ئايه ته يه كه ده فه رموي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبُعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَعَیْرٍ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرِّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا

تُمْ لَتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَقَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يَرُدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأُنْتَبَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾ . واته: (ئهی خه لکینه ئە گەر ئیوه گومانتان له زیندوو بونه وه ههیه، خو له سه ره تادا ئیمه ئیوه مان له خاک دروست کردوو، له قوناغیکدا نوتفهیه کی زور بچوک بوون له مندالدانى دایکتاندا، ئینجا بوونه خو هه لواسه ریک، ئنجا بوونه گوشتپاره بیهک، جا گەر ویستی خوای گه وره وابوو که بیکاته ئاده میزاد و په رنگ و نه خشه ی ده زگاکانی ناوه وه و دهره وه ی بو دیاری بکات، ئه وه به نه خشه بیهکی تایبه تی ته واوی ده کات، ئه وه ش ویستی وابوو که نه بییت و فری بدییت ئه وه له بارده چییت، هه موو ئه و قوناغانه به سه ر ئاده میزادا دییت و خوای گه وره باسی ده فه رمویت تا به ته واوی ده سه لاتى ئه و زاته پروون بییت، پاشان ده فه رمویت، ئیمه هه ر شتیکیان بوویت له مندالداندا دروستی ده که یین و بریاری له سه ر ده ده یین تا کاتیکی دیاریکراو، ئینجا ده رتان ده هینین و هه ریه ک له ئیوه مندالیکی ساوایه، پاشان به تیپه پروونی زه مان گه وره ده بن و ده گه نه قوناغی لاویتی و به هیزی و چالاکى، هه یشتانه مردن له قوناغیک له قوناغه کانی ژیاندا یه خه ی پیده گریت، هه یشتانه ده گاته ته مه نی که نه فتیی و په ککه وته یی تا وای لیدییت دواى ئه وه ی جارن هه ندئ شتی ده زانی، ده خه لافئ و هه موو شتیکی له بییر ده چیته وه، ئه و زه ویه ش که ده بیینی له وه رزی زستاندا خاموشه و زوریه ی پرووه که کان و گژو گیاکان نه ماون و وشک بوون، دره خته کان بئ گه لاو به رو بوومن، به لام هه ر کات خوای گه وره بارانی به سه ردا باراند، داده چله کیت و ده روپیته وه و گه شه ده کات و له هه موو به رو بوومیکی جوان و ته ر و تازه پیشکesh ده کات!!).

لیره دا باسی قوناغه کانی ته مه نی مرؤف ده کات و ده بیه ستیته وه به قوناغه کانی ته مه نی پروه ک و دره خته وه، ئە مه ش له سه ر ویکچوونی به دیه پنان و تاک و ته نهایی به دیه پنه ر مانای زور گه وره ده گه یه نی، هه روها سوژداری له گه ل یه کتر و هاوکاریکردنی یه کتری، له تیروانی نی ئیسلامه وه هه موویان یه ک جه سته ن، جا ئە گەر یه کیکیان تووشی زیان و خراپه بوو و چاره سه ر

نه‌کرا ئه‌وا له ئازار و گرفته‌کاندا جیکه‌وته‌ی ده‌بیټ له‌سه‌ر ئه‌وانیتر تا-ئه‌گه‌ر بێتو هه‌موو هاوکار نه‌بن له چاره‌سه‌رکردندا مه‌سه‌له‌که به‌وه کۆتایی دیت که هه‌موویان تووشی تا و ئازار و خه‌وزپاندن ده‌بن، چونکه له‌م زه‌ویه‌دا شتی‌ک نیه دوور بیټ له مرۆف، مرۆفیش دوور نیه له ژینگه‌که‌ی و به‌جیا له‌و ناژی، که‌واته چاره‌نووس یه‌که، جا یان ده‌بیټ به‌خته‌وه‌ری بۆ هه‌مووان -ژینگه و مرۆف- پیکه‌وه فراهه‌م بیټ و ده‌سته‌به‌ر بیټ، یان نه‌گه‌ته‌ی و ده‌ردیسه‌ری بۆ هه‌ردوو لایان.

ئه‌گه‌ری هه‌یه هه‌لبژاردنی له‌فزی ژینگه (البیئة) له زمانی عه‌ره‌بیدا له (باو) هه‌هه‌ هاتبێ که به واتای گه‌رانه‌وه‌یه و هه‌ست به گه‌رانه‌وه‌ی مرۆف ده‌کرێ بۆ ناو زه‌وی له سه‌ره‌تاو له کۆتاییدا.

فه‌رموو ده‌ راست و دروسته‌کانیش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نن که خوای بالاده‌ست ئاده‌می له مشتیک خاکی له هه‌مووی زه‌وی دروستکردوه، ئه‌حمه‌د و نوسه‌رانی سونه‌نه‌کان و هیتیش به سه‌نه‌دی خۆیان بۆمان ده‌گێرینه‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموو یه‌تی: (إن الله خلق آدم من قبضة قبضها من جميع الأرض، فجاء بنو آدم على قدر الأرض، فجاء منهم الأبيض والأحمر والأسود وبين ذلك، والخبيث والطيب والسهل والحزن وبين ذلك)^١. واته: (خوای گه‌وره ئاده‌می له مشتیک خاکی تیکه‌لآو له هه‌موو خاکی زه‌وی به‌ده‌یه‌ناوه، ئه‌وکات نه‌وه‌ی ئاده‌میش به‌پیی ئه‌و تیکه‌له‌یه‌ی زه‌وی هاتوون، هه‌یانه سپییه‌و هه‌یانه سور و هه‌یانه ره‌شپییسته و هه‌یانه له‌و نیوانه‌دایه، هه‌یه ته‌بیعه‌تی خراپ و پیسه‌و هه‌یانه که‌سیکی چاک و پاکه‌و هه‌یانه خۆش مه‌شره‌به‌و هه‌یان ته‌بیعه‌تی سه‌خت و زه‌حمه‌ته‌و هه‌شیانه له‌و نیوانه‌دایه). چه‌ندین پرپویه‌تی تریش هه‌ن که جه‌خت له‌و مانایه ده‌که‌ن، ئه‌وه‌ش که خوای گه‌وره به هه‌ردوو ده‌ستی قودره‌تی زاتی خۆی مرۆفی دروستیکردوه بۆ دووپاتکردنه‌وه‌یه له‌سه‌ر ریزی خوای گه‌وره بۆ مرۆف.

٦- ئه‌حمه‌د له موسنه‌ده‌که‌یدا به ژماره (١٩٥٢) گێراویه‌ته‌وه، آرنه‌واو طی لیکۆله‌ری وتوو یه‌تی: (سهنه‌ده‌که‌ی راسته)، ئه‌لبانی‌ش له سه‌حیحه‌که‌یدا هه‌تایه‌تی که ئه‌بو داود و ئیبن خوزه‌یمه‌و ترمذی و ئیبن حه‌بان و ئیبن ده‌قیق عه‌بد گێراویانه‌ته‌وه.

له م فهرموودانه دا ئیعجازی زانستی هیه، چونکه به لگه ن له سه ره ئه وه که مروققیش وه ک زهوی وایه، نه ک له کات و ته مه ن و سه ختی و ئاسانیدا، به لکو له پیره ی ئاو و ماده دی ره قدا، به و پییه که تیکرای بری ئاو له جه سته ی مروققدا له سنوری پیره ی ۷۱٪، ۵، ماده دی ره قیش له سنوری پیره ی ۲۹٪ یه، له گه ل ره چاوکردنی زیادکردن و که مکردنی به پیی ته مه ن، گرنه گ ئه وه یه که ئه و تیکرایه گشتیبه هاوتایه له گه ل ئه و تیکرایه دا له گوی زه ویدایه، واته ۷۱٪ پیره ی ئاوه، نریکه ی ۲۹٪ یش پیره ی وشکانیبه تیایدا.

ئیعجازیکی تریش ئه وه یه که قورئانی پیروز ۳۲ جار وشه ی (البحر) - ئاو ی دووباره کردووه ته وه، ههروه ها ۱۲ جار وشه ی (البری) به مانای وشکانی و له فزی (یبسا) ی واته وشک یه کجار هیناوه واته ۱۳ جار، کوی هه رسیکیان ۴۵ جاره ها تووه، جا ئه گه ر بیین ژماره ی ۳۲ جار دابه ش بکه ین له سه ره ۴۵٪ ئه واه ئه نجامه که بریتیبه له ۱۱۱۱۱۱۱، ۷۱، ههروه ها ۱۳ ÷ ۴۵ × ۱۰۰٪ = ۸۸۸۸۸۸، ۲۸، هه ره ئه م پیره زور ورده یه که ئازانسی (ناسا) پشتی پیبه ستووه.^۷

* خوی گه وره ئازاردان و زیانگه یاندنی به ژینگه و به مه زرا و کشتوکالی ناوبردووه به گهنده لیی و خراپه کاریی له زه ویدا، له وه سفی ئه و سه تمکاره مله وپانه دا ده فه رموی: ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ البقرة ﴿۲۰۵﴾. واته: (خو ئه گه ر ئه و جو ره که سانه ده سه لاتیان گرته ده ست، ئه واه مو وه و ل و کوشش و تواناکانی خو یان ده خه نه گه ر تا فه سادی سیاسی و ئابووری و کومه لایه تی و ئه خلاقی و... به رپا بکه ن له زه ویدا و تووی خراپه بجینن، به رو بوومی کشتوکال و باخه کان له نیو ببه ن، پاکتاوی ره گه زی بکه ن و خه لکی به ناحه ق له ناویه رن، بیگومان خوی گه وره چه زی له فه ساد و خراپه و گوناوه تاوان نیه...). په ره وردگار دوو سزای سه ختی له دنیا و قیامه تدا بو ئه و تاوانه داناوه، بو سزای

۷- سهیری الموسوعه الحره (ویکیپیدیا) و پیگه ی com.http://llesaidshata.YooV که سه رچاوه کان و چه ندین توژی نه وه ی دکتور زه غلول نه جار و د. ئه بو خه لیلی بلا و کردووه ته وه به ناو نیشانی: مروقق له تیوان زانست و باوه ردا، چاپی دار الفکر له دیمه شق.

دنیا خوای گه وره دهفه رموی: **إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾** المائدة . واته:

(له راستیدا ده بی تو له له وانه ی که دژایه تی خواو پیغه مبرکه ی ده که ن بگریته وه، واته دژایه تی ناین و بهرنامه که ی و نیسلام ده که ن، هه ولده دهن فساد و گونا ه و تاوان له زه ویدا بلایو بکه نه وه، نه وانه یان که خه لک به ناهه ق ده کوژن ده بی بکوژینه وه، نه وانه ش که پئگری و جهرده یی ده که ن و خه لک ده کوژن، ده بی له خاچبرین، نه وانه ش که ته نها جهرده یی ده که ن، ده بی ده ست و قاچیان به پیچه وانه وه بپردریته وه، نه وانه ش که دزی و شهروالیسی و گونا هانی تریان له ده ست ده قه ومیت ده بی دوور بخرینه وه له ناوچه و ولاتی خو یان ... بیگومان ئه و سزایانه مایه ی خه جاله تی و پرسیوایی و شه رمه زارییه بویان له دنیا دا، له قیامه تیشدا سزایه کی زور سهخت و دژوار چاوه ریانه .....). به لام بو قیامهت ئه و سزایه کی گه وره و سهخت و نه فرین و خه ساره تمه ندی و خراپی مه نزل و ناگری دوزه خی داناوه، دهفه رموی: **﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ، أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ﴾ محمد ﴿٢٣-٢٢﴾** . واته: (باشه، ئه ی دوپووه کان، ئه ی ده روون نه خو ش و بی دینه کان، ئیوه به ته مان ئه گه ر ده سته لات که وته ده ست ئیوه، فه سادو گونا ه و تاوان له زه وی خوا دا بلایو بکه نه وه و هه رچی په یوه ندی خزمایه تی هه یه له ناویبه رن و خه لکی بکه نه دوژمنی یه کتر و له یه کتریان دا برن- نایا چیژ له وه ده به ن-!!؟ له راستیدا ئا ئه و جو ره که سانه که ئاوا بیرده که نه وه خوای گه وره نه فرینی لی کردوون و که رو لالی کردوون و کویریایی هی ناوه به سه ر ده زگای بینیناندا و راستیه کان نابینن). هه روه ها دهفه رموی: **﴿الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ البقرة ﴿٢٧﴾** . واته:

(به تاییهت نه وانه یان که به رده وام هه ر به لئین و په یمانیک بدن به خوای گه وره هه لیده وه شیننه وه، هه ر په یوه ندیه کیش خوای گه وره فه رمانی داییت به به ستن و توکمه کردنی، نه وان ده پیچرینن، هه روه ها فه سادو گونا ه و تاوان

له سه ره زه ویدا ئه نجام ده دن، ئا ئه وانه زه ره مه ندو خه ساره تمه ندن له هه ردو و جیهاندا). ﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾ (۲۵). واته: (به لام ئه وانه ی که به رده وام په یمانه کانی خوای گه وره ده شکینن، پابه ندی به لینه کانیان نابن، - له سه ره و هه موویانه وه په یمانی فیتره ت و به ندایه تی، - هه رچی په یوه نندییه کیش خوای گه وره فه رمانیداوه به گه یاندنی ده یپسینن و ده بیچرینن، هه روه ها تووی خراپه و فه ساد و گونا هو تاوان ده چینن له زه ویدا، ئا ئه وانه نه فره ت و خه شمی خوای گه وره یان له سه ره و جیگه و پینگه ی ناخو ش و ناله باریان بو ئاماده کراوه).

سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ و ژینگه:

به لگه نه ویسته که ئه رکی سوننه تی پاکو بیگه ردی پیغه مبه ر ﷺ بریتییه له پوونکردنه وه ی قورئانی پیروژن، سوننه تی پیروژی پیغه مبه رایه تی ئه و پرهنسییه پیشوانه ی ده رباره ی ژینگه به تیروته سه لی پوونکردووه ته وه، کۆمه لئ ئاسانکاری گرنگ و وردی خستووه ته سه ریان، گرنگترینیان ئه مانه ن: ۱- ئه و شتانه ی که په یوه ندن به پاریزگاری له ژینگه و نه هیشتنی ئازاردان و خراپه کان له دژی دایناوه به به شی له باوه ر، بوخاری و خاوه ن سونه نه کان به سه نه دی خو یان له پیغه مبه ره وه ﷺ گپراویانه ته وه که فه رموویه تی: (الإيمان بضع وستون شعبة)^۸، واته: (باوه ر شه ست و ئه وه نده به شه). له گپراوه وه به کی موسلیم و خاوه ن سونه نه کانیشدا فه رمووده که به مجوره هاتووه که ده فه رموئ: (بضع وسبعون شعبة... أعلاها: لا إله إلا الله، وأدناها إماطة الأذى عن الطريق، والحياء شعبة من شعب الإيمان)^۹. واته: (باوه ر هه فتا و ئه وه نده به شه... بالآتیرین به شی: وتنی لا اله الا الله یه، خو ارترین به شی لابر دنی شتانی ئازارده ری سه ر پینگایه، شه رم و ه یاش به شی که له به شه کانی باوه ر).

حافز ئیبن هه جره یش هاتووه ئه وه ی که زانایانی پيش خو ی قسه یان

۸- سه حیجی بوخاری - له گه ل الفتح - به شی ئیمان (۵۱/۱).

۹- سه حیجی موسلیم، به شی باوه ر (۱۶۳/۱).

له سهر كړدووه كورتيكردووه ته وه و توويه تی: (له پاستيدا ئم به شانه كاری دلن، كاری زمان و كاری جهستن). ئینجا باسی ئو به شانه ی كړدووه كه په یوه نندن به دل وه ئه وانیش بریتین له كومه لیک په وشتی په یوه نند به ژینگه وه وهك: (به زه یی، خاكیوون و هاوشیوه یان. پاشان باسی كاره كانی جهسته ی كړدووه و توويه تی: (ئه وانه ۳۸ سیفته ده گریته وه، هندیکیان په یوه نندن به چاوه كان ئه وانیش پازده سیفته تن: كه بریتین له پاك كړدنه وه وی ههستی و شه رعی)، ئینجا باسی چاكسازي و هاوكاری مړوئی كړدووه له سهر چاكه و به جیگه یان دنی ئه مانه ت و هه لسوكه وتی جوان له گه ل خوی و له گه ل جگه له خویشی به هه موو ئه وه ی كه به ده وریدایه، هه روه ها وازه ئیان له به فیروندان و زیاده پړویی (كه قورئان و سوننه ت جهختی لیده كهن)، ئینجا ئازارنه دانی خه لکی و لابر دنی ئازاری سهر پړگا^{۱۰}.

فهرمووده یه کی تریش هیه باس له پاداشتی گه وره ی لابر دنی شتی ئازارده ری سهر پړگا ده كات، پیغه مبه ر ﷺ فهرموویه تی: (یمیط الأذی عن الطریق صدقة)^{۱۱}. واته: (لابر دنی شتانی ئازارده ر له پړگادا چاكه یه). پیغه مبه ر ﷺ له فهرمووده یه کی تریشدا باسی كړدووه كه هؤكار یكه بو لیخوشبوونی خوی گه وره، ده فهرموئی: (بینما رجل یمشي بطریق وجد غصن شوك علی الطریق فأخره، فشكر الله له فغفر له)^{۱۲}. واته: (له كاتیكدا كه سیك به پړگایه كدا ده پروت ده بینی كه په له دركیك له سهر پړگاكه كه وتووه و لایده بات، ئینجا سوپاسی خوی گه وره ده كات و خوی گه وره ش لیی خوشده بیټ). له گپړانه وه یه کی تریشدا هاتووه ده فهرموئی: (كان علی الطریق غصن شجرة یؤذي الناس، فأماطها رجل، فأدخل الجنة)^{۱۳}. واته: (له سهره پړگایه كدا لقی دره ختیك هه بووه كه ئازاری خه لکی داوه، كه سیكیش هاتووه لایبردووه، به و كاره ی چووه ته به هه شت).

۱۰- فتح الباری (۱/۵۳-۵۲).

۱۱- صهیحی بوخاری، به شی الجهاد والسریر، فهرمووده ی ژماره ۲۸۲۷.

۱۲- صهیحی بوخاری، به شی سته مه كان، برگه ی لابر دنی ئازار له سهر پړگا فهرمووده ی ژماره ۲۳۴۰ هه روه ها موسلیمیش به ژماره ۱۹۱۴.

۱۳- ئین ماجه له به شی ئادابه كاندا گپړاویته وه، ژماره ۳۶۸۲.

۴- پړوسه ی چاکه کاریی له گه ل ژینگه و هیتړیش - به واتای نه جامدانی کاره کان به ره و باشتړ لوتکه ی پله کانه له ئیسلامدا، هه روهک له فهرمووده که ی جبریلدا هاتوو ه دوی نه وه دهرباره ی ئیسلام و ئیمان پرسپاری له پیغه مبه ر ﷺ کردوو وتی: (فأخبرني عن الإحسان؟) قال ﷺ: (الإحسان: أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك) قال جبريل: (صدقت)^{۱۴}. واته: (پيّمبلئ چاکترینی چاکه کان کامه یه؟) پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: (چاکترینی چاکه کان: نه وه یه وه ها خودا بپه رستی وهک له بهر چاوتدا بیّت و ببینی، نه گه ر توش نه و نه بینی نه و نه و زاته تۆ ده بینی) جبریل وتی: (راست ده که یه ت).

له ریوایه تیکی راستی تریشدا به م له فزه هاتوو: (أن تخشى الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك) قال: (صدقت)^{۱۵}. واته: (چاکترینی چاکه کان نه وه یه له خوا بترسی هه روهک له پیښچاوتدا بیّت، نه گه ر تویش نه و نابینی نه و زاته تۆ ده بینی، جبریل فهرمووی: (راست ده که یه ت).

له ریوایه تیکی ئیبن مه سعودا (خوای لئی پازی بیّت) به م له فزه هاتوو: (أن تعمل لله كأنك تراه فإن كنت لا تراه فإنه يراك)^{۱۶}. واته: (چاکترینی چاکه کان نه وه یه کار له پیناو په زامه ندی خوادا بکه یه ت هه روهک له پیښچاوتدا بیّت، نه گه ر تویش نه و نه بینی نه و نه و زاته تۆ ده بینی).

که واته مانای پوونی نه م فهرمووده یه بریتییه له وه که هه لسوکوه وت له گه ل مروّف یان گیاندار یان ژینگه به چاکترینی چاکه کان فهرزیکی شه رعیه یه، نابیّت مروّف نازاری هیچ به دیه پیناویکی خوی گه وره بدات، نابیّت خرابه له زه ویدا بلأوبکاته وه، نه مه ش نه و لایه نه په وشتییه یه که به ویستی خوی گه وره له مه ودوا باسی ده که ین، پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمانیداو ه که ده بیّت هه لسوکوه وت له گه ل هه موو شتییدا و ته نانه ت له گه ل گیانداریشدا له کاتی

۱۴- موسلیم به ژماره ۸ و نه و داود به ژماره ۴۶۹۵ و ئیبن مونه له به شی ئیماندا به ژماره ۹ گپراویانه ته وه، ئیبن مونه و توه یه تی کوده نگی له سه ر راست و دروستی هه یه، نه حمه دیش به ژماره ۱۱۷۹/۱ و نه سائی به ژماره ۵۰۰۵ که نه لبانی هیناویه تی گپراویانه ته وه.

۱۵- موسلیم له صحه حیحه که یدا به ژماره ۱۰ گپراویانه ته وه.

۱۶- ته فسریری قورثانی پپروژ ئیبن که سیر (۳۵۶/۱)، هه یسه میش له کتیبی مجمع الزوائد (۴۴/۱) به م له فزه له ئیبن عباسه وه گپراویانه ته وه، به یه قیش له السنن الصغیردا (۱۴/۱) گپراویانه ته وه.

سه‌برپینیدا به چاکه بیټ، ﷺ ده‌فهرموئ: (وإذا قتلتم فأحسنوا القتلة، وإذا ذبحتم فأحسنوا الذبح، وليحد أحدكم شفرته وليمح ذبيحته)^{۱۷}. واته: (هه‌رکات گیانداریکتان کوشت به چاکه و باشه بیکوژن، هه‌رکات سه‌رتان بری به باشه و به چاکه سه‌ریبپن، با یه‌کیکتان له کاتی سه‌برپیندا تیغه‌که‌ی تیز بکات و بوار به و گیانداره بدات تا به ئیسراحت گیانی ده‌ریچیت).

۳- خزمه‌تکردنی ژینگه و ئاوهدانکردنه‌وه‌ی خیریکی به‌رده‌وامه، فه‌رمووده‌ی زور هه‌ن باس له زیندووکردنه‌وه‌ی ژینگه ده‌که‌ن، ئه‌وه‌ش به چاندنی دره‌خت و کشتوکال و پووه‌که‌کان که خیریکی به‌رده‌وامن، هه‌تا په‌گیان بمینئ ئاسه‌وار و پاداشتیان هه‌ر ده‌مینئ، بوخاری و موسلیم له ئه‌سه‌وه گپراویانه‌ته‌وه که وتوویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: (ما من مسلم یغرس غرساً أو یزرع زرعاً فیأکل منه طیر، أو إنسان أو بهیمة إلا کان له به صدقة)^{۱۸}. واته: (هه‌ر موسلمانیک نه‌مامیک برپوئئ یان به‌ره‌می‌ک بچینئ و بالنده‌یه‌ک یان مروفقیک یان گیانداریکی بیزمان لئی بخوات ئه‌وا به حتمی خیری ده‌ستده‌که‌وئت). له‌به‌رئه‌وه هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌په‌وشبوون له‌سه‌ر ئه‌و کاره، ده‌گپرنه‌وه که‌سیک چووه‌ته لای هاوه‌لی به‌پرز ئه‌بو ده‌رداو (خوا لئی پازی بیټ) له کاتیکدا که خه‌ریکی ناشتنی دره‌ختیکی گوئز بووه، کابرا پیپوتووه: ئه‌مه ده‌نیژئ له کاتیکدا تو پیریکی به‌سالآچووی، ئه‌ویش تا ئه‌وه‌نده و ئه‌وه‌نده سال به‌رناگرئ؟ ئه‌بو ده‌رداو وتوویه‌تی: (ما علی أن یكون لی أجرها، ویأکل منها غیری)^{۱۹}. واته: (من ئه‌وه‌م له‌سه‌ره پاداشته‌که‌یم ده‌ستبکه‌وئ، با که‌سانیتیری جگه له من لئی بخون).

ئاینی ئیسلام مه‌سه‌له‌یه‌کی گرنگی له بواری ئاوهدانکردنه‌وه‌دا هینایه کایه که ده‌رگای له‌سه‌ر زیندووکردنه‌وه‌ی زه‌ویه به‌کارنه‌هاتوو و فه‌راموشکراوه‌کان کردووه‌ته‌وه، له‌مباریه‌وه له فه‌رمووده‌یه‌که‌دا بریاری لیداووه ده‌فهرموئ: (من أحیا أرضاً میتةً فهی له)^{۲۰}، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ئه‌و زه‌ویانه‌ی که ئاوهدان

۱۷- موسلیم به ژماره ۱۹۵۵ و ئه‌بو داود به ژماره ۲۸۱۵ گپراویانه‌ته‌وه.

۱۸- بوخاری له صه‌حیحه‌که‌یدا به ژماره ۲۱۹۵ گپراویه‌ته‌وه.

۱۹- به‌غه‌وی له شه‌رحی سوننده‌دا، به‌شی زه‌کاتدا به ژماره (۱۸۶/۳) گپراویه‌ته‌وه.

۲۰- ترمذی به مه‌رفوعی به ژماره ۱۳۷۹ گپراویه‌ته‌وه و وتوویه‌تی فه‌رمووده‌به‌کی باشه، ئه‌بو داود له کتیبی

نه کراونه ته وه به زوی مردوو ناو بردوو، ئاوه دانکردنه وهی به زیندوو کردنه وه ناو بردوو، ئەمەش ئەو هەمان پێدەلێی که هەستبکریی به و پرۆسەیه، وهک بلایی ئاوه دانایان زیندوو کردنه وهی راسته قینه یه .

٤- موسلمان هیچ شتیک- تا هەر ئاستیک گه وره و گرنگ بییت- وای لیناکات که خزمه تی ژینگه نه کات، فه رمووده یه کی راست و دروست له مباره یه وه هیه که ئەحمەد له موسنە دەکه یدا و بوخاری له الادب المفرد له ئەنەسه وه دهیگێرنه وه که پیغمبەر ﷺ فه رموویه تی: (إن قامت الساعة وفي يد أحدكم فسيلة، فإن أ استطاع أن لا يقوم حتى يغرسها فليغرسها)^{٢١}. واته: (ئەگەر له ئان و ساتی به رپابوونی قیامه تدا، که سیکتان نه مایکی به دهسته وه بوو و له وه دا بییت بیروینی، ئەگەر توانی بیروینی با دهسته جی به رله به رپابوونی قیامه ت بیروینی).

٥- زیانگه یانندن به ژینگه کاریکی قه دهغه یه، فه رمووده ی زۆر هەن ئەم مانایه ده گه یه نن، له وانە:

* پیغمبەر ﷺ ده فه رموئی: (لا يبولن أحدكم في الماء الدائم ثم يتوضأ منه)^{٢٢}. واته: (با که ستان میز نه کاته ناو ئاوی وه ستاو و له بهر نه پرۆیشتوو و پاشان بییت ده ستنوژی لیگری).

* هه ره وه ها ﷺ فه رموویه تی: (من آذى المسلمين في طرقهم وجبت عليهم لعنتهم)^{٢٣}. واته: (هەر کهس ئازاری موسلمانان له رینگاو بانایاندا بدات ئەوا شایسته ی ئەوه یه نه فرینی ئەوان دا باریته سه ری).

* له فه رمووده یه کیدا ﷺ له وه لأمی ئەبو به رزه دا که پرسایاری لیکردوو فه ریری شتیکی بکات سود بگه یه نییت پیی، فه رموویه تی: (أعزل الأذى عن طريق

الخراج دا به ژماره ٣٠٧٣ هیناویه تی، ئەحمەد به ژماره ١٤٣٤ و بوخاریش به ژماره ٢٣٥٥ و ئیبن ده قیق عه بد به ژماره ٩٦ و حافزی عه نی به ژماره (٢٤٦/١٢) گێراویانه ته وه.

٢١- ئەحمەد و بوخاری له الادب المفرد و هه یسه می له مجمع الزوائد به ژماره (٦٦/٤) گێراویه ته وه، ئەلبانی له صه حیح الجامع دا به ژماره ١٤٢٤ گێراویه ته وه.

٢٢- ئەحمەد و ئیبن ماجه و نه سائی گێراویانه ته وه، حافز عیراقی و توویه تی فه رمووده یه کی راسته، ئەلبانی له صه حیحی نه سائی دا به ژماره ٢٢١ و توویه تی فه رمووده یه کی راسته، هه ره وه له ئیبن ماجه دا به ژماره (٢٧٩).

٢٣- طرانی به ژماره ٣٠٥١ گێراویه تیبه وه، ئەلبانی له صه حیحی الجامع الحدیث به ژماره ٣٩٢٣ هیناویه تی.

المسلمین) ۲۴. واته: (ئەو شتانه لەسەر پێگای موسلمانان لابه‌ره که ئازاریان پێده‌گه‌یه‌ن).

* جارێکیان پیغه‌مبەر ﷺ هه‌والی ئافره‌تێکی پرسى که دیارنه‌مابوو و پێشتر مزگه‌وتی پاکه‌کرده‌وه و پرسىاری بۆکرد، کاتیک زانی که مردوو ه‌زره‌نشتی ئەو هاوه‌لانه‌ی کرد که مه‌سه‌له‌که‌یان به‌ که‌م گرتبوو و ئاگاداریان نه‌کردوو به‌ مردنی، ه‌ر بۆیه‌ فه‌رمووی: (أفلا کنتم آذنتمونی... دلونی علی قبرها، فصلی علیها) ۲۵. واته: (ئەو بۆ ئاگادارتان نه‌کردم... ده‌ی گۆرپه‌که‌یم نیشانبدن، ئەوانیش نیشانیانداو نوێژی له‌سەر کرد).

* پیغه‌مبەر ﷺ فه‌رموویه‌تی: (عرضت علی أعمال أمتي حسنها وسيئها، فوجدت في محاسن أعماله: الأذى يماط عن الطريق). واته: (کرده‌وه چاک و خراپه‌کانی ئومه‌ته‌که‌م خرایه‌ پێشچاوم، له‌ کرده‌وه چاکه‌کانیدا لابردنی شتانی ئازارده‌ری سه‌ر پێگام بینی).

٦- پێگری له‌ زیاده‌پۆیی و به‌فیرۆدانی به‌روبوومه ژینگه‌بیه‌کان، چونکه قورئانی پیرۆز پێگری له‌ زیاده‌پۆیی کردوو له‌ هه‌موو شتێکدا - واته‌ زیاده‌ خه‌رجکردن و وه‌به‌بردن به‌بێ پێویست با‌حه‌ل‌ل‌یش بێت، خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ الأعراف ﴿٣١﴾. واته: (ئەو نه‌وه‌کانی ئاده‌م، له‌ کاتی نوێژ و له‌ هه‌موو مزگه‌وتێکدا خ‌ۆتان به‌ پ‌ۆشاک‌ی جوان ب‌را‌زیننه‌وه، له‌ هه‌موو ناز و نيعمه‌ته‌کانی خ‌واردن و خ‌واردنه‌وه بخ‌ۆن و بخ‌ۆنه‌وه، به‌لام زیاده‌په‌وی مه‌که‌ن، چونکه خ‌وای گه‌وره زیاده‌په‌وان و له‌ سنور ده‌رچ‌و‌وانی خ‌ۆشناویت). له‌ وه‌سفی به‌نده‌ راسته‌قینه‌کانیشدا ده‌فه‌رموی: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ الفرقان ﴿٦٧﴾. واته: (هه‌روه‌ها ئەو که‌سانه‌ی که کاتێ مال و سامان خه‌رج ده‌که‌ن موسریف و ده‌ستبلاو نین، هه‌روه‌ها ده‌ست ت‌وقا و په‌زیل‌یش نین، به‌ل‌کو له‌ و ن‌یوانه‌دا مامناوه‌ندیانه‌ مال و سامانیان خه‌رج ده‌که‌ن). به‌فیرۆدانی‌ش - واته‌ زیاده‌پۆیی به‌لام له‌ شته‌ هه‌رامه‌کاندا - ئەوا

۲۴- موسلیم له‌ سه‌حیحه‌که‌یدا به‌ ژماره ۲۶۱۸ گ‌یراویه‌ته‌وه.

۲۵- بوخاری به‌ ژماره ۴۴۰ و موسلیمیش به‌ ژماره ۹۵۶ گ‌یراویانه‌ته‌وه.

قورئانی پیروژ هیرشیککی توندی کردووه ته سه ری، په روه ردگار ده فه رموی: ﴿وَاتِذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبْذِيرًا، إِنَّ الْمُبْذِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾ الإسراء ﴿۲۶-۲۷﴾. واته: (هروه ها هه و لبده که په یوه ندی خزمایه تی پته و بکه یه و مافیان بده یته و حه قیان به سه ر خوته وه نه هیللیت، هه روه ها مافی هه ژارانیش - به پاده ی توانا فه راموش مه که، مافی ریپوارانیش له یاد مه که، ده ستبلویش مه به و مال و سامانت به فیرو مه ده و خه رجی مه که له شتی به یه وه ده دا، چونکه نه وانه ی مال و سامانیان به فیرو ده دن - له گونا هو حه رامدا سه رفی ده که ن، نه وانه وه که برای شه ی تانه کان وان، شه ی تانیش له به رام به ر ناز و نیعمه ته کانی په روه ردگاریه وه به دنمه ک و ناشکور و کافر بوو).

سوننه تی پاکو بیگه ردی پیغه مبه ر ﷺ باسی هه ندی ورده کاری ده رباره ی نه و زیاده ریویه کردووه که ریگری لیکراوه ته نانه ت له ئاوی ده ریاشدا، کاتی سه عد ده ستنوژی گرتووه پیغه مبه ر ﷺ فه رموویه تی پی: (ما هذا السرف یا سعد؟) فقال: أفي الوضوء سرف؟ قال ﷺ: (نعم وإن كنت على نهر جار) ۲۶. واته: (نه ی سه عد نه و زیاده ریویه چییه؟). سه عد و توویه تی: ئایا ده ستنوژی گرتن زیاده ریوی تی دیاه؟ فه رموویه تی: (به لی با له سه ر پووباریکیش بیت که ئاوی لیبروا).

۷- شایسته بوونی نه فرین کردن له که سی که زیان به ژینگه و به ریگاو بان ده که یه نیت، پیشر چه ند ئایه تی کمان له قورئانی پیروژ هی نا که باس له قه ده غه ی گه ندلی و خراپه ده که ن له زه ویداو ده بیته هوی له ناوچوونی به رو بوومی کشتوکالی و وه چه، سوننه تی پیغه مبه ریش هاتووه به تیروته سه لی جه خت له وه ده کات، پیغه مبه ر ﷺ ده فه رموی: (من آذى المسلمين في طرقهم وجبت عليهم لعنتهم). هه روه ها ده فه رموی: (ألقوا اللعائن) قالوا وما اللعائن يا رسول الله؟ قال: (الذي يتخلى - أي يقضي حاجته - في طريق الناس، أو في ظلمهم) ۲۷. واته: (خوتان بیاریز له دوو نه فرین لیکراوه که) و تیان: نه و دوو

۲۶- بوخاری له سه حیه که پیدا به ژماره ۴۴۰، هه روه ها موسلیمیش به ژماره ۹۵۶ گپراویانه ته وه.

۲۷- سه حیحی موسلیم به ژماره (۲۶۹) له نه بو هوره یه وه گپراویه ته وه.

نه فرین لیکراوه کامانه نئی پیغه مبهری خوا؟ فره موی: (ئو که سه که پیسی ده کات- واته خوئی نه جات ده دات- له سه ر پړگای خه لکید، یان له سیبه ریاند).^{۲۸}

له م فره مودانه و هیریشدا که نه مانه یتان- ئه مه له پال ئایه ته پیروزه کانه وه که هاتوون- به لگه و مانایه کی پروونه له سه ر مه ترسی زیانگه یاندن به ژینگه و به خراپکردنی، چونکه پیغه مبه ر ﷺ حوکمی نه فرینی له حاله ته زور مه ترسیداره کان و گناه و سه ریچی گه ورده نه بیت به کارنه هیناوه .

۸- پیغه مبه ر ﷺ و جینشینه راشیده کان ئاموژگاری و پاسپارده یان هیه بو پاریزگاری له ژینگه ته نانه ت له کاتی جه نگیشدا، ئه وه تا پیغه مبه ر ﷺ کاتی هاوه لانی ناردووه بو جهاد ئاموژگاری کردوون که دادپه روه رین، به جوړئ که هه موو هه لسوکه وتیان له پیناو په زامه ندی خوی گه ورده دا بیت، دوورین له هه زو هه واو هه وسی خویان، ﷺ له مباریه وه فره مویه تی: (سیروا باسم الله، و فی سبیل الله)^{۲۸}. واته: (به ناوی خواوه و له پیناو په زامه ندی خوی گه ورده دا برؤن). هه روه ها فره مویه تی: (لا تغورون عیناً، ولا تعقرن شجراً إلا أن تضطروا إليها)^{۲۹}. واته: (هیچ کانیه ک کوپرنه که نه وه، دره خت نه برن مه گه ر له باریکدا نه بیت که ناچارین ئه وه بکه ن).

ئه بوبه کری صدیق (خوا لئی پازی بیت) درپژده داوه به م پاسپارده و مافی خویانی پیداون، که به به یزیدی وتوون و فره مانیداووه به کاربه ده سه ته کانی جیبه جیپان بکه ن، ئه وانیش ناسراون به ده پاسپارده که، کاتی به یزیدی کوپی ئه بو سوفیانی په وانه کردووه بو شام پییوتووه: (من ئاموژگاریت ده که م به جیبه جیکردنی ده شت: ژن نه کوژن، مندال نه کوژن، که سی به ته مه نی به سالآچوو مه کوژن، دره ختی به ردار مه برن، مه پ و وشتر سه رمه برن، مه گه ر له باریکدا نه بیت بیخون، نه که ن سوکایه تی به هه نگ بکه ن، پزژوبلاویان

۲۸- ئه حمده و ئین ماجه گپراویانه ته وه، سه یری نیل الأوطار (۱۵۳/۹) بکری.

۲۹- به بیهقی له السنن الصغیر به ژماره (۳۷۸/۳) گپراویه ته وه، ئین که سیر له ارشاد الفقیه به ژماره (۳۲۰/۲) وتوویه تی: (ئهم فره مودده یه له ئه بوبه کری صدیقه وه به چه ند جوړئ گپردراوه ته وه). حافظ ئین هه جه ر له کتیبی الإمامیه دا به ژماره (۸۰/۳) وتوویه تی سه نه ده که ی باشه، سه یری کتیبی: نیل الأوطار (۷۴/۸) بکری.

مه کهن، نه کهس کوۆت و بهند بکهن و نه کهس بترسیئن) ^{۲۰}. ههروهها
 گێڤدراوه تهوه که هه مان شتی ﷺ فهرموو به شه ره حبیل کورپی حه سنه و
 عه مروی کورپی عاص کاتئ که په وانه ی کردوون بوۆ شام ^{۲۱}.
 ۹- ئه و فهرموودانه ش که په یوه ندن به کشتوکال و به روبووم و چاندن و
 ئاودیرییه وه ئه و له وه زۆرتن به م په له یه بژمێردرین، هه ر ئه و نه ده به سه که
 کتیبه کانی صیحاح و سونه ن و نوسراوه کان چه ندین به شی زۆریان له باره یانه وه
 تاییه تکر دووه ^{۳۲}.

۳۰- به یه هه قی له السنن الکبری به ژماره (۹۱/۹) گێڤاویه ته وه، ئین عه سا کیریش له میژووی دیمه شقدا به
 ژماره (۹/۲) به زیاده ی (ولا تهدموا بناء) پریوایه تی کردووه.

۳۱- سه رچاوه کانی پێشوو.

۳۲- سه یری سه حیحی بوخاری و سه حیحی موسلیم و هه ر چوار سونه نه که، که تیا باندا چه ندین به شی
 تاییه ت به و فهرموودانه ده یینرئ.

به شی دووهم رشته بهندی مه به ستدار و په وشتی و پړولیان له پاراستنی ژینگه دا، ده سته رکردنی هاوسه نگی

په یوه ندى سهره كى نيوان پرشته به ندى مه به ستدار و نيوان ژينگه:

په كه م: پيښاسه يه كى كورت بو مه به سته كان و پرشته به نديان:

مه به سته كان (المقاصد) له زمانه وانيدا كوى مه به سته (مقصد)، بریتييه له سهرچاوه يه كى ميمى و له (قصد) هوه وهرگيراه، نه ویش چند مانايه كى هه يه، له وانه: ليبران، ناراسته كردن، پايه داريى له سهر ريگا، دادپه روه ريى، ميانرپه ويى^۱. مانای زاراه يى مه به سته كانيش به پيى نه و وشه يه پيښاسه كراوه كه دراوته پالى، بو نمونه پيښاسه ي مه به سته شه رعيه كان به وه كراوه كه بریتييه: (له و ماناو حوكمه به هه نديگيروانه ي خواى گه وره له هه موو باره كانى ياسادانان يان زوربه ياندا، به جوړي كه په چاوكردنيان له گه ردووندا تاييه ت نه به يه ك جوړى تاييه ت له حوكمه كانى شه ريعه ت)^۲. يان بریتييه: (له و مه به ستانه كه شه ريعه ت له پيښاوياندا دانراوه تا به رژه وه ندى خه لكى ده سته بهر بيى)^۳.

مه به سته يش به پرشته به ندى مه به ستداريى: واته تيروانينى گشتگيرانه بو مه به سته كانى به ديهيڼاننى گه ردوون، به ديهيڼاننى مروځ، هه روه ها مه به سته شه رعيه گشتييه كان، تاييه ته كان، به شيهه كان، مه به سته كانى نه رك پيسپيردراوان، مه به سته داراييه گشتگيره كان بو داخستنى بيانووه كان و فيقه ي سهر نه نجامه كان.

۱- مه به سته كانى به ديهيڼاننى گه ردوون بریتييه له هيڼانه وه ي به لگه له سهر بوون و داهيڼاننى خواى گه وره، له سهر يه كتاپه رستى و سيفه ته كامله كانى، هه روه ها ده سته موكردنى بو مروځ تا مه به سته كان و په يامى خوى جيبه جي بكات.

۱- سه پرى صه حى بوخارى و صه حى موسليم و هه ر چوار سونه نه كه، كه تياياندا چه ندين به شى تاييه ت به و فهرموودانه ده بينيى.

۲- زين عاشور: مقاصد الشريعة الإسلامية، تحقيق محمد طاهر الميساوي، چاپى: دار النفاثس، الأردن ۱۴۲۱ ك ل ۲۵۱ ل.

۳- د. همد رهبونى: نظرية المقاصد عند الشاطبي، چاپى: په يمانگاي جيهانيى هزرى ئيسلامي ل ۷.

په یوه ندى ئه و مه به ستانه ش به ژینگه وه و هه لسوکه وتی مرؤف له گه لیدا هه ره ده بیته له پینگای چالاکی خوازراوه وه ده ربکه ون که بروات به ئاراسته ی ئاوه دانى و چاکسازى و چاکه کاریدا، پینگریته له گه نده لى و خراپه کارى و زیان به خو گه یانندن و به وانیتیش، هه روه ها ده سته به رکردنى هاوسه نگى که له پوو ی شهرع و سروشتی پاک و ئه قله وه خوازراوه .

۲- مه به سته کانی به ده یه نانی مرؤفیش بریتیه له وه که هه ستیته به به جیگه یانندن به ندایه تی بو خوی بالاده ست، هه روه ها به خه رجدانى هه مو وه وه له کان بو راپه راندنى په یامه که ی له ئاوه دانى و ژیار و پیشکه وتنى زانستیدا بو گه یشتن به به خته وه رى دنیا و قیامه ت، ده بیته خویندنه وه ی بو گه ردوون له سیبه رى په روه رداگاریته یته تا زانست و خاوه نه که ی مله ور نه بن، له ژیر سیبه رى ریز و که رامه تی مرؤفدا بیته تا زیانمه ند نه بیته لى، خوی گه وه ره ده فرموی: ﴿أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ العلق ﴿۱﴾. واته: (ئه ی موحه ممه ﷺ ئه ی ئیماندار! بخوینه به ناوی ئه و په روه رداگاره ته وه که هه موو شتیکی دروستکردوه، هه موو شتیکی له نه بوونه وه هیئاوه ته مه یدانى بوون!!). پاشتر ده فرموی: ﴿أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ﴾ العلق ﴿۳﴾. واته: (بخوینه و دلنیا شبه که په روه رداگاری تو زاتیکی ته واو به خشنده یه ..). هه روه ها ده بیته ئاوه دانکردنه وه ی بو گه ردوون دوو بیته له زیانگه یانندن و خراپه کارى .

۳- مه به سته گشتیه کانی شه ریعه ت، پاشتر به تیروته سه لی باسی ده که بن.

۴- مه به سته کانی ئه رک پیسپیردراوان له نیه تباشى و دلسوژی، له سه لامه تی دل و پوختی به رزو بالا و به و یقار، له ده روونیکی پازی و دلنارام و ئاسوده، له ئه قلیکی داهینه ر، له ره وشت و ره فتاری پیشکه وتوو، هه روه ها له هه لسوکه وت له گه ل ئه ویکیترا به باشترین شیواز، له گه ل ژینگه شدا، چونکه ئه م مه به ستانه خاوه نه که ی به دوور ده گری له وه ی فیلبکات و پیچ لیدا و ساخته کارى و هاوشیوه کانیان ئه نجامیدات.

۴- بو زانیاری زیاتر سه رى کتیبی: الحقیبه الاقتصادية مان به رگی ۱ که تابه ته به میتود و مه به سته کان بکری چاپی دار البشائر الإسلامیه، بیروت ۲۰۱۰.

۵- داخستنی ئه و بیانوو و پاساوانه که سهرده کیشن بۆ خراپه و زیان و شته پیسه کان، هاوکات به کردنه وهی ئه و هوکارانهی ده بنه هوئی چاکه کاریی و سود و خیر و سهر فراهان بوون.

۶- فیهی سهر نه نجامه کان که له سهر لیکنۆلینه وه له ههر چالاکیه که به ریاده بن، به لیکنۆلینه وه به کی شیکاریی تیروته سل و ورد بۆ جیکه وه ته و نه نجامه کان، دوا جار بۆ ههنگاونان به نه نجامدانی، یان خو به دوورگرتن لی. که واته پیویسته ئه و مه به ستانه به تیروانیی من ورد سه بیرکریی و له کاتی تووژینه وه و فه تو او حوکمی شه رعیدا به هه ند بگیرین، ده بیته بۆ گه یشتن به فیهی کی پیوانه کرا و هه ریبه که یان سه نگین و هاوسه نگ بیته، چونکه نه گه ر ئه و پرشته به ندی مه به ستارییه پراکتیزه کرا ئه و پراکتیزه ی ده بیته هوئی به ریابوونی کۆمه لگایه کی به خته وهر و پیشکه وتوو و به هیژ و سه ره رزو خاوه ن به زه یی و ده ستگرۆکار به یه کتری، ده بیته هوئی فه راهه مه یئانی ژینگه به کی جوان و قه شه نگ و گه شه پیئانیکی درێژخایه ن و به رده وام.

مه به سته کانی به دیه یئانی ژینگه:

مه به ستمان باسکردنی مه به سته کانی خوای گه وره یه له به دیه یئانی ژینگه دا، که له تووی قورئانی پیروژ و سوننه تدا ده رده که ون، چونکه له ریگی تیپرامان و تیگه یشتن لییان و لیکنۆلینه وه له سه ریان، بۆمان ده رده که وئی که خوای گه وره له به دیه یئانی گه ردوون (ژینگه) دا چه ندین حکمه ت و مه به سته یه یه، چونکه ژینگه ی هه روا به بی مه به ست و بیهوده و به بیمانا دروست نه کردوه، خوای بالاده ست ده فه رموئ: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذُلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ﴾ ص ﴿۲۷﴾. واته: (خه لکینه، دلنایان که ئیمه ئاسمانه کان و زه وی و هه موو دروستکراوانی نیوانیانمان به هه وانته و بی مه به ست دروست نه کردوه، جا نه وانه ی وا بیرده که نه وه ده چنه ریزی کافرانه وه، چونکه نه وه هه ر گومان و بۆچونی ئه و بی دینانه یه، هاوارو ئاهوئاله بۆ کافرو بیباوه ران له سه ختی و دژواری ئاگری دۆزه خ).

قورئانی پیروژ له ژماره یه کی زۆر له ئایه ته کانیدا باسی گه ردوونی کردوه، که زۆر زیاترن له وانه ی باس له نه حکامه کان ده که ن، له ریگی ئه و ئایه ته

پیرۆزانه وه مه بهستی خوی گه وره له به دهینانی گه ردوون دهرده که وئ،
ئه وانیش ئه مانه ن:

۱- تا بیته به لگه و نیشانه له سه ر بوونی خوی گه وره، له سه ر زانست و ئیراده و توانای بیسنوری، هه روه ها له سه ر ته واوی سیفه ته سه لمینراو و جیگیره کانی ئه و زاته له قورئان و سوننه تدا.

۲- سه لماندنی بوونی خوی گه وره، چونکه ئه وه به دهینراوه کانه که ده لاله ت له به دهینره ده کهن، به دهینره یش به بی به دهینراو به دهینره نیه و شایانی په رستن نیه، له به رئه وه ته واوی به لگه کانی قورئان له دیمه نه کانی خوایه تیه وه هه نگاوه نین به ره و باوه ره ینان به به دهینره.

۳- له ریگای نیعمه تی به دهینراوه وه به ندایه تی کامل بو خوی گه وره ده سه ته به ر ده بیته.

۴- بو ئه وه ی دروستکراوه کانی هۆکاری بن بو سودگه یانندن به مروّف و به پرزقدان و به خته وه رکردنی، دواچار ئه ویش سوپاسگوزاری خوی بالاده ست بیته، هه روه ک له ئایه تی ۲۲ له سوره تی البقره (تا خه لکی سودمه ند بن پیی)، ئایه تی ۲۹ یش بو ئه وه یه (تا پرزی حه لال و پاک بخوات)، ئایه ته کانی تری سوره تی البقره ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۲، ۱۷۳ هه مان مانامان پیده لین.

۵- تا مروّف پیی تاقیبکریته وه ﴿لِيُبْلُوَكُمْ اِيْكُمْ اَحْسَنَ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْعَقُوْرُ﴾ الملک ﴿۲﴾. واته: (هه ر ئه و زاته خوی مردن و ژیانی دروستکردوه، له ناوچوون و ژیانی به دهینراوه، تا تاقیتان بکاته وه و دهریکه ویت کیتان کرده وه ی چاکتر و په سه ندره، نه ک ته نها چاک و په سه نده، دلنیا شبن که هه ر خوی گه وره خوی بالاده سه ته، له هه مانکاتدا ته واو لیبوره و لیخو شبووه له باوه رداران)، تا به کرده وه چاکه کان به فه زلی خوی گه وره شایسته ی به هه شت بیته، به کرده وه خراپه کانی شی بجیته ناو ناگری دۆزه خ.

۶- سوپاسکردنی زاتی نیعمه ته به خش له سه ر ئه و نیعمه تانه ی و پاریزگاری له سه ریان و خزمه تکردنیان، هاوکات لابرندی خراپه و زیان لییان، ئینجا به کارنه هینانیان له سه تم و خراپه و سه ریچیدا.

۷- ئاوه دانکردنه وه ی جیهان، چونکه خوی گه وره بو ئه وه ده سه ته مۆی

کردووه تا مروّف هه‌ستی به ئاوه‌دانکردنه‌وهی، تا به باشتترین شیواز خوای گه‌وره‌ی بپه‌رستی.

شایانی باسه هه‌ر جوړیک له جوړه دروستکراوه‌کان مه‌به‌ستی تاییه‌ت به خو‌ی هه‌یه، چونکه مه‌به‌سته‌کانی خوای گه‌وره له به‌دیه‌تانی دنیا جیان له مه‌به‌سته‌کانی به‌دیه‌تانی پوژی دوابی، ئیتر هه‌ر به‌و شیوه‌یه .....لیتره‌دا بواری ئه‌وه‌مان نیه به‌م خیراییه بچینه‌ناو ئه‌و باسه.

به‌لگه‌نه‌ویسته خوای گه‌وره به‌دیه‌تارواه‌کانی خو‌ی بو چه‌ندین حکمه‌ت و مه‌به‌ست به‌دیه‌تارواه، له‌وانه‌یه ئیمه‌ په‌ی به هه‌ندیکیان ببه‌ین و په‌ی به هه‌ندیکیان نه‌به‌ین، به‌لام ئه‌و مه‌سه‌له‌یه که باوه‌ری ته‌واوه‌تی و گومان‌برمان پیته‌تی ئه‌وه‌یه ئه‌م گه‌ردوونه بیهوده به‌دینه‌هینراوه، به‌لکو به چه‌ندین حکمه‌ت و مه‌به‌ست هاتووه‌ته بوون، ئیمه‌ش هه‌ر ئه‌وه ده‌لئین که قورئانی پیروژ له‌دوای باسی به‌دیه‌تانی ئاسمانه‌کان و زه‌وی فیری کردوین که ده‌فه‌رموئ: ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ آل عمران ﴿۱۹۱﴾. واته: (ده‌لئین: په‌روه‌ردگارا به‌راستی تو ئه‌م هه‌موو شتانه‌ت به بیهوده، به‌بی نه‌خشه، به هه‌وانته، دروست نه‌کردووه، پاک‌ی و بیگه‌ردی و ته‌سبیحات و ستایش هه‌ر شایسته‌ی تو‌یه، داواکارین له زاتی شکومه‌ندتان که له سزای ناگری دۆزه‌خ بمانپاریزن).

مه‌به‌سته‌کانی شه‌ریعه‌ت و ژینگه:

فیقه‌ناسانمان مه‌به‌سته‌کانی شه‌ریعه‌تیان سنوردار کردووه له مه‌به‌سته‌کان یان به‌رژه‌وه‌ندییه زه‌روه‌کان، هه‌روه‌ها له پیوستیه‌کان و جوانکارییه‌کاندا، ئه‌م دابه‌شکردنه سیپانه‌یه دابه‌شکردنیکي ئه‌قلبیه که به هیچ جوړه‌بوونی جوړیکي چواره‌م قوبول ناکات، به‌لکو راجیاییه‌که له‌سه‌ر جوړی مه‌به‌سته‌کان یان به‌رژه‌وه‌ندییه زه‌رورییه‌کان و پیوستیه‌کان و جوانکارییه‌کانه، چونکه فیقه‌ناسان وتوویانه زه‌روه‌ته‌کان پینج یان شه‌شن، ئه‌وانه‌شیان به چه‌ندین پیناسه ناساندووه^۵، ئینجا دوو پیوه‌ریان بو داناون:

۵- له‌مباره‌یه‌وه سه‌یری: سه‌رچاوه پیشووه‌کان بکه، به‌تایبه‌تی المستصفی ل ۲۵۱، هه‌روه‌ها المحصول ل (۲۲۰/۲/۲).

یه که م: ئەو مه به ستانه یان که هر ده بیټ بوونیان هه بیټ تا ژیانى خه لکی دابمه زری و بهرده وام بیټ، به جوړی ئەگه ره هموویان، یان یه کیکیان تیکبچیت ئەوا سیستمی ژیانان تیکده چیت، گیرۆده ی پشیوی و شله ژاوی و ناژوه دهن.

دووهم: بۆ هر یه کیک لهو شهش مه بهسته زهرووییه یاسایه که هیه که له حاله تی زهوتکردنیدا سزای شهری یان تۆله سندن دانراوه، ههروهه کۆمه لیک ته شریعی سه ره کی هیه، چونکه خوی گه وره بۆ جیبه جیکردن و پاراستنی تاین جیهادی داناوه، ههروهه بۆ پاراستنی له سوکایه تیکردن پی سزای پاشگه زبوونه وهی داناوه.

خوی گه وره بۆ پاراستنی پۆخ و پاریزگاریکردنی و دهستدریژی نه کردنه سه ری سزای تۆله سندن وهی داناوه، ههروهه هر جور دهستدریژییه کی بۆ سه ری هه رامکردوه، ئەمه له پارێکدا که له حاله تی تهنگانه و سهختیدا پیگادراوه به خواردنی شتی هه رامکراو.

خوی گه وره بۆ پاراستنی ئەقلیش یاسای داناوه بۆ گه شه دان به بیرکردنه وه و ناژادبوونی، ههروهه هه رامیکردوه دهستدریژی بکریته سه ری و سزای شهری بۆ سه رخۆشبوون و سه رخۆشکه ره کان داناوه.

بۆ پاراستنی مال و داراییش له دهستدریژیکردنه سه ری سزای دزی داناوه، ههروهه هه رامیکردوه که به ناره و بخوری و بۆ ئەم مه بهسته بیمه و قه ره بوی داناوه.

خوی گه وره یاسای شهری داناوه بۆ پاراستنی وه چه و هاوسه گیری، زینای هه رامکردوه، له حاله تی دهستدریژیکردنه سه ره وه چه و هاوسه گیری سزای شهری بۆ زینا داناوه.

خوی گه وره بۆ پاراستنی ناموس و شهرف سزای هه شتا داری هه ددی له سه ره ئەو که سه داناوه ئەو تۆمه ته دروستده کات، ههروهه هر جور دهستدریژییه کی بۆ سه ره ناموس هه رامکردوه.

الموافقات له نویسنی شاتیبی ل (۳۸/۱)، ههروهه المقاصد هی ئین عاشور، لیکۆلینه وهی دکتور ئین خوجه ل (۲۷/۲)، نظریه المقاصد هی پیشه و شاتیبی دکتور په سونی.

به پيی ئه م پيوره ش (بوون و زه وتكردن) به ههردوو پهگه زه كه يه وه، ئه وا هه ر ليړه دا- به بوچوونى من- دوو مه سه لى تر هه ن كه گرنگيان له و شه ش مه سه لى پيشوو كه متر نيه به تايبه تى له جيهانى نابوو ريدا، كه به پيوره ي زه روره ته كان ههردوو پهگه زى پيشوو يان تيډايه، ئه وانيش ئه مانه ن:

يه كه م: پاراستنى ئاسايشى كۆمه لگا، واته ئاسايشى سياسى، ئاسايشى كۆمه لايه تى، ئاسايشى نابوو رى، ئاسايشى ژينگه كه ي، ههروه ها قه ده غه كرنى خراپه و لادانى لى، چونكه خواى گه و ره له حاله تى ده ستر ديژيكر دنه سه رى- واته خراپه كارى- گه و ره ترين سزاي شه رعى و سه خترين يان به په هاى داناه، ئه و يش سزاي كوشتن يان له خاچدان يان بپينى ده ست و قاچيكي خراپه كاره به پيچه وانه ي يه كتر يان دوور خستنه وه ي له زه ويدا كه ئه وه سزاي پيگري و دزيه (الحرابه)¹، په روه ردگار ده فه رموى: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ المائدة ﴿٣٣﴾. ئه م ئايه ته به بوونى له دژى ئه و كه سه ده جه نگى كه ده ستر ديژى ده كاته سه ر ئاسايشى كۆمه لگا و هه ولى بلاو كرنه وه ي خراپه ده دات له زه ويدا، ئيتر ئه و گه نده لى و خراپه يه تايبه ت بيت به مروه وه يان گياندار يان ژينگه وه، چونكه خراپه يه كى په هاى گشتگيره بو هه ر شتيك كه خراپه ي به سه ردا بچه سپى، ته نانه ت خواى گه و ره به ستويه تى به ئايه تيكي ترى تايبه ت به خراپه كارى و له ناو بر دنى كشتوكال و مال و دارايى و وه چه وه، خواى گه و ره ده فه رموى: ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ البقرة ﴿٢٠٥﴾.

ئه و ئايه ته قورئانيانه كه ده رياره ي مه ترسى خراپه و گه نده لى له زه ويدا و جيكه وته ويړانكار ييه كانى بوونيان هه يه له وه زور ترن به م خيراييه بژمي رد رين، له وانه: ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

1- بو زانبارى زياتر سه پرى: التشريع الجنائى الإسلامى، نوسينى عبد القادر عۆده، چاپى: دار التراث (٦٣٢/٢).

وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ، أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ ﴿٢٣﴾. ﴿تَلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ القصص ﴿٨٣﴾. واته: (جا ئیتر بریاری ئیمه وایه که مالی قیامهت و بهه شتی به رینمان بو ئه و که سانه ئاماده کردوه که به رزی و بلندیان ناوئیت له سه ر زهوی خوادا، هه روهها له فه سادو گنده لیش به دوورن، سه ره ئه نجم و ده ره ئه نجمیش هه ر بو ته قوادار و دیندار و پارێزکارانه).

که و ابوو پارێزگاری له ئاسایشی کۆمه لگا و نه هیشتنی خراپه له زه ویدا له بهر روشنایی ئه و پێوه رده دا که فیه هناسان دایانناوه زه روره تی که له زه روره ته کان.

دووه م: پاراستنی ئاسایشی ده ولته تی دادپه روه ر یان سو دبه خش، خوای گه و ره فه رمانیداوه به پاراستنی، له و پێناوه دا یاسای ئه رک و فه رزی به یعه تی داناوه، هه روهها قه ده غه ی ده رچوون له دژی کاربه ده ستی موسلمان، بو پارێزگاریش لیبی ئه و خوای گه و ره به هه مانشیوه سزای شه رعی داناوه ئه ویش سزای یاخیوون و ده سترێژییه بو سه ری، هاوکات هه رامکردنی ده سترێژی کردنه سه ری، که فه رزه بپارێزرئ.

په یوه ندی مه به سته کان به ژینگه وه:

بێگومان که په یوه ندی مه به سته کان به ژینگه وه له دوو لایه نه وه یه:

لایه نی یه که م: له راستیدا له پێگای ژینگه وه نه بیته ناتوانرئ پێنج یان شه ش یان هه شت مه به سته زه روره که یان پێویستییه کان ده سته به ر بکرین، چونکه ژینگه له خودی خویدا و له که مترین قوناغیدا زه روره ته بو مانه وه ی خودی مرؤف و بو ئه قلی مرؤف، بو وه چه و ناموسی، پاشانیش له قوناغیککی بالاتردا ده بیته پێویستییه کی سه ره کی، ئینجا له دوا قوناغه کانیدا ده بنه جوانکارییه کان بو مرؤف، به و پێیه مرؤف به بی ژینگه له توانایدا نیه بژی، به لکو هه ر بوونی نابیت، چونکه خوای گه و ره مرؤفی له ئاو و خاکی ژینگه دروستکردوه، به هه واو ئوکسیجین و به

خۆراک و پۆشاکى ئه‌و ده‌ژى، هه‌ر له‌ویشه‌وه له‌زه‌ت له‌ خى‌رو بى‌ره‌کان ده‌بات.

لايه‌نى دووه‌م: جا مادامى ژيانى مرۆف له‌سه‌ر ژینگه وه‌ستاوه، ئه‌وا هه‌تا مرۆف له‌ ژینگه‌دا بوونىكى ئه‌رىنى نه‌بىت كه وايلىبكات بتوانى به‌ندايه‌تى خۆى بۆ به‌ديه‌ينه‌رى گه‌ردوون جىبه‌جى بكات ئاينيشى نابىت.

مه‌به‌ستى مه‌به‌سته‌كان:

به‌رمه‌بنای ئه‌مه ئه‌وا ژینگه زه‌روره‌تىكى سه‌ره‌كويه بۆ پارىزگارى له‌ هه‌موو مه‌به‌سته هه‌مووه‌كويه‌كان، لى‌ره‌وه پارىزگارى لى‌كردن و گه‌شه‌پىدانی -له‌دواى رازىبوونى خواى گه‌وره- مه‌به‌ستى مه‌به‌سته‌كان و ئامانجى ئامانجه‌كانه.

ئه‌مه‌ش هه‌چ ته‌مومژىك له‌سه‌ر ئه‌و ئاراسته‌يه دروستناكات كه پىنج يان شه‌ش مه‌به‌سته‌كه ده‌هيايىته‌وه، ئىنجا ده‌يانبه‌ستىته‌وه به‌ ژینگه‌وه به‌و پى‌وره كه زه‌روره‌ته بۆ هه‌موو مه‌به‌سته هه‌مووه‌كويه‌كان، هه‌روه‌ها هه‌چ دژايه‌تیه‌كى نيه له‌گه‌ل ئه‌و ئاراسته‌يه‌دا كه هه‌ندى له‌ هاوچه‌رخه‌كان پىادى ده‌كهن، به‌وه‌ى كه خودى ژینگه هاوشان له‌گه‌ل مه‌به‌سته‌كانى تر‌دا ده‌كهنه مه‌به‌ستىكى سه‌ربه‌خۆ، ئه‌مه بى‌ئه‌وه‌ى بنه‌مادۆزى بۆ بکه‌ن و باس له‌ بوونى پى‌وه‌ر بکه‌ن بۆى.

له‌به‌رئه‌وه هاتم له‌ هه‌ردوو پى‌وه‌رى پى‌شوووه‌وه هه‌نگام نا بۆ هه‌موو مه‌به‌سته‌كان و گه‌يشتمه ئه‌وه كه مه‌سه‌له‌ى ژینگه له‌ هه‌ردوو لايه‌نى بوون و نه‌رىنويه‌وه مه‌به‌ستىكى سه‌ره‌كويه له‌ مه‌به‌سته‌كانى شه‌رىعه‌ت، واته پارىزگارى لى‌كردن و چا‌ك‌كردنى، ئىنجا قه‌ده‌غه‌كردنى خراپه‌ تىايدا له‌ دا‌بين‌كردنى رىڭگای ئاسایشى كۆمه‌ل‌گا و كۆمه‌ل و گه‌له‌وه كه له‌ ئايه‌تى پى‌شوو‌تر‌دا خراپه له‌ به‌رانبه‌رىه‌وه‌يه.

به‌د‌ل‌ن‌يايى كه ژینگه ئه‌ژمار ده‌ك‌رى به‌ گ‌ر‌نگ‌ترىن هۆ‌كاره‌كانى به‌خته‌وه‌رىبوونى مرۆف به‌ هه‌موو جه‌سته و رۆح و د‌ل و ئه‌ق‌ل و وه‌چه‌و ما‌ل و سامان و ئاسایشیه‌وه -هه‌روه‌ك پى‌شتر و‌تر-، له‌به‌رئه‌وه ئه‌وا ته‌واوى مه‌به‌سته‌كانى شه‌رىعه‌ت په‌يوه‌ستن پى‌يه‌وه.

دووهم: کاریگری پره نسپیه ره و شتیبه کان له پرۆسهی هه لسوکه وت له گه ل

ژینگه دا:

له دواى لیکۆلینه وه مان له و وشانه که باس له په وشت و به شه کان و پيساکانی ده کهن، ده توانین بلین که کاریگری پره نسپیه ره و شتیبه کان له پرۆسهی هه لسوکه وت له گه ل ژینگه دا سنوردار ده کړین له م سى پره نسپیه سه ره کیه دا، ئه وانیش ئه مانه ن:

نه هیشتنی خراپه، ده سه به رکردنی چاکسازیی، ئه نجامدانی چاکترینی چاکه کان. جا هه رچه نده چاکسازیی ئه وه ده خوازى که ده بیته ریگری له خراپه بکړی، به لام جه ختکردنی قورئانی پیروژ و دووباره کردنه وهی زوری له سه ر ریگری له خراپه له زه ویدا، ئه وا سیفەت و تاییه تمه ندییه که به و زارواو یه ده به خشى، چونکه سه ره کیتیرین داوا که له مرۆف ده کړی بریتییه له خراپه کردنی ژینگه واته گه ردوون، به حوکمی ئه وه که خواى گه وره په گه زه خودییه کان و پیکهاته کانى ژینگه ی وه ها به دپه ئناوه هاوسه نگی بو فه راهم بینى، ئه مه له باریکدا که مرۆف ده ستوره نه داته کاره که.

له لایه کیتیریشه وه خراپه هه ر شتیک ده گریته وه که ده بیته هوی ده رچوون له میانپه ویی و مامناوه ندی و هاوسه نگی، به مجۆره ش ئه وا مانایه کی هه یه که شایسته ی تاییه تکردنه، خواى گه وره ش پیکه وه به واوی پیکه وه به ستن ناویبردوون که ده بیته جیاوازی هه بیته له نیوانیاندا، ئه وه تا په ره وردگار له وه سفی زیاده پۆکاندا ده فه رموی: ﴿الَّذِينَ يَفْسُدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ الشعراء ﴿١٥٢﴾. واته: (ئه وانیه که هه میسه خه ریکی فه سادو گوناھو تاوانن له ولآتدا و له بییری چاکسازى و خیردا نین..). هه ره ها ده فه رموی: ﴿وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةٌ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ النمل ﴿٤٨﴾. واته: (جا ئیتر له شاره گه وره که یاندا نو باندی خراپ و گه نده ل و ناپوخت هه بوون، که هه موو جوړه تاوان و سته میکیان ده کرد له شاره که دا و به هیچ جوړیک چاکه و چاکه خوازییان ئه نجام نه ده دا..). ئه مه ش به پوونى ئه وه ده گه یه نى که وشه ی (خراپه) یان (خراپکردن) له چاکه و چاکسازیی گشتگیرتره، چونکه چاکسازى نه کردن به حه تمى به مانای ئه وه خراپه یه نایه ت که

باسمان کرد، له بهرئوه هه ریه که له دوو زاراو که له بونیات و له مانایدا، هه روه ها له واتا و چه مکیاندا هه ریه که یان سه ربه خۆیه له ویتریان. شتیکیش که جهخت له سه ر ئهم واتایه بکات، ئه وهیه که ژۆرینه ی زانایانی ئوسولئی و فیهنناسانمان له به شهکاندا، دهسته بهرکردنی بهرژوهندی و نه هیشتنی خراپه یان کردووه ته دوو پره نسپی سه ربه خۆ که هیچکامیان بئیناز نیه له ویتریان، هه ر به راستیش ئهم دوو پره نسپیه که باسکردن واته: نه هیشتنی خراپه و ئه نجامدانی چاکسازی، هه ر دووکیان گوزارشت له دوو پره نسپی پیشترده کهن، واته: نه هیشتنی خراپه و دهسته بهرکردنی بهرژوهندی، به لام هه لبژاردنمان بۆ له فزی خراپه (فساد) و له فزی چاکسازی (اصلاح) به وه هۆیه وهیه که قورئانی پیروژ له م بواره دا به چری باسیان دهکات.

پره نسپی یه که م: نه هیشتنی خراپه له ژینگه (که ردوون) دا

پیناسه ی خراپه (فساد) له پرووی زمانه وانی و زاراو وه:

وشه ی خراپه (فساد) له زمانه وانیدا چه ندین مانای هه یه، له وانه: شتی بۆگه ن، شتی خراب بوو، له کارکه وتوو، شیواو و تیکچوو، که موکووپی، هه روه ها ده بری به سه ر هه ر په فتاریکدا ببیته هۆی له قبوونی هاوسه نگیی، هاوکات زیانی راسته وخۆ یان ناراسته وخۆ بگه یه نی به تاک یان کۆمه ل یان کۆمه لگا، ئیتر ئه و زیانه ماددی بیته یان مه عنه وی.^۷

وشه ی خراپه له زاراو هیدا واته: که موکووپی و زیان، له کارکه وتوو و ناهاوسه نگیی، ئه صفه هانی به مجۆره پیناسه ی دهکات که: ده رچوونی شتیکه له میانپوهی و مامناوهندی^۸، ئه مه ش به بۆچوونی من پیناسه یه کی پیرماناو بوخت و کورته.

له فزی خراپه (فساد) له قورئان و سوننه تدا: مه علومه که له فزی خراپه و هه لگۆزراوه کانی په نجا جار له قورئانی پیروژدا دووباره بووه ته وه، ئه مه له کاتیکدا که چاکه (اصلاح) و هه لگۆزراوه کانی زیاتر له سی ئه وهنده ی

۷- القاموس المحيط، لسان العرب، المعجم الوسيط مادده ی (فسد).

۸- المفردات فی غریب القرآن ل ۳۷۹.

خرابه له قورئاندا دوباره بووته وه^۹، ههروهها ههردوو له فزه که له سوننه تی پیغه مبهردا ﷺ به شیوه یه کی زۆر تیروته سه ل باسکراون^{۱۰}.

پرسی ریگری له خرابه بریتییه له قه دهغه کردنی هه ر شتیکی به وه دابنری زیان به تاک یان کۆمه ل یان کۆمه لگا بگه یه نی، ئیتر ئه و خرابه یه خرابه ی دارایی، یان سیاسی، یان کۆمه لایه تی، یان خرابه یه کی کارگری یان کرداریی بیته، ههروهها زیانیکی راسته وخۆ یان ناراسته وخۆ بیته چونیه که، به هه مانشیوه زیانگه یاندنیش به ژینگه دهگریته وه، لیتره وه ده توانین بلین که ئه م دهقانه وینه یه کی پراوپر و گشتگیر و فراوان و نه رم به هه ر شتیکی ده دن که کاریگه ری هه بیته له سه ر تیکچوونی باری ژینگه، ههروهها له قبوونی حال ی تاک و کۆمه ل و کۆمه لگا و ده ولته، ئیتر ئه و تیکچوونه له لایه نه کانی دارایی یان سیاسی یان هیتره وه بیته، ههروهها بۆمان ده رکه وت که سه رچاوه ی خرابه مروقه وه ئه و خرابانه یه تی که ئه نجامیان ده دات، هه ربۆیه لیتره دا هه ندی له ئایه ته پیرۆزه کان له وباره یه وه ده هینین:

۱- خوای گه وره ده فه رموی: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مِمَّا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ﴿۴۱﴾. واته: (ئه وه ئیتر به ته واوه تی فه سادو گونا هو تاوان و گه نده لی سه ر زه وی گرتۆته وه، له سه ر وشکانی و له ده ریاکانیشدا، هه موویشی ده ستی خه لکی گه یشتۆتی و به هۆی ئه وانه وه یه، جا ئیتر خوای گه وره تالای ده ره نه نجامی هه ندی له کارو کرده وه کانیا ن ده کات به گه روویاندا، به لکو بگه پینه وه). په ره ردگار له م ئایه ته دا پوونیده کاته وه که سه ره له دانی خرابه له وشکایی و له ناو ئاودا ده گه ریته وه بۆ کرده وه ی خه لکی و هه لسه وکه وت و ره فتاره خرابه زیان به خشه کانیا ن، خوای گه وره ش فه رمانده دات به سزادانی خیرای ئه و خرابه کارانه.

۲- خوای بالاده ست ده فه رموی: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ ﴿۵۶﴾. واته: (نه که ن فه سادو گونا هو تاوان و گه نده لی یه له سه ر زه وی خوادا به ریا بکه ن، دوا ی ئه وه ی خه لکه که ی پووی له چاکه و ئیمان و چاکسازی

۹- سهیری: معجم ألفاظ القرآن الكريم، له فزی (فسد) و (صلح) بکری.

۱۰- سهیری: معجم ألفاظ السنة النبوية، له فزی (فسد) و (صلح).

کردووه). ئەم ئایه ته به په هایى و بئى چەن و چوون و به بپارێکى کۆتایى گشتگیر پێگى دهکات له هەر خراپه یهک له زهویدا، قورئانى پیرۆز له زیاتر له ئایه تیکدا جهخت له م مانایه دهکات و دهفه رموئ: ﴿وَلَا تَبْخُ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾ القصص ﴿٧٧﴾. واته: (گه نده لى و فه سادو گوناھو تاوان له سه ر زهوى خوادا نه نجام مه ده، چونکه به پراستی خواى گه وره ئه و که سانه ی خوشناوئیت که تووى گوناھو تاوان و فه سادو گه نده لى ده چينن). هه روها ده لاله ت له وه دهکات که خواى گه وره زهوى ئاماده کردووه بو بئوى و ژيانى خه لکى، بو چاککردنى، هه رچى خيّر و بيّر هه يه خستوو په ته ناوى، بزق و پۆزى مروفه کان دابين دهکات، ده ی که واته خراپى مه که ن و شتى خراپى تيدا مه که ن تا نه بيته هوى زيان بو تان له دنياو قيا مه تدا.

٣- خواى گه وره ده فه رموئ: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ البقرة ﴿٢٠٤-٢٠٥﴾. واته: (له م ئایه ته دا خواى گه وره حه قيقه تى هه ندئ که س ده خاته به رچاوى پيغه مبه ر ﷺ و يه که يه که ی ئيماندارانيش به وه ی که: هه ندئ که س هه يه ئه وه نده قسه زان و ده مپاراوه تو سه رسامى له قسه و گو فتارى ده رباره ی کاروبارى دنيا و پيکخستنى ژيانى ئەم دنيايه، به لام خواى گه وره شايه ت و ئاگا داره به وه ی که له دل و ده روونيدا هه يه، ئەوه ئەگه ر ده ستى بپوات زور سه رسه خته له دوژمنکا ريد، خو ئەگه ر ئەو جوړه که سانه ده سه لاتيان گرته ده ست، هه ول و کوشش و توانا کانى خو يان به ته واوى ده خه نه گه پ تا فه سادى سياسى و ئابوورى و کۆمه لايه تى و ئەخلاقى و... هيتريش به رپا بکه ن له زه ويداو تووى خراپه بچينن، به رو بو مى کشتوکال و باخه کان له نيو ببه ن و پا کتاوى په گه زى بکه ن و خه لکى به ناحق له ناويه رن، بيگومان خواى گه وره حه زى له فه ساد و خراپه و گوناھو تاوان نيه ...). ئەم ئایه ته به پوونى پي مانده لئى که سيفاتى سه تهمکاران و خو به زلزبان و مله وپران و دوو پوهه کان بري تيبه له: بلاو کر نه وه ی خراپه له زه ويدا، له خراپکردنى ژینگه و له ناو بردنى کشتوکال و ئاوه دانى، له کوشتنى خه لکى،

ئه مه له کاتیکدا که سیفتهی باوه پدار بریتییه له چاکسازی له زه ویدا، ناوه دانکردنه وهی به کشتوکال و چاندنی به به روبوومی به پیت، مانای ئه م ئایه ته و ئه و ئایه تانهی تریش که له م میانه یه دا هاتوون ئه وه یه که پیگریکراوه له خراپه کاریی: به دلناییی که به باوه پری پاست و دروست و به ره و شتی په ره و ردگاریتی نه بیت پیگری ناکری له خراپه کاریی له زه ویدا، چونکه خوای گه وره پوو وه رگیپان و سه پیچی له فه رمانی زاتی خوئی به ستووه ته وه به خراپه کردن له زه ویدا، به چپاندنی سیله ی ره حمه وه، ده فه رموی: ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾ ﴿٢٢﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ﴾ محمد ﴿٢٣﴾. واته: (باشه، ئه ی دوو پوهه کان، ئه ی ده روون نه خووش و بی دینه کان، ئیوه به تهمان ئه گه ر ده ستلآت که وته ده ست ئیوه، فه سادو گونا هو تاوان له زه وی خوادا بلاویکه نه وه و هرچی په یوه ندی خزمایه تی هه یه له ناویبه رن، خه لکی بکه نه دوژمنی یه کترو له یه کتریان دابین!!؟ له راستیدا ئا ئه و جوړه که سانه ی که ئاوا بیرده که نه وه خوای گه وره نه فرینی لی کردوون و که پولالی کردوون و کویریای هیئاوه به سه ر ده زگای بینینیاندا و راستیه کان نابین).

٤- په ره و ردگار ده فه رموی: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ المائدة ﴿٣٣﴾. ئه مه ش ئه وه ده گه یه نی که خراپه کردن له زه ویدا سزای سه ختی له سه ره که ده گاته سزای کوشتن و هه لواسین و ده ست و قاچ برین به پیچه وانه وه، ئه وه ش پوونه که چه مکی خراپه لای گروپیک له زانایان چه مکیکی فراوانه و هه موو جوړه کانی ده گریته وه.

له زوړبه ی هه ره زوړی ئایه ته قورئانیه کاندا ده بینین که له فزی خراپه کاریی (فساد) له زه ویدا به چه ندین شیوازی جوړاو جوړ به کاره یئراوه، خوای گه وره ده فه رموی: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ الأعراف ﴿٨٥﴾. خوای گه وره له وه سفی که سانی زیانمنه ندا ده فه رموی:

﴿وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ البقرة ﴿٢٧﴾. واته: (ههروهها فهسادو گوناھو تاوان له سهر زهويدا ئه نجام دده دن، ئا ئه وانه زهره رهمندو خه ساره تمه ندن له ههردوو جيهاندا). له وه سفی سته مكاره مله وړه كانيشدا ده فهرموئ: ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ البقرة ﴿٢٠٥﴾.

له مباره يه وه ئايه تي زور هه ن جهخت له سهر گرنگيتي پاريزگاري له زهوی ده که ن، که ناييت به خراپه کاري و زيان پينگه ياندني ده ستوه رداني تيدا بکړي، به لکو جهخته که ن له سهر پارگرتني مامناو ندي و تيکنه داني هاوسه نگيه که ي. زانايانمان هاتوون هوی ئه و هه موو شته خراپانه ي که له زهويدا پووده دن له ويران کاري و نه هامه تي و کاره سات و گرفته کان ته نانه ت دهره ق به گيانداران و ژينگه گيړاويانه ته وه بو خراپه کاري و سته مي مروّف، به جوړي ئه و دووانه ش که ئه و کاره ساتانه يان تووش ده بيت هه ر به هوی سته م و مله وړي مروّفه وه به سه رياندا ديت، ژياره کان و ناوه داني و درهخت و باخ و به هه شته کاني سه ر زهوی و خانووبه ره به هوی مروّفه وه کو تايان پيديت و له ناو ده چن، خواي گه و ره ده فهرموئ: ﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا﴾ الإسراء ﴿١٦﴾. واته: (له بهرئ هه وه هه ركات ويستبيتمان شار و شاروچکه يه ک يان شوينيك ويران بکه ين، له پينگه ي پينغه مبه رانمانه وه (سه لامی خويان له سه ر بيت) په ياممان بو نار دوون و فه رمانی گوپړايه لي و پابه ندبونمان پيړاگه ياندوون، به تايهت به چين و توپيژي ده سه لاندار و ده وله مه نديان، به لام ئه وان له جياتي گوپړايه لي و ملکه چي ده ستيان کردووه به کاري نه شياو و نادرست، به گوناھو تاوان له ولات و سه رزه ميني خو ياندا، ئه وسا ئيتر بريار داده ي ئيمه چه سپاو ه به سه رياندا و کاو لمان کردووه به سه رياندا و ويرانمان کردووه به ملياندا). ئه مه ش ئه وه ده گه يه ني که ماناي خراپه سنوردار ناکړي ته نها له پروداني که موکووړي و له کارکه وتن يان زيانگه ياندني راسته وخو به ژينگه، به لکو سته مي مروّف و مله وړي و ياخي بووني مروّفيش ده گرپته وه که سه رئه نجامه که ي ويران بووني گه ردوونه،

کاولبوونی ژیار و ئاوه دانیییه .

ئهمهش زۆر به کورتی ئه وه دهگهیه نئێ که مرۆف دوچار خراپه له زویدا ئه نجامدهات: جارێک به راسته و خۆ کاتێ هه لدهستی به زیانگه یاندن به ژینگه له ریگای ئه وه هه لسوکه وتانه یه وه که زیاندهگه یه نن پێی، جاری دووه میشت: له ریگای سه راپای گونا هه گه وره کانیه وه، له هاوه لگه ریی و کوشتن و سته م و ده ستردیژی و زینا و کاره قیزه ونه کان و مه یخۆری و ماده ده هۆش به ره کانه وه، ههروه ها جۆره ها سه ریچی و تاوان ده ره ق به مافی خوای گه وره وه به بهنده کانی و به هه موو به دیه ی نراوه کان، له به ره ئه وه شایسته ی ئه وه سزایه یه که هه رکات داباری ئیتر ته واوی ژینگه به هه موو پیکهاته کانیه وه ده گریته وه و وێرانی ده کات، هاوه له به ریژه کانیشت (خوا لیان پازی بیته) به مشیوه یه لیی تیگه یشتون^{۱۱}.

ئیین ئه بی دنیا ده گریته وه که: که سیک به ئه بو هورهیره ی وتوه: (سته مکار ته نها سته م له خۆی ده کات)، ئه بو هورهیره وتویه تی: (تۆ درۆت کرد، سویند بیته به و زاته که گیانی ئه بو هورهیره ی به ده سته - حباری- جۆره بالنده یه کی دنوک درێژ- له هیلانه ی خۆیدا به هۆی سته می سته مکاره وه ده مریت)^{۱۲}. که تاده وتویه تی: (ئه گه ر باران له ئاسمانه وه بگریته وه ئه وا زینده وه رانی زه وی دۆعا له ئاده میزاده گونا هباره کان ده کن، ده لیین: ئه مه به ره مه می ئاده میزاده گونا هباره کانه، خوای گه وره نه فرینی کردوه له ئاده میزاده گونا هکاره کان)^{۱۳}. ههروه ها بوخاری و موسلیم و هیتریش

۱۱- نیشانه کانی له ناوچوونی گه لان و ژینگه یان به به درۆخته وه ی پیغه مبه ران، ههروه ها چیرۆکی خاوه نانی باخه که به له ناوچوونی زهویه که یان به هۆی نه دانی مافی هه ژاران، وه فه رمووده ی: (لا تقوم الساعه حتی لا یقال فی الأرض لله)، واته: (تا ئه و کاته ی له زویدا که سیک نه مینئێ بلئ الله کۆتایی دنیا نایهت و قیامهت به ریا ناییت). ئه مانه ئامازه ی ئاگادار کر نه وه ی له ناوچوونی زهویییان تێدایه، چونکه ئه وانه ی که ماونه ته وه کهسانی بیباوه و خراپه کار بوون، ههروه ها فه رمووده ی: (مستریح و مستراح منه...أما الفاجر فیستریح من العباد والبلا والشجر والواب)، واته: (ئه وه مردووه خۆی ده حه سیته وه یان که سانیتر ده حه سیته وه لیی... که سی خراپیش ئه وا خه لکی و ولات و درهخت و زینده وه ران ده حه سیته وه لیی). ههروه ها ئایه تی (فما بکت علیهم السماء) هه موویان نیشانه ی له ناوچوون.

۱۲- کتیبی العقوبات الإلهیه ل ۱۷۸-۱۷۹.

۱۳- سه رچاوه ی پێشوو ل ۶۹.

به سه نهدی خوځیان گڼپړاویانه ته وه که پیڼغه مبهری خوا ﷺ فرمویه تی: (لن یهلك الناس حتى یعذروا من أنفسهم). واته: (خه لکی تا خوځیان بیانوو نه دهن به ده سته وه له ناواناچن).

چه مکڼکی فراوان:

به مجوره ئه وا چه مکڼی خراپه کاریی له زه ویدا یان خراپه کردن له ژینگه دا له دیدی قورئانی پیروز و سوننه تی پاکو بیگه ردی پیڼغه مبهردا ﷺ له هزری وه سفی دا فراوانتره له چه مکڼی تنها خراپه و زیان و زیانگه یانندن، چونکه هر دوو مه سه له که پیکه وه ده گریته وه، واته زیانی راسته وخو، هه روه ها زیانگه یانندیش به هوی تاوان و سه ریچییه وه که له گه وره ترین گونا ه وه واته (هاوه لگه ری) یه وه ده سته پنده کات تا ده گاته گونا هه گه وره کانی تر و شوینکه وتنی هه واو هه وه سه کان.

قورئانی پیروز جه ختده کات له سه ر پیکه وه به ستنی نیوان گونا هو تاوانه کان و نیوان خراپه کردنی ژینگه، خوای گه وره ده فهرموی: ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ (الأعراف ۹۶). واته: (خو ئه گه ر دانیش توانی شار و دیهاته کان، خه لکانی ئیماندار و دیندار و خواناس و خو پاریزین له گونا هو حه رام، ئه وه به دلنیا ییه وه به ره که تی ئاسمان و زه ویمان به سه ردا ده باراندن و ده مانخستنه بارودوخیکی خوشه وه، به لام زوری ئه و خه لکه بروایان به خواو پیڼغه مبه رانی نه بووه، بویه خوای گه وره هه میسه به هوی کار و کاسپی ناله باریانه وه له ناوی بردوون). قورئانی پیروز به هه مانشیوه ده یان چیروکی سته مکاران و ملهوران ده گڼپښته وه که چو ن چونی خوای گه وره خوځیان و ژیار و ئاوه دانیان له ناو بردوون، خوای بالاده ست ده فهرموی: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ، إِمْرَٰتِ الْعِمَادِ، الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ، وَثُمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ، وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ، الَّذِينَ طَعَوْا فِي الْبِلَادِ، فَأَكْتَرُوا فِيهَا الْفُسَادَ، فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ، إِنَّ رَبَّكَ لَبَلَمُضَادٍ﴾ (الفجر ۶-۱۴). واته: (باشه، ئایا ئه و کاتانه ی سویندیان یی خورا شایسته نین و جیگه ی تیرامان و گرنگییدان نین، بو هه رکه سیک که خاوه نی عه قل و بیروهوش بیته؟ ئایا نه تبینیوه و نه ت بیستوه ئه ی

موحه ممه د ﷺ ئە ی ئیماندار، که په روهردگاری تو چی به سه ره قهومی عاد هیتا، ئەوان له شاری ئیره مدها به زۆری نیشته جیبوون و پایه ی بهرز و کۆله که و نیرگه ی درێژیان به کارده هیتا له دروستکردنی کۆشک و ته لاره کانیاندا، خانوبه ره و کۆشک و ته لاری گه وره و بهرزیان دروست ده کرد... له سه رده می ئەواندا له هیچ شار و شوینیکدا کۆشک و ته لاری وه ک ئەوه ی ئەوان دروست نه کراوه، قهومی (ثمود) یش که کاتی خۆی یاخیبوون و خوای گه وره خه شمی لیگرتن و له ناویبردن، ئەوانیش له دۆل و شیوه کانه وه بهردیان ده گواسته وه بۆ بهرزیایه کان تا کۆشک و ته لار دروستبکن، هه روه ها فیرعه ونی خاوه ن میخه کان!! ئەوانه هه ر هه موویان سته میان کرد، له ولات و شویتنی خویاندا، له سه ر زهوی خوادا، به لکو فه ساد و گونا هو گهنده لی و سته می بی وینه یان ئەنجامدا، زۆلمی زۆریان کرد، خویتی زۆریان به ناحق پڑاند.. دوا ی ماوه یه کی دیاریکرا و په روهردگاری تو ئە ی موحه ممه د ﷺ، ئە ی ئیماندار، سزا و خه شم و قینی خۆی پڑاند به سه ریاندا و ته فروتونای کردن. به پراستی په روهردگاری تو هه میشه و به رده وام ئاماده یه که تو له له سته مکاران بسینت و هه ر له دنیا دا پیش قیامه ت پيسوایان بکات).

له لایه نی پراکتیکیشه وه، ئەوا ئەو مرۆشه که باوه ری به خوا نیه و لئی ناترسی، هه روه ها باوه ری به پۆژی دوا یی نیه، هه ر به وه ی که به هیتزه ئیتر مله وری ده کات ﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّا كَافٍ﴾ ﴿٦-٧﴾. واته: (ئاده میزاد فیری هه موو ئەو شتانه ده کات که پیشتر نه یده زانی له بواره جیاواز و بیسنوره کانی زانست و پۆشنیبری و زانیاری و پیشه سازی و ته کنۆلۆژیادا، مه خابن، له گه لا گه وره یی و مه زنی و سۆز و میهره بانئ ئەو په روهردگاره دا زۆریه ی زۆری ئینسانه کان سه رکه ش و یاخی و سته مکارن). ئەو کاتیش مله وری ده کات به سه ره خه لکیدا، سته م ده کات و خۆی به زل ده گری و ئیدیعیای خویه تی ده کات، ته وا و وه ک ئەوه ی فیرعه ون کردی، یان وه ک ئەوه ی که مله وریان ده یکه ن.

ئیمه ش له ئەمڕۆدا بینیمان و ده بینین که مله وریان و سته مکارانی سه رده م چۆن چۆنی خه لکی و ولاتیان زه لیلکردوه، تا خوای گه وره ش

ئەوانیشی سەر شوو و زه لیلکرد، ئەمەش به و هۆیه وه که شوینکه وتهی هه واو هه وه سیان بوون و پێگای پاستیان نه گرتوو ته بهر، خوای گه وره ده فهرموی: ﴿وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ﴾ ﴿٧١﴾ . واته: (خو ئەگەر حەق و حەقیقە تیش بە دل و ئارەزووی ئەوان بێت، ئەوه ئاسمانه کان و زهوی و هه رچی و هه رکه سی تێدایه، وێرانی ده کهن و تیکی ده دن!!). هۆکاری په یوه سته بوونی نیوان گونا هه کان و خراپه کاری، هۆکاری به سته وهی قورئانی پیرو زیش به و به سته وه توند وتۆ له نیوان گونا هه کان و تاوانه کاندایه - له هاوه لگه ریی و سته م و کوشتن و مله و پیری و هاوشیوه یان - نیوان خراپه کاری ئەوه یه که خوای گه وره ته نها شتیکێ حه رام کردوه زیان مه ند و خراپه و هه مووی یان زۆرینه ی پیسه . خوای گه وره له وه سفی پیغه مبه ری به ریزدا ﷺ ده فهرموی: الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَاَلَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ الْأَعْرَافِ ﴿١٥٧﴾ . واته: (هه روه ها ئەوانه ی که له ئاینده دا باوه رده کهن به پیغه مبه ر و فرستاده ی نه خوینده وارمان موحه ممه د ﷺ، جوله که و مه سیحیه کانیش ناو نیشانه کانی ده بینن که له ته ورات و ئینجیلدا تو مار کراوه، که هه ندی سیفاتی ئەوه یه: فه رمانیان پیده دات به چاکه و چاکه کاری، هه رچی شتیکێ چاک و پاک و به سو ده بۆیان هه لال ده کات، هه رچی شتیکێ پیس و خراپ و نا پوخته لیان حه رام ده کات، ئەرکه قورس و سه نگینه کان له سه رشانیان لاده بات، ئەو کو و زنجیرانه ش که له گه ردنیا ندا بوو لای ده بات، جا ئەوانه ی باوه ری پیده کهن و پشتیوانی ئاین و به رنامه که ی ده کهن و شوینی ئەو نووره ده که ون - که قورئانه و بو ئەو نازل کراوه، هه ر هه موو ئەوانه سه رفه راز و پر زگار و سه رکه وتوون له هه ردوو جیهاندا)، جگه له و خراپه یه ش که هه مووی یان زۆرینه ی زیان مه ند و خراپ و پیسه، ئیتر هه رچیتر هه یه هه مووی یان زۆرینه ی سو دمه ند و پاک و هه لال و چاکه .

له بهرئه وه قورنانی پیروژ به وه گوزارشت له گوپراه لیلی و په رسته کان دهکات که به سروشتی خویمان ساغ و پاکن، به وهش گوزارشت له سه ریچییه کان دهکات که به سروشتی خویمان خراپن و پیچه وانهی سروشتی پاکن، خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ آل عمران ﴿۱۰۴﴾.

کاتیکیش قورنن باسی چاکیتی ئەم ئوممه ته دهکات ئەوهی گپراه ته وه بو سیفته چاکه کانی نه ک بو خودی خوئی، ده فهرموئ: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ آل عمران ﴿۱۱۰﴾. واته ئیوهی هیناوه بو چاکه کردن له گه ل خه لکیدا و بو دهسته بهرکردنی سوده دنیایی و ئاینی و قیامه تیه کان بویمان، پاشان به وه وه سفیان دهکات که: ﴿تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ آل عمران ﴿۱۱۰﴾. خوای گه وره باسی کردوه ئەو که سه چاکسازانه که پیگری له خراپه دهکهن و قه دهغهی دهکهن، هه ره ئه وانن ده بنه هوکاری سه لامه تبون له له ناونه چوونی ئوممه ت، ده فهرموئ: ﴿فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ، وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ﴾ هود ﴿۱۱۶-۱۱۷﴾. واته: (دهبوا له نیو گه لان و میلیله تانی پیش ئیوه دا که سانی فه رمانره وا ببو نایه که قه دهغهی فه ساد و گونا هو تاوان و سته میان بگردایه له سه ره زویدا، به لام مه خابن زور که م شتی وا پوویداوه، ته نها چهنده که سیکی باوهرداری به دوور له دهسته لات هه لکه وتوون، که ئیمه سه ره نجام ئەوانه مان پزگار کردوه، به لام ئەوانه ی که پیبازی سته میان گرتۆته بهر و له رابواردن و خو شگوزه رانیدا پوچوون و پیبازی تاوان و گونا هیان گرتۆته بهر، سه ره نجام له ناومان بردوون، هه رگیز په روه ردگاری تو به ناحه ق و سته م، شار و شاروچکه کان کاول ناکات و خه لکه که ی له ناو نابات، به تایبته ئەگه ره خه لکه که ی پیبازی چاکه و چاکسازیان گرتیبته بهر). ئەم ئایه ته پیسایه که له پیساکانی خوای گه وره له گه لانداه خاته پروو، ئەویش بریتیه له وه هه رکات هه ره گه لیک که وته ناو خراپه و گهنده لیلی و سته مه وه، که سیش هه لئه سته به قه دهغه کردنی ئەوا به ره و له ناوچوون ده چی، به لام ئەو

گهل و ئوممه تهی که چاکسازان تیایدا چالاک ده بن و پښگری له خراپه کاران و گنده لکاران و سته مکاران ده که ن ئه واپاریزراوه له له ناوچوون، چونکه ئه و چاکسازانه بانگه شه بو پاککردنه وهی زهوی ده که ن له هه ر خراپه یه ک و هه ر ئه وانن که زامنی پاراستنی ئوممه تن.

پره نسیپی دووه م: پره نسیپی چاکسازیی

چاوگی وشه ی (اصلح) له زامنی عه ره بیدا له (صلح) هوه یه - به سه ره ی سه ر لامه که و به بوړیش هاتووه، بریتیی له شتیک که به که لک بیت، یان گونجاو بیت، دهوتری مروّف چاکه ئه وهش هه ر کات خراپه ی نه ما، دهوتری له کاره که ی یان مه سه له که یدا چاکیکرد واته شتیک سودگه یه نه ری کردووه، شته که شی چاککرد واته خراپه که ی نه هیشت، ئه و ناکوکی و دوژمنایه تی ه ی نیوانیانی نه هیشت، که سی چاکه کاری دروسته ویش ئه و که سه یه که ئه رکه شه رعیه کانی سه رشانی به جیده گه یه نی^{۱۴}.

له فزی (صلح) و هه لگوزراوه کانی سه دان جار له قورئانی پیروژدا دووباره بووه ته وه، مانای هه موو واتا کانی له مانا زمانه وانیه که ی ده رناچی، به لام له فزه که گشتگیره و بو چاکسازي زهوی و خه لکی و خیزانه، مه به ست به چاکسازي لیره دا بریتیه له: هه ستان به نه هیشتنی هه ر شتیک که له باریدا بیت ژینگه خراپ بکات، هه روه ها ئه نجامدانی هه ر کاریک سود به ژینگه بگه یه نیت، هاوکات چاککردنی ئه وه ی که خراپکراوه.

هه روه ها چاکسازي لیره دا گشتگیره بو لایه نی ماددی که راسته وخو په یوه نده به چاککردنی ژینگه وه، بو لایه نی مه عنه ویش به هه مانشیوه یه که تایبه ته به چاککردنی خودی مروّف له و پروه وه که باوه ری به خوی گه وره و به پوژی قیامه ت، به په راوه ئاسمانیه کان، به پیغه مبه ران، به فریشته کان و به قه زاو قه ده ر هه یه، هه روه ها پابه ندبوون به ئه نجامدانی په رستش و گوپراهی لی و گرته به ری ریگای سه رفه رازی، جا ئه گه ر ئه و چاکسازیه گشتگیره جیبه جی بوو ئه و ده بیته قه لغانی پاریزه ر و ئه و

۱۴- القاموس المحيط ولسان العرب والمعجم الوسيط ماددهی (صلح).

کهس و ئوممه ته ده پاریزی له له ناوچوون خراپه کاری و خراپکردنی ژینگه و هه موو ئه وهی له سه ریه تی، خوی گه وره ده فه رموی: ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ﴾ هود ﴿۱۱۷﴾. واته: (هه رگیز په روه ردگاری تو به ناحق و سته م، شار و شاروچکه کان کاول ناکات و خه لکه که ی له ناو نابات، به تایهت نه گه ر خه لکه که ی پیازی چاکه و چاکسازیان گرتبیته بهر). ئه و چاکسازیه گشتگیره ش به شیوه ی ته واوه تی جیه جی نابت هه تا ئه و شه ریه تی خویه که به دیهینه ری ژینگه و گه ردوونه پراکتیزه نه کری له واقیعدا، ده فه رموی: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ الملك ﴿۱۴﴾. واته: (مه گه ر ئه و زاته نازانی کیی دروستکردوو و چونی دروستکردوو، له کاتی کدا ئه و خویه وردکار و به سوژ و به لوتف و ئاگیه - به نهینی هه موو دروستکراوه کانی-). چاکسازیی دروشمی پیغه مبه رانه (سه لامی خویان له سه ر بیت)، چونکه خوی گه وره گرنگیه کی زویداو به چاکسازیی گشتگیر، گه وره مان پیغه مبه ر شوعه یب (سه لامی خوی له سه ر بیت) گوزارشی له م راستیه کردوو، ته نانه ت په یامی پیغه به رایه تی خوی سنوردار کردوو له پرۆسه ی چاکسازیدا، فه رموی ته تی: ﴿إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾ هود ﴿۸۸﴾. واته: (من چنده بتوانم ته نها چاکسازیم ده ویت له ئیوه، پشت و په ناو سه رکه وتنم ته نها به ده ست خویه، داوی یارمه تی هه ر له و زاته ده که م و سه رئه نجام هه ر بو لای ئه ویش ده گه رپمه وه). خوی گه وره بزگار بوونی ته واوه تی به ستوو ته وه به چاکسازیه وه، ده فه رموی: ﴿فَمَنْ أَتَقَىٰ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ الأعراف ﴿۳۵﴾. واته: (هه رکه س پیازی ته قواداری و دینداری بگریته بهر ئه وه له قیامه تدا هیچ جوړه ترس و بیمیک پروی تیناکات، هیچ جوړه غه م و په ژاره یه کیش داوینگیری نابت). هه روه ها روونکردنه وه ی داوه که چاکسازیی هوکاره بو بزگار بوونی ئوممه ت له فه وتان و له له ناوچوون، ده فه رموی: ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ﴾ هود ﴿۱۱۷﴾. واته: (هه رگیز په روه ردگاری تو

به ناحق و ستم، شار و شاروچکه کان کاول ناکات و خه لکه که ی له ناو نابات، به تایبته نه گهر خه لکه که ی ریبازی چاکه و چاکسازیان گرتبیتته بهر). قورثانی پیروز چاکسازیی به مهرج گرتووه بو قوبولبوونی ته و به و په شیمانی، خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَاُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ البقرة ﴿١٦٠﴾. واته: (جگه له وانیهان که ته و به بیان کردووه و ته و به ده کهن له و تاوانه گه وره یه، پاشان چاکسازیی له خوایان و ده و روبه ردا نه نجام ددهن، حقیقه ت و هر راستیه کان پوونده که نه وه، ئا نه وانیه ته و به بیان لی و هر ده گرم و هر منیشم که به ته و اوی ته و به و هر ده گرم و له هه له و گونا هه کان ده بورم، له هه مانکاتدا میهره بان و دلوفانیشم). به دلنیا ییش که چاکسازیی هوکاره بو لیخوشبوون و به زهیی خوا، په روه ردگار ده فهرموئ: ﴿وَإِنْ تُضْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ النساء ﴿١٢٩﴾. واته: (خو نه گهر هه و لبدن چاکسازیی و پیکه وتن نه نجامبدن و خو تان له ستمه بیاریزن، نه وه به راستی خوای گه وره هه میشه و به رده و ام لیخوشبوو و میهره بانه). په روه ردگار هر به هه مانشیوه پاداشتی چاکسازان و چاکه خوزان له دنیا و قیامه تدا و نناکات، ده فهرموئ: ﴿إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ﴾ الأعراف ﴿١٧٠﴾. واته: (خوای گه وره پاداشتی چاکه کاران و نناکات). هاوکات نه و چاکسازانه شایسته ی چاودیری و سه رپه رشتی په روه ردگاریان، ده فهرموئ: ﴿وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ﴾ الأعراف ﴿١٩٦﴾. واته: (هر ته نها په روه ردگار که چاودیری و سه رپه رشتی کاری چاکه خوزان ده کات و ده یانپاریزی). ده رباره ی گرنگیتی چاکبوون و چاکسازیی هر نه وه به سه که کراوه ته مهرجیک و لکینراوه به باوه رپه وه، چونکه کاتیک باسی باوه ر ده کرئ نه و له گه لیدا باسی هه ستان به نه نجامدانی کرده وه ی چاک کراوه، خوای بالاده ست ده فهرموئ: ﴿وَالْعَصْرِ، إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ، إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ﴾ العصر ﴿٣-١﴾. واته: (سویند به زمانه به شیوه یه کی گشتی، سویند به کاتی عه سر، به راستی ئاده میزاد له زهره رهنده ی و خه ساره تمه نده ی

و زیانناوه ریبه کی خراپدا گیری خواردوه، جگه له وانه یان که باوه پریان هیناوه و کارو کرده وه چاکه کانیا نئه جامداوه (...).

کورت و پوخت ده لئین: پره نسپی چاکبوون و چاکسازیی ئه و ئامانجه یه که دهویستری بنده کان له باوه پ و گوفتار و کرداریاندا له سه ری بن، جا ئه گه ر بیین سه رنجده یه نه هه موو په یامه ئاسمانییه کان - به تاییه تی کۆتا په یام ئه و به ره و نی بۆمان ده رده که وئ خوی گه وره به و مه به سه ته ره وانه ی کردوون تا مرؤف بیته که سیکی چاک و چاکه کار، هه رکاتیش چاک بوو ئیتر له توانایدا یه هه ستیت به گه یاندنی په یامه سه ره کییه که ی که بریتییه له په یامی جینشینی و ئاوه دانکردنه وه ی زه وی، خوی گه وره ده فه رموی: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ البقرة ﴿٣٠﴾. واته: (من بریارم داوه که زه وی ئاوه دان بکه مه وه و که سانیک ی تیدا نیشته جی بکه م و بیانکه مه جینشینی خۆم!!). هه ره ها ده فه رموی: ﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ هود ﴿٦١﴾. واته: (هه ر ئه ویش به رپای کردوون له سه ر زه ویدا و داوی لی کردوون که هه ولبدن بۆ ئاوه دانکردنه وه ی). چونکه ئه گه ر مرؤف خوی چاک نه بی ئه و توانای ناییت هه ستی به چاککردنی گه ردوون (ژینگه) که کرۆکی په یامی جینشینییه، له به ره وه فریشته کان پرساریان له په ره ردگاریان کرد و وتیان: ﴿أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ﴾ البقرة ﴿٣٠﴾. واته: (که چی ئه وان وتیان: باشه، ئه ی خوی بالاده ست، تۆ زه وی به که سانیک ئاوه دان ده که یته وه که فه ساد و گه نده لی تیدا بلا و بکه نه وه و خوینی به ناحق تیدا بریژن). فریشته کان ده زانن که هه رکه سه خه ریکی خراپکردنی زه وی بیته شایانی ئه وه نیه بیته جینشین تیایدا، به لام خوی گه وره راستییه که ی بۆ ره وونکردنه وه، که ئه م به دیهینراوه نوییه واته (ئاده م) ئه و ئه رکه ده گریته ئه ستۆ و ئه و په یامه جیبه جی ده کات، هه ر بۆیه وه ک به جیگه یاندنی فه رمانی په ره ردگاریان کرنوشیان بۆ ئاده م برد.

خوی بالاده ست به هه مانشیوه باسی کردوه که ئومه تی چاکه کار به سزای سه خت له ناوناچن - هه ره ک پیشتر باسکراوه، چونکه برپاری

خوایه ئه و ئوممه ته ی شایانی میراتگرییه له زه ویدا ته نها ئوممه تی چاکه کاره، په روه دگارمان ده فهرموئ: ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ، إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ، وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (١٠٥-١٠٧). واته: (جا له راستیدا ئیمه له کتیبی زه بوردا، به لکو له هه موو ئه و کتیبانه دا که نازلمان کردوون بو پیغه مبه رانمان، له (لوح المحفوظ) یشدا برپارماندا که سه رئه نجام به نده چاک و پاکه کانی ئیمه ده بنه ده سه ته لاتدار و پایه دار له سه ر زه مینی خوادا، له راستیدا ئا له م قورئانه دا په یامی راست و دروست و تیرو ته واو راگه یه نراوه به و که سانه ی که ده یانه ویت به نده یه کی چاک و پاک بن و ریازی دینداری به چاکی په یرو بکه ن، ئیمه تویشمان ئه ی موحه ممه د ﷺ په وانه کردوو هه ر بوئه وه ی ببیته مایه ی سوژ و میهرو په حمه ت بو سه رجه م خه لکان و دروستکراوه کان). ئایه ته که پیمانده لئی که یه کیک له مه رجه کانی میراتگری زه وی و به هیژبوون تاییدا بریتییبه له نواندنی به ندایه تی بو خوی گه وره، ئه مه ش وا له مروث ده کات که له خودی خویدا ببیته که سیکی چاک و چاکه کار، که سیکی چاک بیت له باوه پ و کردار و گوفتاره کانیدا تا شیایوی ئه وه بیت که سانیتیش چاک بکات و کار به پسا خوییه کان بکات، تا دواجار شیایوی هه لگرتنی ئه مانه ت بیت، مه رجه سییه میش بریتییبه له به زه بیهاته وه به به نده کان و به ته واوی به دیه یئراوانی خوی گه وره دا.

پره‌نسیپی سییه‌م: پره‌نسیپی چاکترین چاکه (الإحسان)

چاکترین چاکه (الأحسان) له زمانه وانیدا: سه‌رچاوه‌یه بۆ أحسن یحسن إحساناً، واته ئەنجامدانی کاری چاکه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ﴾ الإسراء ﴿٧﴾. واته: (جا ئەگەر ژیربن و چاکه بکه‌ن و پێبازی چاکه بگرن، هەر خۆتان قازانج ده‌که‌ن). ده‌وترئ: أحسن الشيء: واته کاره‌که‌ی به چاک‌ی ئەنجامدا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ﴿وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ﴾ غافر ﴿٦٤﴾. واته: (نه‌خش و نیگاری پوخساری ئیوه‌شی به جوانترین شیوه‌ کیشاوه). واته به باشترین و پیکوپیکترین شیوه ئەنجامیداوه.

وشه‌ی (الحسن) - به دانانی سه‌ره‌ی سه‌ر حاو و سینه‌که سه‌رچاوه‌ی حَسَنٌ یَحْسُنُهُ به بۆری سه‌ر سینه‌که ئەوا له هه‌ردووکیاندا به مانای جوانی و پازاوه‌ دیت، ده‌وترئ: حَسَّنَ الشيء: واته جوانی کرد و پازاندییه‌وه، وشه‌ی الأَحْسَنَ به مانای باشترینه^{١٠}.

له قورئانی پیرۆزدا نزیکه‌ی دوو سه‌د جار له‌فزی (حسن) و هه‌لگۆزراوه‌کانی هاتووه، به له‌فزی (حسن) یه‌کجار هاتووه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ﴿وَحَسَّنَ أَوْلِيَّكَ رَفِيقًا﴾ النساء ﴿٦٩﴾. له‌فزی (حسنت) دووجار هاتووه، له‌فزی (احسن) به کرداری پابردوو و ئیستا و فه‌رمان دوازه‌ جار هاتووه، وه‌ک خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ﴿قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ﴾ يوسف ﴿٢٣﴾. واته: (یوسف یش جوامیرانه وتی: په‌نا به خوای گه‌وره ده‌گرم، چۆن کاری وا ده‌که‌م، می‌رده‌که‌ی تو زۆر پێزی لیگرتووم و چاکه‌ی له‌گه‌لدا کردووم - چۆن ده‌ستدریژی ده‌که‌مه سه‌ر شه‌ره‌ف و ناموسی). به شیوازی (أحسن) واته باشترین کاری کرد سی و شه‌ش جار هاتووه، به له‌فزی (محسن) به تاک و به کۆ چل جار هاتووه، به‌لام به له‌فزی (احسان) دوازه‌ جار هاتووه.

١٠- لسان العرب وقاموس المحيط والمعجم الوسيط ماددة‌ی (حسن).

مانای هه‌ردوو له‌فزی (حسن) و (احسان) واته: باش و باشترین باشه له سوننه‌تی پی‌رۆزیشدا جیاوازی نیه له‌وه‌ی له زمانه‌وانیدا باسمان‌کردوو، هه‌روه‌ها له به‌کاره‌یتانه‌کانی قورئانی پی‌رۆزیشدا، پاشتریش په‌نا ده‌به‌ینه به‌ر هه‌ندئ فەرمووده‌ی تاییه‌ت به‌بابه‌ته‌که^{۱۶}، به‌لام هه‌ندئ مانای نوئی زیاد‌کردوو -هه‌روه‌که له‌مه‌وپاش باسده‌کری- وه‌که فەرمووده‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌رافه‌ی الإحسان دا، ئه‌وه‌ش کاتی‌ک که جبریل له‌باره‌ی ئی‌حسانه‌وه پرسیا‌ری لی‌کرد، ئه‌ویش ﷺ فەرمووی (الإحسان: أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك)^{۱۷}. واته: (ئی‌حسان: ئه‌وه‌یه وه‌ها خوا بناسی هه‌روه‌که چاوت لی‌بی‌ت، جا ئه‌گه‌ر تۆ ئه‌و نابینی ئه‌وا ئه‌و زاته تۆ ده‌بینی).

مانا‌کانی ئی‌حسان له‌م به‌شه‌دا:

ئی‌حسان مانای زۆری هه‌یه، گرن‌گترینیان ئه‌مانه‌ی خواره‌وه‌ن:

۱- **ورده‌کاریی و پیکوپیکیی (الإتقان):** واته ئه‌نجامدانی کار به‌ته‌واوه‌تی و به‌باشترین ئاست و به‌جوانترین شی‌وه، ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که ده‌بی‌ت هه‌موو مه‌رج و دیسپلینه‌ خاوازاوه‌کان له‌پووی پیشه‌یی و هونه‌رییه، له‌پووی پسپۆری و یاساییه‌وه له‌کاردا فه‌راهه‌م بی‌ن، ئه‌م مانایه‌ش له‌چه‌ندین ئایه‌ت و فەرمووده‌ی زۆردا هاتوو، چونکه له‌وانه‌یه ئی‌حسان که به‌واتای باشترین چاکه‌یه له‌ئهرک و فه‌رزه‌کاندا بی‌ت، له‌وانه‌شه له‌جوانکارییه سوننه‌تییه‌کاندا بی‌ت به‌پیی جۆری کاره‌که، به‌لام ورده‌کاریی و پیکوپیکیی له‌کرده‌وه‌و پیشه‌سازی و زانسته‌کاندا ئه‌وا له‌فه‌رزه‌کانی کیفایه‌یه، -ئه‌مه ئه‌گه‌ر نه‌چنه ژێر فه‌رزی عه‌ین-، چونکه ئوممه‌ت ئه‌گه‌ر ورده‌کاری و داهێنانی ته‌واو له‌بواری زانسته‌کان و ته‌کنۆلۆژیا و پیشه‌سازیدا به‌خه‌رج نه‌دات، ئه‌وا ناتوانی‌ت پوویه‌پووی هه‌ره‌شه مه‌ترسیداره‌کانی سه‌رده‌م بی‌ته‌وه که له‌گه‌لانی جیاوازه‌وه پووی تیده‌که‌ن، ئه‌وه‌ش له‌به‌ر رۆشنایی ئه‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌وه که ده‌لی: -هه‌ر

۱۶- سه‌یری: کتییی معجم ألفاظ السنة المفردات ل ۱۱۸-۱۱۹ زاراوه‌ی (حسن) بکری.

۱۷- پیشه‌وا بوخاری و موسلیم و ئه‌حمه‌ ریوایه‌تیا‌ن کردوو.

کاریک فهرزیکی پی جیبه جی بییت ئه و خودی ئه و کارهش ده بیته
 فهرز، زانای پایه بهرز ماموستا یوسف قه ره زاوی ده لئی: (یه کیک له
 به ها گرنگه کان له بواری به ره مهیتاندا له دواي به های کارکردن: بریتیبه
 له ئه نجامدانی کاره که به جوانی و به پیکوپیکی و به وردی، له ئیسلامدا
 ته نها ئه وه به مه به ست ناگیرئ که کاربکری، به لکو ده بییت کاریک بکری
 زور چاک و پیکوپیک بییت، به دهسته واژه یه کی تریش ده لئین: هر که سیک
 که کاریک ده کات ده بییت کاره که ی به باشی بکات و پایبه پینئ، چونکه ئه و
 چاک ئه نجامدانه له کاردا له دیدی ئیسلامدا ئه وه نیه بلیی سوننه تیکه
 یان زیاده فه زلئ بییت یان کاریکی لاوه کی بییت، به لکو فهرزیکی ئاینیه
 له سه ره هر موسلمانیک) ۱۸.

له فرمووده یه کی راستدا هاتووه ده فه رموئ: (خوای گه وره کردوو یه ته
 فهرز که ده بییت هه موو کاریک به چاکترین شیوه ئه نجام بدرئ، هر کات
 شتیکتان کوشت ئه و به باشتین شیوه بیکوژن، هر کات شتیکتان سه ربپری
 به جوانی سه ری بپرن، با یه کیک له ئیوه تیغه که ی تیژ بکات جا سه ربپری
 و دواي سه ربپرنیش مؤله ت به سه ربپراوه که بدات به ئیسه راحت گیانی
 ده ربچئ) ۱۹.

فه رمووده که له فزی (کتب) هی به کارهیتاوه که به مانای فه رزی ته و او فه رز
 و کاری زور توندوتو له، قورئانی پیروزیس له م فه رمووده ی خوای گه وره دا که
 ده فه رموئ: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾
 البقرة ﴿۱۸۳﴾. هه روه ها ده فه رموئ: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ﴾ البقرة ﴿۱۷۸﴾. هه ر
 له م مانایه دا به کارهیتاوه.

جا هه رکه س له ئه نجامدانی کاردا له جیاتی ئه وه که به جوانی و به
 چاکی بیکات که مته رخه می کرد، ئه و که مته رخه می کردوو له فه رزیک له و
 فه رزانه ی خوای گه وره که له سه ره بنده باوه رداره کانی خوئی فه رزیکردوون.

۱۸- دور القيم والأخلاق في الاقتصاد الإسلامي، دانراوی: زانای پایه بهرز ماموستا یوسف قه ره زاوی، چاپی:
 مکتبه وهبه، قاهیره ۱۴۱۵ ل ۱۰۱۱-۱۰۲.

۱۹- موسليم له فرمووده ی شه داد کوری ئه وسه وه گپراویه ته وه به ژماره ۱۹۰۰.

پیغمبر ﷺ ده‌فهرموی: (إن الله يحب إذا عمل أحدكم عملاً أن يتقنه)^{۲۰}،
 واته: (خوای گه‌وره ئه‌وه‌ی پیخۆشه هه‌رکات یه‌کیکتان کاریکی کرد با
 به جوانترین و پیکوپیکترین شیوه ئه‌نجامی بدات). هه‌روه‌ها ده‌فهرموی:
 (إن الله يحب من العامل إذا ما عمل أن يحسن)^{۲۱}، واته: (خوای گه‌وره
 ئه‌وه‌ی پیخۆشه هه‌رکات کارگه‌ری کاریکی کرد به باشی و به چاکی
 بیكات).

۴- ئه‌نجامدانی چاکترین و باشتترین و جوانترین کار: ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی
 که ده‌بیئت ئه‌وانه‌ی هه‌له‌دستن به ئه‌نجامدانی چالاکیه‌ جۆراو جۆره‌کان
 هه‌ولی ته‌واوته‌ی و سه‌روم‌ر به‌خه‌رجبده‌ن بۆ ئه‌وه‌ی دوو ئامانج ده‌سته‌به‌ر
 بین، ئه‌وانیش ئه‌مانه‌ن:

* ده‌سته‌به‌رکردنی باش راپه‌راندنی کاره‌که‌و به ئه‌نجامگه‌یانندی
 به‌وپه‌ری پوونی و ئاشکرای، هه‌ول‌دانیش بۆ ئه‌نجامدانی باشتترین
 سیناریۆکان.

* داهینان له‌ کاردا، ئه‌وه‌ش به‌جۆری که‌سه‌که‌ یان دامه‌زراوه‌که‌ ته‌نها
 چاولیگه‌ر نه‌بیئت، به‌لکو چاودیر بیئت و به‌دواداچوون بکات بۆ گه‌یشتن به
 داهینان له‌ بواری کاره‌که‌یدا، تا له‌ بواری کاره‌که‌یدا گه‌وره‌ترین و مه‌زنتترین
 خزمه‌ت به‌ مروّقایه‌تی فه‌راهه‌م بیئی.

له‌مباره‌وه‌ ئایه‌تی پیروزی زۆر هه‌ن پیداکرن له‌سه‌ر ئه‌و مانایه‌،
 خوای گه‌وره ده‌فهرموی: ﴿لِيُنَلِّوْكُمْ اٰیٰتِكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا﴾ الملهك ﴿۲﴾. ئه‌م
 ده‌سته‌واژه دوو وشه‌یه‌ی (أَحْسَنُ عَمَلًا) به‌ شیوازی نه‌زانراو هاتوه‌و تا
 به‌ واتای پێژه‌یی بیئت و له‌ سنوریکی دیاریکراودا نه‌وه‌ستیت، تا ئه‌و
 تیگه‌یشتنه‌ی لیکری که‌ تاقیکردنه‌وه‌ی ئوممه‌تی ئیسلامیمان له‌ نێوان
 گه‌لانیتردا به‌ کرده‌وه‌ نیه‌، ته‌نانه‌ت به‌ کرده‌وه‌ی باشیش نیه‌، به‌لکو
 ده‌بیئت باشتترین زانست، باشتترین هونه‌رسازی و ورده‌کاری، باشتترین
 چالاکی، باشتترین چاودیری و خزمه‌ت بخریته‌گه‌ر، ئایه‌ته‌که‌ هه‌روه‌ها

۲۰- به‌بهبه‌قی رپوایه‌تی کردوه‌، ئه‌لبانیش له‌ صحیح الجامع الصغیر دا به‌ ژماره ۱۸۸۰ هیناویه‌تی.

۲۱- به‌بهبه‌قی رپوایه‌تی کردوه‌، ئه‌لبانیش له‌ صحیح الجامع الصغیر دا به‌ ژماره ۱۸۹۱ هیناویه‌تی.

پیمانده لئی که نیشانه یی باشترین ئه وه نیه که وه ستاو بیئت، به لکو ده بیئت به رده وام بیئت به شیوه یه که کارو کرده وه یی ئه مپومان له هه موو بواره کاندایا باشتر بیئت له هی دوینی، سبهینی له ئه مپو باشتر بیئت له چالاکیه جوړاو جوړه کاندایا، له بهر ئه وه خوای گه وره چاکیتی و باشی ئه م ئوممه ته یی به ستووه ته وه به و خزمهت و سود و چاکیترینه وه که پیشکesh به خه لکی ده کات، خوای گه وره دفرموئی: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ آل عمران ﴿۱۱۰﴾. پیتی لام لیږده دا هه روه که زمانزانان ده لاین بو سوډگه یاندنه، واته ئه م ئوممه ته یی بو ئه وه هیناوه تا سوډ به خه لکی بگه یه نی و جوړه ها خزمه تی سوډمه ند پیشکesh بکات، تا خیرو خویشیان بو ده سته بهر بکات، مه علومیشه که وشه یی خه لکی هه موو مروقه کان ده گریته وه.

ئیمه له قورئانی پیروژدا ده بینین که له هه ندی بواری ئابووریدا ده سته کوئا نابیئت ته نها به (کاری باش) به لکو فه رمانده دات به (چاکیترین و باشترین کار).

ئه مه ش له داواکاری گه شه دان به سامانی بیباوکاندا به پوونی ده بینین، قورئانی پیروژ پیگری کردوه له نزیکه و تنه وه لیی، مه گه ر به شیوه که بیئت که باشتر بیئت بو سامانی ئه و منداله بیباوکانه، واته به شیوازیک بیئت که باشترین شیوازی بیئت بو به رژه وه ندی بیباوکان، له لایه که وه نمونه ترین شیوازی بیئت بو پاریزگاری له مال و سامانی بیباوکان، له لایه کی تریشه وه بو گه شپیدان و زورکردنی بیئت.

خوای گه وره دفرموئی: ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ﴾ الأنعام ﴿۱۵۲﴾. واته: (نه که ن نزیکه یی مال و سامانی مندالی هه تیو بکه ون، مه گه ر به کاره یانی له شتی کدا بیئت که سوډ و قازانجی ته واوه تی تیدا بیئت، وه کو به کاره یانی له بازرگانیدا، یان کپینی زوی و زاریک یان هه ر شتی ک که له پواله تدا قازانجی مسوگه ر بیئت، هه تا ئه و کاته یی که گه وره ده بیئت و ژیری تیدا به دی ده کریت). ئه م وه سیه ته دوچار له قورئانی پیروژدا له هه ردوو سوره تی الأنعام و

سوره تی الإسراء دا به هه مان له فز دووباره بووه ته وه^{۲۲}.

جا مادامی لیره دا دهویستری که باشتین کار نه نامبردی، ئهوا به پوونی ئه و تیگه یشتنه ی لیده کرئ که په پیره وکردنی چاکترینی چاکه کان له بواره مه ترسیداره ویکچوووه کانه دا که په یوه نندن به ژینگه وه فرهزه، چونکه ته نها به وه دهستکوتا نابیت که هه لسوکه وتی دادپهروه رانه بیت، به لکو ده بیت به باشتین شیواز هه لسوکه وت له گه لیدا بکری.

۳- پارێزگاریی (التقوی): هه ر به و جوړه که پیغه مبهری خوا ﷺ له فرمووه به ناوبانگه که ی جبریلدا رافه یکردووه، کاتی له باره ی ئیسلام و ئیمان وه پرسیری له پیغه مبهر ﷺ کرد، پاشان جبریل فرمووی: (ئیسته پیمبلئ ئیحسان چییه؟ ئه ویش ﷺ فرمووی: (ئیحسان: ئه وه یه وه ها خوا بناسئ ههروهک له بهرچاوتدا بیت، ئه گه ر تویش ئه و نه بینی ئهوا ئه و زاته تو ده بینی) جبریل (سهلامی خوی له سه ر بیت) فرمووی: (راست ده که یه ت)^{۲۳}.

له گێرانه وه یه کی راستی تر دا به م له فزه هاتووه: (أن تخشى الله كأنك تراه، فإن لم تكن تراه فإنه يراك) قال: (صدق). واته: (وهها له خوی گه و ره بترسیت ههروهک له بهرچاوتدا بیت، جا ئه گه ر تو ئه و زاته نابینی ئهوا ئه و تو ده بینی)^{۲۴}، جبریل فرمووی: (راست ده که یه ت).

له گێرانه وه یه کی راستی ئیبن مه سعود دا به م له فزه هاتووه: (أن تعمل لله كأنك تراه فإن كنت لا تراه فإنه يراك)^{۲۵}. واته: (وهها کار بو خوی گه و ره بکه یه ت ههروهک له بهرچاوتدا بیت، جا ئه گه ر تو ئه و زاته نابینی ئهوا ئه و تو ده بینی).

۲۲- ئه وائیش ئایه تی ۱۵۲ ی سوره تی الأنعام و ئایه تی ۳۴ ی سوره تی الإسراء دایه، بروانه: کتیبی (دور القیم والأخلاق في الاقتصاد الإسلامي) دانراوی زانای پایه بهرز یوسف قهره زاوی.

۲۳- موسلیم به ژماره ۸ و ئه بو داود به ژماره ۶۹۵ و ئیبن مه نده به ژماره ۹ ریوایه تیان کردووه، ئیبن مه نده و توویه تی راسته، ههروهه ئه حمده به ژماره ۱۷۹/۱ و نه سائی به ژماره ۵۰۰۵ ریوایه تیان کردووه.

۲۴- موسلیم له صهیحه که یدا گێراویه ته وه به ژماره ۱۰.

۲۵- تفسیر القرآن العظیم لابن کثیر ۶/۲۵۷ ههروهه ها هه یسه مه له کتیبی مجمع الزوائد له ئیبن عبه باسه وه به م له فزه به ژماره (۴۴/۱) گێراویه ته وه، و توویه تی شهر کوری حه وشه ب له سه نه ده که یدا به، ههروهه ها به یه قی له السنن الصغیردا به ژماره (۱۴/۱) گێراویه ته وه، و توویه تی سه نه ده که ی به پیی مه رجی موسلیمه.

که واته چاکترین چاکه (الإحسان) بریتییه له وه که ده بی دلی مرؤف له ههستیکی گه وره و باوه پیکی قوولدا بیّت، به وهی که خوی گه وره به رده وام چاودیری ده کات و ده بیینی، به م پییه ش ئه واکاتیکی تۆ خوی گه وره ده پهرستی، یان کارده که یته وه ها بزانه که خوی گه وره له بهر چاوتدایه و ده بیینی، ئه وکاتیش مرؤف ته وای توانای خوی ده خاته گه پ تا به وپه پی ورده کاری و باشی و هونه سازی و داهینان کاره که ی ئه نجام بدات، ئه م پله یه ش لوتکه ی پله کانه که مرؤف پییده گات، پله یه کی تریش هه یه زۆر گرنگه ئه گه رچی گرنگیتی که می له پله ی پیشوو که متره، ئه ییش ئه وه یه به زانستیکی دلنیا که ر و گومان بر بزانیته که خوی گه وره چاوی لیته، ئه م پالنه ره ش که متر نیه له پله ی یه که م تا کاره که ت به باشترین و پیکوپیکترین و داهینانه وه ئه نجام بدیه ت.

له بیرو باوه پی ئیسلامیشدا پوونه که ئه گه ر موسلمان باوه پی وا نه بیّت خوی گه وره چاوی لیته تی ئه و به باوه پردار ئه ژمار ناکرئ، چونکه ئه مه به شیکه له و باوه په .

رافه ی ئیحسان له گپرانه وه پیشوو هکاندا به م سئ دهسته واژه یه هاتوو: (وه ها خوا بناسی) و (وه ها له خوا بترسی) و (وه ها کار بکه یته)، هیه دژایه تیه کیش له نیوان ئه م سئ دهسته واژه یه دا نیه، چونکه له فزی (بپه رستی-تعبد) له (په رستن-عباده) وه هاتوو که دوو مانای هه یه: مانایه کی گشتگیر، هه موو کرده وه چاکه کان و سودمه نده کان ده گریته وه که مه به ست پییان ده ستخستنی په زامه ندی خوی گه وره بیّت، مانایه کی تایه تیش که له بازنه ی رپوره سمه ئاینیه کاندایه، به م پییه ئه و (وه ها کار بکه یته) جه خت له واتا گشتیه که ده کات، به لا له خواترسان و پارێزکاری ئه و په یوه سه ته به و باوه ره قوولّه وه که مرؤف ده خاته ئه و دوو پله یه وه .

به م پییه ئه م رافه یه مانای پارێزکاری و له خواترسان و چاودیری خوی له کاردا بهرله ده ستپیکردنی و له کاتی ده ستپیکردن و له دوا یه وه فه راهه م دینئ،

چونکه ئه م مهسه لانه ئه و کانیاوانه ن که خیرو چاکه لئیانه وه هه لده قولئ، پالنه ری به هیزن بو ئه نجامدانی چاکترین و ورده کاری و پیکوپیک، هاندرن بو داهیتانی نیاب.

له م فهرمووده پیروژه راست و به ناوبانگه وه دهرده که وئ که پیغمبر ﷺ مانای ئیسانی به واتا زانراوه که ی واته ئه نجامدانی کاری چاکه و به ورده کاری لیکنه داوه ته وه، به لکو به و پالنه ره پافه ی کردوو که بیته هۆکار بو به جینگه یاندنی ئه و مانایه، ئه و وزه و توانایانه له مرؤفدا به جۆش و خرۆشه وه بخاته روو، چونکه به بی ئه و ئامانجی ویستراو به ده ست نایه ت، جا ئه گه ر پالنه ری دنیا ییش هه ندیجار چاکه و ورده کاری و داهیتان فه راهم بینئ، ئه و هه تا دل و ده روونی که سه کان پاکژنه کرابنه وه، هه تا په یوه ست نه کرابن به به ده یینه ریانه وه، هه تا به باشی په روهرده نه کرابن، ئه و خیرو چاکه ی گشتی و پابه ندبوونی گشتگیر هه ر ده سه ته به ر نایه ت، فه رمووده پیروژه که ش مه به سه تی ئه مه بووه.

له وانه یه ئه وه ی که که سانی به ویژدان له باره ی قهیرانی دارایی سالی ۲۰۰۸ تا ئه مرؤ باسیان کردوو، -هۆکاری راسته قینه ی بگه پڤته وه بو نه بوونی ره وشت، قهیرانه که ش له حه قیقه ت و له کرؤکیدا قهیرانیکی په وشتییه که بووه ته هۆی قهیرانی دارایی و ئابووری به رجه سه ته و دووپات کردنه وه ی ئه م مانایه بیته بو گرنگیتی ئیسان.

له راستیدا مرؤف وه ها دروستبووه که حه زی له پارو سامان و ده سه تلات و په وپایه یه، خوای گه وه ده فه رموئ: ﴿وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ﴾ العادیات ﴿۸﴾. واته: (له لایه کی تره وه زۆریه ی ئاده میزاده کان زۆر مال خو شه ویستن، زۆر سامان په رستن، که ده ستیان لئ ی گیربوو په زیل و پژد و چروک و ده ست نوقاون). هه روها ده فه رموئ: ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبِئِ﴾ آل عمران ﴿۱۴﴾. واته: (خه لکینه! تی فکرن چۆن حه زکردن له ئافه رته و نه وه ی نیرینه و به ده سه ته یانی ئالتوون و زیڕ و زیوی زۆر و زه به ند به گشتی پارزینراونه ته وه

بۆ ئاده میزاد، ههروهها ئهسپی چاک و پهسهن- که هۆکارهکانی هاتووچۆی ئهمرۆ دهگریتتهوه بهتایبهتی که هیزی ئامیره جور بهجورهکان به هیزی ئهسپ مهزنده دهکریت، ههروهها مالآت و زهوی و زاری کشتوکال.... جا ئهمانه هه مووی ئاوات و رابواردنیکی که می دنیاویه که زۆربهی خه لکی لئی مهحروم و بیبهشن، بهلام با ئیمانداران خهفاته نهخۆن چونکه خوای گهوره شوینی پیشوازی پاراوه و خووشی بۆ ئه و بهخته وهرانه ئاماده کردووه). کهواته له ریگی پارێزکاری و لهخواترسان و ئیحسانهوه بهم مانایهی- ههروهک لهمهپاش به تیروتهسالی قسهی لهسهه دهکهین- نه بیته زهحمهته هه لپه ی حهزو ئاره زووهکان لهغاو بکرین.

به دلنیاوی ئهم لایه نه دهروونی و ناوخۆییه مهعنهویه که پیغه مبهه ر ﷺ له راقه ی ئیحساندا باسی کردووه، ئه و ئه رکه دهخاته سه رشان ی پزیشکی موسلمان که ده بیته کاتیک هه ل سوکته له گه ل نه خووشیک، یان دامه زراویه که دا دهکات له م ئاسته دا بیته، له هه موو ئه رکه و کاره کهیدا به رز بیته وه، وهک بلایی له به رده م په روه ردا گاریدا کار دهکات و ئه و زاته ده بیته، یان خوای گه و ره چاودیری ئه و دهکات و ده بیته، جا ئه گه ر له م حاله ته دا نمونه یه ک به یته ی- خوای گه و ره بالآتیرین نمونه یه- که ئه و کهسه ی هه ل سوکته و ته له گه ل ژینگه دا دهکات ئه گه ر بزانی سه روکه که ی وا له گه لیدا، یان چاوی لیه ته ی ئه وکات ده بیته که چنده گه رموگوپ و هیممه تبه رزه و تا ئه و په ری بایه خ به کاره که ی ده دات و دا هیتان ده کات...؟ ئه ی ده بیته تۆی مرۆف چۆن بیت له گه ل به دیهینه ری بالآو و نیعمه تبه خشدا که له گه ل تدا یه هه روهک بیته ی؟ کهواته گومانی تیدا یه ئه و کهسه له م حاله ته دا له لوتکه ی به رپرستی و هه سته کردنی مه زندا یه . جا له بهر گرنگی ئه م لایه نه، ئه و ئیسلام تا ئه و په ری بایه خیدا وه به گۆرینی ناوخۆی مرۆف- واته ده روون و دل و پۆح و ئه قلی- تا بیانگۆری به ره و باشترین حاله تیان، مه علومیشه هه ر جوره گۆرانیکی راسته قینه ی گشتگیر به گۆرینی ئه و ناوخۆیه نه بیته مه حاله فه راهم بیته، خوای گه و ره ده فه رموی ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ الرعد

﴿۱۱﴾. واته: (دلنیابن که خوی گه‌وره باروډوڅ و ژیانی هیچ قه‌وم و هۆز و گه‌لیک ناگورپیت هه‌تا ئه‌وان ناخی خۆیان، په‌فتاری خۆیان، کرداری خۆیان، نه‌گۆږن). له‌به‌ر هه‌مان هۆکاریش واته ده‌سته‌به‌رکردنی پاریزکاریی بۆ ئه‌و چاودیرییه، خوی گه‌وره مانگیکی ته‌واوه‌تی داناوه بۆ پۆډوو و کردوویه‌ته پایه‌یه‌ک له پایه‌کانی ئیسلام، پۆډووه‌که‌ی وابه‌سته کردووه به پاریزکارییه‌وه، خوی ته‌عالا ده‌فه‌رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ البقرة ﴿۱۸۳﴾.

هه‌ر به‌پاستیش پاریزکاریی به‌ره‌می باوه‌ری راسته‌قینه‌و پۆرپه‌سمی په‌رستشی و زیکری به‌رده‌وامه بۆ خوی گه‌وره، له‌به‌رئ‌وه‌وه خوی گه‌وره دایناوه به‌گرنگترینی مه‌به‌سته‌کانی ناردنه‌ خواره‌وی په‌پاوه‌کان و په‌وانه‌کردنی پیغه‌مبه‌ران (سه‌لامی خویان لیبت)، خوی گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ الجمعة ﴿۲﴾. واته: (هه‌ر ئه‌و زاته‌ خوی له‌ نپو‌خه‌لکیکی نه‌خوینده‌واردا که‌سیکی له‌خۆیان هه‌لبژاردوو کردی به‌ پیغه‌مبه‌ر و پابه‌ریان، زۆر به‌ جوانی ئایه‌ته‌کانی قورئانی بۆ ده‌خویندنه‌وه، هه‌ولیده‌دا که‌ دل و ده‌روون و کردار و گوفتاریان خاوین و جوان بکات، هه‌روه‌ها فیری قورئان و دانایی و شه‌ریعت و بانگه‌واز و خوگرییان بکات، هه‌رچه‌نده ئه‌وان پیشت‌ره‌له‌ گومرایی و سه‌رلێشی‌واوی و سه‌رگه‌ردانی و سه‌تمیکی ئاشکرادا گیریان خواردبوو). قورئان گرنگترین ئه‌رکه‌کانی پیغه‌مبه‌ری پێژدارمانی ﷺ دیاریکردووه، ئه‌ویش بریتییه‌ له‌ هه‌ولدانی به‌رده‌وام بۆ گه‌یشتنی رۆح به‌ پله‌ی بال‌وه‌له‌ ریگی خویندنی قورئانی پیروژه‌وه‌ به‌رزبیتته‌وه، تا ده‌روون پاکژ بکری و په‌روه‌ده‌ ببیت و پاکبکریته‌وه‌ له‌ هه‌ر نه‌خۆشییه‌ک، تا پر بکری به‌ هه‌موو کاره‌ چاکه‌کان و په‌وشته‌ پێژداره‌کان، ئه‌ویش له‌ ریگی په‌روه‌ده‌ی به‌رده‌وامه‌وه، هه‌روه‌ها هه‌ستان به‌ ئاراسته‌کردنی ئه‌قل و بردنی به‌ره‌و خویندنه‌وه‌ی سودمه‌ند بۆ گه‌ردوون و مروّف و په‌پاوه‌ پیروژه‌کان، بۆ گه‌یشتن به‌ حکمه‌ت و به‌و‌خێرو‌چاکه‌یه‌ی تیا‌یاندایه‌ بۆ هه‌مووی مروّفایه‌تی و بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی په‌یامی به‌زه‌یی بۆ جیهانیان.

وشه‌ی پارێزکاری (التقوی) و هه‌لگۆزراوه‌کانی سه‌دو بیست جار له قورئانی پیرۆزدا دووباره بوونه‌ته‌وه، ئه‌مه جگه له‌و وشه‌ نزیکانه‌ لێی که مه‌به‌ست به‌ مانای زمانه‌وانیان خۆپارێزییه، واته: پاراستنی شتیك له‌ هه‌ر شتیك که‌ زیانی پێده‌گه‌یه‌نی و ده‌بیته‌ هۆی زیانی دنیاو قیامه‌تی ئه‌و که‌سه، هه‌روه‌ها خۆپارێزی له‌و ئه‌نجامه‌ سه‌خت و مه‌ترسیدارانه‌ تیااندا، خوای گه‌وره‌ ده‌فهرموئ: ﴿الْحَجُّ أَشْهَرُ مَعْلُومَاتٍ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ﴾ البقرة ﴿١٩٧﴾. واته: (حه‌ج له‌ چه‌ند مانگیکی دیاریکراودا خۆی بۆ ئاماده‌ ده‌کریت، نه‌تی لێده‌هینریت و ئه‌نجام ده‌ردیت، هه‌ر که‌س له‌و چه‌ند مانگه‌دا پیراری حه‌ج بدات، ئه‌وه ده‌بیته‌ له‌و پۆژانه‌دا که‌ دیاریکراوه‌ نزیکی هاوسه‌ری نه‌که‌وێت، هه‌روه‌ها نابێ شه‌په‌ چه‌پۆک و گوناوه‌ و موچاله‌ و گوفتاری نادروست بێت به‌زاریدا...، دلنیا‌بن هه‌رخێر و چاکه‌یه‌که‌ ئه‌نجامبده‌ن خوای گه‌وره‌ ئاگادار و زانا‌یه‌ پێی، هه‌ولبده‌ن له‌ سه‌فه‌ری حه‌ج دا به‌تایبه‌تی، له‌ ژياندا به‌ گشتی توێشووی ته‌قواو و خواناسی و دینداری بخه‌ن بۆ قیامه‌تتان، چونکه‌ چاکترین توێشوو و زه‌خیره‌ ته‌قوا‌یه‌ که‌ ژيانی ئیماندار ده‌خاته‌ چوار چپۆه‌ی به‌ده‌سته‌ئینانی په‌زانه‌ندی خواوه‌، جا ئیتر ئه‌ی هۆشمه‌ندان خۆتان بپارێزن له‌ خه‌شم و قینی په‌روه‌ردگارتان!). ئایه‌ته‌که‌ ئه‌و مانایه‌مان پێده‌لێ که‌ ئه‌وه پارێزکارییه‌ پێگری ده‌کات له‌ گوفتار و کرده‌وه‌ خراپه‌کان، له‌ زیانگه‌یاندن به‌ زینده‌وه‌ران و دره‌خته‌کان، چونکه‌ هه‌رکات پارێزکاری چووه‌ ناو دل ئیتر هه‌ست به‌ چاودێری خوایی ده‌کات له‌سه‌ری، ئه‌وکاتیش تواناداره‌ له‌سه‌ر کۆنترۆڵکردنی زمان و پارچه‌کانی جه‌سته‌ی، ده‌پارێزی له‌ شته‌ خراپ و پیسه‌ ئاشکراو نادیاره‌کان، وشه‌ی پارێزکاری (التقوی) به‌هه‌مانشیوه‌ له‌ بازنه‌ی هاوسه‌رگیری و خێزاندن، له‌ هه‌ردوو حاله‌تی ده‌ستگرتن پێیه‌وه‌ به‌ چاکه‌ یان وازه‌ینان لێی به‌ ئیحسان هاتووه‌، هه‌روه‌ها له‌گه‌ڵ دایباب و خزمان و که‌سوکرا‌دا، چونکه‌ ئه‌وه‌ پارێزکارییه‌ ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ ده‌پارێزی و ده‌بیته‌ هۆی به‌رگه‌گرتن و ئارامگرتن و خۆ پازاندنه‌وه‌ به‌ ره‌وشتی نه‌رمونیانی

و به‌زه‌یی و ئی‌حسان و چا‌که‌کاری، خ‌وای‌گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ﴿وَأَتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (۱). واته: (جا) ئیتر ئیوه هه‌ول‌بدن خ‌واناس و دیندارو پارێز‌کارین به‌رانبه‌ر ئه‌و خ‌وایه‌که به‌ناوه‌یانی ئه‌و زاته داوای ئه‌نجامدانی پێداویستی‌ه‌کانتان له‌یه‌کتر ده‌که‌ن، هه‌ول‌بدن په‌یوه‌ندی خ‌زمایه‌تیش پته‌و پ‌ا‌ب‌گ‌رن، چون‌که له‌ پ‌اس‌ت‌ی‌دا خ‌وای‌گه‌وره چا‌و‌د‌ی‌ری هه‌موو کارو کرده‌وه‌کانتانه). پارێز‌کاری هه‌روه‌ها له‌ هه‌ردوو حاله‌تی شایه‌تیدان و ح‌وک‌مدان به‌ دادپه‌روه‌ری بی‌ئه‌وه‌ی شتی ده‌ره‌کی کاری تیب‌کات به‌رجه‌سته‌یه، په‌روه‌رد‌گار ده‌فه‌رموئ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ مَّا تَعْمَلُونَ﴾ (۸). واته: (ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی ئی‌مان و با‌وه‌پ‌تان ه‌ی‌نا‌وه، هه‌ول‌بدن هه‌موو کاری‌کی خ‌ی‌ر بۆ خ‌وا‌و له‌به‌ر خ‌وا ئه‌نجام بدن، هه‌روه‌ها به‌ ش‌ی‌وا‌زی‌کی دادپه‌ره‌رانه‌ش شایه‌تی بدن، نه‌که‌ن دو‌ژ‌م‌نا‌یه‌تی ه‌ی‌چ که‌س و ه‌ی‌چ لایه‌ک هه‌ل‌تان نیت و واتان لیب‌کات که‌ دادپه‌روه‌ر نه‌بن، هه‌ول‌بدن هه‌میشه دادپه‌روه‌ر بن، چون‌که ئه‌وه نیشانه‌ی ته‌ق‌وا‌و خ‌واناسینه، هه‌ول‌بدن هه‌میشه خ‌ۆ‌تان له‌ په‌ن‌جان‌دنی خ‌وا بپارێزن و پارێز‌کارین، چون‌که له‌ پ‌اس‌ت‌ی‌دا خ‌وای‌گه‌وره ته‌وا‌و ئا‌گا‌داره به‌ هه‌موو ئه‌و کار و کرده‌وانه که ئه‌نجامی ده‌دن...). پارێز‌کاری هه‌روه‌ها له‌ هه‌موو بواره‌کانی چالاکی مرویددا له‌ په‌رستش و پ‌ی‌وره‌سه‌مه‌کان و مامه‌له‌و به‌جی‌گه‌یاندنی سزای شه‌رعی و ح‌وک‌مه شه‌رعییه‌کاندا باس‌ک‌را‌وه . راغی‌بی ئه‌صفه‌هانی وت‌و‌یه‌تی: (پارێز‌کاری واته که‌سی‌ک خ‌ۆی بپارێزی له‌وه‌ی لێی ده‌ترسێ) ۳۶.

د‌کت‌ۆر ئه‌حم‌د ره‌ی‌سو‌نی ده‌لێ: (پارێز‌کاری له‌ به‌کاره‌ی‌نانه شه‌رعییه‌کاندا گ‌وزار‌شه له‌ حاله‌تی‌کی په‌وشتی و دل و ده‌روونی، که‌ وا له‌ ها‌وه‌له‌که‌ی بکات هه‌ست‌ۆک بی‌ت و هه‌ست به‌ به‌رپرسی‌تی بکات، لیب‌چینه‌وه له‌ ده‌روونی خ‌ۆی بکات، سه‌ره‌نجامی کرده‌وه‌کان و جی‌که‌وته‌کانیان به‌هه‌ند بگرێ، ئه‌وکات به‌رمه‌بنای ئه‌وه به‌ خ‌ودی خ‌ۆی و به‌ ئاره‌زوومه‌ندی خ‌ۆی هه‌لس‌و‌که‌وت

۲۶- المفردات للراغب الأصفهاني.

دهکات، ئیتر ئه و شته په یوه ندی به خودی خوئی یان په روه ردگاری یان هر بونه وهریکی به دیهینراوی خواوه بیټ چوونیه که^{۲۷}.

که واته حه قیقه ته ی پاریزکاری بریتییه له: کۆنترۆلکردن و توندوتۆلکردنی ناوخوائی مرۆف به جوړی که توانای هه بیټ ریگری بکات له خواونه که ی له ئه نجامدانی کاره خراپه کان، جینشین عومهری کورپی عه بدولعه زیز ده لئ: (که سی پاریزکار کاتی که خوئی ده گری ئیتر نایهت هه موو ئه و شتانه بکات که ده یه ویت بیانکات)^{۲۸}. له بهر ئه وه دووم جینشین عومهری کورپی خه تتاب په خنه ی له هاوه ل جابیر کورپی عه بدوالله (خوا لییان پازی بیټ) گرت و وتی: (ئایا ده کری حه زتان له هه رچی بوو ئیتر ده بی بیکن؟)^{۲۹}.

پاریزکاری بریتییه له دلی به ئاگا، له بهر چاوه روونی تیژین، له وریایی زۆر، یان هه روهک له مانا زمانه وانیه که یدا هاتوو و ده لئ: (بریتییه له زیاد خۆپاراستن و زۆر وریابوون له و شته که مرۆف پیناخواشه یان لئی ده ترسی)^{۳۰}. ئه مه ش ده روونی لۆمه کاره که هه رکات کاری خراپه ی کرد سه ره نه نشتی خواونه که ی دهکات، هه رکات که مه ترخه م بوو له ئه نجامدانی کاری چاکه لۆمه ی خواونه که ی دهکات، به لکو ده بیات به ره و ازهینان له هه موو سه ریچییه کان، له شته زیانگه یه نه ره کان، هاوات خیرا چون به پیری کاره چاکه کانه وه.

ئیسلام له ژماره یه کی زۆر له نایه ته پیروژه کاندایا هاتوو نیوان پاریزکاری و نیوان هیدایهت و چاکبوون و چاکه و بزگاریبوون و سه رفه رازی و ده ستخستنی په زامه ندی خوی گه وره و به هه شته که ی به ستوو به یه که وه، به لکو فیرده وه سه بالاش، پاریزکاریان داناه به باشتین تویشووی قیامهت، خوی گه وره ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ [الأنفال ۲۹].

۲۷- أ. د. أحمد الريسوني: بحث عن الأخلاق الطيبة، المقدم إلى الندوة الأولى لمركز التشريع والأخلاق ل. ۹.

۲۸- شعب الإيمان للبيهقي (۱۳/۵).

۲۹- الترغيب والترهيب للحافظ ابن المنذر (۱۵۰/۴).

۳۰- لسان العرب، القاموس المحيط ماددهی (وقی).

واته: (ئهی ئهو کهسانهی ئیمان و باوه پتان هیئاوه، ئه گهر خۆتان له قه دهغه کراوه کانی خوای گه وره بپاریزن، هه ولبدن ته قوادار و دیندار و پارێزکاربن، ئه وه خوای گه وره توانا و زیره کیه کتان پیده به خشیت که بتوانن حه ق و ناحه ق، چاک و خراپی پئی لیکجیا بکه نه وه، هه روه ها پرونا کیه کتان بۆ ده سازینیت که به رچاوتانی پئی پرونبکاته وه و به هۆیه وه پێبکه ن به ریبازی راست و دروستدا، له گونا هو هه له کانیشتان خۆش ده بییت و چاوپۆشی له که م و کورپیه کانتان ده کات، به رده وامیش ئه و خوایه خاوه نی فه زل و به خششی فراوان و بیسنوره). هه روه ها فه مانی پیکردوین که هاوکاری یه کتر بین له سه ر چاکه کاری و پارێزکاری، ده فه رموی: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَىٰ الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَىٰ الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ اِنَّ اللَّهَ اِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ المائدة ﴿۲﴾. واته: (جا ئیتر هه ولبدن که یارمه تی و کۆمه کی یه کتر بکه ن له سه ر چاکه و چاکه کاری و ته قوا و دینداری، نه که ن یارمه تی و کۆمه کی یه کتری بکه ن له سه ر تاوان و ده ستریزی و دوژمنکاری، له خوا بترسن و پارێزکار و دیندار بن، چونکه ئه گهر خراپ و یاخی بن ئه وه دلنیا بن که خوای گه وره تۆله سه ندنی له که سانی یاخی و بئی دین زۆر توند و به زه بره ..). قورئانی پیروژ به هه مانشیوه پێداگره له سه ر کارا کردن و ئاماده بوونی پارێزکاری له په یوه ندییه هاوسه رگیری و خیزانی و مروییه کاند، ئه مه ش به ئاستیکه به ده گمه ن باهه تیک ببینن که په یوه ندی هاوسه رگیری به ت له هه ردوو حاله تی پیکه وه ژیان یان لیجیا بونه وه دا که باسی پارێزگاری به دوایدا نه ها تیی، له حاله تی په یوه ندییه خیزانییه کانیشتا هه مان حاله ت بوونی هه یه، لیسه دا بواری درێژده ان نیه به و باهه ته^{۳۱}.

له سوننه تیشدا ئه وا فه رموده ی زۆر له باره ی ئه م پارێزکارییه وه ها تووه، پیغه مبه ر ﷺ ده فه رموی: (أتق الله حيث ما كنت، وأتبع السيئة الحسنة تمحها،

۳۱- بروانه: زاراوه ی (وقی) له معجم ألفاظ القرآن الکریم له نووسینی فرید وجدی، هه روه ها معجم ألفاظ السنة له نووسینی خۆره له اتناس فنسک.

وخالق الناس بخلق حسن^{۳۲} واته: (هر جور بیت و له هر کوئی بیت له خوا برسه، به نه جامدانی کرده و هی چاکه خراپه که ت بسپر وه، به ره و شتی جوان هه لسه که وت له گه ل خه لکیدا بکه). فهرموده که په یوه ندییه کی پرمانای مروئی به په ره وردگاریه وه پیکخستوو که ده بییت له سه ر پاریزکاری و له خواترسان بییت، ئینجا دوی نه وه ئیتر ده بییت هه موو ره و ناکییه کانی چاکه پرشنگی بگاته هه موو به دیه نراوانی خوی گه وره، هه ره ها ده بییت په یوه ندی مروف به برا مروییه که یه وه له هه موو حاله ته کاند له سه ر بنه مای ره و شتی جوان بییت، خوی ته عالا ده فه رموی: ﴿وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾ فصلت ﴿۳۴﴾. واته: (بیگومان ئیماندار له وه وه لیدا کۆسپ و له مپه ر دیته ری، بویه ده فه رمویت: بیگومان چاکه و خراپه وه که یه ک نین، تو هه ولبده به جوانترین و چاکترین شیوه ده ست به خراپه وه بنییت، نه وکاته ده بینیت نه وه که سه ی دوزنایه تی هه یه له گه لتدا و حزت پیناکات ده بیته دۆستی گیانی به گیانی و خو شه ویستت). جا نه گه ر خراپه یه که که وته ره و نه وه ده بییت زوو ده ستپیشخه ری بکات به نه جامدانی چاکه یه که تا به ریگری له خراپه که، جا نه گه ر خراپه که ده ره ق به مافی خوی گه وره بییت، نه وه ته وه په شیمانی و داوی لیخوشبون و په شیمانی له خوی گه وره بکریت، نه گه ر خراپه که ش ده ره ق به مافی خه لکی بییت نه وه ده بییت پۆرش به ییریته وه و مافی که سه کان بگریدریته وه و مه سه له کان بگرییریته وه بو باری سروشتی جارن.

چونکه پاریزکاری به لگه ی سه لمینه ره بو پاکژی ناوخوی مروف و کۆنترۆلکاری مه عه و ییه بو، نه وه پاریزکاریه ریگری ده کات له که وتنه ناو خراپه و شته حه رامه کانه وه یان قاجی هه لده خلیسکی به ره و چالی کوشنده ی هه وا و هه وه سه کان، هه ر پاریزکاری بوو گه وره مان پیغه مبه ر یوسفی (سه لامی خوی له سه ر بییت) پاراست کاتی که ژنه که ی عه زیزی میسر خوی بو رازنده وه، په ره وردگار ده فه رموی: ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا

۳۲- ترمذی گپراوه ته وه و وتوو یه تی: فهرموده یه کی باشه.

يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ . واته: (ئوسا له ناو کۆشکدا تاقیکردنه وه یه کی سهختی بۆ پێش هات و بوو به سهرمه شق بۆ هه موو لاهه خواناسه کان به درێژایی زهمین و زهمان، ئه ویش به وهی که شازن شیّت و شهیدیای بووبوو، پوژیک خۆی پازانده وه، هه موو که نیهک و خزمه تکاره کانیشی به م لاولادا بلأوه پیکرد، ئینجا هه ولیدا یوسف له خشته بیات و ئاره زووه کانی بوروژینیت، هه موو ده رگا کانیشی داخست و وتی: وه ره پێشه وه - شیّت و شهیدیای تۆم وه ره پێشه وه، یوسف یش (سه لامی خوای لیبیت) جوامیرانه وتی: په ناده گرم به خوای گه وه ره، چۆن کاری وا ده که م، میرده که ی تۆ زۆر پیزی لیگرتووم و چاکه ی له گه لدا کردووم، - چۆن ده ستریزێ ده که مه سه ر شه ره ف و ناموسی - به دلنیا یی که سه ته مکاران سه رفراز نابن) . هه ر پارێزکاری بوو که بووه هۆکاری جیبه جیکردنی شه رعی خوا، ئه وه ش له سه ختترین حاله تی عه ره به کاندای که ئالوده ی شتانی خراب بووبوون وه ک ئاره قخواردنه وه کاتێ که کۆتا ئایه ت له باره یه وه هاته خواره وه وه فره مووی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾، إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنتَهُونَ ﴿٩٠-٩١﴾ . واته: (ئهی ئه و که سانه ی ئیمان و باوه رتان هیناوه، بیگومان بن که عه ره ق و قوما ر و گوشتی مالاتی سه ربپا و بۆ غه یری خوا له و شوینانه ی که خه لک به پیرۆزی ده زانن، هه روه ها بورجه کان و هه ولدان بۆ زانی نی ئاینده به هۆی هه لدانی زار و فالچیتیه وه، هه موو ئه وانه کاری پیس و پوخل و نه شیاون بۆ ئیمانداران، کاری شه یتان و شه یتان سیفه تانن، هه تا ده توانن خۆتان به دوور بگرن لییان، بۆ ئه وه ی سه رفرازی هه ردوو جیهان ده سه ته به ر بکه ن، دلنیا بن شه یتان خیره چاکه ی بۆ ئیوه ناویت، به لکو ده یه ویت له ریگه ی عه ره ق و قوما ره وه دوژمنایه تی و کینه و بوغز له نیوانتاندا بجینیت، ریگریتان لیبکات و به ره به ست له ده روونتاندا دروستبکات تا یادی خوا نه که ن و به لای نوێژدا نه چن، جا که واته ئایا ئیتر ئیوه ئاماده ن کۆلبدن و ده سه ته لگرن؟!).

هه پارێزکاری بوو وای له کچیکێ عازهب کرد ساخته کاری نه کات له شیره که دا له کاتیکدا که دایکی پئیوت: که که م خو عومه ر نازانی ئیتر بو ده ترسی، ئه ویش وتی: جا ئه گه ر عومه ر نه تبینی ئه و خوای گه وره ده تبینی و هیچ شتیگ شاراو ه نیه لئی^{۳۳}.

۴- به زه یی (الرحمة): بریتیه له هه ستیک له ناوخوی مرفو دا به بوونی به زه یی و سۆز به رانه ر به هه ر به ده یه ئه راو یگ، به ده ر برینی چاودیری و سه ره په رشتی و گرن گیدان پی، هه روه ها به ده ر برینی سۆز و ها وه شی و یژدانی له گه لیدا، به ئه نجامدانی هه ر کاریگ که ببیته هۆی که مکر د نه وه ی نا په حه تی و مه ی نه تبیه کانی^{۳۴}، یه کیک له جیکه وه کانی چاکترین چاکه کان (الإحسان) به زه ییه، چونکه ئه گه ر چاکه کار کاری خیره چاکی کرد ئه و به راستی که سیکی به به زه ییه، لیره وه ده ر ده که وئ که به زه یی پرۆسه یه که ده چیته ناو مانای ئیحسانه وه، له به ر ئه وه جیای ناکه ی نه وه، چونکه به زه یی له که سی چاکه کاره وه نه بیته جیه جی ناییت.

ئه مه جگه له وه ئه و به زه ییه ی که له رواله تدا بوونی هه یه به ره می به زه یی ناو دل، له به ر ئه وه زه حمه ته کۆنترۆل بکری و سنوردار بکری، به تاییه تی ئیمه به دوا ی ئه و په رهنسییه ره و شتیانه دا ده گه ر پین که شیای توندوتۆلکردن و پیکستن و دانانی پیوه رن، چونکه به زه یی (الرحمة) له زماندا بریتیه له: (دلناسکی و به زه ییه اتنه وه، له سۆزنو اندن و و له لیخۆشبوون^{۳۵}، به لام به زه یی له پوخساره کرداریه که یدا بریتیه له ئه نجامدانی کاری چاکه، له نه هیشتنی خراپه، که واته ده چیته ناو ئیحسانه وه و پیویست ناکات جیا بکریته وه و بکریته په رهنسییه کی سه ره خۆ.

به لگه نه ویسته که به زه یی له ئیسلامدا گرن گیه کی زۆر زۆری هه یه، به و پییه که خوای گه وره خۆی به دوو وه سف وه سفکردوه که هه ردووکیان

۳۳- تاریخ دمشق لابن عساکر (۲۵۲/۷۰)، ئه بو نه عیم له کتیبی حلیة الأولیاء دا له ژیننامه ی عومه ردا ده ربه ئناوه، هه روه ها التقریب للحافظ ابن حجر ل (۳۰۴).

۳۴- عیون الأنباء فی طبقات الأطباء چاپی الحیة بیروت ۱۹۶۵ ۴۵، هه روه ها بروانه ت. د. محمد علی البار بابه تی پیشووی ۳.

۳۵- القاموس المحیط، لسان العرب، هه روه ها المعجم الوسیط ماده دی (رحم).

هه لگوزراوی به زهیین، ئه وانیش دوو سیفته تی (الرحمن الرحیم)ن، ئه م دوو وه سفهش له گه ل هه موو بسم الله کانى قورئانى پیروژ و هیتیشدا دووباره ده بنه وه، ههروه ها فهرمووده ی ژور له باره یه وه هاتوون که گرنکی گه وره ی پیده دن، ته نانه ت خوای گه وره په یامه که ی خوئی له وه دا سنوردار کردوه که به زه ییه بو جیهانیان، په وروه دگار ده فه رموی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (الانبیاء ﴿١٠٧﴾).

خوای گه وره قورئانى پیروزی به به زه یی وه سفکردوه، ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ جِئْتَهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الأعراف ﴿٥٢﴾). واته: (له راستیدا ئیمه کتیبیکمان بو ئه وه لکه ره وانه کردوه که له بهر روژشنا یی عیلم و زانسته وه هه موو ئه و شتانه ی تیدایه که پیویسته ئاده میزاد بیانزانی ت، کردوشمانه به سوئی هیدایه ت و پینمونی و ره حمه ت بو ئه وه که سانه ی که ئیمان و باوه ر به م په یامه پیروژه ده هیئن و په یپره وی ده که ن). پیغه مبه ریش ﷺ ده فه رموی: (الراحمون یرحمهم الرحمن، أرحموا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحِمَكُم مِّنَ فِي السَّمَاءِ)^{٣٦}. واته: (ئه وانه ی که خاوه ن به زه یین خوای گه وره ش به زه یی پیداندا دیته وه، ده ی که واته به زه ییتان به وانه دا بیته وه له زه ویدان تا خوای گه ورش له ئاسمان به زه یی به ئیوه دا بیته وه). ههروه ها ده فه رموی: (مثل المؤمنین في توادهم وتراحمهم وتعاطفهم كمثل الجسد إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى)^{٣٧}. واته: (باوه رداران له خو شو یستنی یه کتری و به زه یی و سوژیاندا وه ک یه ک جهسته وان، هه رکات ئه ندامیکی ئیش و ئازاری هه بی ت ئه وا ئه ندامه کانى تری ده نالین به و ئازاره وه و خه ویان لیده زپزی و تا دایان ده گری).

هه ندی له کتیبه کانى سوننه تیش چه ندین به شیان تاییه ت کردوه به به زه یی، وه ک پی شه وا بوخاری له سه حیه که یدا که نوسیویه تی: به شی: (به زه ییه اتنه وه به خه لگی و بی زماناندا)، تیایدا فهرمووده ی له وباره یه وه

٣٦- ئه حمه د گپراویه ته وه، ترمذی به سه نه دی راست به ژماره ١٩٢٤، ئه بو داود به ژماره ٤٩٠٢ گپراویانه ته وه، زه رقانی ش له کتیبی مختصر المقاصد به ژماره ٨٤ وتوویه تی فهرمووده یه کی راسته، ئه لبانی له سه حیه ی ترمذی دا به ژماره ١٩٢٤ وتوویه تی راسته.

٣٧- بوخاری له سه حیه که یدا به ژماره ٦٠١١، موسلیمیش به ژماره ٢٩٩٩ گپراویانه ته وه.

هیناوه، له وانه ش: جاریکیان پیاویک- له گێرانه وهیه کی تردا به ئافره تیکی خراپه کار و به ره لالا هاتوو- ئاوی به سه گیک داوه .. خوای گه وره ش لئی خو شبووه، پاشان کاتیک که هاوه لان پرسیاریان لیکرد: ((ئایا ئیمه له چاکه له گه ل بیزمانانیشدا پاداشتمان دهست ده که ویت؟!)) ئه ویش عَلَيْهِ السَّلَام فرموویه تی: (چاکه کردن له گه ل هه ر زینده به پو حیکدا پاداشتی خو ی هیه) ^{۳۸}. ئه م فرموودانه به لگه ن که به زه یی خه لکانی ناموسلمانیش ده گرته وه، به لکو هه موو بیزمانانیش، لیره وه گرنگیتی به زه یی پزیشکی قیته رنه ری له چاره سه ری گیانداراندا ده رده که وئ.

به دلنیا یی که ئه م شه ریه ته شه ریه تی به زه ییه، هه روه ک ئیبن قه ییم وتوویه تی: (سه راپای به زه ییه) ^{۳۹}. په روه ردا گار له سه دان ئایه تدا جه خت له و به زه ییه ی زاتی خو ی ده کات بو موسلمانان و هه موو ئه وانیتیش، پیغه مبه ریش عَلَيْهِ السَّلَام به زه ییه بو جیهانیان، له به ره ئه وه هه ندئ له زانایان مه به سه ته کانی شه ریه تیان سنوردار کردوو له م دوو وشه یه دا: به گه وره زانینی خوای به هه ق و نوانندی به زه ییش بو به دیه ئنراوان.

به م مانایه هه ربه ک له به زه یی و لیبورده یی و ئه نجامدانی چاکه کاری له بهر خوای گه وره و پاکخوا پنی و چه زکردن له به خشین ده چنه ناو ئه م مانایه، هه روه ها په یه وه کردنی هه ق و راستیش که هه ندئ له زاناکان بنه ماکانی ره وشتیان ^{۴۰} له ناو (ئیحسان) دا به مانا گشتگیره که ی داناوه.

۳۸- صحیحی بوخاری، به شی الأدب المفرد، برگی (رحمة للناس والبهائم) له فتح الباری دا.

۳۹- إعلام الموقعین (۳/۳).

۴۰- بروانه: حجة الله البالغة للدهلوی (۱۹۴-۱۹۱/۱)، هه روه ها الأخلاق الإسلامية له نوسینی ماموستا عبد الرحمن حسن حبنكة المیدانی (۵۱۷/۱).

به شی سینه م مه شخه له کانی چاککردنی ژینگه له دیدی ئیسلامه وه

مه شخه له کانی چاککردنی ژینگه له دیدی ئیسلامه وه

ده توانین له ریگای شاره زابوون به دهقه شه رعیه کانی-قورئان و سوننه-ت، بلتین که چند مه شخه لیک بو چاککردنی ژینگه بوونیان ههیه، ههروهها شیوازی چاره سهری کیشه کانی، نه وانیش به کورتی له م خالانه ی خواره وه دان:

یه که م: بنه مای باوه پری و په وشتی:

گومانی تیدانیه موسلمان باوه پری ته واوی ههیه که ژینگه ژێرده سته وه دهسته موی خوی گه ورهیه-هر ئه و زاته ش به دیه پینراویه تی، له بهر ئه وه به چاوی پیز و بهرپرستییه وه سهیری دهکات، له لایه کیتیریشه وه ده زانی که گه نده لئی و خراپه کاریی حه رامه، لیره وه پیز له ئیراده ی خوی ته عالا دهگرئ، هه ر بویه کاری ناشه رعی تیدا ناکات.

له لایه کیتیره وه باوه پری به پوژی دوایی ههیه که پوژی پاداشت و سزایه، مرؤفیش له سه ر هه ر کرده وه یه کی گه وره و بچوک لپچینه وه ی لیده کرئ، خوی گه وره ده فهرموی: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ، وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ الزلزلة ﴿٧-٨﴾. واته: (جا ئه وه ی به قه ده ر که متر له گه ردیله یه ک خیره چاکه ی ئه نجام دابیت، ده بیینیته وه. ههروهها ئه وه ش که به قه ده ر که متر له گه ردیله یه ک گوناوه خراپه ی هه بیت، ئه ویش به هه مانشیوه ده بیینیته وه، هه چ شتیک به په نهانی و نهینی نامینیته وه!!). به م پییه ش ئه و زور به په رو شه که له و پوژدها جگه له چاکه هه چ شتیکتری لی نه بینرئ، ئه م باوه پره ش پالنه ریکی به هیزه بو ئه نجامدانی چاکسازی له جیگای خراپه کاریی، بو سودگه یانندن له جیگای زیانندان، چونکه ئه گه ر له دنیا شدا پرزگاری ببیت ئه و هه ر له سزای پوژی قیامهت قورته ر نابیت.

له لایه کیتیریشه وه، ئه م باوه پره یارمه تی مرؤف ده دات که ته ماعباز و چاوچنووک و هه لپه کار و به په رو ش نه بیت له سه ر زورکردنی سامانی حه رام و شانازیکن له دنیا دا، ههروهها له سه ر کیپرکیی ناشه ریفانه له کوکردنه وه ی

مال و سامانی حه لال یان حه رام، به مشیویه پالنه ری ره و شتییه ده بیته پالنه ریکی به هیژ بۆ دهسته به رکردنی پابه ندیی، ئیسلامیش له م لایه نه وه میتۆدیکیی هاوسه نگه له نیوان هه ردوو چه مکی دنیا نه ویستی و ماده په رستیدا، که لیژده دا بواری ئه وه مان نیه بچینه ناو ورده کاری ئه م باسه .

یه کیک له گرنگترین به ها ره و شتییه کان که قورنایی پیروژ بۆ هه ل سوکه وت له گه ل ژینگه و هیتیشدا جه ختی لیژده کات بریتییه له پره نسپی دادپه روه ری، ئه و دادپه روه رییه که ئاسمانه کان و زه وی له سه ری به رپابووه، پره نسپی دادپه روه ری و مامناوه ندیی به بی زیاده پۆیی له خه رجی حه لال و له به فیروڈانی، خوای گه وره ده فه رموئ: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (الأعراف ﴿٣١﴾ . واته: (له هه موو ناز و نیعمه ته کانی خواردن و خواردنه وه بخۆن و بخۆنه وه، به لام زیاده پوهی مه که ن، چونکه خوای گه وره زیاده پوهان و له سنور ده رچووانی خوشناوئت). خوا هه ر جوړه زیاده پۆیییه کی قه ده غه کردووه ته نانه ت له خواردن و خواردنه وه شدا، هه روه ها له به کاره ینان و وه به ربردن و به ره مه ینان و هیتیشدا، چه ندین فه رمووده ی راست هه ن که ریگری له زیاده پۆیی و به فیروڈانی ئاو ده که ن، با مروؤ له سه ر ده ریاییه کیش بیته، خوای گه وره توند مامه له له گه ل ئه و که سانه دا ده کات که نیعمه ته کان به فیرو ڈه دن یان زیاده پۆن تیا یاندا و به ها وه لانی شه یتان وه سفیان ده کات، ده فه رموئ: ﴿إِنَّ الْمُبْدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾ (الإسراء ﴿٢٧﴾ . واته: (چونکه ئه وان هه ی مال و سامانیان به فیرو ڈه دن، ئه وان هه ک برای شه یتانه کان وان، شه یتانیش له به رام به ر ناز و نیعمه ته کانی په روه ردگاریه وه به دنمه ک و ناشکور و کافر بوو). فه رمووده ی تیروته سه لی زۆر هاتوون باس له حه رامی زیاده پۆیی و به فیروڈان و له ده ستدانی مال و سامان ده که ن.

یه کیکتر له و به ها ره و شتییا نه که پالنه رن بۆ ئه نجامدانی چاکه و ریگرن له خراپه کاری و زیانگه یانندن، بریتییه له به های نه رمونیانی و سوژ و به زه بیهاته وه یه له هه ل سوکه وت له گه ل هه موو شتییدا، ته نانه ت

له‌گه‌ل بیگیانیشدا، پیته‌مبه‌ر ﷺ ده‌فهرموئ: (إن الله يحب الرفق في الأمر كله)¹. واته: (خوای‌گه‌وره پییخۆشه نهرمونیا‌نی له هه‌موو کارئیکدا به‌خه‌رجبدرئ). له‌گی‌رانه‌وه‌یه‌کی تر‌دا ده‌فهرموئ: (إن الرفق لا يكون في شيء إلا زانه، ولا ينزع من شيء إلا شانه)². واته: (نهرمونیا‌نی له هه‌ر کارئیکدا بوونی هه‌بی‌ت قورستری ده‌کات، له هه‌ر کارئیکشدا بوونی نه‌بی‌ت ئه‌وا سوک و ناشیرینی ده‌کات). هه‌روه‌ها چه‌ندین ئایه‌ت و فهرمووده‌ی زۆر هه‌ن له‌باره‌ی به‌خه‌رجدانی به‌زه‌یی له هه‌موو شتئیکدا، خوای‌گه‌وره‌ش سزای ئا‌فره‌تیک‌ی داوه به‌هۆی پشیله‌یه‌که‌وه که به‌ندی کردووه، که‌سیکی تریشی خستووته به‌هه‌شت به‌هۆیه‌وه که سه‌گیکی له‌تینویه‌تی پزگار کردووه، خوای‌گه‌وره‌ش سزای ئه‌و که‌سه ده‌دات که به‌بی هۆ چۆله‌که‌و گیانه‌له‌به‌ران ده‌کوژئ، هه‌ر که‌س‌یش دره‌ختیک بیری خوای‌گه‌وره سه‌ری ده‌کات به‌ئا‌گر‌دا³.

ده‌بی بو‌ترئ که هه‌موو به‌ها په‌وشتییه‌کان به‌ته‌واوه‌تی یارمه‌تیده‌رن له‌سه‌ر پارێزگاری له‌ژینگه و خراپه‌کردنی.

دووه‌م: بنه‌مای هزری و مرویی و زانستی:

قورئانی پیرۆز زۆر جه‌ختی له‌وه‌ کردووه که مروث-هه‌ر له‌بنچینه‌وه‌ له‌خاک، ئینجا له‌قور به‌دیهنراوه، به‌م پییه‌ش ئه‌وا ژینگه له‌دوای خاتو‌ه‌وای دایه‌گه‌وره‌مان دایکمانه، بنه‌چه‌و هاتنمان و گه‌رانه‌وه‌شمان هه‌ر له‌ژینگه‌وه‌یه، خوای‌گه‌وره ده‌فهرموئ: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى﴾ طه ﴿٥٥﴾. واته: (جا ئیمه له‌و خاکی زه‌وییه ئیوه‌مان دروستکردووه و دوای ماوه‌یه‌ک ده‌تانخه‌ینه‌وه ناوی، پاشان جارئیک تر له‌توئیی خاک ده‌رتان دئینینه‌وه).

١- بوخاری له‌سه‌حیحه‌که‌یدا، له‌گه‌ل فتح الباری به‌ژماره (٣٧٣/١٠)، هه‌روه‌ها موسلیم به‌ژماره ١٦٦٥ گه‌راویانه‌ته‌وه.

٢- موسلیم به‌ژماره ٢٥٩٣ گه‌راویانه‌ته‌وه.

٣- ئه‌بو داود و نه‌سائی و ئه‌بن ماجه و به‌هه‌قی گه‌راویانه‌ته‌وه. هه‌روه‌ها چیاو کوری عبدالله‌ی هه‌بشی، به‌هه‌قیش له‌مجمع الزوائد دا له‌جابه‌روه، و توبه‌تی: گه‌ره‌وه‌کانی متمانه‌پێکراون.

جا له بارێکدا که ده بیته چاکه و چاکه کارییه ده رهه ق به دایک نه رکێکی سه ره کی بیته، نه وا ده بیته نه و چاکه کارییه به هه مانشیوه دایکی نه سلیشمان که (زهوی) یه بگریته وه به و جوره که شایانیه تی، هه مان حاله تیش ده بی نه گه ل شوینی گه رانه وه مان له دوا ی مردنمان بگریته وه چونکه هه ره هه مووان ده گه پیننه وه بو نه و زهوییه .

نه م به مایه کاریگه ریه کی ده روونی و هزری له سه ر نزیکی مرؤف هه یه له زهوییه وه، هه روه ها خو شوستن و گرنگی پیدانی نه وه ندی که له توانای مرؤف دایه و بو ی ده ره خسی .

له لایه کیتروه نه وا نه م شاره زاییه تیروته سه له که له پێگای ده قه شه رعیه کانه وه پشتراست کراوه ته وه، ده بیته هوی ره فتاریکی ژینگه یی راست و دروست، زانایه ک وتوویه تی: (له راستیدا پینماییه کانی قورئان کاریگه ری کرده یی به رچاویان هه یه له سه ر کو ی ژیا ری ئیسلامی، به های جوانیی له بو چوونه که لتورییه که یدا بو ژینگه پو لکی گه وره ی هه یه له سه ر ره فتاری ناسک و نه رم له گه ل دیمه نه کانی ژینگه دا).^۴ نه م ئایه ته پیرۆزه ش نه و واتایه مان ده داتی که ده فه رموی: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ فاطر ﴿۲۸﴾ . واته: (له راستیدا هه ر زاناکان په ی به و نه ئینانه ده به ن و له نیو به نده کانی خوادا نه وان له هه موویان زیتر هه ست به گه وره یی و شکومه ندی و جوانکاری و پیک و پیک دروستکراوانی خوی گه وره ده که ن).

سپیه م: تیروانینی نه ری نی بو ژینگه:

مه علومه که ژینگه له خودی خویدا له تیروانینی ئیسلامه وه هه مووی چاکه یه، سو ده بو مرؤف، ئیسلامیش به رژه وه ندیه کانی ده پارێزی، چونکه ژماره یه کی زور له ئایه ته کان پیمانده لێن که خوی گه وره ژینگه ی بو به رژه وه ندی مرؤف دروستکردوه، ده فه رموی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ البقرة ﴿۲۹﴾ . واته: (دلنیا بن که خوی گه وره هه رچی له سه ر زهوی و له ناخی زهویدا هه یه هه ره هه مووی بو ئیوه و بو سو دو قازانجی ئیوه به دیه ئناوه). بو یه پیویسته مرؤف سو پاسی خوا

۴- د. عبد المجید النجار: سه رچاوه یه کی پشتری ل ۱۱۹.

بکات له سهر ئه و نیعمه ته، بیپاریزی، ئه وهش به چاککردنیه تی دور له زیانپنځه یانندن و خراپکردنی.

ئو هه موو خپرو بیرو به ره که تانه که له م ژینگه یه دان به شی مرؤقایه تی ده که ن، به لکو ئه گهر به باشی به کاریببئی و وه به ری ببئی و به دادگه ری دابه شی بکات ئه و به خته وه ریشی ده کات و خو شگوزهرانی بو ده سته بهر ده کات، خوای گه وره ده فه رموئ: ﴿وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّالِئِن﴾ فصلت ﴿١٠﴾. واته: (هه ر ئه و زاته که ژ و کپوی سه ختی له زه ویدا به دپه ئناوه و به ره که تی به سه ردا پژانده وه، هه رچی پزق و پوزی هه یه له ماوه ی چوار پوژدا بو هه موو لایه کی به گویره ی پیوستی و داخو ازبیان دابینیکردوه!!). لیره وه ئیتر ئه وه پوونه که له تیروانینی ئیسلامه وه شتی که به ناوی که می به روبووم و داهات بوونی نیه، به لکو ئه وه ی که هه یه خراپ به گه رختن و به کاره ئیان و خه رجکردنیه تی، سته مکاریبه له دابه شکردن و له سه رله نوئ دابه شکردنه وه ویدا.

چوارهم: په هندی یاسایی و پرسیای پاداشت و سزا:

ئیسلام له چاره سه رکردنی گرفته کانی ژینگه دا ده سته کۆتا نایبت ته نها به په هنده مه عنه و ییه کانی پيشوو، به لکو به هه مانشیوه پشت ده به ستی به هه ردوو پرسیای پاداشت و سزا له دنیا و قیامه تدا، هه روه ها له سه ر ئه و یاسایانه که له پووی سزا کانه وه پیکخراو و گونجاون له گه ل تاوانه کانی ده ره ق به ژینگه .

ئاشکرایه که ئیسلام گه وره ترین و سه خترین سزا کانی داناوه بو تاوانی خراپه کاریی و گه نده لی له زه ویدا، خوای گه وره ده فه رموئ: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ المائدة ﴿٣٣﴾.

ئه وهش دیاره که خراپه کاریی له زه ویدا له هه ندی حالته و جو ره کانی دا هه ندی له و تاوانانه ده گریته وه که به سه ر ژینگه دا دین، خوای گه وره ش ناوی

٥- سه بری کتیبی: المقدمة في المال والملكية والأقتصاد، له نوسینی پ. د. علی محیدین قهره داغی، چاپی دار البشائر الإسلامیه ٢٩٧ و دواتریش.

هه ندیکانی بردووه، له وه سفی خراپه کارانی سه ر زه ویدا ده فه رموی: ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ البقرة ﴿٢٠٥﴾.

له لایه کیتروهه پره نسیپی گشتی له شه ریعتی ئیسلامیدا بریتییه له وه که هه ر سه ریچییه که له شه ریعت ببیته هوی زیانگه یاندن و خراپه کاریی ئه و خوای گه وره یاسای قه ده غه کردن و په تکرده وهی بۆ داناوه، به سزای دیار به ریچه چی خه لکی ده داته وه، یان لیده گه ری و مه سه له که جیده هیلی بۆ ده سه لاتیکی دادپه روه ر تا پریار بدات له سه ر سه پاندنی سزای گونجاو به و زیان و خراپه کارییه که رووده ات¹.

پینجه م: په هه ندی سود و به رژه وه ندی (به رژه وه ندییه گشتییه کان یان مافه کان به رانبه ره کان):

ئیسلام له چاره سه رکردنی گرفت و مه ترسییه کانی ژینگه دا ده سه تکتوتا ناییت ته نها به و په هه ندانه ی پشه وه هه رچه نده زۆر گرنگن، به لکو جه خت له په هه ندیکی تریش ده کات، ئه ویش په هه ندی به رژه وه ندییه هاو به شه کان و سو ده ئالوگۆره کانه له نیوان مرۆف و ژینگه دا، ئه وه ش له بهر روشنایی ئه م راستیانه ی خواره وه دا:

- به لگه نه ویسته که مرۆف - له کاتی کدا خوی به شیکه له ژینگه - خوای گه وره بۆ ئه وه به دیه ی ناوه تا زه وی (ژینگه) ئاوه دان بکاته وه - هه روه ک پیشتتر باسه مانکردووه، له م راستییه وه ده لیین هه تا ژینگه ساغ و سه لیم نه بییت مرۆف ناتوانییت ئه و ئامانجی ئاوه دانکردنه وه یه به ده سه تی بیئی، به ده سه ته واژه یه کی پروونتری ش بلیین که تا ژینگه چاک و له بار نه بییت ناتوانییت سو دی لی ببینی، که واته ئه وه هه ر مرۆف خویه تی که سو د له ژینگه ده بینی.

- قورئانی پیروۆز له جیهانی ئاینه کاندایه چه ندین رینمایی نویی هی ناوه، چونکه هه روه ک خوای گه وره فه رمانیداوه به مرۆف به نویژ و زیکرکردن، به هه مانشیوه فه رمانی پیدئاوه به ئاوه دانکردنه وه ی زه وی و سو دوه رگرتن له

1- بۆ زانیاری زیاتر سه بری کیتی: التشریح الجنائی فی الإسلام، نوینی شه هید عه بد القادر عوده بکه.

خَيْرَ وَ بَيْرِي، خَوَاي گه وره ده فهرموي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ، فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ ﴿٩-١٠﴾. واته: (ئهی ئهو که سانه ی ئیمان و باوه پرتان هیناوه کاتی که بانگ درا بۆ نویژ له پوژی هه نیندا، ئیوه به په له بچن به ده م یادی خواوه، به ده م نویژو گوینگرتن له وتاری و تاربیژانه وه، واز له کرپین و فروشتن بینن، چونکه ئه وه چاکتره بۆ دنیاو قیامه تان ئه گه ر بزنان و تیڭه ن. جا کاتی که نویژ ته واو بوو، له سه رخۆ بلاوبینه وه به زه ویداو هه ولبده ن خو تان له ناز و نیعمه تی خوای گه وره به هره مه ند بکه ن و به رده وام زۆر یادی په روه ردگاری مه زن بکه ن، بۆ ئه وه ی سه رفرازی هه ردوو جیهان بین).

- خوای ته عالا به مه به سستی ئاوه دانکردنه وه و سود وه رگرتن و قازانجکردن له به ره مه کانی زه وی فه رمانیداوه به بلاوه کردن پیایدا، ئه مه ش به هه مان ئاستی گرنگی زیکری خوای گه وره و پینگری له کرپین و فروشتن له کاتی نویژدا گرنه، چه ندین ئایه تی پیروژ ئه م پاستیه مان پیده لین و جه ختی له سه ر ده که ن، یه کیک له وانه خوای گه وره ده فهرموي: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾ الملک ﴿١٥﴾. واته: (هه ر ئه و زاته خو ی زه وی بۆ زه لیل و ملکه چکردوون و پامیه نیاوه بو تان، هه ر چیتان بو ی له سه ری دروستی ده که ن و چو نتان بو ی ت دیت به ده ستانه وه، هه ولیش بده ن و بگه رپین به هه موو گو شه و که ناره کانی دا، له و پزق و پوژییه ش بخو ن که پینشکه شتانی ده کات، دلنیا ش بن که سه ره نجه م گه رانه وه تان بۆ لای ئه و زاته یه). په روه ردگار به مه به سستی ده ستخستنی پزقی به رفراو ان تیایدا، فه رمانده دات به گه ران به هه ر چوار لای زه وی و پینگه و بان و به رزی و نزمیی و ده شت و کیو و دو له کانی دا.

که واته ئه م ئایه ته پیروژانه و هیتیش به لگه یه کی پوون و ئاشکران له سه ر فه رماندان به ده سته کاربوون به سو دوه رگرتن له ژینگه، وه ک به شیک له

په فتاری ژینگه یی که مرؤف ئاراسته کراوه بوئی، ده بیئت خزمه تی ژینگه ش وهک فره زیک له بازنه ی ئه و ئه رکانه ییدا که پیویسته له ژیانیدا پییان ههستی وهر بگری، به راستی ئه م پینماییه قورئانیانه له کاروانی ژیاری ئیسلامیدا جیکه وته ی واقعی خویان هه بووه، ئه وهش له پینگای خویندنه وه جوانه کانیه وه بو ژینگه، که خویان له سهدان به لکو هه زاران دیوانی شیعری و ویژدها وینا ده کات که گورانی ده چرن به جوانی سروشت و ئه ویندار بوون بوئی، شیعر و ویژده هه لده دن به هه موو ئه و ئاوه دانی و پاخستن و ئامرازه هه مه جورانه وه له وینه و نه خش و نیگاری هونه ری که هاوئاوازن له گه ل دیمه نه جوانه کانی جوانی و داهینان و نایابی و ناوازیی سروشتدا^۷.

جا به و پییه که مرؤف له لایه نی زانستی و پویشنیری و ماددی و جوانیه وه سودمه نده له ژینگه، ئه و ئه رکی سه رشانیه تی ئه و نیعمه تانه ی له یاد بیئت و سوپاسی خوی گه و ره بکات له سه ریان، هاوکات پزیشی لی بگری، نه بیته هوی نه مان و له ده ستدانی، لی ره وه ئیتر به پوونی په یوه ندی نیوان نیعمه ته زوره کانی خوی گه و ره و نیوان خراپه نه کردن له زه ویدا ده بینن، خوی گه و ره ده فه رموی: ﴿فَادْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ (۷۴). واته: (ئیه به رده وام یادی ناز و نیعمه ته کانی خوی گه و ره بکه ن له سه رتان، تووی خراپه مه چینن له زه ویدا).

په یامی به زه یی و په حمه ت بو جیهانیان:

به دلنیا یی که ئه م ری یازه ئیسلامیه جیکه وته ی به رچاوی هه بووه له سه ر په فتاری کرداریی، که له سه ر نه رمونیانی و به زه یی ده ره ق به جیهانیان به رپا بووه، چونکه خوی گه و ره کردوویه ته ئامانج و مه به ستی په یامی پیغه مبه ر موحه مبه دی ﷺ، خوی گه و ره ده فه رموی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (۱۰۷). جیهانیش هه ره ک چو ن جیهانی پوه ک و مرؤف و زینده وهران ده گریته وه به هه مان شیوه جیهانی بیگیانیش ده گریته وه.

۷- د. عبد المجید النجار، سه رچاوه ی پیشووی، ل ۲۲۱-۲۳۲.

جا بو ئه وهی موسلمان ئه م په حمه ته ی له بیر نه چیت، ئه وا خوا ی گه وره فه رمانی پیدا وه که ده بی ت هه موو کره وه و چالاکی و هه ل سوکوت و دانیشن و خویندنه وه و فی ربوون و فی رکردن و داهینانه کان و ته واوی ژیا نی به ناوی خوا ی به خشنده ی میهره بانه وه بی ت، واته مؤلّه ت له په روه ردگار ه که ی وه ربگری، له سه ره ت ای هه ر شت و کاریکیه وه بلّیت (بسم الله الرحمن الرحیم)، ئه وه ش وه ک پا به ندبوون به ده ستوری ئیسلامه وه واته (به قورئانی پیروژه وه) که سه ره ت ای هه موو سو ره ته کانی - جگه له یه ک سو ره ت نه بی ت به م ئایه ته پیروژه ده ست پی ده کات، وه ک گو یزایه لیه ک بو فه رمانی خوا که به پیغه مبه ره که ی ﷺ ده فه رموی: ﴿اَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ العلق ﴿۱﴾. ئه و پیغه مبه ره ﷺ فه رموی ته ی هه ر کاریک به (بسم الله الرحمن الرحیم) ده ست پی نه کات بی به ره که ت و دوا برپا وه ^۸.

له کاتی کدا که هزی ئیسلامی ئه م به ها گه وره یه ده دات به جیهانی ماده و ژینگه له پووی سو د وه رگرتن لیه وه، به و پییه که سه رچا وه ی داهینان و بیرکردنه وه یه و به لگه یه له سه ر گه وره یی خوا و سیفه ته کامله کانی، ئه وا که لتوری یونانی - که یه کیکه له ریشکه سه ره کیه کانی که لتوری خو رئا و - با یه خی گه وره ته نها به ئه قلگیری ده دات، له دیدی ئه وه وه جیهانی ماددی زانینی راستیی له خو گرتو وه، به لکو ئه وه به ئاشکرا له فه لسه فه ی ئیفلاتون و له مه سه له در یژکرا وه کانی دا ده ره که وی، ته نها به و چا وه سه یری جیهانی ماددی کردو وه که جو ریکه له سی به ری ئه و راستیانه له جیهانی یو تو پیدا بوونیان هه یه ^۹، ته نانه ت هه ندیک له وانیش نکولی له سه لماندنی راستیی شته ماددییه کان ده که ن ^{۱۰}.

۸- خه تبیی به غدا دی و حافز زه ها وی و ئین سو بوکیش له الطبقات دا (۶/۱) به سه نه دی فه رمو ده ی (کل أمر ذي بال لا يبدأ ب (بسم الله الرحمن الرحيم فهو أبت)، به لأم وه ها که ئه لبانی له الإرواء دا (۲۹/۱) ده لیت لاوازه، به لأم ئه حمه د به له فزی (لا يبدأ فيه بذكر الله...) گنراویه ته وه، بروانه: مو سنه دی ئه حمه د (۳۵۹/۲).

۹- د. عبد المجید النجار: سه رچا وه ی پی شووی ۲۳۳.

۱۰- بروانه: شرح العقیده للفتازانی ل.

پرهنسیپی مافه به رانبه رکان:

له راستیدا له به رانبه ر به کارهیتانی پرهنسیپه ئیسلامییه نایابه کان له و
 بواره دا پرهنسیپی (مافه به رانبه رکان) دینه کایه، واته هر مافیک که بو هر
 که سیک هیه نه و له به رانبه ریه وه مافیک یان نه رکیک ده که ویتته سهرشانی
 نه و که سه، پیغمبه ری خوا ﷺ نه مه ی به تیروته سه لی باسکردوه ته نانه ت
 له نیوان خوی گوره و نیوان بنده کهیدا، نه وهش له و فرموده یه دا که
 مه عازی کوری جه به ل (خوا لی پازی بیت) دهیگریته وه، کات پیغمبه ر
 ﷺ نه م پرسیاره ی له مه عاز کرد و فرموی: هل تدري حق الله على عباده،
 وما حق العباد على الله؟ قلت: الله ورسوله أعلم، پیغمبه ر ﷺ فرموی: فإن حق
 الله على العباد أن يعبدوه ولا يشركوا به شيئاً، وحق العباد على الله أن لا يعذب من
 لا يشرك به شيئاً. واته: (ثایا ده زانی مافی خوی گوره له سهر به بنده کانی
 چیه، مافی به بنده کانیش له سهر خوی گوره چیه؟). مه عاز ده لی و تم:
 (خواو پیغمبه ر که ی ده زانن) پیغمبه ر ﷺ فرموی: (مافی خوا له سهر
 به بنده کانی نه وه یه بیهرستن و هاوه لی بو دانه نین، مافی به بنده کانیش له سهر
 خوی گوره نه وه یه که سزای که سیک نه دات هاوه لی بو بریار نادات).
 نه م فرموده یه گرنکترین پرسیای بو هه لسوکه وت داناوه که داده مه زری
 له سهر مافه به رانبه رکان، یان له سهر ماف و نه رک، که کرؤکی دادپه روه ری
 و هاوسه نگییه، نه مهش پرهنسیپیکی گشتیه له شه ریعتی ئیسلامیدا، به
 ئاستیکه که پیغمبه ر ﷺ ناویناوه به په یوه ندی نیوان بنده و نیوان خوی
 بالاده ست وه که فه زلیکی نه و زاته، پیغمبه ریش ﷺ جه ختی له سهر کردوه
 ته نانه ت له په یوه ندی نیوان مروف و نیوان پارچه کانی جه سته یداو مافی
 هه ریبه که یان له به رانبه ر نه ویتریانه وه، ﷺ ده فرموی: (...فإن لجسدك عليك
 حقاً، وإن لعينيك عليك حقاً، وإن لزورك عليك حقاً، وإن لزورك عليك حقاً)^{۱۱}.
 واته: (به دلنیایی که جه سته ت مافی هیه له سهرت، چاوه کانت مافیان هیه

۱۱- بوخاری و موسلیم گپروایانه ته وه، بروانه: صحیح البخاری مع فتح الباری، کتاب الجهاد (۵۸/۶).

۱۲- بوخاری له سه حیه کهیداو له فتح الباری به ژماره (۱۹۱/۴، ۱۹۳)، موسلیمیش به ژماره ۱۱۵۹ و نه سائی
 به ژماره (۲۰۹/۴، ۲۱۵) گپروایانه ته وه.

له‌سه‌رت، هاوسه‌ره‌که‌ت مافی له‌سه‌رت هه‌یه، میوانه‌کانت مافیان له‌سه‌رت هه‌یه). له‌گی‌رانه‌وه‌یه‌کی راستی تریشدا که سه‌لمانی فارسی به‌ئبو دهردائی وتوو: (إن لربك عليك حقاً، وإن لنفسك عليك حقاً، وإن لأهلك عليك حقاً، فأعط كل ذي حق حقه). فأتى أبو الدرداء النبي ﷺ فذكر ذلك كله، فقال النبي ﷺ: (صدق سلمان)^{۱۳}. واته: (دلنیا به که په‌روه‌ردگارت مافی له‌سه‌رت هه‌یه، خودی دهرونت مافی له‌سه‌رت هه‌یه، هاوسه‌ر و خانه‌واده‌ت مافیان له‌سه‌رت هه‌یه، که‌واته هه‌ر که‌سه‌و مافی خویی بده‌ری، ئینجا ئبو دهرداو هاتوو‌ته خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و ئه‌و باسه‌ی بو کردوو، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی: (سه‌لمان راستی وتوو).

ئهم پره‌نسیپه‌ش له‌به‌رانبه‌ر ئه‌و هه‌موو خیر و فه‌ر و به‌ره‌که‌ته‌ی زه‌وی و ئاسمان وه‌ک (ژینگه‌یه‌کی گشتگیر) ئه‌وه‌مان لیده‌خو‌وازی سوپاس‌گوزاری خو‌ای گه‌وره‌ بین له‌سه‌ریان، به‌لکو به‌کرده‌وه‌ی سو‌دمه‌ند دوور له‌زیانگه‌یان‌دن و خراپه‌کاری گرنگیتی ئه‌و مافه‌به‌رانبه‌ره له‌دروون و هزر و بو‌چوونی باوه‌رداردا ده‌چه‌سپینئ.

شه‌شه‌م: به‌کاره‌یتانی هه‌ر شته‌و له‌و مه‌به‌سته‌دا بو‌ی دروستکراوه:

یه‌کی‌ک له‌و شتانه‌ی ئیسلام گرنگی پیداوه‌ بریتیه‌ له‌وه‌که نابیت موسلمان درۆ له‌گه‌ل گیانداراندا بکات، چونکه درۆکردن و ساخته‌کاری و فی‌ل‌یکردن له‌گه‌ل گیانداراندا هه‌مان ئه‌و حوکمه‌ شه‌رعی‌یه‌ هه‌یه‌ که به‌سه‌ر مرۆفدا ده‌چه‌سپئ.

لیره‌وه ئیتر پۆلی پیدانی خو‌راک و له‌وه‌ری سروشتی به‌و ئاژه‌لانه‌ دهری که به‌رده‌وام راهاتوون له‌سه‌ر خو‌اردنی، هه‌روه‌ها ده‌ستکاری نه‌کردنی سروشت و ژینگه‌ به‌شتیک که زیانی هه‌یه‌ بو‌یان، هه‌ر شتیک بچیته‌ ناو ئه‌و زیانه‌وه له‌پووی شه‌رعه‌وه‌ ریگاپینه‌دراوه، ئه‌وه‌ش به‌پشتبه‌ستن به‌و فه‌رموو جیگیره‌ که ده‌فه‌رموئ: (لا ضرر ولا ضرار). واته: (نه‌ زیان به‌خۆت بگه‌یه‌نه‌و نه‌ زیان به‌شتانیتیش). که ئه‌مه‌ش بو‌وه‌ته‌ه‌ر پرسیایه‌کی گشتی، بو‌وه‌ته‌ پره‌نسیپکی گشتی له‌پره‌نسیپه‌ هه‌موه‌کیه‌کانی ئیسلام.

۱۳- بوخاری له‌سه‌حیحه‌که‌یداو له‌فتح‌الباری دا به‌ژماره‌ (۱۸۲/۴، ۱۸۴، ۴۴۳/۱۰) گیراوه‌ته‌وه.

له بهرئه وه ئیسلام به چاوی گومان و خوپاریزییه وه دهروانیته هه ر شتیك كه بههوی دهستکاری ئەنداز یاری بۆماوه وه (الهندسة الوراثية) له سروشت ده رچووه، ئەمه تا ئەوكاتهی دهسهلمینرئ كه ئەو شته زیان و خراپه ی بۆ ژینگه نیه، كۆرپ نیوده ولتهی فیهی ئیسلامیش بریاری ژماره (۲/۱۰۰/۱۰) ی له وباریه وه ده رکردوه كه ده لئ: (بۆ به كارهینانی ژینگه كۆر به مهرجی گرتوه كه ده بیته هه موو ناماده کاریی و خوپاریزییه ك بكرئ بۆ پئنگر كێردن له هه ر زیانك-با بۆ مه ودايه کی دووریش بیته كه تووشی مرؤف یان گیاندار یان ژینگه ده بیته).^{۱۴}

شتیکی شاراو هه ش نیه كه بههوی یاریكردن به بۆهتلهكان (الجنات) و سیفه ته بۆماوه ییه كان سه ره ئه نجامی خراپ و جیکه وتهی مه ترسیدار دروست ده بن، هه روه ها سروشتی ئەو ئالف و خۆراکانه ی به کار ده هینرئ، كه چه ندين گرفت له و بواره دا هاتوونه ته پوو وه ك شیتی مانگا و نه خووشی تریش كه تووشی گیانله به ران بوون، هه روه ها له و گۆرپانكار یانه دا كه به سه ر چینه كانی گازی ئۆزۆن دا هاتووه .

له م پئنمایانه وه ورده کاریی و قوولی تپروانیی ئیسلامان ده رباره ی زه روره تی به هه ندگرتنی هه موو ئەگه ره كان و خوپاریزییه كان له هه ر گۆرپانكێ كه له سروشتدا پووده ده ن بۆ ده رده كه وئ، ته نانه ت ئیسلام هه ر جوړه گۆرپانكێ قه ده غه كرده وه كه به سه ر دروستكراوی خوادا ده هینرئ، دايناوه به كاری شه یتان، خوای گه و ره گوته كه ی شه یتان ده گێرپه ته وه كه وتوو یه تی:

﴿وَأَضَلُّهُمْ وَلَامُرُّهُمْ فَلْيَبْتَغِزْ أَدَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مُرُّهُمْ فَلْيَغْرِزْ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا﴾ النساء ﴿۱۱۹﴾ .
واته: (شه یتان- هه روه ها سویندی خواردوه كه ئەو خه لکه، گومراو سه رلیشبوواو بکات، به ئاوات و خه یالاتی پووچه وه سه رگه رمیان بکات، فه رمانیان پیده دات كه گوئی ناژه له كانیان بپرن، هه روه ها فه رمانیداوه و به چاوی خویشمان ده بینین كه شوینکه وتووایی له ئەمرؤدا ده ستکاری دروستکراوانی خوا ده کهن به شیوه یه ک كه ده یشوینن، جا ئەوه ی شه یتان بکاته یارو یاوه ر و مامۆستای خوئی ئەوه بیگومان زه ره رو زیانکێ ئاشکرای له خوئی داوه

۱۴- گۆفاری کۆر ژماره ۱۰ ۲۰۱۷ و ئەو تووژینه وانهی بلأوکراونه ته وه تیایدا.

- له دنیا دا سرگردانه و هه میسه له دله راوکه دا ده ژی، له قیامه تیشدا گیروده ده بیټ). لیکول هان له زانا پیشینه کان هه میان پوونکردووه ته وه و توویانه: هه گوړانی سروشتی ساغ و سه لیمه، گوړینی نه خشه ی به دپه پناو و شیوه ی سروشتی سروشته، ئیتر هه وه ده رهق به مروّف یان گیاندار یان ژینگه بیټ چوونیه که.

حه وته م: پاراستنی ژینگه له فهوتان و خرابپوونی:

ناینی ئیسلام تا هه پوه پری بایه خیداوه به پاریزگاری له ژینگه له وه ی به بیسود تووشی فهوتان بیټ، هه کاره ی وه سفکردووه به خراپه و گنده لپی له زه ویدا که بکه ره که ی شایسته ی سزای سه ختی خوی گه وره یه، هه زاته له وه سفی ملهوران و خراپه کاراندا ده فه رموی: ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ البقرة ﴿٢٠٥﴾. رافه کاران باسیان کردووه که هه م نایه ته بو سه ر خه لکانی دابه زیوه که گیانداران ده کوژن، کشتو کال ده سو تین^۱، ماموستای پایه به رز قه رزوی کو مه لیک فه رمووده ی راست و جیگیری له سه ر حه رامی فه وتاندنی هه ر شتیک به بیسود هیناوه، له وانه پیغه مبه ر ﷺ ده فه رموی: (من قتل عصفوراً عبثاً، عَجَّ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ: يَا رَبِّ، إِنْ فَلَانًا قَتَلْتَنِي عَبْثًا، وَلَمْ يَقْتُلْنِي مَنفَعَةً). هه بو داود گپراویه ته وه. اته: (هه ر که س چوله که یه که به بیسود بکوژی، پوژی قیامه ت ده چپته خزمه تی خوی گه وره وه دلئ: په روه ردگارا، فلانه که س به بیسود و به گالته جاری منی کوشت). هه روه ها ﷺ ده فه رموی: (ما من إنسان يقتل عصفوراً فما فوقها بغير حقها إلا يسأله الله عز وجل عنها). هه حمه د و نه سائی گپراویانه ته وه، حاکم راستیکردووه ته وه.

اته: (هه ر مروّفیک چوله که یه که و گیاندار ی به ره و ژووړ له و به ناهق بکوژی هه وا خوی گه وره به حه تمی پرساری لیده کات له سه ری). ماموستا قه ره زاویش قسه ی له سه ریان کردووه و توویه تی: (نایا چ وانه یه که له م دوو فه رمووده یه وه رده گرین:

۱۰- التفسیر الکبیر للرازي، چاپی: دار احیاء التراث العربی، بیروت (۱۱/۴۸-۵۰)، هه روه ها ته فسیری المحرر الوجیز لابن عطیة، چاپی قه ته ر (۴/۲۳۲، ۱۱/۴۵۳).

به دلنیاایی کسی فیهناس ئه و حوکه میان لئ وه ده گری که کوشتنی گیاندار به بی مه بهستی خواردنی حه رامه، پیشه و مونزیریش ئه م دوو فرموده یه خستووته ناو کتییی (الترغیب والترهیب) و له بهشی الترهیب دایه که نابیت گیاندار بشیوینرئ، ههروه ها کوشتنی بو جگه له خواردنی حه رامه .

دهستی به زه بیهاتنه وهش به گیانداردا ئه و حوکه میان لئ وه ده گری که: پیویست و فره رزه ریز له به دیهینراوه زیندوو هکان بگریئ، ههروه ها په روشبوون له سه ر ژیانیان، و زلیهینانیا ن مه گه ر بو پیویستییه کی شه رعی نه بیئت .

زانایانی ژینگهش ئه م دوو فرموده یه وه ها ده بینن که پیویسته پاریزگاری بگریئ له پیکهاته کانی ژینگه، ریگری بگریئ له گالته پیکردنیا ن، نابیت بخرینه بهر فه وتان و له ناوچوون، یا ن به زه روره ت و پیویستییه کی ئه ریئنی و شه رعی نه بیئت نابیت له ناو بی ریئ^{۱۶} .

جا ئیسلام که به مشیوه یه پاریزگاری له به رو بوومی ئاژه لئی ده کات، ئه و به هه مان شیوه پاریزگاری له ره گه زه زیندوو ه هه مه جو ره کان ده کات له فه وتان و له ناوچوون، پیغه مبه ر ﷺ ریگری کردوو ه ته نانه ت له کوشتنی سه گ^{۱۷}، ههروه ها فرموده یه تی: (من قطع سدره صوب الله رأسه فی النار)^{۱۸} .
واته: (هه ر که س دره ختیکی سیدر- که له گروهی دره ختی تاوگه- بی ریئ ئه و خوای گه وره سه ری ده کات به ناو ئاگردا) . ههروه ها پاریزگاری ده کات له به رو بوومی کشتوکالی و هانی پوواندنی دره خت ده دات، پیغه مبه ر ﷺ

۱۶- پروانه کتییی: السنة مصدرًا للمعرفة والحضارة له نویسنی زانای پایه رز یوسف قه ره زاوی ل ۱۷۴.

۱۷- نوسه رانی چوار سونه نه که گپروایانه ته وه، سه یری کتییه که ی ماموستا قه ره زاوی بگریئ، هه مان سه رچاوه ل ۱۷۵.

۱۸- طبرانی له الأوسط دا به ژماره (۵۰/۳) گپروایه ته وه، هه یسه می له مجمع الزوائد به ژماره (۷۸۲/۳) وتوو یه تی: (گپره ره وانی پرواییکراون)، ته لبانی له السلسله الصحیحه به ژماره (۴۱۶) وتوو یه تی سه نه که ی باشه، گپره ره وانی پرواییکراون، ههروه ها ته بو داود له سونه نه که یدا به ژماره (۹۳۵۲) گپروایه ته وه و لئی بیده نگ بووه، به بیه قیش له السنن الکبری دابه ژماره (۹۳۱/۶) گپروایه ته وه به باش وه سفیکردوو ه، حافز ئیبن حه جره ریش له تخریجی مشکاه المصابیح دا به ژماره (۱۰۲/۳) ده ری بهینا وه، سه یری سه رچاوه ی پیشوو ی ماموستا قه ره زاوی بگریئ ل ۵۷۱.

ده فہرموی: (ما من مسلم یغرس غرساً إلا کان ما اکل منه له صدقة، وما سرق منه له صدقة، ولا یرزؤه أحد کان له صدقة إلى یوم القیامة). موسلیم گپراویہ تہ وہ. واتہ: (ہر موسلمانیک پووہ کییک - درہختیک - بروینئی و ہر شتیک له بہرہ کی بخوات ئہوا ئہو کہ سہ خیری دہستدہ کہ ویت، ہر کہ سیش لیی بدزی ئہوا ئہو کہ سہ کہ ناویہ تی خیری دہست دہ کہ ویت، ہر کہ سیش لیی کہ مبات ئہوا ئہو کہ سہ تا پوژی قیامت خیری دہست دہ کہ ویت). پیغمبر ﷺ فہرمانید اوہ بہ پوواندنی درہخت و ناشتنی تہ نانہت تا کوتا سات له ژیانی مروّف، یان ژیانی گہردوون، ﷺ دہ فہرموی: (إذا أتى یوم القیامة وفي ید أحدکم فسیلة فلیغرسها)^{۱۱}. واتہ: (ہرکات ساتی ئاخر زہمان ہات، یہ کیکیش له ئیوہ نہ مامیکی بہ دہستہ وہ بوو با بیروینئی).

ناوچہی پاریزبہ ند و حالہ تہ پاریزہرہ کان:

لیزہشدا باس له وہ دہ کرئی کہ ئیسلام ہندی ناوچہی بہ ژینگہ یہ کی پاریزبہ ند داناوہ کہ نابیت زیان بہ ئازہ لآن بگہ یہ نری تیا یاندا، مہ گہر تہ نہا ئہوانہ یان نہ بیت کہ زیانیان زور زورہ، ہر وہا دہستکاری پووہ کیش نہ کرئی مہ گہر زہرورہ تیکی زور ئہوہ بخوازی.

ئیسلام بہ ہمانشیوہ قہدغہی کردوہ لہ وہی کہ نابیت پیای موسلمان و نافرہ تی موسلمان لہ کاتیکدا کہ لہ پوشاکی ئیحرامدان نازاری گیانداران بدن و درہخت بپرن و ببہ ہوی فہوتان و خراپکردنی، خوی گہورہ دہ فہرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ﴾ المائدہ ﴿۹۵﴾. واتہ: (ئہی ئہو کہ سانہی ئیمان و باوہرتان ہیئاوہ، ہرکاتیک ئیوہ ئیحرامتان بہست بہ نیہ تی حہج یان عومرہ ئیتر نابیت نیچیر راو بکہن).

۱۹- پروانہ سہرچاوی پیشووی ماموستا یوسف قہرہ زاوی ۱۷۲ل. فہرموودہ کہ ش ئہوا البزار له البحر الزخار (۷۱/۴۱) و ئہحمہد (۱۸۹۲۱، ۲۰۹۲۱) گپراویانہ تہ وہ، لیکوٰلہرہ کہی کہ شوغہ یہ دہئی: سہنہدہ کہی لہ سہر مہرجی موسلیم راستہ.

هه شته م: پاریزگاری له پاکوخواینی ژینگه:

یه کییک له و شتانه که ئیسلام زۆر جه ختی لیکردوه پاریزگارییه له پاکوخواینی و پاکژی مروّف و ژینگه، ههروهها له پاراستنی ئامیر و ئامپاز و هاوشیوهیان، چونکه خوای گه وره له زۆریک له نایه ته کاندای و زۆریک ههرمووده شدا هه رمانیداوه به پاکوخواینی و پاکژی، ئه مهش به جۆریکه که له فزی پاکژی ماددی و مهعنهوی و هه لگوزراوه کانی له قورئانی پیروژدا گه یشتووته (۳۱) جار، به لکو خوای گه وره پاکژی کردووته مه رجی قوبولکردن و دروستی هه ندی له په رستشه کان- وهک نوپژ، ههروهها مه رجی تیکه لاوی ژن و میرد، پاکژی کردووته هۆیهک بو خۆشه ویستی و قوبولکردن.

تۆیه م: چاره سه ری ناراسته وخۆ:

زانایانی ژینگه چه ندین چاره سه ری ناراسته وخۆیان بو گرفته کانی ژینگه، وهک گرفته کانی هه ژاری و خۆراک و برسیتی و ده رمان^۲ داناو، ئه وهش له پێگای گه شه پیدانی گشتگیر و زالبوون به سه ر هه ژاریدا. جا ئه گه ر تپرامینین له ئیسلام ئه و ده بینین که له پێگای زه کات و به خشین و که فاره ته کان و یاسای ده سه ته به ری یه کتریه وه گرنگییه کی زۆری به و مه سه لانه داوه، هاوکات هه زیکردوه که ده بیئت کاربکری و له هه موو بواره کانی کشتوکالی و پیشه سازی و بازرگانیدا به ره م به یئری و زیادیش بکری.

ده یه م: سیاسه تی هۆشیارکردنه وه و پینمایی ئه قلگیر:

قورئانی پیروژ پیداکری کردوه له سه ر په روه رده ی ژینگه یی و پیدانی هۆشیاری به ساغ و سه لامه تی ژینگه و ئاسه واره کانی، له سه ر سو ده کان و خپرو بیری، ههروهها له سه ر گرفته کانی و چۆنیتی زالبوون به سه ریاندا، ههروهک پێشتر ئاماژه مان پیکردوه ئه وهش وهک وتمان له پێگای گرتنه به ری سیاسه تی ئه قلگیره وه.

۲۰- سه بری کتیبی البینه من أجل البقاء له نوسینی دکتۆر سعید الحفار بکری، چاپی دار الثقافة، الدوحة.

به‌شی چواره‌م گ‌نگیدانی قورئانی پیروز و سونه‌تی پاکوینگره‌د به دره‌خت و رووه‌ك و مه‌به‌ست پینان

ده‌ستپیک:

خوای گه‌وره - به‌پینی تیپوانینی ئیسلام - هر له‌وکاته‌وه که مرؤفی به ده‌ستی قودره‌تی خوئی به‌دیپیناوه و پوچی کردووه به به‌ریدا ئیتر پوئی خوئی بو دیاریکردووه، ئه‌ویش ئاوه‌دانکردنه‌وهی گه‌ردوونه به‌شیوه‌یه‌کی گشتگیرانه، تا ژینسازیه‌کی پاک و به‌ره‌که‌تدار ده‌سته‌به‌ر بکات، که مرؤف بتوانی به‌رده‌وام بی‌ت و به به‌خته‌وه‌رانه تیایدا بژی، دلئاسوده‌و دلئارام بی‌ت و ئاسوده‌یی و حه‌وانه‌وهی ده‌روونی و هاوسه‌نگی له دنیا و له گۆره‌که‌ی و له پوژی قیامه‌تدا به‌ده‌ست بی‌تی، له سه‌ره‌تاوه ده‌ستبکات به ئاوه‌دانکردنه‌وهی دنیاو بیکاته به‌هه‌شتیک تا بی‌ته باخچه‌یه‌کی پاراوه بوئی له گۆره‌که‌یدا، دواجاریش له به‌هه‌شتی نه‌بپراوه و له فیرده‌وسی بالادا قه‌رار بگری.

ئا ئه‌م مه‌به‌سته‌یه که خوای گه‌وره ده‌یه‌وی‌ت به‌نده‌کانی له دنیا‌دا جیبه‌جیی بکه‌ن و دنیا بکه‌نه کیلگه‌ی قیامه‌ت، ده‌قه پاشکاو پوونه‌کانی قورئانی پیروز ئه‌م راستیه‌مان پیده‌لین، هه‌روه‌ها فه‌رمووده‌ی پیروزیش زۆرن هه‌مان راستیمان پیده‌لین، له‌وانه‌ش ئه‌م فه‌رموودانه‌ی خوای گه‌وره‌یه که له‌باره‌ی دروستکردنی ئاده‌مه‌وه به فریشته‌کانی فه‌رموو: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ البقرة ﴿٣٠﴾. ﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ هود ﴿٦١﴾. واته: (هر ئه‌ویش به‌ریای کردوون له‌سه‌ر زه‌ویدا و داوای لی‌کردوون که هه‌ولبده‌ن بو ئاوه‌دانکردنه‌وه‌ی).

پیشه‌وا ئه‌بو به‌کری جه‌صاص (م. ٣٧٠ ک.م) له پاقه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌دا وتوویه‌تی: (خوای گه‌وره مرؤقه‌کانی داوه‌ته پال زه‌وی چونکه زه‌وی په‌چه‌له‌کیانه، ئه‌ویش ئاده‌مه (سه‌لامی خوای لی‌ییت) که له خاکی زه‌وی دروستکراوه، هه‌موو مرؤقه‌کانیش ده‌چنه‌وه سه‌ر ئاده‌م (سه‌لامی خوای لی‌ییت)... ده‌سته‌واژه‌ی

﴿وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ واته فرمانی پیداون به ئاوه دانکردنه وهی به وهی که پیوستیانه، ئەمەش بە لگهیه له سهەر زهروره تی ئاوه دانکردنه وهی زهوی به کشتوکال و پرواندن و دروستکردنی خانوو و.. تادوایی).

جا بۆ دهسته بهرکردنی ئەو ئامانجه، ئەوا خوای گه وره هه موو کليلة کانی ئاوه دانکردنه وه که بریتین له زانست و ئەقل و توانایی و ویستی نازاد و ئیراده و سیفاتی هاوشیویه تری داوه به و به دیهینراوه نوویه که مرۆقه، خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ البقرة ﴿٣١﴾. ههروهه ده فهرموئ: ﴿عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ العلق ﴿٥﴾. ئەمەش بۆ ئەوهیه تا بتوانی زهوی بگۆرپی بۆ به هه شتی دنیا و هاوکات چاویشی بریبیتته به هه شتی نه مری پۆژی دوایی.

لیره دا ده توانین بلین که باوکه ئاده ممان (سهلامی خوای لیدیت) کاتی له خوای گه وره وه ئەوه فیربوو که ده ویست و له تا قیکردنه وه که دا له گه ل فیرشته کاندای سهرکه وت، ئیتر دیاری و خه لاته مه زنه که ی پهروه ردگاری جیهانیان ئاماده بوو بۆ ئه ویش پزیزگرتنی بوو به چونه به هه شت، واته به هه شت تاکه خه لاتی سهرکه وتنی بوو.

ئهم کلیلانه و ئەو مه به ستانه له ناو کۆتا په یامدا واته (قورئانی پیرۆز) دا به ئاشکرا ده رده که ون، که یه که مین ئایهت و یه که مین سوهرت ده رباره ی خویندنه وه و زانست و چاککردنی سیستمی فیرکردنه، خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ، اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ، الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ العلق ﴿١-٥﴾. واته: (ئهی موحه مه د ﷺ! ئهی ئیماندار! بخوینه به ناوی ئەو پهروه ردگارته وه که هه موو شتیکی دروستکردوو، هه موو شتیکی له نه بوونه وه هیناوه ته مه یدانی بوون!! ئاده میزادی له چه ند خانه یه کی هه لواسراو له نیو مندالدانی دایکیدا دروستکردوو، سه ره تای ئاده میزاد به خالیکی زۆر بچوک و ورد ده ستپیده کات، وه کو زهروو خوئی هه لده واسیت به مندالدانی دایکداو ده ستده کات به گه شه کردن، جا هه موو ئەندامه کانی ده ره وه و

١- أحكام القرآن للجصاص، چاپی دار الفکر، بیروت (١٦٤/٣)، ههروهه ها سهیری ته فسیری ابن عطیه (٣٢٩/٨) بکری.

ناوه‌وهی ئاخراوه‌ته ئه‌و خاله‌ بچوکه‌وه‌و له‌ په‌چه‌له‌کی باوک‌و دایکیه‌وه‌ سیفاتی بو‌ ماوه‌یی تیادا دابینکراوه‌ . بخوینه‌و دلنیاشبه‌ که‌ په‌روه‌ردگاری تو‌ زاتیکی ته‌واو به‌خشنده‌یه‌ ...، ئه‌و په‌روه‌ردگاره‌ت زاتیکه‌ که‌ به‌هۆی قه‌له‌مه‌وه‌ ئاده‌میزاد فی‌ری زانست و زانیاری هه‌مه‌جۆر کردوه‌و ده‌یکات، ئاده‌میزاد فی‌ری هه‌موو ئه‌و شتانه‌ له‌ بواره‌ جیاواز و بیسنوره‌کانی زانست و پۆشنبیری و زانیاری و پیشه‌سازی و ته‌کنۆلۆژیا‌دا ده‌کات که‌ پیشتر نه‌یده‌زانی).

روه‌که‌ وشکانی و ئاوییه‌کانیش له‌ گه‌وره‌ترین جۆره‌کانی ئاوه‌دانکرده‌وه‌ن، سوومه‌ندترین، گه‌وره‌ترین پاداشتیان لای خ‌وای گه‌وره‌ هه‌یه‌، له‌به‌رئه‌وه‌ هه‌ر بایه‌خ‌دان و چاودی‌ری و خه‌مخۆریه‌ک له‌وباره‌یه‌وه‌ به‌خه‌رجبدری له‌ جیگای خۆیدا‌یه‌ .

پیناسه‌ی پوهه‌ک:

له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا به‌ پوهه‌ک ده‌وتری (نبات)، (نبات)یش سه‌رچاوه‌ی پوهاندنه‌، واته‌ په‌یدا‌بوو و له‌ زه‌ویدا ده‌رکه‌وت، (نبت الشجر) واته‌ دره‌خته‌که‌ی پوهاند^٢.

روه‌کیش: بریتیه‌ له‌و شته‌ زیندوه‌و گه‌شه‌سه‌ندوه‌و که‌ ناتوانی له‌ شوینی په‌یدا‌بوونی خۆی جیا‌بیته‌وه‌، پيشکه‌کانی درژده‌کاته‌وه‌ به‌ناو زه‌وی یان له‌ناو ئاودا، هه‌روه‌ها هه‌ر شتیکیتری وه‌ک دره‌خت و هاوشیوه‌کانی که‌ له‌ زه‌وی ده‌رده‌چیت ده‌گریته‌وه‌ .

له‌به‌رئه‌وه‌ پوهه‌ک هه‌موو ئه‌و شتانه‌ که‌ زه‌وی ده‌ریانده‌دات له‌ دره‌خت و گژوگیا و سه‌وزه‌وات ده‌گریته‌وه‌، چونکه‌ ناویکی کۆیه‌ له‌ به‌رانبه‌ر شتانی بیگیان و گیانداران و مروه‌وه‌یه‌، پوهه‌ک بونه‌وه‌ریکی زیندوه‌و و چه‌ندین جۆری هه‌یه‌، هه‌یانه‌ له‌سه‌ر زه‌وی ده‌ژی و هه‌یانه‌ له‌ناو ئاودا‌یه‌، هه‌یانه‌ ژینگه‌ی شیداری هه‌یه‌، هه‌شیانه‌ پیوستی به‌ ژینگه‌ی وشکه‌و له‌و ناوچانه‌دا ده‌ژی که‌ که‌مئاوه‌ یان ئاوی نیه‌، هه‌ندیکیان له‌ ناوچه‌ی گه‌رمه‌سێردا ده‌ژین و هه‌شیانه‌ له‌ ناوچه‌ی ساردا ده‌ژین^٣.

٢- سه‌یری القاموس المحيط، لسان العرب و المصباح المنیر مادده‌ی (نبت) بکری.

٣- سه‌یری کتیبی: حیاة النبات في ضوء القرآن والسنة، نوینی د. کمال الدین البنانونی، بابه‌تیکه‌ له‌ مه‌وسوعه‌ی ئیجازی زانستی قورژان و سونه‌ندا له‌سه‌ر تو‌ری ئینته‌رتیت بلاوکراوه‌ته‌وه‌. هه‌روه‌ها کتیبی: النبات في القرآن والسنة من المنظور الإسلامي د. محمد عبده‌ الدسوقي. هه‌روه‌ها کتیبی براهین وأدلة إلهیة له‌ نوینی عه‌لامه‌ عبد الرحمان حسن حبنکه‌ المیدانی.

گرنگیدانی قورئانی پیروژ و سوننه تی پتیه مبر ﷺ به پوهوک:

قورئانی پیروژ گرنگییه کی زوریداوه به جیهانی پوهوک و درهخت و سه وزه مینیه کان، ئەمەش به ئاستیکه که ده تانری بوتری جیهانی پوهوک پانتاییه کی فراوانی له نایه ته کانی قورئانی پیروژدا داگیرکردوه که ده گاته پیژهی سنوری سییهک، قورئانی پیروژ ۲۶ جار ناوی پوهوک و هه لگوزراوه کانی هیناوه، ۲۷ جار ناوی درهخت و وشه کانی هیناوه، به کۆی ۱۴۷ جار ناوی به هه شت و هه لگوزراوه کانی تاییهت به باخ و باخاتی به تاک و به کۆ هیناوه، به لام فره جووری پوهوک که کان له درهخت و میوه هات، ئەوهی که مرۆف و گیاندار ده یانخۆن له خورما و تری و ههنجیر و زهیتون و سه وزه مەنی و دانه ویله و هیتیش ئەوا زۆرتن له وهی بهم خیراییه بزمیردرین، چونکه قورئانی پیروژ چوو ته ناو ورده کاری به دیهینانی پوهوک که کان له درهخت و میوه هات و گژوگیا و سه وزه مەنی، ئەمەش به جوړیکه که به پوونی ئیعجازی زانستی قورئانی پیروژ به کردیی ده خاته پوو، ده یسه لمینتی که ئەوانه هه موو له خوایه کی به توانا و داهینەر و جوانکار و دانای بینه ره وهن، باسی پوهوک که کان له سوننه تی پاکو بیگه ردیشدا زۆر به تیروته سه لی باسکراوه و ناتوانین بهم خیراییه چینه ناو ورده کارییه کانی^۴.

فهرموودهی (وحن الجذع شوقاً إلیه)° واته: (له تامه زۆبوون بو دیداری قه دی دارخورماکه بیتاقهت بو). ئەمەش پاره ی په یوه ندی ئیسلام و سوننه ت به پوهوک وه ده خاته پوو که چنده پته وه.

وا لیڕه شدا گرنگترین مه شخه له کانی ئەو چاودیری و گرنگییدانه ده خه یه پوو: **یه که م: خوای گه وره سه ره تای ژیانی مرۆقی واته - ئاده م و حه وای**

۴- سه یری: موسوعه ی ئیعجازی زانستی له قورئان و سوننه تدا بکری.

۵- ئین حه بیان به ژماره (۶۰۷)، ئەحمەد به ژماره (۲۵۷/۴)، ئین که سیر به سه نه دی خو ی له ئەبو سه عیدی خودریه وه له کتیبی البدایه و النهایه دا (۵۵۹/۶) که سه نه ده که ی له سه ر مه رجی موسلیم راسته گنراویانه ته وه، ههروه ها عبه کوری هه مید له له موسنه دی (۸۷۱) و به یه قی له دلائل النبوه به ژماره (۵۵۹/۲) و ته به رانی له الأوسگ دا به ژماره (۱۰۸/۲) ده ریا نهیناوه، ئین هه ره یس ل کتیبی موافقه الخبر دا به ژماره (۲۲۳/۱) هیناوه تی.

له بهه شتدا داناوه، بهمه ش منه تی کردووه بهسه مرؤفدا، چونکه کاتیک ناده می به دهستی قودره تی زاتی خوئی به دیهینا و له پوچی خوئی گیانی کرد به بهریدا خستییه ناو بهه شته که یه وه، ئەمه ش گه وره ترین به لگه یه که مه زنترین پیزلینان ئەوه یه بیخاته ناو بهه شته وه، خوای گه وره ده فهرموئی: ﴿وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا﴾ البقرة ﴿٣٥﴾. واته: (ئینجا به ناده ممان وت: له ئیسته به دواوه تۆو هاوسه ره که ت له وه بهه شته دا نیشه ت جی بین، جا له وئی حز له چیده که ن، له کویدا سهیران ده که ن ئاره زووی خو تانه، ههروه ها بو تان هه یه سود وه رگرن له هه رچی به روبوومی بهه شته و به تیروته سه لی لیی بخۆن).

دووهم: له پاستیدا تووشبوونی ناده م به نارپه حه تی و تاقیکردنه وه ی هه ر به پوهه ک بووه، چونکه پینگیدا له هه ر نیعمه تیک و به ری هه ر دره ختیک بخوات که له بهه شتدایه جگه له یه ک دره خت نه بییت، فه رمووی: ﴿وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ البقرة ﴿٣٥﴾. واته: (ههروه ها بو تان هه یه سود وه رگرن له هه رچی به روبوومی بهه شته و به تیروته سه لی لیی بخۆن، به لام نزیک ی ئەو دره خته مه که ون، چونکه ئەگه ر ئەو سنوره بشکینن و فه رمانی من ئەنجام نه دن، ئەوه ده چنه پیزی سته مکارانه وه). ئەمه ش به لگه یه له سه ر گرنگی ئەو دره خته و پۆلی له تووشبوون به نارپه حه تی و تاقیکردنه وه ی باوکه ناده م دا.

سێیه م: خوای گه وره ویستی وابوو که دل ی نه وه کانی ناده م ببه ستریتته وه به پوهه که وه - به دره خت و باخ و باخات و دانه ویله و سه وزه مه نییه وه - ئەوه ش له پینگای خواردن و خواردنه وه یان - چونکه به ده قی نایه ته پیرۆزه که باشتترین بزق و پوزییه بو مان، ههروه ها له زه تبردنه به جوانیه که ی تا وایلپهات ئەو دل په یوه سته بوون و خو شه ویستییه بووه سروشتیک که خوای گه وره مرؤفی له سه ری دروستکردووه .

چوارم: خوای گه وره به نیعمه تی به خشینی پوهه که کان به مرؤف گه وره ترین چاکه ی له گه ل کردوون و منه تی ناو ته سه ر خه لکی، داوی لیکردوون له ریگای په رستن و په رستن شیه وه سوپاسگوزاری بن، نه وه تا ده فهرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ، الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ البقرة ﴿۲۱-۲۲﴾. واته: (نه ی خه لکینه هه ولبدن هه میسه و به رده وام نه و په روه رداگر و خاوه نه ی خو تان بپه رستن که ئیوه ی له نه بوون هیناوه ته کایه وه، ئیوه ی له سه ره تاوه دروستکردوه، هه روه ها نه و خه لکه بیتشوماره ی پیش ئیوه شی به دیهیناوه، نه و خوا په رسته یه ش سودی بو خو تانه، تا پاریزکاربن، که سانی چاک و دینداربن، به دووربن له سه تمکردن، ژیانی دنیا به ئاسوده یی به سه ره برن و به هشت ده سه بهر بکه ن. دلنیا بن که هر نه و زاته شایه نی په رستن که زه وی وه کو فره ش و رایه خ بو فراهه مهیناون، تا له سه ری نیشته جبین، سودی هه مه جوړی لی وه ریگرن، هه روه ها ئاسمانی وه کو سه قفیکي پاراوه به پاسه رتانه وه پارگتوه، له شه وگاری بی ته م و مژوه وردا چراخانیکه بو خو ی، له پوژگاریشدا به په نگیکی شینی جوان ده نوینیت، له پوژگاری هه وریشدا خو له میشییه و له هندی پوژیشدا به په له هه وری جوان وه ک لوکه ی شیکراوه ده پرازینیته وه، هه روه ها سالانه له ئاسمانه وه له وه رزه جیاوازه کاندایاران ده بارینیت، جار جار هیدی و جار جار به لیزمه، که به هو یه وه خوای گه وره جوړه ها پوهه ک و به روپوم و دانه ویله و میوه ی پی دهرده هینیت و پی ده هینیته به ره م، جوړه ها بزق و پوزی بو پیداو یستی لاشه ی ئیوه دپه بهر، که واته نه نگه بو ئیوه شه ریک و هاوه ل بو نه و زاته بریار بدن، یاخود هه ر هوکاره کانتان له به رچاو بیت و بیرتان بجیت که به دیهینه ری هوکاره کانیش هه ر خوای گه وره یه، له کاتیکدا حه ق وایه ئیوه چاک دهرکی نه وه بکه ن که زاتیک شایسته ی په رستن که دروستکار و به دیهینه ر بیت). هه روه ها ده فهرموئ: ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ، فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ

فِيهَا قَوَاكِبُهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٨-١٩﴾. واته: (ههروهه ئيمه له ئاسمانه وه له سه ره تا وه به نه دنازه يه كي ريک و پيک ئاوي بارانمان دابه زاندوته سه ره زوي و تيايدا جيگيرمان کردوه، جا ده فهرمويت: به بيگومان ئيمه زور به ئاساني ده توانين لاي بهرين و نه بهيئين. جا ئيمه به و ئاوي بارانه باخ و باخاتي خورماو رهزه تري به ره هم ده هيئين، هاوري له گه ل ميوهي زور هه مه جوړدا که ئيوه هه نديكي لي ده خون-ميوه کان: قه باره يان، په نغيان، تاميان، شيوازيان، بونيان، بهرغيان، وه رزيان هه مووي شايه ني سه رنج و تيرامانه و هه موويشي له خزمه تي من و تو دايه!). ﴿وَسَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالذُّهْنِ وَصَبْغٍ لِلْكَلْبِ﴾ المؤمنون ﴿٢٠﴾. واته: (دره ختيکيش که وادياره سه رچاوه ي له ده ور به ري کيوي گوردا سه ري هه لدا بيت له بياباني سينادا، چه وري و خوراكيكي تايبه ته بو ئو که سانه ي که ده خون-مه به ست دره ختي زه يتونه).

پينجه م: پوهه که کان له زهت و سود و خوراکن بو مرف و بو نازه له کاني، خوي گه و ره ده فهرموي: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ﴾ السجدة ﴿٢٧﴾. واته: (باشه نه ي نابين که نه وه هه ر ئيمه يان ئاوي کيش ده که يان بو زه وييه وشک و برينگه کان، به هو يه وه جوړه ها پوهه که له زوي دره ده کيشين که مالاته کان و خويشيان ليي ده خون، ئايا نه وانه ده زگاي بينينيان ناخه نه کار؟! بيرناکه نه وه؟! به دل سه رنج ناده ن!). هه روه ها ده فهرموي: ﴿وَفَاكِهَةً وَأَبًّا، مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ﴾ عبس ﴿٣١-٣٢﴾. واته: (سه ره ياي ميوه ي هه مه جوړو گژوگي اي خواکرد که مالات ده يخوات و نه وانيش به ده وري خويان له خزمه تي ئيمه دان، هه موو نه و شتانه ي که باسمانکردن ئيمه ناماده مان کردوه بو خويشيان و مالاته کانيشتان تا سو ديان لي وه ريگرن). **شه شه م:** پوهه که سه رچاوه ي وزيه، په روه ردگار ده فهرموي: ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ﴾ يس ﴿٨٠﴾. واته: (نه و زاته که له دره ختي سه وز ناگر به دي ده هيئيت-گه رمايي خور هه لده گريت و خه زني ده کات بو کاتيک که ناگري تي به رده بيت يان مروف داي ده گيرسيئيت سودي لي ورده گريت).

حهوتهم: گومانی تیدانیه که دارپرین به بی هۆکار هۆیه که بو بلبوونه وهی خراپه له زهویدا، به لکو سیفه تیکه له سیفه ته کانی دوپووان و سته مکاران، خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ البقرة ﴿٢٠٥﴾ .

هه شتتم: له راستیدا بینینی پوهه کی سهوز به لگه یه له سهر کۆششکردن و خیرو چاکه و هه بوونی فهپ و به ره کهت، که برکه یه که له ئایه تی ٤٣ له سورته یوسف ده فهرموئ: ﴿وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ﴾ یوسف ﴿٤٣﴾ واته: ههوت گۆله سهوزه که ی به ههوت ساله که لیکداوه ته وه که خیر و بیڕ و کشتوکالی زۆریان تیدا بووه، گۆله وشکه کانیشی به ههوت ساله وشک و گرانیه که لیکداوه ته وه .

نۆیه م: نه گهر مرۆف بتوانی به هه شتیک له سهر زهوی به ده سته بیئی، نه وه نه وه گه وره ترین نیعمه تی خوایه که شایسته ی سوپاسگوزارییه، چونکه خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتِكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنَّ تَرَنَّا أَقْلَ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا، فَعَسَىٰ رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحُ صَعِيدًا زَلَقًا﴾ الكهف ﴿٣٩-٤٠﴾ . واته: (تو ده بوایه که چووته باخه که ته وه بتوتایه (ماشاء الله) خوای گه وره چه ند جوان بو ی پازاندوومه ته وه، هیه هیز و ده سته لات و توانایه که به بی ویستی خوا ناتوانیت هیه بکات، به تاییهت کاتیک که من ده بینی مال و سامان و نه وه م به قه ده ر تو نیه - که چی سوپاس بو خوا به قه ناعه تم و به زۆری ده زانم . من ئومیده وارم که خوای گه وره له قیامه تدا به شی چاکترم پی به خشیته، زۆر له باخه که ی تو چاکتر و به نرختر، که له وانیه خوای گه وره به لایه کی له ئاسمانه وه بو بنیڕیت و هه مووی له ناو بیات و بیکاته زهویه کی ساف که هیه چ پوهه کیکی له سهر نه رویت (...).

دهیه م: گه وره ترین نیعمه تیش که خوای گه وره له پۆژی دوا ییدا ده بیه خشی به پیغه مبه ران و شه هید و پیاوچاکان و له خواترسان و پارێزکاران بریتییه له نیعمه تی به هه شت، ته نانهت خوای گه وره به تیروته سه لی باسی جوړه کانی به رو بووم و به ری دره خته کان ده کات که ده یانبه خشی به و که سه

خَوْشَه وَیَسْتَانَه ی زَاتی خَوّی، دَه فَرَمَوِی: ﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ، فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ، وَطَلْحٍ مَّنْضُودٍ، وَظِلٌّ مَّمْدُودٍ، وَمَاءٍ مَّسْكُوبٍ، وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ، لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ الواقعة ﴿٢٨﴾. واته: (ئینجا باسی ئەوانه دَه فَرَمَوِیت که نامه ی کاروکرده و هیان دَه دریتَه دَهستی پاستیان و دَه فَرَمَوِیت: دَهستی پاستیان، که له بهخته وهرانی پله دووه من، جا چوزانی ئەوانیش له چ خیرو خۆشیه کدان. ئەوانه له ژیر سیبهری درهختی سیدری جوان و تایبته تی بی پرکدان. ههروهه درهختی مۆزیش که بهرهمه که ی چین چین له سه ریه ک سهفته کراوه، دیمه نیکی جوان و پاراوه یان هیه و هندی شوینی بههشتیان پی پازینراوه ته وه، سیبهری جوان و پاراوه ی باخه کانش دریز بوونه ته وه و تا فوارهی پاراوه ی تیدایه. میوه هاتی زۆرو هه مه چه شن به ته وای باخه کانیان پازاندۆته وه...، که نه بهر بوومیان ته وای ده بیته، نه قه دهغه کراویشن...).

پازدهیه م: ئاینی ئیسلام پاداشتی گه وری داوه به وانه ی گرنگی دهن به کشتوکال، پیشه وای بوخاری به سه نه دی خوی له ئەنه سه وه (خوا لئی پازی بیت) گێپاویه ته وه که پیغه مبه ر ﷺ فه رموویه تی: (ما من مسلم یغرس غرساً أو یزرع زرعاً فیأکل منه الطیر أو انسان أو بهیمة إلا کان له به صدقة)^٦.

واته: (هه ر موسلمانیک نه مامیک برۆینی یان بهرهمه میکی کشتوکالی بچینی، بالنده یان مرۆف یان گیاندار لئی بخوا ته وه و ئەو که سه خیرو چاکه ی بو دهنوسری). موسلیمیش به سه نه دی خوی له جابیره وه (خوا لئی پازی بیت) گێپاویه ته وه که پیغه مبه ر ﷺ فه رموویه تی: (ما من مسلم یغرس غرساً إلا کان ما أکل منه له صدقة، وما سرق منه له صدقة، وما أکلت الطیر منه فهو له صدقة ولا یزرؤه أحد إلا کان له صدقة)^٧. واته: (هه ر موسلمانیک نه مامیک برۆینی و زهرعاتیک بچینی ئەو و ئەوه ی لییده خوری ده بیته خیرو چاکه بوی، ئەوه یشی به بی مؤله تی خاوه نه که ی لئی ده بات هه ر ده بیته خیر و چاکه بوی، ئەوه ی بالنده ده یخوا ته هه ر بوی ده بیته خیر و چاکه، ئەوه ش که که سانیتیر لئی

٦- بوخاری له سه حیه کهیدا، له گه ل الفتح دا به ژماره (٥/٣) گێپاویه ته وه.

٧- موسلیم له سه حیه کهیدا به ژماره (١١٨٨/٢) گێپاویه ته وه.

که مده که نه وه هر بۆی ده بیته خیر و چاکه). موسلیم ههروه ها له جابیره وه ده گپیتته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ سهردانی دایکی بیشری ئه نصاری کردوو له ناو باخه کهیدا، ئا له ویدا ﷺ به دایکی بیشر فهرموو: (من غرس هذا النخل أمسلم أم کافر)، ئه ویش وتوو یه تی: موسلمان ناشتوو یه تی. پیغه مبهر ﷺ فهرموو یه تی: (لا یغرس مسلم غرساً ولا یزرع زرعاً فیأکل منه سبع أو طائر أو شیء إلا کان له اجر)^۸. واته: (ئایا کئ ئه م دره ختانه ی ناشتوو موسلمان یان بیباوه ی). .... ئینجا ﷺ فهرموو یه تی: (موسلمان هه دره ختیک بنیژئی یان کشتوکالیک بکات ئینجا گیاندار ی دپنده یان بالنده یان هه ر شتیکتر لیی بخوات ئه و ئه و که سه پاداشت له سهری وهرده گری).

دوازه ده یه م: له مه ککه ی پیروژ ناوچه یه ک بۆ پاراستنی درهخت و پرووه که کان بوونی هه بووه، بوخاری به سه نه دی خو ی له پیغه مبهروه ﷺ گپراویه ته وه که فهرموو یه تی: (إن مكة حرمها الله ولم یحرمها الناس، فلا یحل لمؤمن یؤمن بالله والیوم الآخر أن یسفک بها دمأً أو یعضد بها شجرة)^۹. واته: (به دلنایای که مه ککه ئه و ناوچه یه یه که خوی گه وره به پیروژ رایگرتوو وه خه لکی پیروژی نه کردوو، که واته هه ر که سه ی باوه پی به خوی گه وره وه به پوژی دوا یی هه بیته ره وای نه خوینی تیدا بریژئی یان درهختی تیدا بیری).

پیشه و موسلیمیش به سه نه دی خو ی ده گپیتته وه که پیغه مبهر ﷺ فهرموو یه تی: (إن إبراهيم حرم مكة، وانی حرمت المدينة ما بین لابتیها لا یقطع عضاها ولا یصطاد صیدها)^{۱۰}. واته: (مه علومه که ئیبراهیم شاری مه ککه ی پیروژ کرد، منیش شاری مه دینه م پیروژ کرد، ئه وه ی ده که ویتته ناوی نه درهختی ده بردری و نه راوی نیچیری تیدا ده کری).

ئوممه تیش له سه ر ئه وه کۆده نگن که دروست نیه درهخت و پرووه که کان له هه ر هه مدا بیریژئی مه گه ر گیایه کی بۆنخۆش بیته، یان له و شتانه بیته که مرۆف پرواندوو یه تی^{۱۱}.

۸- موسلیم له سه حیه کهیدا به ژماره (۱۱۸۸/۲) گپراویه ته وه.

۹- بوخاری گپراویه ته وه.

۱۰- موسلیم گپراویه ته وه له به شی فه زلی شاری مه دینه دا.

۱۱- سه بری: کتیبی المغنی لابن قدامه بکری، چاپی رپاز (۳/۳۵۶-۳۴۹)

به پټوانه گیری له سهر پټگادان به برینی گیا بوڅوڅشه که (اڅخر)،
 نه و دروسته گولی جوانکاری و پازاندنه وه بپرډرئ چونکه له ناو ئاودا به
 زیندوویه تی ده میننه وه .

سیازده یه م: ئیسلام قه ده غه ی فروشتنی هر جور به روبرو میکی کردوه
 تا نه و کاته ی که پیده گات، موسلیم به سهنه دی خوئی ده گپټه وه که
 پیغه مبر ﷺ: (نهی عن بیع ثمر النخل حتی تزهو، فقلنا لأنس ما زهوها قال
 تحمر وتصفر رأیتک أن منع الله الثمرة، بم تستحل مال أخیک). واته: (قه ده غه ی
 کردوه له فروشتنی به ری دارخورما تا نه و کاته ی پیده گات، به نه سمان
 وت ئایا گه ی نه که ی کامه یه، وتی تا نه و کاته ی سور و زرد ده بیت خوی گوره
 به ره که ی قه ده غه کردوه، ئایا مالی براهت به چی حه لال ده که ی ت)^{۱۲}.

چوارده یه م: فه رماندان به ناشتنی درخت و پوهه که کان تا کوتا سات له
 ژیانی مرؤف و ژیانی گه ردوون، نه مه ش له و فه رمووده دا به پوونی دیاره که
 پیشه واه حمه د و هیتیش به سهنه دی خویان له نه سه وه گپټراویانه ته وه
 که وتوویه تی: پیغه مبر ی خوا ﷺ فه رمووی: (إن قامت علی أحدکم القيامة و فی
 یده فسیلة، فإن أستطاع أن لا یقوم حتی یغرسها، فلیفعل)^{۱۳}. واته: (نه گه ر ناخر
 زه مان- واته کوتاییه انتی دنیا- له سهر یه کیکتان به رپابوو، نه ویش نه مامیکی
 به ده سته وه بیت و بیه ویت بیروینی، نه گه ر توانی بیروینی به رله وه قیامت
 بیت با بیروینی). له پړوایه تیکی ترده هاتوه که فه رموویه تی: (فلیغرسها)^{۱۴}.
 پیشه وایانی فه رمووده له کتیب و صهیحه کانیندا هه ستاون به
 ته رخانکردنی به شی تاییه ت به گریه سستی کشتیاری و ئاودیاری، لیږه وه
 هاتوون کومه لئ فه رمووده یان له وباریه وه یاداشت کردوه، پیشه واه بوخاری
 به شیکی تاییه تکر دووه به کیلان و پوواندن و کشتوکال، به شیکی تریشی
 تاییه تکر دووه به ئاوی خوارندنه وه و ئاودیاریه وه، له به شی جه نگ و کشتیاریدا
 (۴۰) فه رمووده ی به مه رفوعی هیناوه، موسلیمیش له زوریه یاندا هاوپرایه تی^{۱۵}.

۱۲- موسلیم له صهیحه که ییدا به ژماره (۱۱۹۰/۳) گپټراویه ته وه.

۱۳- موسنه دی نه حمه د به ژماره (۱۹۱/۳).

۱۴- فتح الباری شرح صحیح البخاری (۲۸/۵).

۱۵- سه رچاوه ی پیشت (۵۳/۵).

له به شی ئاودیریشدا (۳۶) فه رمووده ی هیئاوه، موسلیم له ده رهینانی زۆربه یاندا ها و رایه تی.

پیشه و موسلیم له سه حیحه که یدا به شتیکی تایبته کردووه به ئاودیریه وه که (۱۴۳) فه رمووده ی له باره یه وه هیئاوه^{۱۶}.

پازده یه م: قه ده غه کردنی برینی درهخت و پوهه که کیویه کان له شاری مه دینه ی دره و شاوه، پیشه و بوخاری به سه نه دی خو ی له ئه نه سه وه (خوا لئی پازی بیته) ده گێرپته وه که پیغه مبه ر ﷺ فه رموویه تی: (المدينة حرم من کذا إلى کذا، لا یقطع شجرها ولا یحدث فیها حدث، من أحدث حدثاً لعنه الله والملائكة والناس أجمعین)^{۱۷}. واته: (مه دینه شاریکه له سنوری ئه و پوه تا سنوری ئه و ی پیرۆزه و قه ده غه کراوه، نابیت درهختی بپریری و نابیت خراپه یه کی تیدا بکری زیانی پیبگه یه نی، هه رکه سه شتیکی له و جۆره بکات ئه و نه فرینی خوا و فریشه ته کان و هه مووی خه لکی له سه ر بیته). پیشه و ئه حمه دیش به سه نه دی خو ی له عه بدوالله کوپی سه للامه وه ده گێرپته وه که وتوویه تی: (ما بین کداء و أحد حرام حرمه رسول الله ﷺ ما کنت لأقطع به شجرة ولا أقتل به طائراً)^{۱۸}. واته: (نیوان که ئداو کیوی ئو حود ناوچه یه کی پیرۆزه و پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی کردووه، منیش هه رگیز نه درختیکم تیدا بریوه وه بالنده یه کم تیایدا کوشتووه).

مه به سه ته کانی قورئانی پیرۆز له توپی گرنگیدانی پیشتەر:

قورئانی پیرۆز تا ئه و په ری گرنگیداوه به پوهه ک-هه روه ک پیشتەر باسکر، ئه و درهخت و پوهه ک و به ره مه مانه و هاوشیوه یان که له قورئاندا ناویان هاتووه ژماره یه کی که م نین، هه روه ها باسی ژماره یه ک له و میوه هات و به ره مه مانه ی به هه شتی هه ر به و ناوانه یانه وه کردووه که ئیمه له دنیا دا ده یانزانین، ته نانه ت خوای گه وه خانووی خو شی پۆژی دوایی ناو بر دووه به به هه شت و باخچه رازاوه کان، که باخچه ی رازاوه و تری و میوه هاتی تری بۆ له خواترسان

۱۶- سهیری: سهیحی موسلیم به ژماره (۱۱۸۶/۳-۱۱۳۲) بکری.

۱۷- پیشه و بوخاری له سه حیحه که یدا گێراویه ته وه.

۱۸- پیشه و ئه حمه د له موسنه ده که یدا گێراویه ته وه.

و پاریزکاران ئاماده‌کردوه .

ئیمه‌ش لی‌روه دیین باس له و مه‌به‌سته به‌ه‌ندگی‌راوانه ده‌که‌ین که له‌و بایه‌خپیدان و چاودیرییه پیشووه‌دا به باخات و باخچه و میوه‌هات و به‌روبوم و دره‌خته‌کان دراوه، لی‌روه بۆمان ده‌رکه‌وت که مه‌به‌سته‌کانی قورئانی پی‌رۆز یان شه‌ریعت لی‌ی له‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌دان:

۱- ئاراسته‌کردنی خه‌لکی بۆ خۆشویستنی دره‌خت و پوهه‌ک و باخ و باخات و باخچه‌کان، بۆ بایه‌خدان پیین، ئه‌وه‌ش به‌و پییه که خوی گه‌وره خۆشیده‌وین و له قورئانی پی‌رۆزدا به‌و گرنگیه باسی‌کردون، هه‌روه‌ها باسی‌کردوه که چاره‌نووسی ناکۆتای خۆشه‌ویستنی خۆی له به‌ه‌شتدا له‌و باخچه‌و به‌ه‌شته‌ئانه‌دا ده‌بیت که پیره له دره‌خت و گۆل و گۆلزار..
ئه‌مه‌ش پینمایی په‌روه‌ردگاره له ئاسمانه‌وه به خۆشویستنی باخات و باخچه و دره‌خته‌کان، زه‌مینه‌سازی ده‌روونی (سایکۆلۆژی)یه بۆ موسلمانان که چاره‌نووسیان له‌و باخچه‌دایه، واته له دنیا‌دا له‌گه‌ل ئه‌و باخچه‌دایه به‌خته‌وه‌ر ده‌بن، له پۆژی دوا‌بیشدا به‌ه‌مانشی‌وه به‌خته‌وه‌ر ده‌بن و له‌زه‌تیا‌ن لیده‌به‌ن.

۲- ده‌سته‌به‌رکردنی هاوشی‌وه‌یی و وی‌کچوون له پی‌گای باس‌کردنی کۆمه‌لێک خالی هاوشی‌وه‌یی و وی‌کچوو له نیوان مرۆف و پوهه‌کدا-هه‌روه‌ک پی‌شته‌ر باس‌مان‌کرد، ئه‌وه‌ش بۆ فه‌راهه‌مه‌ینانی له‌یه‌کچوون و کارلیک و تی‌که‌لبوون و خۆشویستنی پوهه‌که، چونکه مرۆف ئه‌و شته‌ی خۆشه‌وه‌ی که له خۆی ده‌چئ و رادیت به تی‌که‌لای له‌گه‌لیدا.

۳- ئاراسته‌کردنی مرۆف بۆ ئه‌وه که پوهه‌ک هه‌ر له سه‌ره‌تاوه ده‌وری مرۆفی داوه، هه‌ر له سه‌ره‌تایه‌وه تا کۆتایی پی‌چراوه به‌ده‌وریدا، به‌لکو به‌ده‌سته‌ینانی به‌ه‌شته‌کان له دنیا‌و قیامه‌تدا یه‌کی‌که له ئامانجه گرنگه‌کانی مرۆف، چونکه ئاده‌م و حه‌وا که باوک و دایکی مرۆفایه‌تین، هه‌ر ئه‌و ساته که خوی گه‌وره به‌دی‌هیناون به‌ه‌شته‌ی پی‌به‌خشی‌بوون، ئه‌وانیش ئه‌و به‌ه‌شته‌یان خۆشویستوه، چاویان بری‌بووه شه‌ره‌زابوون به‌و شتانه که تیا‌دان، پاشانیش به‌هۆی شه‌یتانه‌وه ده‌ره‌ینران لی‌ی و به‌خه‌م و په‌ژاره‌و ئاخه‌ه‌لک‌یشانه‌وه که

به دهستی خویان به سهر خویانیاں هینا له و بهه شته ده رچوون، تا له نیادا بهه شتی دنیا دروست بکن، ئینجا به کرده وهی جوان و چاکیشیان بهه شتی قیامه تیش به ده ست بیئنه وه .

که واته بهه شت هر له سه ره تا وه دهوری مرۆقی داوه، پاشان هاتووه ته ئەم دنیا به وه، دواجاریش ئەم ژيانی دنیا بهی ته واو ده بی و ژيانی ناوگۆر ده ست پیده کات، تا به فەزڵ و په حمی خوی گه وره و به کرده وه چاکه کانی خوی بۆی بگۆردی به باخچه یه ک- بهه شتی ک- له باخچه کانی بهه شت، له کۆتاییشدا له قیامه تدا بجیته ناو بهه شتی نه بر او وه .

۴- جا به و هۆیه وه که گرنگترین ئامانجه کانی مرۆف له بهر روشنایی بهرنامه ی خوی بالاده ستدا که ده فه رموی: ﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ هود ﴿٦١﴾. ئاوه دانکردنه وهی گه ردوونه، ئەوا په یامیشی بریتییه له جینشینی له زه ویدا تا پارێزگاری بکات له چاککردن و شیابوونی و بیپاریزی، هه ره که ئەم ئایه ته ده فه رموی: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ الأعراف ﴿٥٦﴾. له بهر ئه وه ئەوا گرنگیدانی ته وا وه تی به ره وه ک- به مانا گشتگیره که ی له درخت و گژوگیا و باخچه کان- ده بیته یه کی ک له گرنگترین مه به سه ته کانی شه ریعت بۆ پارێزگاری له گه ردوون، تا مه سه له زه روری و پیوستییه کان و جوانکاری و جوانییه کان تیایدا ده سه ته بهر ببن، چونکه له ریگی بایه خدان به ره وه که نه بیته ئەم مه به ستانه جییه جی نابن.

۵- ئاراسته کردنی خه لکی بۆ لیکۆلینه وه و تیروانین و بیرکردنه وه و تیپرامان له وه ره وه ک و درخت و باخچانه، تا سودی زیاتریان لئ ببینی، تا سودی ئابووری و خۆراکی و پزیشکی زیاتریان لئ ده ربیئنی، خوی گه وره فهرمانیدا وه به سه رنجدان لییان و ده فه رموی: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ الأنعام ﴿٩٩﴾. واته: (ئهو خوی به زاتی که له ئاسمانه وه باران ده بارینیته، پاشان ده فه رمویته: به هۆیه وه چرۆ و چه که ره ی هه موو جوړه ره وه کیکی پی درده هیئین و ده یروینیین). هه ره وه ده فه رموی: ﴿انظروا إلى ثمره إذا أثمر وینعه إن فی ذلکم لآیات لِقَوْمٍ

﴿يُؤْمِنُونَ﴾ الأنعام ﴿٩٩﴾. واته: (جا ته ماشای به ره که ی بکن، کاتیک دیته بهر و سه رنج له چوڼیه تی پیگه یشتنی بدهن، به راستی ئا له و شتانه ی که باسکران چهنده ها به لگه و نیشانه ی زوریان تیدایه بو ئه و که سانه ی که به شوین ئیمان و باوهر و دلنیا پیدا ده گه پرین، هه ست به دهستی قودره تی خوایی ده که ن).

٦- ناراسته کردنی خه لکی بو سود وهرگرتن له پووه که کان به خواردن و سود وهرگرتن لییان له هه موو بواره جوړاو جوړه کاندا، هاوکات پیدانی مافی زهکات و به خشین به و که سانه که شایسته ن، خوی گه وره ده فهرموئ: ﴿كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ الأنعام ﴿١٤١﴾. واته: (بخون له به رو بو مه که ی کاتیک پیده گات، پوژی چین و دروینه یشی مافی هه ژارانی لی بدهن و زیاده پوهی مه که ن له خواردنیا نندا).

٧- بزواندنی هه سته وهره کان و ئه قل بو سه رنجدان و تیگه یشتن له به دیهینراوه کانی خوی گه وره و له ورده کاری به دیهینانی درهخت و به ره م و میوه هات، بو ئه وه ی باوهر زیاتر بییت و قه ناعه تی ته واووه تی دروست بییت که به دیهینه ر ته نها خوی بالاده سته، چونکه هیه یه ک له مروقه کان و پیرای گه شه سهندنی زانسته کان هه ر له توانایاندا نیه ئه و دروستکراوانه به دیبینی، ئه وه ش له پیگای تیروانین له و به یهینراوانه و بینینی ئه و نیعمه تانه وه ده بی، له پیگای بیستنی ده نگه جوان و سازگاره که یان کاتیک با لقی درهخته کان و پووه که کان ده شه کیننی و بالنده کان به سه ریانه وه ده خوینن و جریوه جریویانه، هه روه ها هه نگیش گوله کانیا ن ده مژن تا شیله و هه نگوینیکی پالفته کراو دریدات، ئیتر ئا به مشیویه هه سته وهره کانی تریش له جووله دان تا مه سه له که راده سته ئه قل بکه ن و بینه مایه ی باوهر و جیگیری زیاتر بو شیکار و تیگه یشتن و سود وهرگرتن لییان له دنیا و قیامه تدا.

٨- هاندانی خه لکی و بردنیا ن بو له بهرچاوگرتن و سه ریهرشتیکردنی ئه و نیعمه ته مه زنه -درهخت و پووه که کان- به سن شت ده کری: یه که م: به سوپاسکردنی به دیهینه ریان.

دووهم: به پاراستنیان، ئه وهش به زیاده پوویی نه کردن و به فیروونه دانیان، خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوسَاتٍ وَعَايِرَ مَعْرُوسَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثَرًا وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَعَايِرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ الأنعام ﴿١٤١﴾. واته: (خوای گه وره ئه و زاته یه که باخ و باخاتی بهرز و لق و پویداری جوان و پازاوهی بهرز و نزم و پهرش و بلاوی به دیهیناوه، هاوپی له گه ل دارخورماو کشتوکالی همه جوردا، که شیوه و قه باره و پهنگ و تام بوئیان جیاوازه، که به تاییهت له کاتی خواردندا ههستیان پیده کریت، ههروه ها زهیتون و هه ناری له یه کچوو و هه مه چه شن و جیاوازی بو به دیهیناون، بخون له بهروبومه که ی کاتیک پیده گات، پوژی چنین و دروینه یشی مافی هه ژارانی لی بدن و زیاده رهوی مه کن له خواردنیاندا، چونکه به راستی ئه و خویه ئه و که سانه ی خوشناویت که له سنور دهرده چن و له به کارهینانی ناز و نیعمه ته کاندای زیاده رهوی ده کن...).

سپهیم: هه ولدان بو زیادکردنی پوههک، هه ر بو یه ئیمه ده بینین که پیغه مبه ر ﷺ فه رمانی به باوه ردار داوه ئه و نه مامه ی له ده ستیدایه بیرویتی ته نانهت ئه گه ر کو تایی دنیاش له و ئان و ساته دا به روکی بگری.

9- ئاراسته کردنی خه لکی و هاندانیان بو گرته به ری گه شه سه ندنی گشتگیرانه، بو نه هیشتنی برسیتی و هه ژاری و نه خوشی، ئه وهش له ریگای گه شه دان به پوههک- به واتا گشتگیره که ی له درخت و دانه ویله و کشتوکال و گژوگیاکان-، جا هه رکات ئوممه تی ئیسلامی گه شه پیدان و زیاده کردنی پوهه کی به جیگه یاند ئه و ده بیته هوی ده وه مه ندیی، یان جیه جیکردنی ئاستی ده سه به ری بژیوی، به لکو ده بیته هوی ده سه به ری خودکه فائی ته واوه تی، ئینجا نه هیشتنی نه خوشی و هه ژاری، چونکه گرفتی جیهانی ئه مپو گرفتی خورا که، جا ئه گه ر ئه و گرفته چاره سه ر بوو ئه و به لانیکه مه وه هه ژاری له ناوده چن، دانه ویله و خواردن دابین ده بی، ئه مه جگه له وه که پوههک گرنگترین سه رچاوه ی دهرمانه کانه، به لکو هه ندیکیان

هر خوځیان دهرمانن، به‌م پښه‌ش‌گرفتی‌که‌م دهرمانی‌به‌شپوه‌یه‌کی‌ساغ و سه‌لامه‌ت چاره‌سه‌ر ده‌کړئ.

۹۰- ناراسته‌کردنی‌خه‌لکی‌به‌ره‌و‌گرنگیدان‌به‌شته‌جوان‌و جوانکاریه‌کان، ئه‌وه‌ش‌له‌پښگای‌سه‌رنجدان‌و‌له‌زه‌تبردن‌له‌جوانی‌دره‌خت‌و‌گوله‌کان‌و‌سه‌وزه‌م‌نی‌و‌به‌ره‌م‌و‌میوه‌کانه‌وه،‌خوای‌گه‌وره‌ده‌فرموی: ﴿انظُرُوا إِلَىٰ مَثَرِهِ إِذَا أُمِرَ وَيَنْعِهِ﴾ الأنعام ﴿۹۹﴾. چونکه‌بایه‌خدان‌به‌جوانی‌و‌پازاوه‌یی‌و‌قه‌شه‌نگی‌مه‌به‌ستیکی‌شه‌رعی‌په‌سه‌نه،‌ئوه‌تا‌خوای‌گه‌وره‌مروقه‌کانی‌منه‌تبار‌کردووه‌به‌جوانی‌ئاسمانه‌کان‌و‌زه‌وی‌و‌ئو‌شته‌نای‌که‌تیا‌یاندایه،‌په‌روه‌ردگار‌له‌باره‌ی‌ئاسمانه‌کان‌و‌ئوه‌وی‌که‌تیا‌یاندایه‌ده‌فرموی: ﴿إِنَّا زَيْنًا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ﴾ الصافات ﴿۶﴾. واته: (بیگومان‌ئیمه‌ئاسمانی‌دنیامان‌پازاندوته‌وه‌به‌ئوستیره‌و‌هه‌ساره‌ی‌هه‌مه‌جوړ-له‌قه‌باره‌و‌دووری‌و‌نزیکیاندا). هه‌روه‌ها‌ده‌فرموی: ﴿وَلَقَدْ زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا مِصَابِيحَ﴾ الملک ﴿۵﴾. واته: (له‌پاستیدا‌ئیمه‌به‌ئاشکرا‌ئاسمانی‌دنیامان‌کردووه‌به‌چراخان‌له‌شه‌ودا). ﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ﴾ الحجر ﴿۱۶﴾. واته: (له‌پاستیدا‌ئیمه‌له‌ئاسماندا‌ئوستیره‌و‌هه‌ساره‌ی‌گه‌وره‌ی‌بیشوماری‌زه‌به‌لاحمان‌دروست‌کردووه‌و‌پازاندوومانه‌ته‌وه‌بو‌ته‌ماش‌چیان‌وه‌ک‌سوره‌بیا‌هه‌لمانواسیون،‌له‌شه‌و‌گاری‌تاریکدا‌دیمه‌نیان‌دل‌پرفینه‌).

په‌روه‌ردگار‌دهرباره‌ی‌جوانی‌و‌پازاوه‌یی‌زه‌ویش‌و‌ئو‌شته‌نای‌که‌تیا‌یاندایه‌ده‌فرموی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ الکهف ﴿۷﴾. واته: (دلنیا‌به‌که‌هه‌رچی‌له‌سه‌ر‌زه‌ویدا‌هه‌یه‌هه‌ر‌ئیمه‌کردوومانه‌به‌هو‌ی‌پازاندنه‌وه‌ی،‌تا‌به‌کردار‌دهربکه‌و‌یت‌که‌کئ‌ته‌نها‌بو‌دنیا‌ده‌ژئ‌و‌حساب‌بو‌حه‌ل‌ل‌و‌حه‌رام‌ناکات،‌کیش‌چاکترین‌و‌جوانترین‌و‌پاکترین‌کاروکرده‌وه‌ئهنجام‌ده‌دات). هه‌روه‌ها‌ده‌فرموی: ﴿وَالْأَرْضُ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ، تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ، وَنَزَّلْنَا مِنْ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَبَاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ، وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لِّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ، رِزْقًا لِّلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا

بِهِ بَلَدَةً مَّيْتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ ﴿۷-۱۱﴾. واته: (ههروهها زه ویشمان پراخستوه و بلاومان کردۆته وه و که ژو چيامان له سه ری دامه زراندوو، له هه موو جوړه پوهه کیکي جوان و پازاوه شمان تیايدا به ره مه پناوه، باسی هه موو ئه و شتانه بهرچا وروونی و یادخستنه وه به بو ئه و که سانه ی که مه به ستیانه خواناس بن و به رده وام دلیان لای خوای خویمان بیّت و مه به ستیانه ئه و زاته یان لئ نه پرنجیّت. ههروهها سه رنجبدهن، هه ر ئیمه له ئاسمانه وه بارانی به پیت و به رکه ت داده بارینین و به هۆیه وه باخ و باخات و بیستانه کان ده بوژینینه وه و دانه ویله ی هه مه جوړیش به ره م دهینین.... ههروهها دارخورمای قه شهنگ و قه د بلندو به رزیش ده بینن چۆن هیشوو خورمای نه رم و شیرین و به تام و جوان و له سه ریه ک پیزکراو ده گریّت.... هه موو ئه وانه ده بنه پزق و پۆزی بو به نده کانمان، ئیمه به رده وام به و ئاوی بارانه زه ویه مه رده وه کان زیندوو ده که ینه وه هه موو سالیک له وه رزی به هاردا دیارده ی بوژاندنه وه ی پوهه که کان ده بینن، جا هه ر به و شیوه یه له زه وی ده رتان دینینه وه و زیندوو تان ده که ینه وه). ﴿وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ آدَمَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنبِتُوا شَجَرَهَا أَلَلَهُ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ﴾ النمل ﴿۶۰﴾. واته: (خوای گه وره له ئاسمانه وه باران ده بارینییّت و به و بارانه چه ندهها باخچه ی جوانی پی ده پازینییته وه، بیگومان ئیوه هیچ توانای ئه وه تان نیه که دره خته کان سه وز بکه ن و بروینن، باشه داخو خواجه کی تره یه له گه ل ئه و زاته دا که شایه نی په رستن بیّت، نه خیر، ئه وانه زۆربه یان که سانیکن که به ئه نقه ست خویمان له ریگی دینداریی لاده دن و خوایانی لئ گیل ده که ن!!).

خوای گه وره فه رمانیداوه به بایه خدان به جوانی ریگاپیدراو ته نانه ت له کاتی په رسته شه کان و له مزگه وتدا، ده فه رموی: ﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ الأعراف ﴿۳۱﴾. واته: (ئهی نه وه کانی ئاده م، به پۆشاکي جوان خۆتان پرازیینه وه له کاتی نوێژ و له هه موو مزگه وتیکدا). هه ر له به رئه وه یه که قورئانی پیروژ نارازییه به ژیا نی په به نی و دنیا نه ویستی

و گۆشه‌گیری و دوورکه‌وتنه‌وه له ژيانی پازاوه و جوانی، ده‌فه‌رموئ: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلذَّيْنِ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نَفْصَلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ الأعراف ﴿٣٢﴾. واته: (ئهی پیغه‌مبهر ﷺ به‌و خه‌لک‌هی که واده‌زانن سود وهرگرتن و به‌کاره‌ینانی ناز و نیعمه‌ته جوانه‌کان حه‌رامن بلی: باشه ئه‌وه کئی جورئه‌تی داوه به‌خۆی و ئه‌و زینه‌ت و جوانیانه‌ی خوای گه‌وره به‌خشیویه‌تی به‌بنده‌کانی و بۆی به‌ده‌یه‌یان، به‌حه‌رام له‌قه‌له‌می ده‌دات؟ ئه‌وه کئییه‌ بزق و پۆزییه‌ چاکه‌کان له‌خۆی و له‌خه‌لکی حه‌رام ده‌کات....، به‌و خه‌لکه‌ بلی: هه‌موو ئه‌و ناز و نیعمه‌تانه له‌ژيانی دنیا‌دا بۆ ئیماندارانیش هه‌لآله، به‌لام له‌قیامه‌تدا تاییه‌ته‌ته‌نهابۆ ئیمانداران، ئابه‌و شیویه‌تاییه‌ت و فه‌رمانه‌کان پوونده‌که‌ینه‌وه بۆ که‌سانیک که هۆشیارین و له‌پینموینه‌کانی ئیمه‌تییگه‌ن). ئه‌م ئایه‌ته‌هانی موسلمانان ده‌دات بۆ بایه‌خدان به‌جوانی پوآله‌ت و پوخسار و ناوه‌وه‌چوونیه‌ک، به‌شوینی نیشته‌نی و ده‌وروپه‌ری، به‌شه‌قام و جوانکردن و پازاندنه‌وه‌ی به‌سه‌وزه‌مه‌نی و پاکوخواوینی.

١١- به‌ده‌سته‌یه‌نانی یه‌قین و دلنیا‌یی، به‌ده‌سته‌یه‌نانی قه‌ناعه‌ت و باوه‌ریبون به‌حه‌قیقه‌تی پۆژی دوا‌یی و زیندوو‌بوونه‌وه، ئه‌وه‌ش له‌پریگی به‌سته‌نه‌وه‌ی قو‌ناغه‌کانی ژيانی پووه‌ک به‌قو‌ناغه‌کانی ژيانی مرو‌قه‌وه، ئینجا به‌لگه‌هینانه‌وه به‌جیهانی پووه‌ک له‌سه‌ر توانای خوای گه‌وره‌و داهینان و یه‌کبوونی، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر زیندوو‌بوونه‌وه‌و بلاوه‌کردن له‌پۆژی مه‌حشه‌ردا، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنْ السَّمَاءِ فَأَخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرًا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْن بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نَفْصَلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ يونس ﴿٢٤﴾. واته: (له‌پاستیدا نمونه‌ی ژيانی ئه‌م دنیا‌یه‌ وه‌کو ئه‌و ئاوی بارانه‌ وایه که له‌ئاسمانه‌وه‌دایده‌بارینین، ئه‌وسا تیکه‌لی پووه‌ک و تووه‌کانی زه‌وی ده‌بیت، میوه‌هات و سه‌وزه‌و دانه‌ویله‌ و گژوگیای پی‌دیته‌ به‌ره‌م له‌وه‌ی

که خه لکی و مالاتیش دهیخۆن، ههتا وای لیدیت زهوی به جوانی خۆی دهنه خشینیت و خۆی دهپازینیته وه، خه لکی وادهزانن که ئیتر دهسته لاتی ته وایان به سه ریدا ههیه، که چپی له پریکدا فه رمانی ئیمه دهرده چیت بو کاولکردن و ویرانکردنی له ساته وهختیکی شهو، یان پوژدا نه وکاته هه مووی ویران و کاول دهکین و هه مووی دروینه دهکین، هه روه کو دوینئ ئاوه دان نه بوو بیت و خه لکی تیدا نه ژیا بیت، ئا به و شیویه پيش نه وهی نه و کاره ساته بیته پيش ئیمه نه م شتانه روونده کهینه وه بو که سانیک که بیریکه نه وه و تیفکرن). هه روه ها ده فه رموی: ﴿وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا، الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا﴾ (کھف ۴۵-۴۶). واته: (نمونه یان بو بینه روه ده باره ی ژیا نی دنیا، که وه کو ئاو یک وایه له ئاسمانه وه له شیوه ی باران و به فردا دایده به زینین، نه وسا ئیتر رووه ک و تووه کانی زهوی پی پارا و ده بیت و ده روین و ده گه شینه وه، به لام دوا ی چهن مانگیک وشک دهن و دهنه پووش و په لاش، په شه با یارییان پیده کات و به م لاودا ده یانبات، بیگومان هه میشه و به رده وام خوا ی گه وره دهسته لاتی به سه ر هه موو شتیکدا ههیه. مال و سامان و نه وه مایه ی دلخۆشی و زینت و جوانی و پا زاوه یین له ژیا نی دنیا دا، چونکه کرده وه چاکه کان، ده ستیشخه ریه باشه کان، به نرخرن لای په روه ردگاری تو، پادا شتیان بیسنور و نه برا وهیه، زیاتر جیگه ی هیوا و ئومیدن). له سوره تی (الحج) یشدا به قوناغه کانی ژیا نی مرو ف ده ستی پیکردوه و به ژیا نی رووه ک کۆتایی پیهینا وه، هاوکات هه ردو وکیانی به ستو وه ته وه به با وه ر به خوا ی گه وره وه، ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَحْثِ فإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِّنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّئُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُتَوَقَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرْدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمْرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ، ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ

يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧٠﴾. واته: (ئەى خەلكينه ئەگەر ئىوه گومانتان له زیندوبوونه وه ههیه، خو له سه‌ره‌تادا ئیمه ئیوه‌مان له خاک دروست کردوه، له قوناغیکدا نوتفه‌یه‌کی زۆر بچوک بوون له مندالدانى دایکتاندا، ئینجا بوونه خۆه‌ل‌واسه‌ریک- وه‌کو زه‌روو و که‌وتنه‌ خوین مژین و گه‌شه‌تان کرد، ئینجا بوونه گۆشتپاره‌یه‌ک، جا گەر ویستی خوای گه‌وره‌ و ابوو که بیکاته ئاده‌میزاد و په‌نگ و نه‌خشه‌ی ده‌زگاکانی ناوه‌وه‌و ده‌ره‌وه‌ی بو دیاری بکات، ئەوه به نه‌خشه‌یه‌کی تاییه‌تی ته‌واوی ده‌کات، ئەوه‌ش ویستی و ابوو که نه‌بیّت و فری بدریّت ئەوه له‌بارده‌چیت، هه‌موو ئەو قوناغانه‌ به‌سه‌ر ئاده‌میزادا دیت و خوای گه‌وره‌ باسی ده‌فه‌رمویّت تا به‌ته‌واوی ده‌سته‌لاتی ئەو زاته‌ پوون بییت، پاشان ده‌فه‌رمویّت، ئیمه هه‌ر شتی‌کمان بویت له مندالداندا دروستی ده‌که‌ین و بریاری له‌سه‌ر ده‌ده‌ین تا کاتیکی دیاری‌کراو، ئینجا ده‌رتان ده‌هینین و هه‌ریه‌ک له ئیوه مندالیکی ساوايه، پاشان به‌ تیه‌پوونی زه‌مان گه‌وره‌ ده‌بن و ده‌گه‌نه‌ قوناغی لاویتی و به‌هیزی و چالاکى، هه‌یشه‌تانه‌ مردن یه‌خه‌ی پیده‌گریّت له قوناغیک له قوناغه‌کانی ژياندا، هه‌یشه‌تانه‌ ده‌گاته‌ ته‌مه‌نی که‌نه‌فته‌یی و په‌که‌وته‌یی تا وای لیدیّت دواى ئەوه‌ی جارن هه‌ندئ شتی ده‌زانی، ده‌خه‌لافی و هه‌موو شتیکی له‌بیر ده‌چیته‌وه، ئەو زه‌ویه‌ش که ده‌بینی له وه‌رزی زستاندا خامۆشه‌و زۆربه‌ی پوهه‌که‌کان و گژو گیاکان نه‌ماون و وشک بوون، دره‌خته‌کان بی گه‌لاو به‌روبوومن به‌لام هه‌ر کات خوای گه‌وره‌ بارانی به‌سه‌ردا باراند، داده‌چله‌کیّت و ده‌پویتی‌وه و گه‌شه‌ ده‌کات و له هه‌موو به‌روبومیکی جوان و ته‌ر و تازه پیشکesh ده‌کات!! ئەم شتانه‌ی که باسکران بو ئەوه‌یه که دلنیا‌بن له‌وه‌ی که زاتی خوا په‌روه‌ردگاریکی هه‌ق و راسته‌و زۆر به‌ ئاسانی ده‌توانیّت مردووان زیندوو بکاته‌وه، چونکه ده‌سته‌لاتی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا هه‌یه‌و هه‌موو شت بو ئەو زاته ئاسانه.... هه‌روه‌ها قیامه‌تیش به‌پۆه‌یه‌و هه‌ر دیت و هه‌چ شک و گومانیکى تیدا نییه، چونکه ئەو خواوه‌نده‌ بالاده‌سته هه‌موو ئەو که‌سانه‌ی له گۆرپان و هه‌موو ئەو خه‌لکه‌ی که جه‌سته‌یان

تیکه لئی خاک بووه زیندوویمان ده کاته وه). له راستیدا ئه و پیکه وه به ستنه له نیوان قوناغه کانی ژیانى مرؤف و نیوان پرووه کدا بو گه یشتن به و باوه و دلنیا ییه له زیاتر له سى ئایه تی پیرۆزدا دووباره بووه ته وه، خوی گه وه ده فه رموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنَ طَلْحِهَا قِنَوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ الأنعام ﴿٩٩﴾. واته: (ئه و خویه زاتیکه له ئاسمانه وه باران ده بارینیت، پاشان ده فه رمویت: که به هویه وه چرۆ و چه که ره ی هه موو جوړه پرووه کیکی پیده رده هینین و ده پیرۆینین، ئینجا لاسکی سه وزی لی په یدا ده که یین، پاشان زنجیره دانه ی سه فته کراوی لی دروست ده که یین- وه ک گوله گه نم و چه لتوک و گه نمه شامی.... هتد-، له دارخورماش هه ندی لق و چه پۆپی هیشوداری شوپۆوه ی گه ییوی لی به ره هم دینین، هه روه ها باخی هه مه جوړی په زه ترئ و زه یتون و هه ناریش که هه یانه له پوآله تدا له یه ک ده چیت، هه شیان له یه ک ناچیت، جا ته ماشای به ره که ی بکه ن، کاتیک دپته بهر و سه رنج له چۆنیتی پیکه یشتنی بده ن، به پراستی ئا له و شتانه ی که باسکران چه نده ها به لگه و نیشانه ی زوریان تیدایه بو ئه و که سانه ی که به شوین ئیمان و باوه و دلنیا ییدا ده گه پین، هه ست به ده ستی قودره تی خوییه ده که ن).

خوی گه وره ش له دوی نیشاندانی کۆمه لیک له پرووه که کان به ده ق، به راشکاوی ئه و هاوشیوه یه ی هیناوه که ده فه رموی: ﴿كَذَلِكَ الْخُرُوجُ﴾ ق ﴿١١﴾. واته: (جا هه ر به وشپوه یه له زه ی دهرتان دینینه وه و زیندوویمان ده که یینه وه). پیشه وا ته به ری ده لی: (واته: هه روه ک چۆن به و ئاوه ئه و زه وییه مردوویمان پرواند، زیندوویمان کرده وه، ئینجا پرووه ک و کشتوکاله که ییمان هینایه دهر، ئه و به هه مانشیوه پۆژی قیامه ت ئیوه ش له دوی تاقیکردنه وه تان به زیندوویمی له گۆره کانتان دهرتان ده هینین)^{١٩}.

١٩- تفسیر الطبری، چاپی دار این حزم و دار الإعلام ١٤٢٣ك (١٨٩م١٣).

حافز ئیبن که سیر له پاقه‌ی ئەم ئایه تانه‌دا وتووێه‌تی^{۲۰}: (خوای گه‌وره وه‌ک ناگادار کردنه‌وه‌ی به‌نده‌کان له‌سه‌ر توانای مه‌زنی له‌ شتی مه‌زنتردا خستیه‌پوو، که ئەوان سه‌ریان سو‌رماو به‌دوو‌ریان زانیوه‌ شتی وا پوو‌ب‌دات ده‌فه‌رموئ: ﴿أَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا﴾ ق ﴿٦﴾. واته: به‌ چ‌را پ‌وشنکه‌ره‌وه‌کان، ﴿وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾، مواهید وتووێه‌تی: واته له‌ درزه‌کانه‌وه، که‌سانیت‌ریش وتووێه‌انه: له‌ هه‌لت‌وقینه‌وه، هیت‌ریش وتووێه‌تی: له‌ شه‌قه‌بردنه‌وه، مانا‌کانیش له‌ یه‌که‌وه‌ نزیکن، وه‌ک ئەم فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره‌یه: ﴿الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَٰوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُورٍ، ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ﴾ (٣-٤). واته: (ئ‌ه‌و زاته‌ هه‌وت چ‌ین ئاسمانی دروست‌کردوه، ب‌ی‌گومان له‌نیو دروست‌کراوانی خوای میه‌ره‌باندا هیچ ناپ‌رکی و ناته‌واوییه‌ک به‌دی ناکه‌یت، ئە‌ی ئینسان، ت‌و هه‌ر چاوب‌گ‌یره و هه‌ر ته‌ماشای بکه، هه‌ر سه‌رنج‌بده، ئایا هیچ که‌م و کو‌ری و ناته‌واوییه‌ک به‌دی ده‌که‌یت؟! پاشان هه‌ر سه‌رنج‌بده و چاوب‌گ‌یره و ورد‌به‌ره‌وه جار له‌دوای جار ک‌و‌ل مه‌ده‌ تا سه‌ره‌ئ‌ه‌نجام ملکه‌چ ده‌بی‌ت و چاوت ماندوو ده‌بی‌ت، که‌چی هه‌ر ت‌یر نابی‌ت له‌ سه‌رنج‌دان و ته‌ماشاکردن هه‌تا به‌ته‌واوی ماندوو ده‌بی‌ت و په‌کی ده‌که‌وی‌ت!!). واته: مر‌و‌ف لاوازه، واته: لاوازتره‌ له‌وه‌ی عه‌به‌یه‌ک یان که‌موکو‌رییه‌ک ببینی، ئە‌و فه‌رمووده‌یه‌شی ﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا﴾، واته: فراوانمان کرد و پ‌امان‌خست، ﴿وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِي﴾ ئە‌وانیش ک‌ی‌وه‌کانن، ئە‌مه‌ش بو‌ ئە‌وه‌یه‌ تا به‌ سه‌رنشینه‌کانیه‌وه‌ لارنه‌بی‌ته‌وه‌و هاوسه‌نگی ت‌یک‌ب‌چ‌یت، چونکه‌ ج‌ی‌گ‌یره له‌سه‌ر ته‌وژمی ئە‌و ئاوه‌ که‌ له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه‌ ده‌وره‌یداوه، ﴿وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾ ق ﴿٧﴾. واته: له‌ هه‌موو جو‌ره‌کانی کشتو‌ک‌ال و به‌روبووم و پ‌وه‌که‌ هه‌مه‌جو‌ره‌کان، ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ الذاریات ﴿٤٩﴾. واته: (له‌ هه‌موو شتی‌ک‌یش ئیمه‌ جو‌تمان به‌دی‌ه‌ناوه‌ بو‌ ئە‌وه‌ی تیفکرن و یاداوه‌ری وه‌ریگرن). فه‌رمووده‌ی (به‌ی‌ج) واته‌ قه‌شه‌نگ و سه‌رنج‌راک‌یش.

۲۰- تفسیر القرآن العظیم للحافظ ابن کثیر، چاپی دار ابن حزم ۱۴۲۳/۲۰۰۲ (۲۷۰/۴).

﴿تَبَصَّرَةٌ وَذَكَرَتْ لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ﴾. واته: سه یركردن و بینینی به دیهینانی ناسمانه كان و زهوی، ههروهه ها ئه و نیشانه مه زنانه كه خستوو په ته ناویان و بوونه ته بهرچا و پروونی و به لگه و یاده و هری بؤ هه ر به ننده په کی ملکه چ: واته به ملکه چی و ترسه وه ده گه پټه وه بؤ لای خوی بالاده ست، په روه ردگار ده فهرموئ: ﴿وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبْرَكًا﴾ واته: سودمه ند، ﴿فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ﴾ واته: باخچه و باخاته كان و هاوشیوه یان، ﴿وَحَبَّ الْأَخْصِيدِ﴾ بریتییه له و كشتوكاله كه دانه كه ی ده ویستری و پاشه كه وت ده كری، ﴿وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ﴾ واته: دريژ و بهرز و بلند، ئیبن عه بیاس، مواهید، عه كره مه، حه سه ن، قه تاده، ئه لسه دی و هیتريش وتوو یانه: زور بهرز و دريژ و په خشان، ﴿لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ﴾ ريكوپك و جوان و به شه وق. ﴿رِزْقًا لِلْعِبَادِ﴾ واته: بؤ خه لكی. ﴿وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا﴾ بریتییه: له و زهوییه كه بیگیان و سره به لام كاتی ئاو داده بارپټه سه ری ده كه وپټه جووله و ده بوژپټه وه، له هه موو جوړه پوهه كیكي قه شه نگ و جوان له گول و هیتريش ده پوینی كه چاو ئه بله ق و حه په ساوه له جوانیه كه یان، ئه مه له كاتیكدا كه پیشتر هیچ پوهه کی تیدا نه بوو، به باران كه وت ه وه جووله و سه وز بوو، ئه مه ش نمونه په کی زیندووه له سه ر زیندوو بوونه وه ی دوی مردن و له ناوچوون، خوی گه و ره ئا به وشیوه په مردوو زیندوو ده كاته وه، ئه م دیمه نانه هه ر به هه ستكردن به لگن له سه ر گه و ره یی و مه زنی توانای خوی گه و ره له وه ی كه بیباوه په كان نكولی ده كه ن له زیندوو بوونه وه، هه روه ك ده فهرموئ: ﴿لَخَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ غافر ﴿٥٧﴾. واته: (خه لكینه دلنیا بن كه دروستبوونی ناسمانه كان و زهوی زور گه و ره تر و فراوانتر و گرنگتره له دروستبوونی سه رجه م ئه و خه لكی كه به دريژایی زه مین و زه مان هینا و ماننه ته سه ر گوړه پانی ژیان). ﴿أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْ يَخْلُقْهُنَّ بَقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ الأحقاف ﴿٣٣﴾. واته: (باشه، ئایا ئه وانه بیریان نه كردووه ته وه و سه رنجیان نه داوه له وه ی كه: مه گه ر ئه و خوییه ناسمانه كان و زهوی دروستكردووه و هیچ ماندووش نه بووه له دروستكردنیا ندا، توانای نیه مردوو په كان زیندوو یكاته وه!! به لئ، بیگومان ئه و زاته ده سته لاتی به سه ر هه موو شتیكدا هه یه!!). هه روه ها

ده فەرموئ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ فصلت ﴿٣٩﴾. واتە: (یەکیک لە نیشانهکانی دەستەلاتداری و کاربەجێیی خۆی گەورە ئەوەیە کە تۆ دەبینی زەوی خامۆشە، بەلام هەر کە بارانی بەسەردا دەبارێنن دەههژیت و دەکەوێتە خۆی، درهختهکان و تۆوهکان ژیاڵیان تێ دێتەوه و گەشه دەکەن، جا لە راستیدا ئەو زاتە ژیاڵی بە یەکه یەکهیان بەخشیوه، هەر ئەویش مردووان زیندوو دەکاتەوه چونکە ئەو زاتە دەستەلاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیه).

ئێستەش دەکرێ ئەو باسە کە لەپێشەوه هاتوو بەمشێوهی لای خوارەوه کورتبکەینەوه یان پێکی بخەین:

* بەلگەهێنانەوه بە پڕووک لەسەر بوونی خۆی گەورەو قودرەت و داهێنان و سیفەتە مەزنەکانی.

* بەلگەهێنانەوه بە پڕووک لەسەر زیندووکردنەوهی مردووان.

بەکارهێنانی پڕووک وەک دەرمان لە دیدی قورئان و فەرموودەوه:

قورئانی پیرۆز پەراوی گشتگیر و پوون و پەوانی خۆی گەورەیه، پەيامی هەتا هەتاییهتی بۆ هەمووی مەوقایەتی، دەفەرموئ: ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ فصلت ﴿٤٢﴾. واتە: (ئەم کتێبە لە هیچ سەرەمێکدا نە لە سەدەکانی پابردوودا و نە لە سەدەکانی داهاتوودا، هیچ نادروستی و ناحەقی و ناپەڕه واییهکی تێدا بەدی ناکرێت، چونکە لەلایەن زاتیکەوه نازلکراوه کە تەواو دانا و کاربەجێیه، ئەو زاتە هەمیشە شایەنی سوپاسە و شایستەیی هەموو پێزانین و قەدردانیهکە). خۆی گەورەش قورئانی پیرۆزی بۆ بەخته وەری مەوێ لە دنیاو قیامەتدا ناردوو تە خوارەوه، قورئان پەراوی نوور و پەحمەت و هیدایەتە: ﴿يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ المائدة ﴿١٦﴾. واتە: (بێگومان خۆی گەورە بەو قورئانە پیرۆزە هیدایەت و پێنوێنی ئەو کەسانە دەکات کە بەشوێن پەزنامەندی خۆی گەورەدا دەگەڕێن، بە فەرمانی خۆی هیدایەتیان دەدات بۆ پێبازەکانی بە دەستەهێنانی ناشتی و ناشتەوایی،

له نیو تاریکستانه کان ده ریان ده هیئت و ده یانخاته نیو نور و پووناکییه وه، هیدایه تیان دهادت بۆ سهر پاسته شه قامی دینداریی و خواناسی پاست و دروست (...). له هه مانکادا شیفابه خشی نه خو شیییه ده روونی و نه قلی و پووحیه کانه، خوی گه وره ده هه رموی: ﴿وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾ الإسراء ﴿٨٢﴾. واته: (ئیمه له قورئان به رده وام ئایات و سوره ت نازل ده کهین، هه موویشی په حمهت و میهره بانیه بۆ ئیمانداران، به لام بۆ سته مکار و زۆرداران مایه ی خه ساره تمه ندی و زهره رمه ندی و پرسیواییه له هه ر دوو جیهاندا). جا هه ره که چۆن شیفایه بۆ نه خو شیییه کانی دل و ده روون، ئه وا به هه مانشیوه شیفابه خشه به نه خو شیییه جه سته ییه کانیش، شیبلی - به په حمهت بیته ده لئ: (چاره سه رکردن و داوا کردنی شیفایه به په راوی خوی بالآده ست ته واو مایه ی چاره سه ره و سودی گشتی تیدایه، چونکه نور و شیفایه بۆ ئه و شتانه ی له سنگدان، دل سوژیکی هانده ره بۆ هه ر خو پاریزییه ک.. هه ره که سیش له که سانی ژیرمه ند تپرامینی و له ئایه ته کانی خوی گه وره تیبگات ئه وا ده رمانی شیفابه خش بۆ هه ر ده ر دیک تیایدا ده ست ده که ویت..)^{٢١}.

ویستی خوی گه وره ش وه هابووه قورئانی پیروژ به دهق و به ماناکانی په راویکی گشتگیر و کۆکه ره وه بیته بۆ هه ر شتیک که خیر و چاکه ی خاک و خه لکی تیدایه، چونکه قورئان سه رچاوه ی حکمه ته، پووناکی چاوان و تیژبینانه، کلیلی زانسته و سه رچاوه کانی والا ده کات، ژیاره کان بونیاتده نی و ده یانکاته پیشه نگ، خوی گه وره جوژه ها حکمه تی خستوه ته ناوی، جوژه ها هونه ر و ئه ده ب و به های تیدایه، کۆکه ره و و پرمانایه له حوکه مه کان و له ژیاننامه و په ند و ئامۆژگاریه کاندا، هه ر شتیک خیر و چاکه ی خاک و خه لکی تیدا بیته ئه وا له قورئاندا هه یه، خوی گه وره ده هه رموی: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِّلْمُسْلِمِينَ﴾ النحل ﴿٨٩﴾. واته: (ئه م قورئانه مان بۆ نازل کردوویت که هه موو شتیکی پیویتی ده رباره ی دنیا و قیامهت تیدا پوونکراوه ته وه،

٢١- سهیری کتیبی: آکام المرجان ١٠٢٧ بکری.

هه‌روه‌ها هیدایه‌ت و میهر و رحمه‌ت و مژده به‌خشیشه به موسلمانان له سه‌رجه‌م زه‌مان و زه‌مینیکدا).

جا به‌و پییه که ئیسلام هه‌تا هه‌تاییه‌و کۆتای هه‌موو ئاینه ئاسمانیه‌کانه‌و له‌دوای ئه‌و هیچ په‌یامیک و هیچ پیغه‌مبه‌ریک نایه‌ت، ئه‌وا خوای ته‌عالا هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که مرۆفایه‌تی هه‌تا کۆتایی دنیا پیویستی پییانه خستوو‌یه‌ته‌ ناو قورئانی پیروژه‌وه، موعجزه‌ زانستییه‌کانی تا رۆژی زیندوو‌بوونه‌وه کۆتاییان نایه‌ت، ئه‌مه هه‌موو بۆ ئه‌ویه‌ه تا بینه به‌لگه له‌سه‌ر ته‌واوی خه‌لکی.

یه‌کیک له‌و موعجزه‌ زانستیانه‌ش که قورئانی پیروژ باسیکردوو‌ه ده‌رباره‌ی پوهه‌ک و دره‌خته‌کانه، ئه‌وه‌ش به‌پیی قوناغه‌کانی پیکهاتن و پرشته‌به‌ندییه‌ ریکوپیکه‌که‌یان و رۆلیانه له‌ ده‌ستبه‌رکردنی مه‌به‌ستی هاوسه‌نگی.

جۆری ئه‌و پوهه‌ک و دره‌ختانه که باسیان له قورئانی پیروژدا هاتوو‌ه،

هه‌روه‌ها سود و مه‌به‌ستیان و ئیجازی زانستی تیاپاندا:

قورئانی پیروژ ناوی ژماره‌یه‌ک پوهه‌ک و درختی هیناوه که وه‌ک ده‌رمان و

شیفای نه‌خۆشی به‌کارده‌هینرین، هه‌ندێ له‌وانه‌ش ئه‌مانه‌ن:

١- **ئه‌سل (ئه‌لل) ٢٢:** له قورئانی پیروژدا یه‌کجار ناوی هاتوو‌ه ئه‌ویش له‌م

ئایه‌ته‌دایه که ده‌فه‌رموی: ﴿وَبَدَّلْنَا هُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ اٰكْلِ خَمَطٍ وَّاَثَلٍ وَّشَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ﴾ سبأ (١٦). واته: (له‌جیاتی باخه‌ جوان و پازاوه‌ پر له به‌ره‌که‌ت و به‌روبوومه‌که‌یان دوو باخی بی‌سود و به‌روبوومداری ترش و تالمان پیبه‌خشین که زۆربه‌ی به‌روبوومه‌کان به‌ که‌لکی خواردن نه‌ده‌هات، هه‌روه‌ها هه‌ندێ له به‌روبوومی دره‌ختی سدیش، که ئه‌ویش زۆر به‌ که‌لکی خواردن نه‌ده‌هات).

ئه‌م دره‌خته به‌رزیه‌کی مامناوه‌ندی هه‌یه‌و هه‌میشه سه‌وزه، گه‌لآکانی بچوکن و گوله‌کانی سپین به‌پووی سورد، تۆویکی وه‌ک تۆکی هه‌یه، به‌ زۆری له‌ ولاتی میصر له‌ ده‌وری به‌ره‌که‌ی قارون له‌ شاری ئه‌فیوم بوونی هه‌یه.

ئه‌م دره‌خته له‌ چاره‌سه‌رکردنی هه‌ندێ نه‌خۆشی وه‌ک له‌رزوتا و ته‌پرکردنه‌وه‌ی

ریخۆله‌ باریکه‌دا به‌کار ده‌هینرئ و سودی زۆره، له‌ پزیشکی نوێشدا که شله‌مه‌نی شه‌کر به‌کارده‌هینرئ ئه‌وا له‌ لقه‌کانی ئه‌سل (ئه‌لل) ده‌رده‌هینرئ

بۆ چاره سه رکردنی له رزوتا و ئه و پله ی گه رمییه که له بهرئه نجامی که وتنه بهر تیشکی خۆروه وه سه ره له ددها، له گه ل ئه مه شدا وزه ی گه رمای پپووست به جهسته دهات، ههروه ها کولاندنی گه لاکانی بۆ تیمارکردنی زام و سوتاندن و هاوشیوه یان به کارده هینری^{۲۳}.

۴- پیاژ: سودی گه وری هه یه، چونکه هه ندخ دژه میکروبی زیندووی سروشتی تیدایه، ههروه ها بۆ چاره سه ری نه خۆشییه کانی دل و ده ماره خوینبه ره کان به کاردیت، ئه مه له پال به کارهینانی له ئاماده کردنی هه ندخ له جۆره کانی خوارده مه نیدا.

۳- دانه ویله و پاقله مه نی: ناویکی گشتگیره بۆ هه ر پوهه کیک که زه ی به هۆیه وه سه وز هه لده گه ری، و تراویشه ئه و پوهه که یه که مرؤف له سه ری ده ژی^{۲۴}، هه ر جۆریکیشی به جیا سودی زۆر گه وری تیدایه.

۴- سیر: ئه میش سودی زۆری هه یه بۆ دابه زاندنی فشاری خوین، بۆ نه خۆشییه کانی دل و خوینبه ره کان، کۆمه لئ دژه میکروبی زیندووی سروشتی تیدایه.

۵- نیسک: گرنگییه کی زۆری هه یه له خۆراک و خواردندا، چونکه ماده ی ئاسن و مس و مه گنسیۆم و ترشه لۆکی فۆلیکی تیدایه.

۶- ترۆزی: ئه م پوهه که له خه یار ده چئ و له په گه زی ئه وه، سودی گه وری تیدایه، چونکه ژماره یه ک فیتامینات و کانزا و پيشالی خۆراکی تیدایه، خوی گه وره له قورئانی پیروژدا یه کجار باسیکردوه ئه ویش له چیرۆکی به نو ئیسرائیلدا که ده فه رموی: ﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبِدُّونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ﴾ البقرة ﴿۶۱﴾. واته: (له بیرتان نه چیت، پڕۆژیکیان وتتان: ئه ی موسا، ئیمه ئیتر ناتوانین و ئارامان لئ هه لگیراوه به وه ی که هه ر

۲۳- سه یری: لسان العرب، المعجم الوسيط، الموسوعة الطبية ماده ی (أثل) بکری، ههروه ها سه یری کتیبه کانی ته فسیر بکری به تاییه تی ته فسیری الکبیر له ته فسیری ئایه تی ۱۶ ی سوره تی سبأ.

۲۴- سه یری: لسان العرب، المعجم الوسيط، مختار الصحاح ماده ی (بقل) بکری.

یهک جوړ خواردن بخوین، له بهرئوه داوات لیده کهین له پهروه دگارت بپارپیته وه که له زهویدا جوړه ها خوراکی ترمان بو بهرهم بیئت، له سه وزه وات و خه یار- ترؤزی- و گهنم و سیر و نیسک و پیاز!! موسا به سه رسامیه وه وتی: سهیره، ئیوه چؤن ئه و شته چاکانه به و شتانه ی تر ده گورنه وه که ناگه نه پیزی ئه وان، مادام وایه لیږه برؤن و بچن بو پیده شته کان، مه گره له وئ ئه و شتانه تان ده سته که وئ، ئیتر ئه وانه گیرؤده ی زه لیلی و زه مینگیری و دنیا په رستی و چه سپان به دنیا وه بوون، خو یان شایسته ی خه شم و قینی خوی گه وره کرد، چونکه ئه وانه هه میسه باوه پریان به ئایه ته کان و موعجیزه کانی خوی گه وره نه بوو، چه نده ها پیغه مبه ریشیان به سته م و ناحق شه هید کردوه، ئیتر بو هه میسه به هؤی گونا هو تاوان و یاخیبونیانه وه پیسوا بوون و هه میسه ده ستریزکار و تاوانبارن).

۷- هه نجیر: ته نها له ئایه تی یه کی سوره تی التین دا هاتوه که ده فهرموئ: ﴿وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ﴾ التین ﴿۱﴾. له رووی زانستییه وه سه لمینراوه که سودی زوری هیه، یه کیک له سوده کانی ئه وه یه که کؤمه لئ فیتامیناتی گرنگی تیدایه، یه که ی گهرمی و کانزا و شه کرمنی و پیشالی تیدایه، له گه ل ئه وه شدا که میوه یه کی زور به تامه .

۸- هه نار: له قورنای پیروزدا سیجار ناوی هاتوه، خوی گه وره ده فهرموئ: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا مَثْرَابًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَُمْ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ الأنعام ﴿۹۹﴾. هه روه ها ده فهرموئ: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ﴾ الأنعام ﴿۱۴۱﴾. وه ئایه تی: ﴿فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ﴾ الرحمن ﴿۶۸﴾. واته: (هه روه ها دره ختی میوه ی هه مه جوړ و دارخورمای به رداری هه مه چه شن و هه ناری به تامی مه زه داری هه مه پره نگ و هه مه چه شنی تیدایه). هه نار

له هه موو پیکهاته کانیدا سودی گه وری ههیه هه ر له توئکیه وه تا دنکه کانی ناوه وی و پوپکه کانی، زۆریک له دژه ژهنگردوووه کان و کانزا و هاوشیوه یانی تیدایه .

۹- پێحانه: پوووه کیکی عه تری بۆنخۆشه و سودی گه وری ههیه، له دروستکردنی عه تردا به کارده هینری، له قورئانی پیرۆزدا دووجار ناوی هاتوو، خوای گه وری ده فهرموئ: ﴿فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ﴾ الواقعة ﴿۸۹﴾ . واته: (ئوه ئیتر خۆشی و شادی و کامه رانی و ئاسوده بی و به خته وه ری چاوه پێیه تی). ههروه ها: ﴿وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ﴾ الرحمن ﴿۱۲﴾ . واته: (جگه له جۆره ها دانه ویله ی جیاوان، که به توئکل و پووش و به رگ پارزینراوه ته وه و به بۆنی خۆش بۆنخۆش کراون).

۱۰- زه نجه بیل: ئه میش پوووه کیکی به سوده و بۆ چاره سه ری زۆریک له نه خۆشییه کان به کارده هینری، ههروه ها یارمه تیده ره له سه ر سوتاندنی چه وری و کیشی جه سه ته داده به زینتی، له قورئانی پیرۆزدا یه کجار ناوی هاتوو ه ئه میش له م ئایه ته دایه که ده فهرموئ: ﴿وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا﴾ الإنسان ﴿۱۷﴾ . واته: (جار جار شه راییکی تریان به سه ردا ده گێرن که زه نجه بیلی ئاویته کراوه، بۆ ئه وه ی ئه وه نده ی تر تامخۆش و بۆنخۆش و په رنگ جوان بیته ...).

۱۱- زه یتون: له قورئانی پیرۆزدا شه ش جار باسکراوه که له م ئایه ته پیرۆزانه دایه: له سوره تی الانعام ۹۹، ۱۴۱، سوره تی النحل ۱۱، سوره تی التین ۱، سوره تی عبس ۲۹، سوره تی النور ۳۵، زه یتون له بهر و له پۆنه که ی و له گه لا و داره که یدا سودی گه وری ههیه .

۱۲- تاوگ (سدر): له قورئانی پیرۆزدا دووجار به مانای دره ختی دنیا بی هاتوو، که له م دوو فه رموده ی خوای گه وری دایه: ﴿فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَلْنَاهُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثَلٍ لِّ شَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ﴾ سبأ ﴿۱۶﴾ . ههروه ها: ﴿فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ﴾ الواقعة ﴿۲۸﴾ دایه . له جیگایه کی تریشدا خوای گه وری ده فهرموئ: ﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى﴾ النجم ﴿۱۴﴾ . واته دره ختی

۲۵- بۆ زانیاری زیاتر سه یری ته فسیری ته بهری ئایه تی ۱۴ بکری.

تاوگ که له گویژ ده چئی، گه لاکان و به ره که ی سودیان بو چاره سهری پیست و قز و هندی نه خووشی تریش هیه .

۱۳- مؤز^{۲۶}: یه کجار له قورئانی پیروژدا ناوبراوه، ئه ویش له م فه رمووده ی خوی گه وره دایه ﴿وَوَطَّحَ مَنْضُودٍ﴾ الواقعة ﴿۲۹﴾. سود له بهر و گه لا و تویکل و گوله کانی ده بینری بو چاره سهری نه خووشیه کانی پیست و بو پاکردنه وه ی زامه کان و چاره سهری گشتی .

۱۴- کوله که: یه کجار له قورئانی پیروژدا ناوی هاتووه، خوی گه وره ده فه رموی: ﴿وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ﴾ الصافات ﴿۱۴۶﴾. واته: (ئینجا پوهه کی کوله که ی گه وره مان بو پیگه یاند- که گه لاکانی گه وره یه و میش و مه گه ز نزیک ی ناکه ویت تا جهسته ی چاک بیته وه-). ئه میش سودمهنده له بواری خوړاک و پاریزگاری له دروستی پیست و چاره سهری شیخه نهجه ی چاو و کۆئه ندامی ههرس و بهرکه وته ی سهرما و هاوشیوه یاندا، ده وله مهنده به ههردوو فیتامینی ا و ب، سودی بو شه کر و شه که تی و خه وزپان هیه، تووه که شی بو نه توانایی سیکیسی و هاوشیوه ی سودی هیه .

۱۵- خه رته له: خوی گه وره دوو جار ناوی هیناوه که له م دوو ئایه ته پیروژه دان: ﴿يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِنْتَقَالِ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ لقمان ﴿۱۶﴾. (کوپری شیرینم، ئه وه ش بزانه که ئه گه ر به قه دهر به شیکی که م له توو خه رته له یه ک- که خو ی زور ورده له ناو بهر دیکدا بیت یان له ئاسمانه کان، یان له زه ویدا، خوی گه وره ده یهینیته مه یدان، چونکه ئه و خوی به نازکاره و به لوتفه و ته واو ناگایه). هه روه ها له: ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ﴾ الأنبياء ﴿۴۷﴾. واته: (له روژی قیامه تیشدا ئیمه چه نده ها جوړ پیوه ر و ته رازوو داده نیین- بو کیشان و پیوانی نیه ت و گوفتارو کردارو به خشین و... ئه وکات هیچ که س، هیچ جوړه سته میکی لینا کریت، ئه گه ر به قه دهر توو خه رته له یه ک چاکه یه ک یان خراپه یه کی هه بیت ده یهینینه مه یدان، جا ئه وه نده به سه بو ئیمه که ئاوا به وردی موحاسه به و لیپرسینه وه ئه نجام

۲۶- سه پری ته فسیری ته بهری (۱۱۱-۱۱۲/۲۳) بکری.

ده‌دهین و هه‌موو شت لامان تۆماره). خه‌رته‌له یه‌کیکه له گیا سودمه‌نده‌کان که بۆ کردنه‌وه‌ی ئیشتیه‌های خواردن به‌کارده‌هین، هاوکات سودی خۆراکی و پزیشکی و خۆپاریزی زۆری هه‌یه.

۶۶- سه‌وزایی: له‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا ناوی هاتوو هه‌ده‌رموئ: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مَتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ الأنعام ﴿۱۴۱﴾. واته: ئەمیش هه‌موو ئەو گژو گیا و سه‌وزاییانه ده‌گریته‌وه که زه‌ویان سه‌وزپۆش کردوو، که‌واته سه‌وزایی ناویکی گشتگیره، زۆریه‌ی جۆره‌کانی له‌ پووی خۆراکی و خۆپاریزی و چاره‌سه‌ره‌وه چاکه‌ی زۆریان تێدایه.

۶۷- کافور: ناوی دره‌ختیکه له‌ جۆری دره‌خته‌ کێویی هه‌میشه سه‌وزه‌کانه، بۆنی خۆشه، له‌م فه‌رمووده‌ی خۆای گه‌وره‌دا باسکراوه: ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا﴾ الإنسان ﴿۵۰﴾. واته: (بێگومان بۆ چاکان و پاکان، ئەوانه‌ی که له‌ تاقیکردنه‌وه‌که‌دا سه‌رکه‌وتن به‌ ده‌ستدین و پێیازی خۆناسی ده‌گرنه‌به‌ر، یه‌کیکه له‌ خواردنه‌کانیان شه‌رابیکی تاییه‌ته که کافوری تاییه‌تی ئاوێته‌ کراوه، ئەو به‌خته‌وه‌رانه له‌ که‌مالی خۆشیدا له‌ په‌رداخ و کاسی تاییه‌تیدا ده‌ینۆشن...). کافور بۆ چاره‌سه‌ری هه‌وکردنی جومگه‌کان و ئاسان هه‌رس نه‌کردن و خۆین به‌ریوون و هاوشیوه‌یان به‌کارده‌هین.

۶۸- خورما: خۆای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ﴿وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا حَلِيًّا﴾ مريم ﴿۲۵﴾. واته: (ئهو دارخورمایه‌ش که پالت پیوه‌داوه، به‌ ئاسته‌م بيجولێنه‌ خورمای گه‌ییوت به‌سه‌ردا ده‌بارینیت!!). خورما له‌ گه‌وره‌ترینی ئەو پووه‌کانه‌یه که له‌ پووی خۆراک و چاره‌سه‌ر و خۆپاریزیه‌وه سودی هه‌یه، هه‌روه‌ها بۆ پاککردنه‌وه‌ی گه‌ده، یارمه‌تی ئافره‌تی دووگیانیش ده‌دات که له‌ کاتی مندالبووندا وزه‌یه‌کی باشی ده‌دات، له‌دوای له‌دایکبوونی منداڵه‌که‌ش شه‌کری کلۆکۆزو فریکتۆز ده‌دات به‌ دایکه‌که.

۶۹- ژه‌قنه‌موت (خمط): جۆره‌ دره‌ختیکه له‌ دره‌ختی ئاراک ده‌چێ، به‌لام پرکی نیه‌و سودی پزیشکی هه‌یه، تامی زۆرتال و ترشه، له‌ قورئانی پیرۆزدا

هاتووو ده فهرموئ: ﴿فَاعْرُضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِيْ اَكْلٍ خَمْطٍ وَّاَنْثَلٍ وَّسَوِيٍّ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيْلٍ﴾ سبأ ﴿١٦﴾ .

٢٠ شهوهر (الأب): يه كيكه له و گژوگيايانه كه ئازهل ده يخوات، خواى گه وره ده فهرموئ: ﴿وَفَاكِهَةً وَّأَبًا﴾ عبس ﴿٣١﴾ .

٢١ گولّه گه نم و گولّه جو و هاوشيوه يان: له قورئانى پيروردا هاتووو ده فهرموئ: ﴿مَثَلُ الَّذِيْنَ يَنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِيْ كُلِّ سُنْبَلَةٍ مِائَةٌ وَّاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَّشَاءُ وَّاللّٰهُ وَّاسِعٌ عَلِيْمٌ﴾ البقرة ﴿٢٦١﴾ . واته: (نمونه ي ئه وانه ي كه له پيناوى خوادا مال و سامان يان بو خزمهت به دين و خه لكانى خوا ده به خشن، وه كو توويكى چينراو وايه كه بپوييت و حهوت گولّى وه كو گولّه گه نم، يان گولّه جو يان گه نمه شامى له خو بگريت، هه ر گوليكيش سه د دانه تووى تيداييت، خواى گه وره ش بو هه ر كه س كه بيه وييت و شايسته بيت زور له وه زياتر به ره كهت ده خاته سه ر به خشينه كانيان، به گويره ي نيته و جوړى خيرو جيگرتنى، بيگومان ئه و خوايه فراوانگيره و ته واو زانايه). ئه مه ش ئاماژه يه به گه نم و جو كه دوو ماده ي خوراكين بو مروّف.

٢٢ هه روه ها له سه رگوزه شته ي پادشاهه دا دووجار به له فزى گولّه كان له فه رمووده ي خواى گه وره دا هاتووو، ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّيْ اَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهِنَّ سَبْعُ عِجَافٍ وَّسَبْعُ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَّاُخْرَ يَابَسَاتٍ﴾ يوسف ﴿٤٣﴾ . واته: (شه ويك پاشا خه ونيكى سه يري بينى، بووبه مه راقى و به يانى له كو بونه وه يه كدا له گه ل وه زير و كاربه ده ستانيدا وتى: له راستيدا من ئه مشه و له خه ونمدا وه كو حه قيقهت و راستى ده ميينى كه حهوت مانگاي قه له و له لايه ن حهوت مانگاي له پ و لاوازه وه ده خوران، حهوت گولّه گه نمى سه وز وجوانم بينى له پال حهوت گولّه گه نمى زه رد و وشكدا، خه لكينه ئه مه خه ونيكى ساده نيته، حهز ده كه م بو م ليكبه نه وه ئه گه ر ده زان خه ون ليكبه نه وه!!). هه روه ها ده فهرموئ: ﴿يُوسُفُ اَيُّهَا الصّٰدِيقُ اَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهِنَّ سَبْعُ عِجَافٍ وَّسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَّاُخْرَ يَابَسَاتٍ﴾ يوسف ﴿٤٦﴾ . واته: (كابراى ساقى وتى: ئه ي يوسفى راستگو - پادشا

خه و نیکی سهیری بینوو- حهوت مانگای قه له و له لایه ن حهوت مانگای له پ و لاوازه وه خوراون، ههروه ها حهوت گوله گه ن می سهوز و جوان له پال حهوت گوله گه ن می زهرد و وشکدا بوون، ئیسته بههوی ئه و خه ونه وه توم هاته وه یاد).

۳۳- **پوهه که خشوکه کان و دره خته کان:** ئه مانیش له له م فهرموده ی خوی گه ورده هاتوون: ﴿وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ﴾ الرحمن ﴿٦﴾. وشه ی (النجم) به و پوهه که لیكدراوه ته وه که زهوی سهوزپوش دهکات و قه دی نیه و به زهویدا پاکشاوه، ئه میش چه ندین جووری ههیه و سودی گه وره یان ههیه، دره ختیش هه موو دره خته کان ده گریته وه که چه ندین چاکه و سویدیان بو مروف و ژینگه و گیانله به ران ههیه، ئه گه دره خته کان نه بوونایه ئه وا دنیا له مروف به رته سک ده بوویه وه.

۳۴- **ترئ:** له قورئانی پیروژدا یارزه جار ناوی هاتوو، پیژیه کی باش له شه کری سروشتی تیدایه، زوریک له قیتامینات و پیکهاته کان و پیشالی تیا به.

۳۵- **دارخورما:** له قورئانی پیروژدا زوتر له هه موو درهخت و به ره مه کانی تر باسی هاتوو، بیست و دوو جار دووباره بووه ته وه، چه ندین سودی له هه موو پیکهاته کانی ههیه که له ژماره نایه ن.

ئه مانه ی پیشه وه گرنگترینی ئه و پوهه کانه ن که له قورئانی پیروژدا ناویان براره، سه رنجه درئ که هه موو پوهه ک و دره خته دنیا ییه کان که باسیان له قورئانی پیروژدا هاتوو سویدیان بو مروف و گیانله بهر و ژینگه ههیه، ئه وانهش که هه لبرئیدراون تایبه ته ندی سه رسوپهینه ر و سودی گه وره یان تیدایه که ئامازه مان به هه ندیکاندا، جا بو زیاتر سود وه رگرتن با سه ردانی کتیه کانی تایبهت به گژوگیا و پزیشکی پوهه کی بکریت.

به شی پینجه م ئیعجازی زانستی له پروه کدا

ئیعجازی زانستی له پروه کدا:

ئیمه کاتیک ئه و ئایه ته پیرۆزانه دهخوئینه وه که باس له پروه ک و درهخته کان ده که ن، ئیعجازی زانستی له م سئ لایه نه وه تییاندا به دی ده که یین:

لایه نی یه که م: ئیعجازی زانستی له پروهی باسی قۆناغه کانی به دیهینانه وه:

قورئانی پیرۆز باسی قۆناغه جیاوازه ورده کانی له جیهانی پروه کدا کردوه، خوای تهعالا ده فهرموئ: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا مَتْرَاقِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الأنعام ﴿٩٩﴾. ئه م ئایه ته پیرۆزه هه موو قۆناغه جیاوازه ورده کانی تا ئه وپه پری ورده کاری له لایه نی زانستییه وه تیدایه، ئه وانیش ئه مانه ن:

قۆناغی یه که م: به لگه نه ویسته که سه رچاوه ی هه موو پروه که کان ده گه پڕته وه بو ئه و ئاوه که خوای گه وره له ئاسمانه وه ده بیارینی، زاتی مه زن خو ی ده فهرموئ: ﴿فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ ئا به مشیوازه گشتی و گشتگیریه، مه به ستیش پیی هه ر شتی که که شیایوی پروانندن و ده رهاتن بی ت ئیتر تو و بی ت یان ناوک بی ت، ئه م به شه ش چه ند موعجیزه یه کی تیدایه، به کی ک له وانه ئه وه یه مه علومه که ده رهاتنی پروه ک ته نها به ئاوی ئاسمان ده بی ت چونکه هیچ شتی کتر له گه لیدا باس نه کراوه، به م پییه ش قورئانی پیرۆز له پروهی توانایی دامه زانندی کی لگه کشتیاریه کان و باخچه کانه وه له ریگی ئه و ئاوه وه که هه ندی له خو راکه کانی هه لگرتوه پی ش زانستی نو ی که وتوه، پاشان مه رجداری کردوه وه به ستوویه ته وه به ئاوی ئاسمانه وه، چونکه پی کها ته کانی زیانی به ویستی خوای گه وره له گه ل خویدا هه لگرتوه.

قۆناغی دووه م: قۆناغی سه وزبوون، خوای گه وره ده فهرموئ: ﴿فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا﴾ پروه کناسان و توویانه ئه م ئایه ته ئاماژه به و کرداره ده کات که پیی

دهوتری سه وزبوون، که پروهک له دواي پیکهینانی سهوزی به گه شهی سهوزی
نیتر هه لگرانی پهنگه کان و پلاستیده سهوزه کان دروست دهبن.

قوناغی سییه م: قوناغی گه شه کردن و گولکردن و بهرگرتنه، ئه ویش دواي
قوناغی سهوزبوون دیت که پرۆسهی رۆشنه پیکهاتنی به سهردا دیت، پروهک
ئاو و دووم ئوکسیدی کاربوون و وزه وهرده گری تا بیته پروهکیکی ته ووا
که هۆرمۆنی گولکردنی هه بیته، ئینجا گولله کان چرۆ دهکن، پاشان شهوق
دهرده چی که دنکه پیکهاتوو هه کان داده پۆشی.

قورنایی پیروژ به وردی گوزارشت له جووری پروهکه کان دهکات و دهیانکات
به دوو به شهوه: به شیک که پهنگی سهوزی تیدا دروست ده بیته، به شهکه ی
تریش به بی سهوزییه، خواي گه وره دهفه رموی: ﴿فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ﴾ واته: له
هه ندیکیان ﴿خَضِرًا﴾، ئه مهش مانای وایه که هه ندیکتری سهوزی دروستناکات،
پاشان پاسته و خو دهفه رموی ﴿حَبًّا مُتَرَاكِبًا﴾ ئه مهش ئه وه یانه که پهنگی سهوز
وهرده گری، ئه م سهوزییه یه کیکه له نیعمه ته گه وره کان، که ئه گه ر ئه م
سهوزییه نه بوایه ئه و هیهچ ماده یه کی خو راکي له سه ر زوی دروست نه ده بوو،
ئه گه ر سهوزی نه بیته ژیان ده وه ستی، خواي گه وره دهفه رموی: ﴿الْم تَرَ أَنَّ
اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ الحج ﴿٦٣﴾.
واته: (باشه ئه ی ئینسان تو سه رنج ناده یته که چو ن خواي گه وره به
یاسایه کی پیک و پیک باران له ئاسمانه وه ده بارینیت، دواي ماوه یه ک زوی
به سهوزی خو ی ده نوینیت، به راستی ئه و زاته ناسکاره و به وردی و لوتفه وه
هه رچی بیه ویت له خیر ئه نجامی ده دات، له هه مانکاتدا ته و اویش ناگایه به
نیسه بت سه رجه م دروستکراوه کانیه وه). هه روه ها دهفه رموی: ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُم
مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ﴾ یس ﴿٨٠﴾. واته: (ئه و زاته ی که
له دره ختی سهوز ناگر به دی دهینیت یان مرو ف دای ده گیر سینیت و سودی
لی وهرده گریته). ئه گه ر سهوزی نه بوایه نه ناگر و نه دارو ته خته و نه وزه
له سه ر زوی نه ده بوون، به بی سهوزیش هاوسه نگیی له نیوان ئوکسجین و
دووم ئوکسیدی کاربوون دهسته بهر نه ده بوو.

قوڼاغی چوارهم: هاتنی قوڼاغی زهرده لکه پان، پاشانیش بوون به دارو پردوو، دواجاریش کوڼاییهاتن، ههروهک- له مه وپیش- له وئایه تانه دا باسکرا که ئاماژن بۆ زیندوو بوونه وه.

لایه نی دووهم: قورئانی پیروژ باسی هه ندی له پوووه که کانی کردوو:

ههروهک له سهرده می پیغه مبه ر یوسف دا (سهلامی خوی لیبت) ئه وه کرا که دهکی دانه ویله یان بۆ پاشه کهوت له ناو گوله کانیاندا بۆ ماوه ی حهوت سال هیشه وه، خوی گه وره دهفه رموی: ﴿قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأْبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ﴾ یوسف ﴿٤٧﴾. واته: (وتی: ئه وه مانای وایه که حهوت سالی به رده وام کشتوکال ده کهن و دانه ویله ده چینن و به ره می چاکتان ده بیت، جا من پیمباشه ئه وه ی که دروینه ی ده کهن، هه رچیتان لی زیاد بوو با هر له گوله که یدا بمینتته وه، جگه له وه ی که دهیخون و ده به اپن، ئه ویتر بخه نه عه مبار و چاله وه. - بیگومان هه لگرتنی گه نم له گوله که یدا زیاتر پاریزراوه). ئیعجازه که له وه دایه زانستی نوئ سه لماندوو یه تی که عه مبارکردن به هیشه تنه وه ی ده که کان له ناو گوله کانیاندا باشتترین و چاکترین هونه ر و شیوازه بۆ پاراستنی ده که کان له ناو گوله کاند که زه من کاریان تیناکات، ئایه ته که ش کاتی ئاماژه به دوو مه سه له ی گرنگ ده دات ئیعجازی زیاتر ده بیت، ئه وانیش ئه مانه ن:

مه سه له ی یه که م: دیاریکردنی ماوه ی کوالیتی و خرابینه بوونی به رو بوومی گه نمه که به پازده سال، چونکه له سالی یه که می حهوت سالی هه رزانیه وه ده سترکراوه به عه مبارکردن و تا کوڼایی حهوت سالی گرانی و قات و قیری و سالی به کاره یتانیشی به رده وامبووه، ئه مه ش پازده سالی په بق ده کات. چه ندین لی کوئینه وه ی گه رموگور کاریانکردوو تا سه لماندوو یانه که عه مبارکردنی دانه ویله له ناو گوله کاند پاریزگاری له هه موو تاییه تمه ندیبه کانی ئه و دانه ویله ده کات له و ماوه یه دا.

١- سهیری توئزینه وه ی د. عبدالمجید عابد به ناوی الإعجاز العلمی فی النبات (فذر وه فی سنبله) که له پیڅه ی مندی نوئ له به روازی ٢٠٢١/٣/١١ بلاموکراوه ته وه.

مه سه له ی دووهم: ئەو شیوازی عه مبارکردنه که قورئانی پیروژ باسیکردوو به هموو پیوه ریگ به موعجیزه ئەژمار ده کری^۲.
 ههروهها ئەو ئیعیازی زانستییهش که له خورمادا ههیه و په یوهندی به نافرتهی سکپر و زه یسان^۳ و هیتیشه وه ههیه.
لایه نی سییه م: قورئانی پیروژ باسیکردوو که پرووک و درهخته کان کپنوش و بۆ خوای گه وره ده بهن و ته سبیحاتی ده کهن:

خوای گه وره ده فه رموی: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ﴾ الحج ﴿۱۸﴾.
 واته: (مه گهر نابینیت و سه رنج نادهیت که هه رچی و هه رکهس له ئاسمانه کان و زه ویدایه سوژده بۆ خوای گه وره ده بات و ملکه چ و فه رمان به ردارای ئەو زاته یه، خۆر و مانگ، ئەستیره و کیه وه کان، دارو درهخت و گیانداران، زۆریکیش له خه لکان، زۆریکی تریش خۆی شایسته ی سزای خوای گه وره کردوو، جا ئەو که سه ی خۆی لای خوای گه وره بینرخ بکات و پیز بۆ خۆی دانه نییت، دیاره خوای گه وره ش پیزی لیناگریت و بینرخه له لای، هیه که سیشی ده ستناکه ویت پیزیکی بۆ دابنییت، له راستیدا خوای گه وره هه رچییه کی بویت هه ر ئەوه ده کات). ههروهها ده فه رموی: ﴿تَسْبُحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ الإسراء ﴿۴۴﴾.
 واته: (ئەو خوایه زاتیکه که هه ر ههوت ئاسمانه که ی- که هه ریه که یان ملیونه ها کۆمه له ئەستیره ن، هه ر کۆمه له یه کیش ملیاره ها ئەستیره و هه ساره ن- له گه ل زه ویشدا و هه رچی دروستکراوانی گیاندار و بیگیانیش هه یه هه ر هه مووی ته سبیحات و ستایشی ده کات به ملیاره ها شیواز و زمان، هه رچی شتی که هه یه و ئەو زاته به دیه ی ناوه هه مووی سه رگه رمی ته سبیحات و سوپاسگوزاری و ستایشی ئەون، به لام نیوه له ته سبیحاتیان تیناگه ن، به راستی ئەو زاته زۆر به حیلیم و هه وه سه له و خۆگره له به رانبه ر یاخیبوونی ئاده میزاده ناپوخته کان

۲- سه یری وتاره کانی د. زه غلول نه ججار ده رباره ی ئەو باه ته بکری.

۳- سه رچاوه پیشووه کان.

و جنۆکه نارپه سه نه کان، ته اوایش لیخۆشبووه ئه گهر بگه پینه وه بو بارنه ی ئیمان و په شیمانی دهرپن له هه له و گوناوه کانیان). ئه م ئایه ته پیروژانه به پوونی به لگه ن له سه ر ئه وه که دره خته کانیش کړنوش بو خوی گه وره ده بن، ته سباحتی ده که ن، په روه ردگار له قورئانی پیروژدا باسی کردووه که سه راپای ئه و شتانه ی به دیه ئناون به شی ئه وه نده هیدایه تی پیبه خشیون که بتوانن ههستن به به جینگه یانندی ئه و مه به سته ی بو ی دروستکرون، خوی ته علا ده فه رموی: ﴿الَّذِي أُعْطِيَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ طه ﴿٥٠﴾. واته: (موسا ده لیت: په روه دگاری ئیمه ئه و زاته یه که قه باره و رهنگ و شیوازی به هه موو شتیک به خشیووه، پاشان سازاندوویه تی و پینموی کردووه تا به چاکی پوئی خوی ببینیت).

ته نانه ت زانستیشی بو جیگیرکردون، خوی گه وره ده فه رموی: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْخَرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلِّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ مِّمَّا يَفْعَلُونَ﴾ النور ﴿٤١﴾. واته: (ئه ی ئینسان مه گه ر نابینیت که هه رچی له ئاسمانه کان و زویدا هه یه هه ر هه مووی ته سباحت و ستایشی خوی گه وره ده که ن، بالنده کانیش به پو ل و به پیز وه ستاون، یان ده فپن، هه ریه که شیان ده زانیت چو ن یادی په روه ردگاری بکات و چو ن ستایش و ته سباحتی خوی بو ی بکات، بیگومان خوی گه وره ته او زانایه به هه موو ئه و کار و کرده وانه ی که به نده کانی ده یکه ن).

که واته ئه م ئایه ته پیروژانه به لگه ی پوون و ئاشکران که پروهک و دره خته کان ژیانیان تیا به و زانستیان هه یه، هه روه ها بیرکردنه وه و جیا کردنه وه و کارکردنیا ن هه یه، ئه وه ش به پیی ئه و نه خشه یه بو یان کیشراره، ئه م باسانه تا ماوه یه ک جیگای گالته و لاقرتی مولحیدان بوو تا زانستی نو ئ له م دوایانه دا ئه وه ی دۆزیه وه. زانایانی لیکو لهر له م سه رده مه دوایانه دا سه لماندیان که پروهک و دره خته کان گه وچ و نه زانن نین وه ها که ئه غریقه کان باوه رپیان وابووه.

چونکه زانایان هاتن له پشکی ئه و دره خته دا وینه یه کیان دۆزیه وه که له دماغ ده چئ، ژیانسی سیکیسیان هه یه، کو ئه ندامی به رگریان تیدایه و به رگری له بلا بوونه وه ی نه خو شیه کان ده کات، له به رئه وه زانایان دایانان و نه به

بونه و هری زیندوو که زۆرێک له تواناکانیان پێبه خشراره .

پاشان گروپییک له توێژهران له زانکۆی بۆن و فلۆرنسا، ههستاوێن به دۆزینه وهی چالاکێ کاره بایێ ریشکی پوهه که کان، به وهی که پیکهاتهی بایۆلۆژی خانه کان له پیکهاتهی دهماغی ئازهل دهچێ، به لام ئهم باسه یان له ئیستادا واته پیدانی ناوی (دهماغی پوهه کی) به خۆپاریزییه کی زۆره وه درکاندوو، به لکو ناوی (ناوهندی کۆنترۆل) یان له ریشکی پوهه کدا پیداو، که فرمان به پوهه که ده دات تا بزانی به چ ئاراسته یه کدا گه شه بکات، له راستیدا هه ردوو زانا بالۆسکا و مانکۆسۆ له زانکۆی بۆن جه ختیان له وه کرد که ناوهندی کۆنترۆل له ریشکا- بۆ نمونه- هه بوونی مادهی ژه هراوی یان میرووی زیانبه خش له وه ده وره به ره که نزیکه له پوهه که که وه تۆمار ده کات، وتوویانه له کاتی به دوادا چوون بۆمان ده رکه وت که پوهه که که تییه پاندوو، زانی پوهه کناسیش دیتهر فۆلکمان له خودی زانکۆی بۆن دا لیدوانی له سه ر توێژینه وهی دوو توێژهره پێشووه که داوه، که هاتوو هاکار بووه له دۆزینه وهی په یوهندی له نیوان پیکهاتهی خانهی دهماغ- که له پیکهاتهی کۆئه ندامی ده ماری ئازهل دهچێ- و نیوان ئامازه کاره باییه کان، هه ر بۆیه ده کری ئهمه دابنری به کۆئه ندامی ده ماری پوهه کی که هه لده ستی به رۆلی کۆئه ندامی ده ماری له گیانداردا، به لام بونیادی جیاوازه، خواتره له وهی له گیانداردایه .

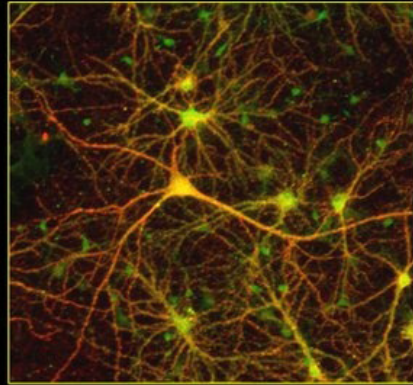

ئهم وینه یه ئامازه کاره باییه کان ده خاته پوو که چۆن له ریشکه کانه وه ده پۆن به ره و لقه کان .

وینه‌یه‌کی تر که جوړیک له ویکچوون له نیوان خانه ده‌ماریه‌کانی ده‌ماغی مروّف و نیوان ریشکی دره‌ختدا ده‌خاته‌پوو.

ریشکی درخت

خانه‌ی ده‌ماری له ده‌ماغی مروّفدا

له‌به‌رئ‌وه ئیمه‌ش پرپه‌ گه‌روومان و به‌وپه‌رپی برپاوه ئم فەر‌مووده‌ی خوای گه‌وره‌یه ده‌لین‌ه‌وه که ده‌فهر‌موی: ﴿سَزُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ فصلت ﴿٥٣﴾ .
 واته: (له راستیدا ئیمه له ناینده‌دا نیشانه‌کانی ده‌سته‌لآت و ورده‌کاری دروست‌کراوانیان له بۆشایی ناسمان و له هه‌موو ئاسۆکاندا نیشان ده‌ده‌ین، هه‌روه‌ها له پیکه‌اته‌ی جه‌سته‌ی خو‌شیا‌ندا، هه‌تا وه‌کو به‌ته‌واوه‌تی بۆیان پوون و ئاشکرا ببیت، که ئه‌و زاته‌ی به‌دیهن‌ناون هه‌ر خو‌ی حه‌ق و حه‌قیقه‌ت و راسته‌قینه‌یه هه‌روه‌ها په‌یامه‌کانیشی، به‌تایبه‌تی دوا‌هه‌مینیان که به‌لین‌ی پاراستنی داوه‌و راستترین په‌یامه، داخۆ ئیتر به‌س نیه بۆ په‌روه‌ردگاری تو که شایه‌ت و ئاگاداره به‌سه‌ر هه‌موو ئه‌و شتانه‌دا که زاتی خو‌ی به‌دیهن‌ناون).
 روژتیکیش دیت هه‌موو ئه‌وه‌ی که قورئانی پیروژ پيش هه‌زار و چوارسه‌د سأل فەر‌موویه‌تی به زانستی نوئ ده‌سه‌لمینرئ و جیگیر ده‌بیت، ئه‌وکات ئیتر هیچ بیانویه‌ک بۆ ئه‌و که‌سه نامینیت‌ه‌وه که نکولی له بوونی خوای ته‌عالا ده‌کات که قورئانی پیروژ له خواوه‌یه، که موعجیزه‌یه‌کی نه‌مره و شته سه‌رسو‌ره‌ینه‌ره‌کان و موعجیزه‌کانی کۆتاییان نایه‌ت.

په یوهندی مروّف به جیهانی پوهه که وه، ههروهه خاله ویکچوهه کانی

نیوانیان:

قورثانی پیروژ تا ئه وپه ری گرنگیداوه به وه په یوهندی به جوراو جورانه که له نیوان مروّف و جیهانی پوهه کدایه، به خاله ویکچوهه کانی نیوانیان، وا ئیمهش لیږده دا گرنگرتینی ئه وه په یوهندی و خاله ویکچوهه باسده که یان:

۱- مروّف و پوهه که دوو شتن که خوی گه وره ههردووکیانی له خاک و ئاو به دپهیناوه، که واته یه که ئه سلیمان ههیه، یان به دهسته واژه یه کی تر بلتین که دایکیان یه که، به م پیپهش دوو جوته بران.

۲- له راستیدا پوهه که له زهروره ته کانی مانه وهی مروّفه، یان له پیداو یستیبه زهروره کانیته، ئه مهش له چهند لایه نیکه وه:

* گومانی تیدا نیبه ژیانی سروشتی مروّف له سهه پوهه کی خوراکي وه ستاوه، واته: -دانه ویله و به روبووم و میوهکان دهگریته وه.

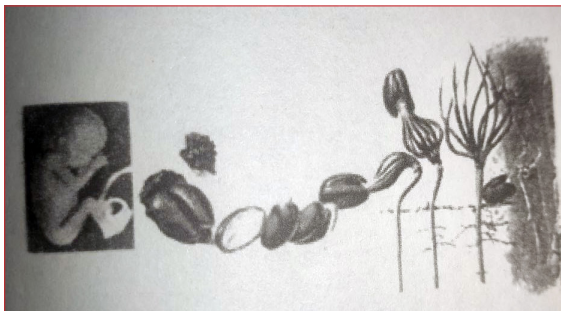
* پوهه که زهروره ته بو ژیانی گیانله بهران که مروّف له خواردن و خواردنه وه و سواربوون و گه شتهکان و جوانکاریبه کانیدا پشتیان پیدبه ستی.

* پوهه که -واته درخت و پوهه که کانی تریش- سهه چاوهی سهه ره کین بو ئوکسجین که زهروره ته بو ژیانی مروّف، مروّفیش دووه م ئوکسیدی کاربون ده دات به پوهه که، لیږه وه پوّلیمان پوّلی ته و اوکاریبه.

پوخته ی باسه که ئه وه یه که سوپه کانی ژیان و گهردوون له وپه ری هاوسهنگی و ته و اوکاریدان، به پوونی به لگن له سهه داهینانی جوانی به دپهینه ره که ی، خوی گه وره ده فه رموی: ﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَا هَا وَالْقَبْأَ فِيهَا رَوَاسِي وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ، وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ، وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ﴾ الحجر ﴿۱۹-۲۲﴾. واته: (خه لکینه سهه رنجدهن، چوّن ههندی شوینی زه ویمان ته ختکردوه و پامانخستوهه، که ژو کیو و چیاو زنجیره چیا ی

سه‌خت و بلن‌دمان له‌سه‌ر داناوه، له هه‌موو جو‌ره پووه‌ک و به‌روبوومی‌ک که بو ئیوه پیووست بی‌ت به شیوه‌یه‌کی پیک و پیک و به ئە‌ندازه‌ی پیووست بۆ‌مان پوواندوون. هه‌روه‌ها له‌سه‌ر زه‌ویدا به جو‌ره‌ها شیوه بژیوی پۆ‌ژانه‌ی ئیوه‌مان دابین‌کردووه، ئە‌و زینده‌وه‌رانه‌ش که ئیوه ناتوانن خه‌می رزق و پۆ‌زیان بخۆن، بو سه‌رجه‌میان رزق و پۆ‌زی تایبته به خۆیانمان دابین‌کردووه. گه‌نجینه‌ی هه‌رچی شته له ناز و نیعمه‌ت و پیدایسته‌یه‌کان هه‌ر هه‌مووی لای ئیمه‌یه، هه‌ر ئیمه‌ش ده‌بی‌هه‌خشین به ئە‌ندازه‌یه‌کی دیاریکراو له کاتی خۆیدا. یه‌کی‌کتر له به‌خشه‌کانی خواوه‌ندی به‌خشنده شنه بایه، که به‌رده‌وام ده‌نی‌ترین تا بی‌ته هۆی پیتینه‌ری پووه‌ک و دارو دره‌خته‌کان، هه‌روه‌ها باران له ئاسمانه‌وه ده‌بارینه‌ن و ئیوه‌ی پئی تیراو ده‌که‌ین، بی‌هوه‌ی ئیوه ئە‌و ئاوانه‌تان زه‌خیره کردبی‌ت- ئیمه له ژیر زه‌ویدا بۆ‌مان دابین کردوون!-). چونکه ژیان به‌بی ئاو مه‌حاله، ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ (الانبیاء ﴿٣٠﴾). پرۆسه‌ی پۆ‌شنه‌پیکهاتن به‌بی ئاو دروست نابیت، هه‌روه‌ها پووه‌کیش ناتوانیت کانا و خاک هه‌لمژئی، به‌بی پووه‌کیش سه‌وزی بوونی نابیت، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مَّتْرًا كِبًّا﴾ (الأنعام ﴿٩٩﴾). پووه‌کیش به‌هه‌مانشیوه به‌بی زه‌وی بوونی نییه، ئە‌مه له‌گه‌ل بوونی ئۆکسجین و دووه‌م ئۆکسیدی کاربۆنی ئالوگۆر پیکراودا. * پرۆفیسۆر دکتۆر که‌مال به‌نانونی له‌دوای ئە‌وه که وینه‌یه‌کی سه‌ره‌تای

مرۆف و پووه‌کی خستوه‌ته پوو،

ده‌لی: (ویکچوونیکی گه‌وره هه‌یه له نیوان ژیانی مرۆف و سوپی ژیانی پووه‌کدا، چونکه خوای گه‌وره له جه‌سته‌ی پووه‌کدا له ئان و ساتی پرۆسه‌ی

پۆشنه پیکهاتندا که له خاکه وه هه لیده مژئ، له مادهی نائه ندامییه وه مادهی نئه ندامییه به دیدینی که له وانیه پاشماوهی پوههک یان گیانداریکی شیکراوه بیته، خوای گه ورهش به هه مانشیوه توانای هیه جاریکتر مروف له دوای شیبوونه وهی بینتیته وه کایه، ههروهک چۆن له سه ره تا وه دروستیکردووه و سه ره له نوئ پارچهکانی جهستهی بو پیکبینتیته وه... لیره دا سه رسورهینه رترین پرۆسه له سه ره پوهی زهوی پوهدهات، ئه ویش په یدابوونی په رنگی سه وزی -کلۆروفیل- و په یدابوونی پلاستیده سه وزه کانه، ئینجا پرۆسهی بونیادی پۆشنی دهست پیدهکات، پلاستیده سه وزه کانی بریتین له به شه زیندووه کانی ناو سیتوپلازم (عضیات سیتوبلازمیه) که پیکهاتهیه کی ئه نذازهی ئالۆزیان هیه، خوای گه وره توانای پیداون سود له وزه پۆشنایی وه ریگرن، که ئه ویش خوای له وزه خوردا وینا دهکات و گزنگترین سه رچاوه کانیته، پاشان گۆپینی ئه و وزهیه بو وزهیه کییمیای.

روهکی سه وزیش بو ماوهیهک که بریتییه له به شیکی بچوکی چرکه، دهکه ویتته بهر پۆشنایی خور و پلاستیدهکان و ئه و کلۆروفیله تیاندایه دهبات به ره و دهسته کاربوون به کاره کانی.

جا بیته وهی بچینه ناو ورده کاری زانستییه وه، ده لئین زهحمه ته مروف ئه و بوچوونهی لا دروست بیته که ژیان به بیته هه لمژینی وزه تیشک و گۆپینی بو وزه کییمیای بوونی هه بیته یان په یدا بیته.

که واته دهستخستنی ئه و وزهیه و ئه و پرۆسهی به دوایدا دین، ده بیته هوی گۆپینی دوهم ئۆکسیدی کاربۆن و ئا و بو مادهی کاربۆهیدراتی که ده بیته سه رچاوهیهک بو وزه له ناو خانه دا، مادهیه کی خا و بو پیکهاتن و دروستکردنی پرۆتین و چه رییه کان و پیکهاته روه کییه کانی تریش پیکدینی. جا له پال دوهم ئۆکسیدی کاربۆن که پوههک له که شه وه یان ئا و وه ریده گری، ئه و ئاوهی که له ژینگه کهیه وه ده میژئ، ئه و پوههک هه ر هه ندئ توخم و پیکهاتهی نائه ندامی تهاوه له ئاوه هه لده مژئ، به مجورهش هه مو و ئه و شتانه که پوههک له ژینگه کهیه وه وه ریده گری توخم و پیکهاتهی نائه ندامین. به لام و پیرای ئه وه: ئه و ئه و توخم و پیکهاتانه هه ر ئاویته به و ماده

کاربوهدراتیانہ دہبن کہ له بونیادی پوښناییه وه بهرهم دین، ئه وهش له پښگای چه ندین پرؤسه ی ئالؤزه وه تا بینه بارستہ ی زیندوو له جهسته ی پوهه کدا. ئه وه پوهه کانه ش که به چا وراسته وخؤ ده یانبینین یان نایانبینین بریتین له چنه د بارستاییه ک له ماده ی زیندوو- پرؤتوپلازم و پښکاته کانی، دروستبوونی ئه وه ماده زیندووهش له ماده ی نائهندامییه وه له هر چاوتروسکانیکدا به رده وامه له پوهه کدا. ئه وهش زؤر به ساده یی له گه شه ی پوهه کدا و له زیادبوونی کیش و گوره یی قه باره یدا ده بینری، ئه مانه ش کؤمه له شتانیکی ترن که خویان له پښکاته نی ماده ی زیندوودا له جهسته ی پوهه کدا وینا ده کن که له سه رچاوه ی شتانی نازیندووه وه په یدا دهن.

ئهم پرؤسه یه - پرؤسه ی به دیه ینان و زیندویی، هر چه نده ئیمه پوخساره کانی ده بینین و شاره زاین به هندی له پیره یی کاروانه که ی، به لام به خشینی ژیان به و پښکاته نانه هر وه ک نه ینییه کی خواجه تی ده مینیته وه که ئیمه په ی پینابه یین. جا ئه گه ر زانستی نوئ له توانایدا بیته هندی پښکاته ی- گیراوه ی- ئهندامی له پښکاته ی نائهندامی دروستبکات و بونیاتبنی، به لام هر دهسته وسانه له زیندووییه تی ئه وه ماددانه یان بتوانی ژیان بکات به به ریاندان. به لگه نه ویسته که هاتنه خواره وه ی ئاو و پوواندن ی پوهه ک و گه شه کردنی و گولکردن و به رویوومی، کؤمه له مه سه له یه کن مرؤف هیچ دهستی نیه له کاروانی پیکردنیاندان، راسته ئه وه ده یانبینی و هه ستیان پیده کات، له وانه یه زه ویش ناماده بکات بو تؤ وه شانندن تیایدا، ده کری ئاویان بدات و سه رپه رشتیان بکات، به لام پیره وه کانی کارلیکه کان و پښکهنانی ماده کان له جهسته ی پوهه کدا، هه روه ها بونیاتنای بارستایی زیندوو له پوهه کدا، ئه وا ئه مانه کؤمه له مه سه له یه کن جگه له به دیه ینه ری به توانا که سیتر توانای ناشکی به سه ریاندان.

له وانه یه به ستنه وه ی زیندوویی له پوهه کدا به زیندوویونه وه وه له سروشتی تاییه تی پوهه که کانه وه سه رچاوه ی گرتبی که خوی گه وره وه های ویستوه، چونکه پوهه ک تاکه بونه وره که خوی گه وره توانای دروستکردنی جهسته ی زیندووی خوی له پښکاته نازیندووه کان، تهنانه ت له نائهندامییه کانیشه وه پپبه خشیوه).^۴

۴- سهیری ئه و توژیته وپه ی بکری که له مه وسوعه ی ئیججازی زانستی له قورتان و سونه تدا ناماژی پیکراوه.

خاله و یکچوه کانی نیوان مرۆف و پووهک له قورئانی پیرۆدا:

قورئانی پیرۆز کۆمه لێک مه سه له ی و یکچووی له نیوان مرۆف و پووه کدا به کارهیناوه، نه ویش له بهر رو شنایی ئه م راستییانه ی لای خواره وه:

* قورئانی پیرۆو پوونیده کاته وه که مرۆف و پووهک له ئاون، خوای گه وه ده فه رموئ: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ الأنبياء ﴿٣٠﴾. ئه مه ش به ئاستیکه که قورئانی پیرۆز ئاوی کردووه ته هوکاری بوونی مرۆف و پووهک، خوای گه وه له باره ی پووه که وه ده فه رموئ: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ الأنعام ﴿٩٩﴾. هه روه ها ده فه رموئ: ﴿فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى﴾ طه ﴿٥٣﴾. واته: (جا به و بارانه ئه گه ر سه رنجبه دن و تیفکرن، ئه وه ئیمه ی ن جوړه ها پووه کی پی به ره م دینین که نه وانیش هه موویان جووتن - نیرومین -). له باره ی مرۆفیشه وه ده فه رموئ: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا﴾ الفرقان ﴿٥٤﴾. واته: (هه ر ئه و زاته له ئا و مرۆف دروست ده کات و نه وه و وه چه ده خاته وه له پینگه ی سک و زاوه، بیگومان په روه ردگاری تو ته وا و به توانایه).

* له فزی ده رهیناوه (اخرج) ه و هه لگوزراوه کانی له هه ردوو حاله ته که دا به کارهیناوه، خوای گه وه له زیاتر له جیگایه کدا له باره ی پووه که وه ده فه رموئ: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ﴾ إبراهيم ﴿٣٢﴾. واته: (خوای گه وه ئه و زاته یه که ئاسمانه کان و زهوی له نه بوون دروست کردووه و هیناونه ته کایه وه، له ئاسمانیش به رده وام باران ده بارینیت و به و هویه وه به رو بوومی جوانتان له ناخی زهوی بو درده هینیت و پیشکه شتان ده کات). هه روه ها ده فه رموئ: ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا﴾ ﴿١٤﴾ لئُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾ النبأ. واته: (ئایا له هه وه گوشراوه کان - که

0- سهیری تووژینه وهی پیشتری پ. د. که مال به نانونی بکری له مه وسوعه ی ئیججازی زانستی له قورئان و سونه تدا.

له هه‌لمی ده‌ریاکان پیکدین و به‌هوی گه‌رمی خو‌روه به‌رزبونه‌ته‌وه به یاسایه‌کی ریکوپیک بارانیکی لیزمه‌تان بو ناباریتین تا ژیا‌نتان به‌رده‌وام بیت؟! ئایا به‌هوی ئه‌و بارانه‌وه جو‌ره‌ها دانه‌وئله‌و جو‌ره‌ها به‌روبوم و پوهه‌کتان بو ناروینین؟! هه‌روه‌ها چه‌نده‌ها باخی چپو‌پرو له‌یه‌کئالو که به‌روبومی هه‌مه‌جو‌ر پيشک‌ش ده‌که‌ن و به‌دی ده‌هینین، مه‌گه‌ر هه‌ر خوا به‌دینه‌هیناون؟! .

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرَجُ مِنْهُ خَبًا مَّتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ وَمِنَ التَّنْحَالِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ الأنعام ﴿٩٩﴾ .

له‌باره‌ی مرو‌فیش‌ه‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ﴾ الروم ﴿٢٥﴾ . واته: (یه‌کی‌کتر له‌ نیشانه‌ و به‌لگه‌ و موعجیزه‌کانی خوی گه‌وره‌ ئه‌وه‌یه‌ که ئاسمانه‌کان و زه‌وی به‌ فه‌رمانی ئه‌و زاته‌ دروستبوون، هه‌ر به‌ فه‌رمانی ئه‌ویش وه‌ستاون و پاده‌وه‌ستن و پاده‌گیرین تا کاتی خوی، جا ئه‌و کاته‌ هه‌ر بانگی‌کتان لی‌کات، هه‌مووتان له‌ زه‌وی دینه‌ ده‌روه‌ - بو‌ مو‌حاسه‌به‌و لی‌پرسینه‌وه‌، تا له‌ زه‌وییه‌وه‌ چاکان به‌ره‌و به‌هه‌شته‌کانیان به‌پری‌ بکری‌ن و بی‌ دین و نا‌پاکانیش له‌ دۆزه‌خ توند بکری‌ن)، هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ﴾ الأعراف ﴿٢٥﴾ . واته: (دوی ئه‌وه‌ فه‌رموی: جا ئیتر ئیوه‌ ما‌وه‌یه‌ک له‌وی ژیا‌ن ده‌به‌نه‌ سه‌ر و هه‌ر له‌ویش ده‌مرن و له‌ناخیه‌وه‌ ده‌هینرینه‌ ده‌روه‌). وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى﴾ طه‌ ﴿٥٥﴾ . واته: (جا ئیمه‌ ئا له‌و خاکی زه‌وییه‌ ئیوه‌مان دروستکردوه‌ و دوی ما‌وه‌یه‌ک ده‌تانخه‌ینه‌وه‌ ناوی و پاشان جاریکتر له‌ تو‌یی خاک ده‌رتان دینینه‌وه‌ بو‌ - لی‌پرسینه‌وه‌ ...).

* قورئانی پی‌رو‌ز وشه‌ی پوو‌اندی (انب‌ت‌ه‌ی) به‌کاره‌یناوه‌ که پوو‌اندنی مرو‌فیشی لی‌یه‌وه‌ هه‌لگوزیه‌وه‌، خوی گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی: ﴿وَاللَّهُ أَتَبَّتْكُمْ

مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا، ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٧-١٨﴾. واته: (خه لکینه بیریکه نه وه، هر ئه و خواجه خۆی ئیوهی له خاکی زهوی به دیهیناوه و پییگه یاندوون، پیکهاته کانی لاشه تان له خاکی زهوی وهرده گرن له ریگه ی خۆراک و میوه ی هه مه جوړه وه، پاشان، دوا ی ماوه یه کی دیاریکراو یه که یه که تان دهرمینیت و ده تان خاته وه نیو خاکی زهوی و تیکه لی ده بنه وه، هر کاتیکیش ئه و زاته بیهویت به فه رمانیکی کتوپر دهرتان دینیته وه...).

هه روه ها ده فه رموی: ﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَا هَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِي وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾ ق ﴿٧﴾. واته: (هه روه ها زه ویشمان پاخستوه و بلاومان کردۆته وه و که ژ و چیمان له سه ری دامه زراندوه، له هه موو جوړه پوهه کیکی جوان و پا زه و شمان تیایدا به ره مه پیناوه). خوا ی ته عالا له باره ی پوهه کیشه وه ده فه رموی: ﴿ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا، فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا﴾ عبس ﴿٢٦-٢٧﴾. واته: (پاشان در زمان له زه ویدا په یدا کرد تا چه که ره ی ناسکی پوهه کی لی بیته دهره وه و دواتر گه شه بکات و گول بکات و خۆی بیچینه وه، تووه که چی بوو بیت ئه و به ره مه پیشکه ش ده کات!! هه روه ها دانه ویله ی هه مه جوړمان له نیویدا پوواند له گه نم و جوو برنج و فاسولیاو لوبیاو.. هتد).

* به کارهینانی دهسته واژه ی دهرهینانی زیندوو له مردوو و دهرهینانی مردوو له زیندوو بو مروف و گیانداریشه، خوا ی گه وره ده فه رموی: ﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ الروم ﴿١٩﴾. واته: (جا ئه و خواجه زیندوو له مردوو دهرده هینیت، ئه وسا ئیتر خۆی ده زانیت چۆن سه ره نوئی له زهوی مردوو دهرده هینیت و زیندوی ده کاته وه، هه روه ها به ئاشکرا دیاره که چۆن به هوی ئاوه وه زهوی مردوو زیندوو ده کاته وه، هر ئا به و شیوه به ش ئیوه زیندوو ده که ینه وه). هه روه ها ده فه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمَخْرَجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذُلُكُمُ اللَّهُ فَأَأْتِي تُوَفَّكُونَ﴾ الأنعام ﴿٩٥﴾. واته: (له راستیدا هر خوا ی گه وره خۆی پشکوینه ری

دانه ویلّه و تۆوی هه موو به رو بوومه کانه، هه رو هه ئه و زاته زیندوو له مردوو دهرده هیئت، مردووش له زیندوو دهرده هیئت، ئه وهی ئه و کارانه دهکات هه ر زاتی په روهر دگارتانه، جا ئیتر ئیوه بو بیرناکه نه وه، به ره و کوئ ده چن، بو خو ویل ده کهن؟!).

مافی پروهک له سه ر مرۆف له ئیسلامدا:

ویستی خوای گه و ره وه هابوو ه کو تا شه ر یعه تی - که ئیسلامه - له سه ر مافه به ران به ره کانی نیوان مرۆف و برا مرۆیه که ی خو ی بونیاتبنی، به لکو له نیوان مرۆف و ده روونی خو ی و ئه ندامانی جه سته یدا، زیاتر له وهش له نیوان مرۆف و ئه و به دیینه ره یدا که به فه زل و به خشنده یی خو ی پزی زی له بنده کانی ناوه و ته واوی مافه کانی له دنیا دا پی به خشیون، ته نانه ت له پۆژی دوای شدا، په روهر دگار به هه شتی کردوو ته پاداشتی باوه ر و کردوه ی چاک و چاکه کاری، ده فه رموئ: ﴿أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً مِمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ الاحقاف ﴿١٤﴾. واته: (دواتر ئه وانه نیشه جیی به هه شتن، هاوړئ له گه ل ژیا نی نه مر ی و هه تا هه تاییدا، له پاداشتی ئه و کارو کرده وانه ی که جار ان له ژیا نی دنیا دا ئه نجامیانده دا). هه رو هه ده فه رموئ: ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ﴾ الزمر ﴿٣٤﴾. واته: (ئه و ئیماندارانه هه رچییه کیان بویت و چه زیان له هه رچییه ک بی ت له لایه ن په روهر دگاریانه وه له به هه شتا بو یان ئاماده یه، بی چاوه پوانی پیشکه شیان ده کریت، ئابه و شیوه یه پاداشتی چاکه کاران و چاکه خوازان ده دریته وه). ئاگری دۆزه خیشی کردوو ته پاداشتی سته م و بیباوه پیی، ده فه رموئ: ﴿وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ﴾ المائدة ﴿٢٩﴾. هه رو هه ده فه رموئ: ﴿فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَأُؤْكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا﴾ الإسراء ﴿٦٣﴾.

پیغه مبه ری خوا ﷺ له زور فه رمووده دا بنه مادۆزی بو ئه و مافه به ران به رانه کردوو ه، یه کیکیان ئه م فه رمووده یه که ده فه رموئ: (فإن لجسدك عليك حقاً، وإن لعينيك عليك حقاً، وإن لزوجك عليك حقاً، وإن لزورك عليك حقاً) واته: (به دلنیا یی که جه سته ت مافی له سه رت هه یه، چاوه کانت

مافیان له سهرت ههیه، هاوسه ره که ت مافی له سهرت ههیه، میوانه که ت مافی له سهرت ههیه). له گێرانه وهیه کی تری پاستدا که بوخاری گێراویه ته وه ده لئ: سهلمانی فارسی کاتی دایکی دهردائی به شپرسی و به پۆشاک پرتوکاری بینیوه به ئه بو دهردائی وتوو: (إن لربك عليك حقاً، وإن لنفسك عليك حقاً، وإن لأهلك عليك حقاً، فأعط كل ذي حق حقه). واته: (به دلنایی که پهروه دگارت مافی ههیه له سهرت، دهروونی خۆت مافی ههیه له سهرت، خانه واده ت مافی له سهرت ههیه، دهی که واته ماف بده به ههر خاوهن مافی). ئینجا ئه بو دهرداو هاتوو ته خزمه تی پیغه مبه ریش ﷺ و گوته که ی سهلمانی بو گێراویه ته وه، پیغه مبه ریش ﷺ فه رموویه تی: (صدق سلمان)^۷. واته: (سهلمان پاستیکردوو).

به پاستی ئه م دروشمه مهزنه (ماف بده به ههر خاوهن مافی) گشتگیره و بو هه موو په یوه ندییه کان، به لگه یه له سه ر ئه وه که ههر مرۆفیک مافی هه یه و له هه مانکاتدا مافیش ده که ویتته سه ری.

به پشتبه شتن به م به لگانه که ته نها هه ندیکانمان باسکرد، ئه وا له پیگه ی ئه و دروشمه وه پوهه ک مافی له سه ر مرۆف هه یه، چونکه خێرو بیری زۆر و سووی زۆر به مرۆف ده به خشی، به م پییه ئه وا ئه رکی سه رشانی مرۆفه که به پیدانی مافه کانی قه ره بووی بکاته وه نه ک کرده وه ی خراپ له دژی ئه نجامبده ت، سوپاسگوزار بیت نه ک نه مکه حه رام، چاکه کار بیت تیایدا و چاکسازی بکات نه ک خراپی بکات، ئاوه دانی بکاته وه نه ک ویرانی بکات، گه شه ی پیدایه ت و په ره ی پیدایه ت نه ک به ره و دوا بیگێریتته وه و له ناوی بیات. ئیسته ش ده توانین ئه و مافانه کورته بکه ی نه وه له م خالانه ی خواره و دا:

یه که م: مافی ژیان و مانه وه و به رده و امبوون و پاراستنی هه موو جوړه کانی پوهه ک: ئه وه ی په یوه ندی به م مه سه له یه وه هه یه، ئه و یاسا شه رعیا نه یه که خوا ی گه وره دایناون بو چاککردنی زهوی و سازدان و خۆشکردنی بو پوهاندنی پوهه ک تیایدا به هه موو جوړه کانی وه، پیغه مبه ریش ﷺ له پاداشتی ئه و ئاوه دانکردنه وه و سازدان و خۆشکردنه وه مافی مولکداری ته وا وه تی زهوی

۷- سه حیحی بوخاری له گه ل الفتح دا به ژماره (۱۹۱/۴، ۱۹۳) گێراویه ته وه.

به خشویه به و کهسه که چاکیده کات، پیغه مبر ﷺ ده فهرموئ: (من أحياء أرضاً ميتة فهي له)^۸. واته: (هر که سئ زهوییه کی مردوو-واته به کارنه هاتوو- زیندوو بکاته وه ئهوا ئه و زهوییه مولکی ئه وه). زیاتر له وهش جینشینی راشید عومهر (خوا لئی رازی بیّت) ماوهی سئ سالی دها به و کهسه که زهوییه کی پیدرابوو به لام به کاری نه هینابوو، به بیلالی کوری حاریسی موزنی وتوو: (پیغه مبری خوا ﷺ ئه م زهوییه ی بو ئه وه پینه داوی تا بیگریته وه له خه لک، به لکو بو یه پییداوی تا کاری تیدا بکهیت، ده توّش ئه وه ندهی که توانات به سه ریدا ده شکئ ئاوه دانی بکه ره وه و ئه ویتری بگریه ره وه)^۹.

هه ندئ له و شتانه ش که په یوه ندیان به م مافه وه هه یه بریتین له پرۆسه کانی پیتانندن و سه ره رشتی و چاککردن و ئاودان و لابردنی هه ر شتیکی زیان به خش پی، هه روه ها ریگری له هه ر شتیکی هه وا یان خوړی لی ده برئ، ئینجا باش به کارهینانی به روبوو مه که ی^{۱۰}، خوا ی گهور ده فهرموئ: ﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ النحل ﴿۶۷﴾. واته: (هه روه ها له به روبوو می دارخورماو ره زه کان هه ندی جار شه رابی سه رخوشکه ر و زورجاریش به روبوو می چاک و نایاب به ره م ده هینن، بیگومان ئا له م شتانه دا به لگه و نیشانه ی ئاشکرا هه یه بو که سانیک که عه قل و ژیری خو یان بخه نه کار).

پیغه مبریش ﷺ فهرموویه تی: (یا عائشه! بیت لا تمر فيه جیاع أهله، أو جاع أهله، قالها مرتين، أو ثلاثاً)^{۱۱}. واته: (ئه ی عائشه، هه ر مالیک خورمای تیدا نه بیّت خه لکه که ی برسین، یان برسین ده بیّت، دوو جار یان سیجار ئه مه ی فهرموو).

۸- ترمذی به ژماره (۱۳۷۹) گپراویه ته وه و وتوو یه تی فهرمووده یه کی باشه، نه سائیش له السنن الکبری دا به ژماره (۵۷۵۷) و ئه حمه د به ژماره (۱۶۳۶) گپراویانه ته وه.

۹- ئه بو عوبه ید له کتیبی الاموال دا گپراویه ته وه، چاپی قه ته ر لاپره ۱۳۲۳، به بیه قی به ژماره (۱۵۲/۴) و حاکم به ژماره (۱۶۶۷) گپراویانه ته وه و ئین خوزه یمه راستیکردوه ته وه.

۱۰- بو زانیاری زیاتر سه یری بابه تی: من حقوق النبات فی الإسلام بکرئ له نویسی پ. د. نظمی خلیل أبو العطا، که له مه وسوعه ی الإعجاز العلمي فی القرآن والسنة بلاوکراوه ته وه.

۱۱- موسلم له سه حیه که یدا به ژماره (۲۰۴۶) گپراویه ته وه.

دووهم: مافی زیادکردنی پوهه که پښگای پوواندنیه وه: ئینجا به هیژکردنی به

هه موو هۆکاره به رده سته کان له پښگای (که لتوری پوواندن و درهخت ناشتن):
 پیشتر چه ند فه رموده یه کمان هینا که به لگن له سه ر ئه م مافه، وا
 لیږه شدا ئه و فه رموده یه ده هیتین که به غه وی له کتیبی السنه دا گڼپراویه ته وه
 که: (رجلاً مراً بالصحابی الجلیل ابي الدرداء رضی الله عنه وهو یغرس جوزة، فقال:
 أتغرس هذه وأنت شیخ کبیر، وهي لا تثمر إلا فی کذا وكذا عاماً، فقال أبو الدرداء:
 ما علی أن یكون لی أجرها، ویأکل منها غیري). واته: (که سیک سهردانی هاوه لی
 به پښ ئه بو دهرائی کردوه - خوا لئی پازی بیټ له کاتیکدا که سهرقالی
 ناشتنی دارگوڼیزیک بووه، کابرا پیوتووه: ئایا تو ئه مه ده نیژئی له کاتیکدا
 تو که سیکی به سالآچووی، ئه م دره خته ش تا ئه وه نده و ئه وه نده سالآیتر
 ته من نه کات به رنادات، ئه بو دهردائیش پیوتووه: ئه وه ی ئه رکی منه ئه وه یه
 پاداشته که یم ده سته که ویت، با که سانی جگه له من لئی بخون).

ئه رکی سه رسانی ده وه ته که له م بواره شدا پښه ننگ بیټ، یارمه تی گه ل
 بدات و هانده ری بیټ له سه ر ناشتن و پوواندن و زیاترکردنی پوهه، ئیبن جه ریر
 گڼپراویه ته وه که: (أن عمر بن الخطاب قال لخرمة بن ثابت: ما یمنعک أن تغرس
 أرضک؟ فقال: أنا شیخ کبیر أموت غداً! فقال عمر: أعزم علیک أن تغرسها، وقام عمر
 وغرس الأرض مع صاحبها). سیوطی له کتیبی الجامع الکبیر دا گڼپراویه ته وه. واته:
 (عومه ری کورپی خه تتاب به خوزه یمه ی کورپی ساییتی وتووه: چی پښگریت
 لیده کات له وه ی زه ویه که ت بریوتی؟ ئه ویش وتوویه تی: من که سیکی به سالآچووم
 و سبه ینئ ده مرم، عومه ر پیوتووه: پیټده لیم هه رده بیټ بیروینی، ئینجا عومه ر
 هه ستاوه له گه ل خاوه نه که یدا ده ستیکردوه به پوواندن).

سییه م: ده ستدریژی نه کردنه سه ری و زیان نه گه یانندن پیی: چونکه

نابیت خراپی بکه یت و بیفه وتینی، نابیت بیبری مه گه ر له بهر زه روره تییک
 یان پیوستیه که نه بیټ، یان بو شتیکی سوډگه یه نه ر بیټ ئه ویش به بیټ
 زیاده پوی و به فیروانی به بیمانا.

له باره ی مه سه له ی یه که مه وه ئه و خوای گه وره ئه و که سانه ی که کشتوکال

و وه چه ده فه وتینن به خراپه کار و گه نده لکار ناویبردوون، ده فه رموی: ﴿وَإِذَا

تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿البقرة ۲۰۵﴾ .

ئاشکرایه که سه‌ختترینی سزاگان بریتیه له سزای گه‌نده‌لکاری و خرابه‌کاری له زه‌ویدا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ المائدة ﴿۳۳﴾ . پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: (من قطع سدره صوب الله رأسه في النار)^{۱۲} . ده‌رباره‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه پرسیار له ئه‌بو داود کراوه، ئه‌ویش وتوویه‌تی: (واته هه‌ر که‌س دره‌ختیکی سیدر له زه‌وییه‌کی چۆلدا که که‌سانی ری‌یوار و ئاژه‌لان بچنه‌ژیر سی‌به‌ره‌که‌ی بی‌ری به‌یئ ماناو بی‌ه‌وده‌و به‌سته‌م که‌هیچ مافیکی تیایدا نه‌بی‌ت، ئه‌وا خوای گه‌وره سه‌ری ده‌نیته ناو ئاگر)^{۱۳} .

یه‌کیک له ئامۆژگارییه‌کانی جینشین ئه‌بوه‌کری صدیق (خوا لئی پازی بی‌ت) ئه‌وه‌بووه که‌قه‌ده‌غه‌ی دره‌خت پرینی کردووه، هه‌روه‌ها له خنکاندنێ دارخورما له ئاوداو له سوتاندنێ^{۱۴} .

به‌لام ده‌رباره‌ی زیاده‌پۆیی‌کردن له پرینی پوهه‌ک، یان پشتگو‌یخستنی ئه‌وا قورئانی پی‌روژ له‌دوای ناوه‌ینانی ژماره‌یه‌ک له پوهه‌که‌کان ریگری له‌و کاره‌ کردووه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرَّيْحَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ الأنعام ﴿۱۴۱﴾ .

مه‌سه‌له‌ی پیسکردنی ژینگه و خراپکردنی ئه‌وا به‌هه‌مانشیوه ده‌چیته‌خانه‌ی ده‌ستدریژی کردنه سه‌ر پوهه‌ک، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ ریگری‌کردووه له پاپه‌پاندنی پی‌ویستی (میز و پاشه‌رۆک) له‌ژیر دره‌خته به‌رداره‌کاندا، یان ئه‌وانه‌ی خه‌لکی سود له سی‌به‌ریان وه‌رده‌گرن، ﷺ فه‌رموویه‌تی:

۱۲- ئه‌بو داود له‌گه‌ل عون المعبود له کتیبی الادب دا به‌ ژماره (۱۵۲/۱۴) گێراویه‌ته‌وه.

۱۳- هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو.

۱۴- سه‌ری الموطأ ی پێشه‌وا مالیک بکری.

(أتقوا الملاعن الثلاث: البزارد، وقارعة الطريق، والظل)^{۱۰}. واته: (خۆتان به دوور بگرن له سێ شتی نه فره تلیکراو: پیسیکردنه ناو ئاو و سه ره پیگا و سیبه ر).

حوکمی گزپینی پیسای سروشتی پوهه که کان:

چهند یاساو پیسایه کی سروشتی نه گۆر هه ن که نابیت بگۆردرین، وهک یاسای پیتاندن، چونکه ئه وه له پیساکانی خوای بالاده سته، یاساو پیسای وه هاش هه ن که له توانادایه بگۆردرین، ئه مه له باریکدا به رژه وه ندی راسته قینه یان تیدا به دی بکریت و جیکه وته ی زیانگه یانندن به مرۆف و گیانه بهر و ژینگه یان نه بیت، له بهر ئه وه لیگۆلینه وه جیددییه کان بۆ سود وه رگرتن له پوهه ک و دره خته کان له پووی چه ندیتی و چۆنیتییه وه خواست و ئامانجی شه رعی خوایه .

۱۰- ئه بو داود له سونه نه که پدا گپراویه ته وه.

به‌شی شه‌شهم ده‌سته‌به‌رکردنی هاوسه‌نگی ژینگه تا که چاره‌سهره بۆ مه‌ترسییه‌کانی تیک‌چوونی ژینگه

واتای هاوسه‌نگی ژینگه و چۆنیتی ده‌سته‌به‌رکردنی له قورئانی پیرۆزدا:

ژینگه‌ناسان به‌مۆره پیناسه‌ی هاوسه‌نگی ژینگه‌یان کردوه که: بریتییه له هیشتنه‌وه‌ی په‌گه‌زه‌کانی ژینگه و پیکهاته‌کانی له‌سه‌ر باری سروشتی خۆیان، به‌لام سیستمی ژینگه‌یی ئه‌وا بریتییه له کارلیکی ریکخراو و به‌رده‌وام له نیوان په‌گه‌زه جۆراو جۆره‌کانی ژینگه‌دا، ئه‌ویش له پڕگای په‌یوه‌ندییه‌کان و پیکه‌وه‌به‌ستن که به‌دییه‌نه‌ری جوانکار بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی هاوسه‌نگی به‌دییه‌ناون.

پیکهاته سه‌ره‌کییه‌کانی هاوسه‌نگی ژینگه‌ش بریتین له: په‌گه‌زه زیندوووه‌کان وه‌ک مرۆف و گیانه‌به‌ر و پووه‌ک و دره‌خته‌کان، هه‌روه‌ها له په‌گه‌زه نازیندوووه‌کانیش وه‌ک ئاو و خاک و هه‌واو کانه‌زاکان، له تیشکی خۆر و پیکهاته‌کانی به‌رگه‌گازی.

له راستیدا خوای گه‌وره بۆ هه‌ر گه‌ردیله‌یه‌ک له گه‌ردیله‌کانی ئه‌م گه‌ردوونه به‌خۆر و کاکیشان و ئه‌ستیره‌کانیشه‌وه، هه‌روه‌ها بونه‌وه‌ره زیندوووه‌کان و هاوشیوه‌یان که له زه‌ویدان، جیگه‌ده‌ست و پۆلی خۆیانی بۆ دیاریکردون تا هه‌ستن به‌به‌جیگه‌یاندنی هاوسه‌نگی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی: ﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ، وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ، إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ، وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ، وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ، وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ، وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ﴾ (الحجر ۱۶-۲۳). واته: (له راستیدا ئیمه له ئاسماندا ئه‌ستیره‌و

۱- سه‌یری مه‌وسوعه‌ی ویکیدییا زاراوه‌ی (التوازن البيئي) بکړی. هه‌روه‌ها د. ئه‌حمده‌مه‌لیجی: التوازن البيئي بين العلم والإيمان، بلاکراوه‌ی خه‌لاتی دوه‌ی تێوده‌وله‌تی بۆ قورئانی پیرۆز.

هه ساره‌ی گه وره‌ی بی‌شوماری زه به لاحمان دروستکردوو و پازاندوو ماننه ته وه بۆ ته ماشاچیان، هه روه‌ها پاراستومانن له نه خشه و پیلانی هه موو شه‌یتانیککی ره جمکراو و نه فرین لیکراو. مه‌گه‌ر شه‌یتانیککی سه‌رکه‌ش بتوانی‌ت له سنوری خۆی بترازی‌ت، تا به هه‌والیک بزانی‌ت، یان بیدزی‌ت، ئه‌وکاته یه‌کسه‌ر پارچه ئه‌ستیره‌یه‌کی ئاگرینی ئاشکرای تیده‌گیری‌ت و بۆی ده‌کشیت و دوا‌ی ده‌که‌وی‌ت هه‌تا له‌ناوی ده‌بات، خه‌لکینه سه‌رنج‌بده‌ن، چۆن هه‌ندی شوی‌تی زه‌ویمان ته‌ختکردوو و پامان‌خستوو، که ژو کی‌وو چیاو زنجیره چیا‌ی سه‌خت و بل‌ندمان له‌سه‌ر داناهه، له هه‌موو جو‌ره‌ ره‌وه‌ک و به‌روبوومی‌ک که بۆ ئیوه پی‌ویست بی‌ت به شی‌وه‌یه‌کی ری‌ک و پی‌ک و به‌ئنده‌زی پی‌ویست بۆمان پرواندوون، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر زه‌ویدا به جو‌ره‌ها شی‌وه‌ بژی‌وی پۆژانه‌ی ئیوه‌مان دابینکردوو، ئه‌و زینده‌وه‌رانه‌ش که ئیوه ناتوانن خه‌می پزق و پۆزیان بخۆن بۆ سه‌رحه‌میان پزق و پۆزی تایبه‌ت به خۆیانمان دابینکردوو، هه‌رچی شته له ناز و نیعمه‌ت و پیداو‌یسته‌یه‌کان هه‌ر هه‌مووی گه‌نجینه‌کانیان لای ئیمه‌یه، هه‌ر ئیمه‌ش ده‌بیه‌خشین به‌ئنده‌زیه‌کی دیاریکراو له کاتی خۆیدا، یه‌کی‌کتیر له به‌خشه‌کانی خواوه‌ندی به‌خشنده‌ شنه‌ بایه، که به‌رده‌وام ده‌بینی‌ن تا بی‌ته‌ هۆی پی‌تی‌نه‌ری ره‌وه‌ک و دارو دره‌خته‌کان، هه‌روه‌ها باران له ئاسمانه‌وه ده‌بارینی‌ن و ئیوه‌ی پی‌ تی‌راو ده‌که‌ین، دل‌نیاش بن ئه‌وه هه‌ر ئیمه‌ین که ژیان ده‌به‌خشین و مردن پی‌ش ده‌هی‌نین، سه‌ره‌نجام هه‌ر ئیمه‌ش خواوه‌نی هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی و هه‌موو جیهانین).

ئهم ئایه‌ته‌ پیرۆزانه‌ ناماژه‌ به‌ پیکه‌اته‌ ژینگه‌یه‌ زیندوو و نازیندوووه‌کان ده‌ده‌ن له‌ خو‌ر و کاکیشان و ئه‌ستیره‌کان، هه‌روه‌ها له‌ کی‌وه‌کان و باران و هیتیش، پوونکردنه‌وه‌یان داوه‌ که‌ خوای گه‌وره‌ هه‌موو ئهم پیکه‌اتانه‌ی له‌وپه‌ری ورده‌کاری و به‌ریژه‌یه‌کی دیاریکراو بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی هاوسه‌نگی به‌دیهنه‌واوه، ته‌نانه‌ت ژیان و مردنش هه‌ر پیکه‌اته‌ی ئه‌و هاوسه‌نگیه‌ین، به‌لکو بۆ خواستی به‌جی‌گه‌یاندنی ئه‌و هاوسه‌نگیه‌ین، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ الملك ﴿١٤﴾. واته: (مه‌گه‌ر ئه‌و زاته‌ نازانی‌ کی‌ی دروستکردوو و چۆنی دروستکردوو، له‌ کاتی‌کدا ئه‌و خوایه‌ وردکار و به‌سو‌ز و به‌لوتف و به‌ئاگایه‌).

زانستی نوییښ نه و پاستییهی سهلماندووه که له م نایه ته پیروزه و هیتیشدا هاتووه، به و هی: پیوانیک بو ریژهی نه و پووه کانه له زویدا بوونی هیه، ههروه ها ریژهی نه و گازی کاربونه هه لیده مژن، ریژهی نه و ٹوکسجینه ش دهریده دن، بو نمونه: ریژهی ٹوکسجین له بهرگه هه وادا نزیکهی له ۲۰٪، جا نه گهر زیاتر بویه نه و له گه ل یه که مین پزیسکدا زوی دسوتا، نه گهریش که م بویه نه و نه و بونه و هره زیندووانه ده خنکان، ریژهی کاربونیښ که متره له ۱٪، نه گهر له و ریژهیه زیاتر بویه نه و مروقیاهتی ژه راوی ده بو و هه هه مووان دهمردن، نه گهریش که متر بویه نه و پووه که کان دهمردن و ژیان دوه ستا^۲.

که واته هه هه مووی گه ردوون به پیوانه یه کی ورد به دیه ینراوه و دهریت به ریپوه، چونکه خوی گه و ره ده فهرموئ: ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ، أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ، وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ﴾ الرحمن ﴿۹﴾. واته: (ناسمانیښی به بی کول که و ستون به رزو بلند پارگرتووه، ته رازوو و پیوهری بو هه موو شتیک داناوه، هیچ شتیک له م بونه و هه ردا بی مه به ست و هه په مه کی نیه، نیو هه نهی نه و هی ئادم با ته رازوو و پیوهرتان پیک و پیک بیت و سته م له یه کتر مه که ن، هه ولبدن له کیشان و پیواندا ته رازوو بازی مه که ن و که مفروشی و گرانفروشی نه نجام مه دن).

سهره تای سوره تی (الرحمن) و چوئیتی هاوسه نگریدن له سهر پیوان (میزان) یکی ژور ورد:

خوی گه و ره ده فهرموئ: ﴿الرَّحْمَنُ، عَلَّمَ الْقُرْآنَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ، الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ، وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ، وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ، أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ، وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ، وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ، فِيهَا فَآكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ، وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ﴾ الرحمن ﴿۱-۱۲﴾. واته: (خوی گه و ره نه م په یام و قورئانه پیروزهی ناردووه، خاوه نی سوژ و میهره و کانگای په حمه ت و به زه یی بیسنوره. هه نه و زاته خوی توانای فیروون و له به رکردنی قورئانی به خشیوه به پیغه مبه ره که ی ﷺ، ههروه ها به سهرجه م

۲- پیگه ی نه دنازیار عبد الدائم الکحیل، سه رچاوه که ش ۱۹۹۷ (Harcout(Hehner, B, E Blue Plner

ئیمانداران که پیورترین نازو نیعمه ته له دنیا داو به ره و به ههشت ئاراسته یان دهکات، ئاده میزادیش هه ره و ئه و زاته به دیهیناوه، هه ره خوی گه ورهش ئاده میزادی فییری ئاخوتن و قسه و گفتوگۆ کردووه، خۆرو مانگیشی به قه باره و چپری و دوورو نزیکیه کی حساب بۆکراو له خولگه ی خۆیاندا داناوه، زهوی به دهوری خۆردا سالی جاریک دهسورپته وه، مانگیش به دهوری زهویدا مانگی جاریک دهسورپته وه تا کاتیکی دیاریکراو، ئهستیره وه ساره کانیس، پوهه که بی قه دو دره خته به رزه کانیس هه موویان، سوژده ده بن و له نه خشه ی دیاریکراوی به دیهینه ریان دهرناچن و ناترازین، ئاسمانیشی به رزو بلند راگرتووه بی کۆله که و ستون، ته رازوو و پیوه ری بۆ هه موو شتیک داناوه، ئیوهش ئه ی نه وه ی ئاده م با ته رازوو و پیوه رتان پیک و پیک بیت و سته م له یه کتر مه که ن، هه ولبدن له کیشان و پیواندا ته رازوو یازی مه که ن و که م فروشی و گرانفروشی ئه نجام مه دن. ئه و خویه سه رجه م زه ویشی بۆ خه لکی ملکه چ و فه رمانبه ردار کردووه، بۆ هه رچی به کاری دینن به ئاسانی دیت به دهستیانه وه، جۆره ها میوه له سه ر زه ویدا دیته به ره م که له تام و بۆن و په نگ و قه باره دا جیاوازن، به لکو جیاوازی له هه ر جۆره میوه به کدا هه یه، -جگه له جیاوازی میوه ی ولتان و ناوچه کان-!! هه روه ها دارخورمای خاوه ن ده فره گولدانی بۆ به ره م هیناون، جگه له جۆره ها دانه ویله ی جیاواز، که به تویکل و پووش و به رگ رازینراونه ته وه و به بۆنی خۆش بۆنخۆش کراون). قورئانی پیروز له فه رمانیدا زۆر جه ختی کردووه به به ریا کردنی پیوان و کیشان بۆ هه ر به دیهینراویک و بۆ هه ر گه ردیله یه ک له گه ردیله کانی گه ردوون و دادپه روه ری، ئه وهش به ته رازوو یه کی ته واو ورد به تاییه تی له نیوان به دیهینراوه زیندوو هکاندا- مرۆف و گیانله بهر و پوهه ک، چونکه هاوسه نگی هه یه له نیوان ئه و شته دا که مرۆف له جگه له خۆیه وه وه ریده گری و نیوان ئه وه شدا که ده بیه خشی- هه روه ک پیشتر وتمان-، قورئانی پیروز به هه مانشیوه جه ختی کردووه له سه ر پیگری له که مکردن و خه ساره تدان له کیشانه دا، زانستی نویش سه له ماندوو یه تی ئه و هیزانه که خوی گه وره کردوونیه ته هۆکار تا گه ردوون- له نیویشیاندا زهوی و ئاسمان- هاوسه نگ بن زۆرن، له وانه هیزی

پاکیشان و هیزی ئەتۆمی و هیزی فپیدان و هه‌واو کیوه‌کان، به‌لکو هه‌موو گه‌ردیله‌یه‌ک له‌م گه‌ردوونه‌دا، هه‌موو وزه‌و بزاوته‌ ریکوپیکه‌کانی، هه‌روه‌ها هه‌موو جوړه‌کانی له‌ کاکیشانه‌وه‌ بو‌ گه‌ردیله‌ به‌ پوه‌ک و گیاندار و ده‌ریاکانیه‌وه‌ .. پیکهاته‌ی سه‌ره‌کی به‌دیپینراوی خوی جوانکارن و هاوسه‌نگیه‌ که‌ به‌رپابوه‌ له‌سه‌ر هاوسه‌نگی و کیشانه‌ی ورد، بو‌ نمونه‌ خوی گه‌وره‌ دوو هیزی له‌ نیوان ئاسمان و زه‌ویدا به‌دیپیناوه‌، ئەوانیش هیزی پاکیشان و هیزی فپیدانه‌ له‌ نیوان ئەستیره‌کان و تهنه‌ ئاسمانیه‌کاندا، به‌م پییه‌ش هه‌ر ئەستیره‌یه‌ک یان تهنیک پاریزگاری ده‌کات له‌ سوپانه‌وه‌ی خوی و له‌ دووری له‌ویتیش، خوی گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی: ﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ، وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رُجُومًا ثَمِينًا يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ الرعد ﴿٣-٢﴾. واته‌: (بیگومان ئەوه‌ هه‌ر خوی گه‌وره‌یه‌ که‌ ئاسمانه‌کانی به‌ به‌رزی و بلندیه‌وه‌ به‌بئ کۆله‌که‌ و ستون پاگرتووه‌، پاشان له‌سه‌ر عه‌رش و ته‌ختی فه‌رمانه‌ویه‌تی وه‌ستاوه‌، هه‌روه‌ها خۆر و مانگیشی پامه‌یناوه‌ که‌ هه‌ریه‌که‌یان له‌ چه‌رخ و خولدایه‌ تا کاتیکی دیاریکراو، هه‌موو شت هه‌ر ئەو زاته‌ ریکی ده‌خات، هه‌موو کاروباره‌کان له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌ر ئەو به‌رپوه‌ی ده‌بات، ئایه‌ته‌کانی قورئان پوونده‌کاته‌وه‌ و درژیه‌یان پیده‌دات بو‌ ئەوه‌ی دلنیا‌بن که‌ به‌ خزمه‌تی په‌روه‌ردگارن ده‌گه‌ن و له‌به‌رده‌م دادگای سه‌رتاپا دادیدا ئاماده‌ ده‌بن بو‌ لپیرسینه‌وه‌. هه‌ر ئەو زاته‌ خوی زه‌وی پان و به‌رین کردووه‌، کیوه‌کانی له‌سه‌ر چه‌سپاندووه‌ و پوه‌یاری زۆری تیا‌دا جاری کردووه‌، هه‌موو به‌روبو‌میکی به‌ جووت تیدا به‌دیپیناوه‌، به‌رده‌وام شه‌و به‌ شوین رۆژدایه‌ و دایده‌پۆشی‌ت، به‌ راستی ئا له‌و شتانه‌دا به‌لگه‌و نیشانه‌ی زۆر هه‌یه‌ بو‌ که‌سانیک که‌ تی‌فکرن و بیرکه‌نه‌وه‌).

ئهم ئایه‌تانه‌ به‌شیوه‌یه‌کی قوول ئاماژه‌ ده‌ده‌ن به‌ ره‌گه‌زه‌کانی هاوسه‌نگی ورد^٣.

٣- پروانه کتبی القرآن الکریم و الفیزایه‌ الحدیثه‌، هه‌روه‌ها پیگه‌ی مه‌وسوعه‌ی ئیسلامی و بابه‌ته‌که‌ی ئەندازیار ئیبراهیم غوبر له‌ ٢٠١٣/٤/١٦ ز.

قورئانی پیروژ له سورتهی (الرحمن) دا پاقه ی ئه و هاوسه نگیه قولای کردوو که له سر هاوسه نگی ورد به رپابوو، که ئه م تیگه یشتنه ی لی ودرده گیرئ:

۱- پیویسته به به زه ییه وه هه لسوکه وت بکریت، له بهر روښنایی ئه و زانسته وه بیت که پینمایی خو ی له به اکان و په وشته وه ودرده گیرئ، ئه ویش زانستی قورئانه، واته وه حی که لایه نی ئه قل فه رامو ش ناکات، به لکو پینمایی ده کات به ره و پیکای هه ق و راستی، دووریده خاته وه له خو به زلزانای و دهمارزلی و مله وری، ئینجا به دیسپلینه کانی په وشت و به اکان کونترولی ده کات تا وای لیکات به خته وه ری دنیا و قیامت بیت.

۲- له راستیدا ئه م پیکهاته سه ره کییانه له خو ر و مانگ و ئه ستیره کان و درهخت به هه موو جو ره کانیه وه، هه روه ها میوه ها ت و پوه وک و دانه ویله و به ره مه فره جو ره کان، ئینجا ئاسمان و زه وی و هیتیش، ئه وا خوی گه وره سیستمیکی نایابی بو داناون که له سر پیوانیکی ورد به رپابوو و نابیت زیان به و پیوانه پیگه یه نرئ.

۳- ئه رکی سه رشانی هه مووانه پاریزگاری له و سیستمه بکه ن، نه که ن به سته مکردن تیایدا و زیاده پو یی و سنوربه زانندن کاریک بکه ن بیته هو ی تیچوونی ئه و ته رازوه.

۴- پیویسته کیشانه و پیوانه دادبه روه رانه بیت، واته هه ر شته و قورسای خوی پییدرئ بیئه وه ی زیاده پو یی یان شلگیری تیدا بکریت.

۵- به دلنیا یی ئه م پیکهاته سه ره کییانه که قورئانی پیروژ لیره و له شوینی تریشدا ناویبردوون، ئه وانه ن که هاوسه نگی به ئامانچ گیراو ده سته بهر ده که ن، له بهر ئه وه به هیه چ جو ر نابیت تیکیدرین، چونکه هه موویان زه روون و یه کتری ته وا و ده که ن، بو یه نابیت چالاکیه کانی مرو ف له هه و لدان بو ده وله مه ندیی و ده ست به سه رداگرتن بیته هو ی زیانگه یانندن به هیه چ یه که له و پیکهاتانه، ئه گه رنا ئه وا خراپه کاریی و گه نده لیی و زیان له زه ویدا پو وده دات.

۶- خوی گه وره زه وی بو ئه وانه به دیهینا وه که له سه ری ده ژین، واته بو

هه موو دروستکراوان، له مروّف به هه موو جوړ و توپزه کانی، بو گیانله به ران به هه موو په گه ز و جوړه کانی، بو میرووه کان و هیتیش له و شتانه ی که خوی ته عالا له سر ئه م زه وییه به دیهینان.

ئهمه ش ئه وه ده گه یه نی که نابیت هیچ توپژیک-ئیر هرچی و له هر ناستیکدا بیت ده ستگری به سر زه ویدا، خیرو بیړه کانی ته نها بو خوی بیت جگه له وانیر-هه روک له ئه مروّدا پووده دات.

پ. د. د. زه غلول نه ججار ده لئ: (له راستیدا زانینی بری قه باره ی زه وی بو ده سته به رکردنی هاوسه نگی زور گرنه، وهک گرنگیتی دووریه تی له خوړه وه، وهک گرنگیتی خیرا سوپانه وه یه تی، یان گرنگیتی شیوه دهره کیه که ی...، جا ئه گه ر قه باره ی بچوکنتر بوايه ئه وا هیزی پاکیشانی لاوز ده بوو، ئه وکات نه یده توانی ئه و به رگه هه وایه پابگری که دهره یداوه، ئه گه ریش قه باره یه کی گه وره تری ببوايه ئه و ده بووه هوی وه رگرتنی گازه ژه هراوییه کان و به رگه هه و ژه هراوی ده بوو، لیره وه ژیان له سهری بوونی نه ده ما...، هه ر لیره شدا فاکته ریکی تر هیه که له گه ل کوی فاکته ر گونجاوه کان ده چپته پال فاکته ری بارسته که، ئه ویش فاکته ری بونیادی ناوه کی زه وییه، چونکه ئه و چپانه ئه ستیره ی زه وی پیکدینن و مه ودايه کی موگناتسی ده ده نی که پوّلکی سهره کی ده گپن بو پارینگاری له ژیانمان) ۴.

له پوی زانستییه وه، ئه وه مه سه له یه کی جیگیره که تیچوونی هاوسه نگی ژینگه به هوی خراب ده ستوه ردانی مروّقه وه یه له ژینگه دا له پوی زانستی و زیادکردن و هه موارکردنه وه، جا مادامی زیانگه یه نه ره ئه و خوی ته عالا به زور ده قی قورئانی ئه و کاره ی حه رامکردوه. ئه م گوپانه که له سروشتی پاکي مروّدا پووده دات، داویه ته پال گوپرایه لی خرابی مروّف بو شه ی تانه کان، هه ر بویه په روه ردگار چیروکی وه دهرنانی شه ی تانی له به هشت به هوی کرنوش نه بردنییه وه له سره زمانی شه ی تان خوی ده گپرتیه وه که: ﴿لَعْنَةُ اللَّهِ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوسًا، وَلَا أَضِلُّهُمْ وَلَا مَنِيَّهُمْ وَلَا مَرْئُهُمْ فَلْيَبْتَئِكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرْئَهُمْ فَلْيَغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذْ

۴- پیگه ی هدی الإسلام، توپژینه وه ی پ. د. زه غلول نه ججار درباره ی تبعجاری زانستی له هاوسه نگی زه ویدا.

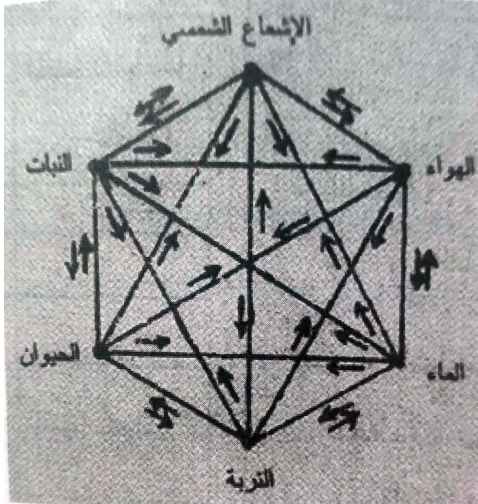
الشَّيْطَانُ وَلِيًّا مَنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٨-١١٩﴾. واته: (ئه و شهیتانه که به هوی خۆ به شترانین و نافه رمانی و هسه ده تیبه وه خوای گه و ره نه فرینی لیکردوه، ئه ویش سویندی خواردوه و پوو به خوای گه و ره وتوویتی: ده بیت به شیکی دیاریکروی باش له بنده کانت گومرا بکه م... ههروه ها سویندی خواردوه که ئه و خه لکه، گومرا و سه رلیشیواو بکات، به ئاوات و خه یالاتی پووچه وه سه رگه رمیان بکات، فه رمانیان پییدات که گوئی نازه له کانیان بیپن، ههروه ها فه رمانیداوه و به چاوی خۆشمان ده بینین که شوینکه وتووایی ده ستکاری دروستکروانی خوا ده که ن به شیوه یه ک که دهیشیوینن - ده ستکاریکردنی کرۆمۆسۆمه کان له لایه ن هندی له شاره زا بییدینه کانه وه و هاتنه کایه ی مندالی شیواو و بیچووی نازه لی شیواو به لگه ن له سه ر فه رمانبهرداری بو ئه و شهیتانه نه فرین لیکراوه، جا ئه و که سه ی شهیتان بکاته یارو یاوه ر و مامۆستای خۆی ئه وه بیگومان زه ره رو زیانیکی ئاشکرای له خۆی داوه).

له به ره ئه وه خوای گه و ره گهنده لیلی و خراپه کاری له ژینگه دا، به زه وی و ئاسمان و ده ریاکان و بو شایی و که شو هه وا و به رگه که یه وه داوه ته پال مروقی سته مکار، ده فه رموی: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مِمَّا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيَذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ الروم ﴿٤١﴾. واته: (ئه وه ئیتر به ته واوه تی فه سادو گوناوه تاوان و گهنده لیلی سه رزه وی گرتۆته وه، له سه ر وشکانی و له ده ریاکانیشدا، هه مویشی ده ستی خه لکی گه یشتۆتی و به هوی ئه وانه وه یه، جا ئیتر خوای گه و ره تالای دی ده ره نه نجامی هندی له کارو کرده وه کانیان ده کات به گه روویاندا، به لکو بگه پینه وه). چونکه خوای بالاده ست زه وی که له لوتکه ی چاکی و جوانیی و توانا بییدایه له سه ر به خشین پاده ستی مروق کردوه، بو یه ده بو مروقیش پاریزگاری له و چاکی و جوانیی و به خشه ی بکات، ئه وه مروقه که به رپرسه له و ئه رکه، خوای گه و ره ده فه رموی: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ﴾ الأعراف ﴿٥٦﴾. که واته ته مومژه که نیبه له ده ستوه ردانی مروق و نواندی چالاکیه کانی تیایدا به شیوه یه کی رپکو پیک و چاک، به لکو مه ترسییه که له خراپکردنی و

له شویڼکه و تنی هه واو هه وه سه کانی دایه، بیته وهی په چاوی هه ق و دادپه روه ری و پوژی دواپی بکات، خوی گه وره ده فهرموئ: ﴿وَلَوْ اَتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بَدْرَهُمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ﴾ المؤمنون ﴿٧١﴾. واته: (خو ئه گهر حه ق و حه قیقه تیش به دل و ئاره زووی ئه وان بیته، ئه وه ئاسمانه کان و زه وی و هه رچی و هه ر که سی تیدایه، ویرانی ده که ن و تیکی ده دن، که واته بیریکه نه وه ئه م قورئانه ی که بویان هاتووه یاداوهری و یادخستنه وه یه بویان، که چی زوربه یان گوئ به م په یام و یادخستنه وه گرنه گ و به نرخانه ناده ن!!). ئه م ئایه تانه و هیتیش پیمانده لاین ئه و چالاکیانه ی که مه به ست پییان گهنده لیلی و ملهورپی و خراپه کاریبه، که به به پیی هه واو ئاره زووه کان و هه ژموونداریه وه ئه نجامده درین ده بنه هوی خراپکردنی ژینگه و ویرانکردنی جیهان، له بهر ئه وه خوی گه وره ئاینه کانی په وانه کردووه و به قورئانی پیروژ کوئای پیهیناون، ئه وه ش به و مه به سته یه تا مروف ناوه وه ی خوئی چاکبکات، تا ده ره وه په فتاریشی له ریگی باوه ر و باوه ر به خواو یه کتاپه رستی و سیفه ته پیروژه کانیه وه چاکبکات، هه روه ها تا هه سته بکات به چاودیری په روه ردگاری له سه ری، تا له ریگی باوه ر به پوژی دواپی و پوژی پاداشته وه خوئی چاکبکات، ئه وه ش به جوړی بیت که مروف هه ست به ترس بکات له به رپابوونی ئه و پوژه سه خته هه تاهه تاییه که له سه ر سته مکاران و گهنده لکاران حه تمیبه .

به دلنیاپی ئه و دوو پایه سه ره کیبه که ده بنه هوی به رده و امبوون و هاوسه نگی بریتین له: ماده و وزه، چونکه ئاویته بوون و کارلیکی وزه له گه ل ماده ی نائه ندای ماده ی ئه ندای به ره م دینن که لایه وه جه سته ی زینده وهران بونیات ده نری، ئه ویش به پوئی خوئی-واته ماده جاریکتیر شیپانده کاته وه بو باری نائه ندای، که واته ماده به پیچه وانیه ی وزه وه له باری سورانه وه ی به رده و امداپه، چونکه خوړ به رده وام وزه به زه وی ده دات، ئه ویش به مشیوه یی خواره وه:

(چونکه کاتیگ لوله و قه وزه پیکه وه ده بن ئیتر سیستمیکی هاوسه نگی بو دابینکردنی خوړاک و ئوکسجین پیکدیته، به جوړی که هه ریبه که یان

پنویستی خوئی له و ناوهنده وهرده گری، سیستمه ژینگه ییه سروشتییه کانیش له حاله تی هاوسه نگیدان، کاتیکیش مرؤف دهستوه رده داته ئه و سیستمانه ئیتر به هینانه ناوی هونه ری ورده کاری نوئی بیټ - بۆ نمونه ئاودییری ناوچه وشکه کان- یان لابردنی په گزه ژینگه ییه کان بیټ - بۆ نمونه برینی جهنگه لستانه کان- ئیتر کیشه و گرفتی ژینگه یی پووده دن)°.

له راستیدا هاوسه نگی ژینگه له سه ره تاوه به هوئی په یوه ندی توندوتوئی نیوان مرؤف و بونه وهره زیندوووه کانی تر و له نیوان پووه که کاندای به دره خته کانیش هوه دهسته بهر ده بیټ، چونکه خوای گه وره ژیانی ئه وانه ی به ستوووه پیکه وه، به و پینییه که بونه وهره زیندوووه کان گازی⁶ ئوکسجین له پووه که وه وهرده گرن که ده ریده دات، پووه کیش دووم ئوکسیدی کاربۆن له و بونه وهره زیندوووه وهرده گری که ده ریده دن، حیکمه تی خوای گه وره ش وه هایه که چه ندیتی پووه که کانی سه ر پووی زهوی گونجاندوووه له گه ل قه باره ی به رگه هه وادا، چونکه پووه که بۆ دروستکردنی خوژاک و به ره مه کانی خوئی گازی کاربۆن له هه واوه خه رج ده کات، له ناویدا پرۆسه ی پۆشنه پیکه اتن له ریگای ماده ی سه وزه وه ئه نجامه دریت، ئه مه ش هاوسه نگیه کی ورده له نیوان دوو جیهاندا: له نیوان ئه وه ی که هه رییه که یان وهریده گری و ده ریده دات، تا ته واوکاری و هاوسه نگی فه راهم بیټ.

ئه وه راستییه که که هه ر په گزه یی یان جوژی یان گه ردیله یه که، له م گه ردوووه دا پۆل و ئه رکی خوئی هه یه له دهسته به رکردنی هاوسه نگی تیایدا،

0- سهیری الموسوعه المدرسیه زارواهی (التوازن البيئي) بکری.

6- سه رچاوه پيشوووه کان.

دکتور عه بدولبه دیع هه مزه زلی ده لئ: (دهرئه نجامی لیکۆلینه وه و توپژینه وه ژینگه بیه کان ئاماژه ده دن که له ناوچوونی یه ک جور له جور زیندوو ه کان له هه ناوچه یه ک له ناوچه کانی سه رگۆی زه وی، ده بیته هۆی هه لوه شانندی پیکهاته ی توپری زیندوو یی ژینگه و تیکچوونی و فریدانی بو لیواری نادیار، ئەم زیانه ش ته نها ئو ناوچه یه ناگریته وه که هاوسه نگی ژینگه ی تیدا تیکده چیت، به لکو ئەو زیانه ده گوپژیتته وه بو ناوچه دراوسیکانی تریش... لیره وه ئیمه واده بینین که هه موو بونه وهره زیندوو ه کان به پوهه ک و گیانداران و بونه وهره زیندوو ه ورده کانی شه وه به هه موو جوره جیاوازه کانیان، له شیوه و جور و قه باره یاندا پۆلیکی گرنگ و مه زنیان هه یه له ژینگه دا، چونکه هه ر هه موویان به شیوه ی کارلیکی ئالۆز و ورد و پیوانه کراو ئاویته به یه کتری ده بن، به لام له وانه یه مروّف به شیوه ی راسته وخۆ و له پڤگای چالاکیه جورا و جوره کانیه وه ده ستوه ریداته ئەو ئاویته بوونه).^۷

بڤگومان په گه زه جیاوازه کان، هه روه ها زۆری جوره کان، تا ده گاته تاکه زیادبووه فره جور و فره په نگه کان هه موویان پۆلی خویان هه یه له دهسته به رکردنی هاوسه نگیدا، خوی گه وره هپچ په گه زیک، یان جوریک یان تاکیکی به بیه وده و به نارپه واهه دینه هیناوه، به لکو بو حکمه ت و بو سودگه یاندنه، ده با لیره دا نمونه یه ک له سه ر فره جور ی پوهه که کان بینین که ئەو فره جوریه چه ندین سودی هه یه، له و سودانه ش:

۱- به رده وامبوونی سودگه یاندن و به خشین و ته واکاریی، قورئانی پیرۆز ئاماژه یداوه به مه و ده فه رموی: ﴿وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا﴾ الکهف ﴿۳۲﴾. واته: (نمونه ی که سانی دیندار و بی دین به و دوو پیاوه بینه روه که یه کیکیان دوو باخی جوان و پازاوه ی به ردارمان له په زه ترئ پییه خشیوو، چوار ده وریشی به دره ختی خورمای به ردار و نایاب ده وره درابوو، له نیوانیشیاندا ناوبه ناو جوره ها دانه ویلّه و بیستانمان پیگه یاند بو). پیشه واهه رازی ده لئ: (ده توّش بزانه که خوی گه وره به چه ند نیشانه یه ک وه سفی ئەو باخه ی کردوو ه....

۷- بابه تیکی بلاوکراوه یه له پیگه ی دهسته ی جیهانی بو ئیعجازی زانستی له قورئانی پیرۆزدا.

نیشانای سییه می بریتییه له ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا﴾ مه به ستیش پیی چند مه سه له یه که، یه کیکیان بریتییه له وه که: ئه وه ییه کۆکه ره وه وه عه مباری خۆراک و میوه کان بیته، دووه میان: ئه وه ییه له هر چوار لاوه فراوان بیته و هه موو شت له خو بگری، سییه میان: ئه وه ییه که ئه مجوره مه سه لانه له هه موو کاتیکدا سودی تر ده هینن، ئه ویش به روبوومی تره و سووه کانی به رده وامه ... پاشان له راقه ی فه رمووده ی ﴿وَكَانَ لَهُ ثَمْرٌ﴾ واته: (به رده وام ئه وه باخانه له هر چوار وه رزی سالدا به روبوومی چاکیان ده گرت، واته چوره ها مال و سامان، ئه ویش به ره می ماله که یه تی هه رکات زیاد ی کرد).^۸

۲- پاراستنی کشتوکال له کاره سات و به لاو نه خو شیییه کان، چونکه هه بوونی ئه وه هه موو جوړه پوهه که جیاواز و فره جوړه له یه ک ژینگه دا پیوستییان به پاراستن هه یه، هه روه ها قه تیسکردنیان له یه کجوردا ده یخاته بهر جوړه ها نه خو شی - هه روه ک له سالانی شه سه ته کان له ئه مه ریکا پوویدا، کاتیک که چند ناوچه یه کی ته رخان کرابوو به چاندنی ته نها گه نم، که چه ندین به لاو نه خو شی دای به سه ریداو له ناویبرد، ئه م فره جوړیه ش له ئایه تی پیشودا به ستراوه ته وه به فره جوړی کشتوکاله وه.

۳- زیادکردنی به پیتی زهوی، پوه به پوه بوونه وه ی وشکه سالی و تووشبوون به که شو هه وای ناله بار و پله ی گه رمای سویتنه ر، هه روه ها پاریزگاری له بوونی ئاو له خاکدا.

۴- پاراستنی له ره شه با و گه رده لول، هه روه ها پاراستنی خاک له داخوراندن و له هیژی تۆز و خوّل و لم، که له ئایه تی پیشودا ئامازه ی پیکراوه و ده فه رموی: ﴿وَحَفَّنَاهُمْآ بِتَخْلِ﴾ ئه مه ش وایکردوه که کشتیاره کان هه ستن به دانانی پشتیینه ی سه وز به ده وری باخ و کیلگه کانیاندا.

۵- پاراستنی بونه وه ره زیندوه کان و گرتنه به ری ریکاری زیادکردنیان، چونکه ئه م کاره یارمه تیده ره له سه ر فره جوړی پوهه که کان.^۹

۸- سهیری التفسیر الکبیری پیشه وازی بکری، چاپی: دار احیاء التراث العربی بهرگی ۲۱ ۱۲۴۱-۱۲۵۰.

۹- له م بابه ته دا سهیری: الموسوعه العربیه العالمیه (۴۱/۵۱، ۱۴/۳) بکری، هه روه ها کتیبی: المدخل إلى العلوم البیئیه ۲۵۸ له نوسینی عودان و هاوړیکانی، هه روه ها کتیبی: أهمیه التنوع النباتی فی البیئه، له نوسینی د. عبدالبدیع زلی، بابه تیکه له پیگه ده سه ته ی جیهانیی ئیجازی زانستی له قورشان و سونه تدا بلاوکراوه ته وه.

هۆیه کانی تیچوونی هاوسهنگی ژینگه:

دیاردە ی تیچووونی هاوسهنگی ژینگه دهگه پیته وه بۆ ئەم هۆیانه ی خواره وه:

۱- ههلسوکه وتی مرۆف و نه و چالاکیانه ی که سنوری میانپه روی تیده په پیتن: ئیتر له پیشه سازیدا بیت یان دروستکردنی هه ندئ له ده رمان و ماده قه لچۆکه ره کان یان له ناوبردنی هه ندئ له بونه وه ره زیندوووه کان بیت.. بۆ نمونه کاتیک کشتیارانی ویلایه تیک له ویلایه ته کانی ئەمه ریکا سکا لایان کرد له کوشتنی جوجه کانیان له لایه ن کونه په پو و هه لۆوه، لیره وه له ماوه ی سا ل و نیو یکدا قه لچۆی ۱۲۵ هه زار بالنده کرا، ئیتر مشک په یدا بوو که زانی زۆر گه وه ی به کشتوکا ل گه یاند، هه روه ها کاتیک ماده ی قه لچۆکه ریان به کاره ینا بۆ له ناوبردنی ئەو کرمه که گوشتی گیاندار ی مرداره وه بووی ده خوارد ئیتر چه ندین به لای وه ک په سه په سه کله ی سور و گۆر هه لکه نه په یدا بوون، چونکه ماده قه لچۆکه ره کان زا لبوون به سه ر دۆژمه سروشتیه کانی ئەو به لایانه دا^۱.

گومانی تیدا نییه ده ستوه ردا نه ژینگه به شیوه یه ک که سروشتی ره گه زه زیندوووه کان یان نازیندوووه کان بگۆرئ جیکه وته ی مه ترسیداری هیه، بۆ نمونه هه ندئ له ده ولتانه به مه به ستی زیادکردنی قازانج ده ستیان گه یانده مه رومالات و هاتن له و پروتینانه یان پیدان که له گوشت و شتیریش پیکدین، سه ره نه جام بووه هۆی نه خووشی شیتی مانگا.

۲- هینانی ره گه زی نوئ بۆ ناو ژینگه ی هاوسهنگ:

- هینانی ره گه زی نوئ بۆ ناو ژینگه ی هاوسهنگ وهک: هاورده کردنی که رویشک بۆ ناو دوورگه ی ليسان- به کیکه له دوورگه کانی هاوای- که گژوگیای زۆری تیدایه، به لام که رویشکه کان به شیوه یه کی زۆر گه وه زیادیان کرد و هه موو ئەو گژوگیایه که هه بوو ته واو بوو، لیره وه هه موو ئەو که رویشکانه له ویدابوون فه وتان، ئیتر جگه له وه که جوړیک له پیسبوونی ژینگه شی لیکه وته وه.

- هینانی گوئی جوړی عازب (البتل) بۆ میصر وهک رووه کیککی

۱- سه رچاوه ی پیتشو، هه روه ها پینگه ی www.Bezah.Com ئەو باهه تانه تیایدا بلاکروانه ته وه.

جوانکاری، بلام ئەم پوهه که ژۆر زیادیکرد و بلابوو یه وه به ناو ئاوه پکانی ئاوی خواردنه وه دا، ئینجا بووه هۆی پیسبوونی ئاوی خواردنه وه و میکروبی به لهارزیا بلابوو یه وه، ئاوی پووباری نیل به فیرۆ چوو و که و ته بهر پرۆسه ی دهردانی بلق و که پو.

۳- لابردنی بونه وه ری زیندوو له ژینگه ی هاوسه نگدا:

- برینی دره ختی جهنگه لستان به مه به سستی چاندنی کشتوکال یان دابینکردنی شوینی نیشتەنی، ئەمه ش بووه هۆی پامالینی خاک و په رته وازه کردنی ئەو ئازە لانه ی که تیایدا ده ژیان.

- کوشتنی هه لۆکان له ئەمه ریکا - ههروهک پیشتر باسمانکرد.

۴- گۆپینی فاکتەر سهروشتیه کان:

- پڕکردنه وه ی ژۆنگ و گۆماوه کان که بووه هۆی له ناو بردنی ئەو پوهه ک و گیاندارانه ی تیاياندا ده ژیان، ئینجا په یدا بوونی بونه وه ری نوێ له و ژینگه یه دا.
- پوودانی خواروخچی له تویکلی زه ویدا که بووه هۆی گۆپینی شیوه ی وشکانی و گۆماو و ده ریاچه و پانتاییه ئاوییه کان و جوړی ژیان تیایدا.

چۆنیتی چاره سه رکردن:

به دلنیا یی که چاره سه ری ئەم گرفته ژینگه ییانه خۆی له ده سه ته به رکردنی هاوسه نگدا ده بینیته وه، ئەویش له ریگای پابه ندبوون به م سی پره نسپیه ره وشتییه وه که بریتین له: نه هیشتی خراپه و گهنده لیی، چاککردنی ژینگه، ئەنجامدانی چاکه کاری له گه لیدا، واته:

یه که م: قه ده غه کردنی مرۆف - ئیتر هه ر که س بیّت له ئەنجامدانی هه لسوکه وتی زیانگه یه نه ر به ژینگه له هه موو بواره کاند، ئەم ریگریه ش به شیوه یه کی ته واوه تی جیبه جی ناییت تا ناوه وه ی مرۆف واته ده روون و پۆح و ئەقل و دلّی چاک نه کریت، ئەو چاککردنه ش به مجۆره ده بیّت:

- پوواندنی باوه ریکی راست و دروست به خوای گه وره و پاریزکار له ناخی مرۆفدا، یان هه سترکردن به چاودیری خوایی له سه ر هه موو هه لسوکه وته کانی، ههروهک پیغه مبه ر ﷺ ده فه رموی: (ان تعبد الله کانک ترا، فان لم تکن تراه فانه یراک).

- چاککردنی په‌فتاره‌کانی له پړگای په‌روه‌ده‌و پاکژکردنی ده‌روونی و پوواندنی به‌ها بالاکان و په‌وشته چاکه‌کان تیایدا، به‌تایبه‌تی نه‌رمونیانی و به‌زه‌یی و سوژ پیدان، هه‌روه‌ها په‌روه‌ده‌کردن له‌سه‌ر پړگری له په‌وشته خراپه‌کان به‌تایبه‌تی دلپه‌قی و زبری و ئازاردان و گه‌ندلیی، به‌لکو په‌روه‌ده‌کردنی له‌سه‌ر قه‌ده‌غه‌کردنیان.

دووهم: ده‌رکردنی بریار و یاسای جیهانی و نیوده‌ول‌تی و هه‌ریمایه‌تی توند و به‌رپه‌رچده‌روه دژ به هه‌لسوکه‌وته خراپه‌کان ده‌ره‌ق به ژینگه‌و هاوسه‌نگییه‌که‌ی.

سپه‌م: هۆشیاری ئاینی ئه‌ویش به پوونکردنه‌وه‌ی حوکمی شرع له‌باره‌ی هه‌رامی زیانگه‌یاندن و خراپه‌کاریی، به‌لکو به هه‌رامکردنی زیاده‌پړویی له خه‌رج و به‌هه‌دردانی، هه‌روه‌ها هه‌رامکردنی چا‌وچنۆکی و هه‌لپه‌و ته‌ماعبازی و هه‌ولدان بۆ ده‌ستخستنی قازانج یان ژۆرکردنی به هه‌ر نرخیک ببیت، هه‌روه‌ها قه‌ده‌غه‌کردنی هه‌ر هه‌لسوکه‌وتی که زیان به ژینگه‌ بگه‌یه‌نی.

چوارهم: گۆپینی هۆشیاری ژینگه‌یی بۆ که‌لتوریکی په‌سه‌ن، تا ببیته به‌شیک له سروشتی مرۆف و کیانه‌که‌ی.

به شی حه و ته م ئابووری بازنه یی و په یوه ندی به ژینگه وه

واتای ئابووری بازنه یی:

۱- ئابووری: له زمانی عه ره بییدا چند مانایه کی هیه له وانه: مامناوه ند، پاستیی ریگا، ده ستپیوه گرتن، ده وترئ دهستی پیوه گرت واته زیاده پوییی نه کرد له خه رجدا.

له قورئانی پیریشدا چند جاریک وشه ی (قصد) و هه لگوزراوه کانی هاتوون، له وانه ش خوی گه و ره ده فه رموی: ﴿وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ لقمان ﴿۱۹﴾. واته: له سه رخو و مامناوه ند برؤ و په له مه که^۲، هیواشیش مه به، ﴿فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ﴾ فاطر ﴿۳۳﴾. واته مامناوه ندی له په رسته شه کاندا^۳، هه روه ها له نایه تی: ﴿مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ﴾ المائدة ﴿۶۶﴾. واته: ریگ و دادگرئ، وه هه روه ها ده فه رمویت: ﴿فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ﴾ لقمان ﴿۴۲﴾. هه روه ها: ﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا﴾ التوبة ﴿۴۲﴾. واته: سه فه ریکی له بار و مامناوه ند، هه روه ها: ﴿وَعَلَى اللَّهِ قَضُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ﴾ النحل ﴿۹﴾. واته: راسته پری و مامناوه ندی^۶.

۱- بؤ زانیاری زیاتر له مانای وشه ی اقتصاد له زمانی عه ره بییدا سه پری ئه م فرهه نگانه بکه: لسان العرب، القاموس المحيط، المصباح المنیر، المعجم الوسیط مادده ی (قصد).

۲- سه پری ته فسیری ماوه ردی (۲۸۳/۳) چاپی وه زاره تی ئه و قافی کوئی بکه.

۳- سه پری ته فسیری ماوه ردی (۳۷۶/۳) بکه، پیشه وا ئه حمه دیش له موسنه ده که بیدا به ژماره (۱۹۸/۲، ۴۴۴/۶) له ئه بو دره دائه وه له پیغه مبه ری خواوه ﴿وَلَا تَجْرُوا الْأَرْضَ بِسُرْتِكُمْ﴾ ده گتیرتیه وه که فه رموییه تی: (أی السابق فیدخل الجنة بغیر حساب، وأما المقتصد فيحاسب حساباً يسيراً، وأما الظالم فيحصر في طول الحبس ثم يتجاوز الله عنه). واته: (واته ئه وه که سه ی زووتر باوه ری هیئاوه به یئ لیپرسینه وه ده چیته به هه شت، ئه وه که سه ش که باوه ری مامناوه ند هه وه لیپرسینه وه به کی سوکی لیده کریت، به لام سته مکار ئه وه بؤ ماوه یه کی تولانی به ند ده کری پاشان خوی گه و ره لئی خوؤ ده بیئت).

۴- ته فسیری ماوه ردی (۴۷۶/۱).

۵- ته فسیری ماوه ردی (۱۴۰/۲).

۶- ته فسیری ماوه ردی (۳۸۴/۲).

ئه صفه هانی و توویه تی: (ئابووری دوو جوړه، یه کیکیان: به په هایې باشه، ئه وهش به و جوړه که دوو لایه نی هیه: توندگیری و شلگیری وهک به خشنده یی له نیوان به فیرپودان و پرژدی دا...، دووهمیش نازناویکه ده دریتته پال که سیک که له نیوان چاکه کاریی و خراپه کاریدا بیت و بچیت...، خوی گه و ره ده فرموی: ﴿فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ﴾ فاطر ﴿۳۲﴾^۷. له سوننه تیشدا واتای مامناوهند و ئابووری (قصد و اقتصاد) هر به و جوړه که باسمانکرد جیاوازی نیه، پیښه و بوخاری له به شی مامناوهندی و به رده و امبوون له کاردا دایناوه، حافظ ئیین چه هر و توویه تی: قصد: بریتیه له گرته به ری پړگای مامناوهند، زانایان پاسترپوی و پاسپیکانیا به وشه ی مامناوهند (قصد) لیکداوه ته وه، به پیی میانه ی پرسته ش ماناکه ی ده گوړی)^۸. پیغه مبر ﷺ له فرموده یه کی موسلیم و ئه حمده دا فرمانیداوه به مامناوهندی (القصد): (واته مامناوهندی و میانپه ویی). فرموویه تی: (علیکم بالقصد). موسلیم و ئه حمده و خاوه سونه نه کان به سه نه دی خویان له جابیر کوری سومروه گپراویانه ته وه که و توویه تی: (کنت مع رسول الله ﷺ فکانت صلاته قسدا، وخطبته قسدا)^۹. واته: (له خزمهت پیغه مبر ی خوادا بووم ﷺ، نوپزه که ی مامناوهند و وتاره که شی هر مامناوهند بوو). واته مامناوهند بوو له نیوان زور درپژکردنه وه و کورنکردنه وه یه کی کورتدا.

واتای هاوچرخ بؤ زاراهوی ئابووری:

مه به ستم به م خستنه پوویه ی پیښه وه ئه وه یه که ئابووری له عورفی زماندا نه له قورئان و نه له سوننه تدا به مانای چالاکیه ئابووریه کان نه هاتووه، به لام مانا گشتیه که ی جپگای مانای زاراهوی هاوچرخه تییدا ده بیته وه، که مه به ستم پیی چالاکی یان مامنه له ی ماددی بازرگانی و

۷- المفردات في غريب القرآن، چاپی دار المعرفه ل ۴۰۴.

۸- صحیحی بوخاری، الرفاق، له گه ل فتح الباری، چاپی السلفیه (۲۹۰. ۲۹۴/۱۱).

۹- سه رچاوه پیښووه کان واته موسلیم و ئه حمده و خاوه نانی سونه نه کان.

پیشه سازی و کشتوکالی و خانووبه رهیی بیّت، ههروه ها ئه و شتانه ش که په یوهستن به خزمهتگوزارییه داراییه کانه وه^۱، به لام به کارهینانی قورئان و سوننهت بۆ وشه ی (قصد) و هه لگوزراوه کانی به مه بهستی میانزه ویی و مامناوهندی له نیوان ههردوو لایه نی توندگیری و شلگیری دا، به پوونی ده لالهت له سه ره مه بهستیکی گه وه بۆ ئابووری ده کات، به وه ی که ببیته ئابوورییه کی هاوسه نگ و مامناوه ند، ئه مه ش ئه و مه بهسته یه که له زانستی ئابووری ئیسلامی و سیستمه که یدا به ئامانج گیراوه، له بهرئه وه خوی گه وه له بواری ئابووریدا وه سفی بهنده کانی ده کات و ده فره موئ: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ الفرقان ﴿۶۷﴾. واته: (ههروه ها ئه و که سانه ی که کاتی مال و سامان خه رج ده که ن، موسریف و ده سته لاونین، ههروه ها ده سته ئوقاو و په زلیش نین، به لکو له و نیوانه دا مامناوه ندییانه مال و سامانیان خه رج ده که ن).

۴- بازنه یی:

له زمانی عه ره بیدا ده دریته پال سوپانه وه، واته به ده وری شتی کدا ده سوپیته وه، ده وترئ: گه ردوون له مه داری خویدا ده سوپیته وه، ده وترئ به ده وری شته که دا سوپانده وه واته وایلی کرد بسوپیته وه، بازنه ش له زانستی بیرکاریدا بریتییه له: شیوه یه کی ته خت که سنورداره به هیلیکی چه ماوه، هه موو خاله کانی دوورییه کی یه کسانیان هه یه لییه وه^{۱۱}.

واتای هاوچه رخ بۆ زاراوه ی ئابووری بازنه یی:

مه به ست به ئابووری بازنه یی له زانستی ئابووری نویدا بریتییه له: به کارهینانه وه و به ره مهینانه وه ی ئه وه ی له توانادایه سه ره له نوئ به کاریت و به ره م بدات، به م پییه ش ده چیته چوارچیوه ی گه شه ی به رده وام و درێژخایه ن، هه ولدانه به پیی توانا بۆ به رگرتن له به فیرودان و له له ده ستدان، ئه وه ش به مه بهستی پاراستنی به روپوومه کان و پارێزگاری له ژینگه .

۱۰- سهیری: خصائص الاقتصاد الإسلامي، د. محمد بابلی. چاپی المکتب الإسلامي ل. ۴۰.

۱۱- سهیری: لسان العرب، القاموس المحيط، المصباح المنیر، المعجم الوسیط مادده ی (دار) بکری.

میژووی سهره لدانی چه مکی ئابووری بازنه یی و ئامانجه کانی:

پروفیسوری سوئیسری والتهر ستاهیل ده لئی: له راستیدا چه مکی ئابووری بازنه یی ده گه پرتیه وه بو سالی ۱۹۷۰ز، کاتیگ که کومه لیک ئامانجی تاییهت به ئابووری به ره مه پنهان دانرا تیایدا، روونکرده وه ده دات که مه به ست له پراکتیزه کردنی شیوه ی ئابووری بازنه یی- بو هه موو چالاکیه کان به کورتی- بریتیه له پاریزگاری له به های که ره سته ی خاو و به پرتیه بردنی عه مبارکراو و سه رمایه ی سروشتی و مرۆبی و پاراستنی ژینگه، هه روه ها به جیگه یاندنی چه مکی به رده وامیی و دریزخایه ن به واتا گشتگیره که ی، به هه مانشیوه دابه زانندن و که مکردنه وه ی خه رجی و تیچونه کان له پرتیگای به کاره پنهانی که ره سته و سه رچاوه ی که متر له قوناغی پیشه سازی و دروستکردندا، ئینجا ده ستخستنی به ره مکی به ها بالاتر، هه روه ها سود وه رگرتن له هه موو کاته کان که شیایوی گپرانه وه ی سه رله نوئی به کاره پنهان یان چاککردن یان دروستکردن بیئت بو گه یشتن به ده سته به رکردنی گوړینی هه لسوکه وته کان و شیوه وه به ربه ره باوه کان، هه روه ها که مکردنه وه ی پاشه روکی فه راموشکراو و مامه له کردن له گه ل ژینگه دا به شیوه یه کی ئه ریئی، ئینجا که مکردنه وه ی جیکه وته نه ریئییه راسته وخوکان وه ک دوورخستنه وه ی که ره سته به کاره پنهان وه کان وه ک پاشه روک^{۱۲}.

۱۲- ئه م باسه له دیدارێکدا له گه ل ستاهیل دا ئه نجم دراوه، دیداره که ش له پتیه ی رادیوی کهنه دای تیوده وه لئی RCI له ۱۰ ئازار ۲۰۱۶.

نیسلام و ئابووری بازنهی له چند سه دهیه کدا:

ئه گهر له قورئانی پیروژ و سوننه تی پیروزی پیغمبر ﷺ وردبینه وه، ئه و ده گه یینه ئه و ئه نجامه که پاراستنی مال و سامان و گه شه پیدانی له گرنگترین مه به سته شه رعیه کانه، له له ده ستدانشی له شته قه ده غه کراوه کانه، ته نانه ت به فیروژدان شتیکی هه رامکراوه، زیاده رویش هه ره ده چپته خانه ی شته قه ده غه کراوه کان.

قورئانی پیروژ زور جه ختی کردوه له سه ره ریگری له به فیروژدانی مال و سامان، واته هه ر جکردنی له شته قه ده غه کراوه و زیانبه خش و گه نده له کاند، یان هه ر جکردنی له شتی کدا که سو دیکی نییه، هه روه ها زیاده روپی که بریتییه له هه ر جکردنی مال و سامان به جو ری که سنوری مامناوه ند تییه پیتی، خوی گه وره ده فه رموی: ﴿وَلَا تُبَدِّرْ تَبَدِّرًا، إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾ الإسراء ﴿۲۶-۲۷﴾. واته: (ده ستبلاویش مه به و مال و سامانت به فیروژ مه ده و هه ر جی مه که له شتی بیه وه دا، چونکه ئه وانه ی مال و سامانیان به فیروژ ده دن- له گونا هه هه رامدا سه رفی ده که ن، ئه وانه وه که برای شه ی تانه کان وان، شه ی تانی ش له به رام بهر ناز و نیعه ته کانی په روه رد گاریه وه به دنمه که و ناشکور و کافر بوو). له وه سفی به نده راسته قینه کانی په روه رد گاردا ده فه رموی: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ الفرقان ﴿۶۷﴾. هه روه ها ده فه رموی: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسِطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا﴾ الإسراء ﴿۲۹﴾. واته: (هه رگیز نه که یته ئه وه نده ده ست نوقاو و په زیل بیت، وه کو ئه و که سه ی که ده سه ته کانی به ستره بیته و کرابیته گه ردنی، هه روه ها ئه وه نده هه ده ستبلاو مه به که هیچت له ده ستدا نه می نیته، له وه ودوا بو ی دانی شیت و هه لکی لومه ت بکه ن و توش قه رزار و هه ناسه سارد بیت). فه رمووده ی زوری ش هه ن که زیاده روپی و به فیروژدانی مال سامان قه ده غه ده که ن، ئینجا به فه رزی ده زانن که ده بیته پاریز گاری له مال و سامان بکری، نابیته بیمانا له ده ست بدری، هه روه ها سود وه رگرتن لیی به هه موو شیوه کان و هۆکاره به رده سه ته کان^{۱۳}، یه کی که له وه فه رموودانه

۱۳- سه یری سه حیجی موس لیم بکری، فه رمووده ی ژماره ۱۷۱۵.

ئوهیه که ئه نه سی کورې مالیک گېراویه ته وه و وتوویه تی: (أَنْ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لَعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلَاثَ)^{۱۴}. واته: (پېغه مبهری خوا هرکات خواردنیکی بخوردايه سئ په نجهی پئشه وهی خوئی ده لئسایه وه). واته له دواى لیبوونه وهی له خواردنه که، ئه مهش به لگه یه له سر ئه وه که پېغه مبهر ﷺ به په روښبووه سود له هر شتیک وهر بگری که بگری خوراک بیټ، هه روه ها نابیت ئه و خواردنا نه که به و سئ په نجهیه ده خورین به فیرویدرین، له رووی زانستیشه وه سودی ئه وه سه لمینراوه، ئه نه س پاشان وتی: پېغه مبهر ﷺ فرمووی: (إِذَا سَقَطَتْ لُقْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلِيْمَطْ عَنْهَا الْأَذَى، وَلْيَأْكُلْهَا، وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ). واته: (هرکات پارووی خواردنی په کیکتان که وت با ئه و شته خراپه ی پئیه وه لکاوه لایببات و بیخوات، نه کات لگه پرئ شهیتان بیخوات). ئینجا فرمانی پیداوین که قاپی خواردن بسرین و سود له و خواردنه وهر بگرین تیایدا ماوه ته وه، پېغه مبهر ﷺ فرموویه تی: (فإنکم لا تدرن فی أي طعامکم البرکة)^{۱۵}. واته: (ئیه وه نازانن فه پو بهر که ت له کام به شی خواردنه که دایه).

له سوننه تی پېغه مبهردا ﷺ چه ندین پراکتیزه ی کرداری بو ئابووری بازنه یی بوونیان هیه، وه ک زورکردنی ئاوی به کارهینراو، یان پیس تا بگاته قولله تین، هه روه ها پئسته خوښکردن و به سرکه کردن، هه روه ها وه به ریردن و گورینی له باریکه وه بو باریکتر به هه موو جوړه کانیه وه به تیکه لاوکردن و

۱۴- به شیک له فرمووده یه ک به ژماره ۲۰۳۴ که موسلم گېراویه ته وه، هه روه ها ئه حمده د و ئین حه بیان ئه بو داود و ترمذی به سه نه دی راست گېراویانه ته وه.

ده بی لیره دا ناگادارین که سئ مه سه له بوونیان هیه:

یه که م: لئسانه وه له دواى خواردن دیت نه ک له کاتی خواردندا، ئه مهش یو ئه وه یه تا نه چته ناو خواردنه که و لیکى ئاسه واری له سر خواردنه که هه بیټ.

دووه م: له رووی زانستیشه وه لئسانه وه سه لمینراوه، چونکه ئاسه واری رځپنهری کیمیایی که ماده نه شه ویات هه رس ده کات له په نجه کانی ده ستدایه.

سیته م: ئه وه ی که پېغه مبهر ﷺ کردوویه تی ناچیته خانیه فرز و ته شریعه وه، له بهر ئه وه ئه و پئوانه یه ی ده درئ به سه ریدا که به حوکمی مروقبوون و عاده تی قه ومه که ی ده چه سپن به سه ریدا، جا ئه که ر وازی لیبه تری مروّف گوناهار نابیت.

۱۵- پئشه وا موسلم و ئه حمده د و ترمذی و نه سائی و ئه بو داود گېراویانه ته وه.

تیپه پوبونی کات، یان به گوپینی به کردهی کیمیایی وهک هه لگپرانه وهی پونی بیسبوو بۆ صابون، ههروهه ئیسقانی مردوو که مه لهه میکی پاکه ره وهی لئ دروست ده کرئ، ئه م کارهش لای هه ندئ له فیهه ناسان دروسته، ههروهه پراکتیزه سه رده مییه کانی گوپین و وه به بردن له بواری ده رمان و خوراک و عه تره کاندای.

میتودی راست و دروستیش له مجوره مه سه له نوپانه دا له جیهانی خوراک و ده رماندا، بریتییه له په چاو کردنی چه ند پرهنسیپ و رپسایه کی سه ره کی، گرنگترینیان ئه مانه ن:

* له پروسهی ده سه ته به رکردنی به رژه وه ندییه کان و نه هئیشتنی خراپه کاندای په چاوی مه به سه ته کانی شه ریعه ت بکرئ، ههروهه په چاو کردنی ئه وهی که زه روره و پیویسته، یان له مه سه له جوانکارییه کانه، له به ره ئه وه ئه وا مه علومه که زه روره ته کان پگا به به کاره ینانی قه ده غه کراوه کان ده دن، هه ر زه روره تیکیش به ئاستی خوی... هه ر به و جوره که له قورئانی پیروز و سوننه تی پیخه مبه ردا به ده قه شه رعیه یه کان فه رمانی پیدراوه.

* په چاوی فیهی سه ره ئه نجامه کان (المالات) بکرئ له وهی که به دوای خویدا ده به ئنی له ده ره ئه نجامه ئه ریئی یان نه ریئییه کانی به کاره ینانی خوراک و ده رمان، ئه وهش به پیی شایه تی و گوته ی شاره زایان و پسپوران ده بی. ئیمه ش هاتین له ئه نجومه نی ئه وروپی بۆ فه توا و توژیینه وه کان، توژیینه وه و لیکۆلینه وه و مشتومپی زۆرمان له ناو چه ندین خول و کۆرپه ند و کۆرپه فیهییه نیوده له تییه کاندای له سه ر حوکمی ئه م مه سه لانه به وردی ئه نجامدا، له گه ل پرون کردنه وهی حه قیقه ته پزیشکییه که ی، ههروهه بانه مادۆزی شه رعی بۆ^{۱۶}.

۱۶- سه ری: کتبی: فقه القضايا الطبية المعاصرة ل ۲۴۴-۲۵۱، نوینی پ. د. عه لی قه ره داغی، بلاوکراوه ی دار البشائر الإسلامیه ۲۰۰۵. ههروهه ئه و توژیینه وه یه مان به ناوی: أثر الأستحالة، الأستهلاك، والتسمية في الأطعمة و الأثرية والأدوية ئه وهی که تایبه ته به موسلمانانی ئه وروپاوه، لیکۆلینه وه یه کی فیهییه پشتی به ستووه به بریاری کۆمه لیان و سه رچاوه باوه پیکراوه کانی، توژیینه وه که پیشکه ش کراوه به ئه نجومه نی ئه وروپی بۆ فه توا و توژیینه وه کان، خولی بیست و سن، سه رایفۆ-بۆسنه ۱۶-۱۹ شعبان ۱۴۳۴هـ = ۲۵-۲۸ ته مموز ۲۰۱۳ز.

چه مکیکی فراوان:

بهرمه بنای ئەمە‌ی پێشە‌وه ئە‌وا چه‌مکی ئابووری بازنە‌یی له‌ سادە‌ترین شی‌وه‌یدا، هە‌ول‌دە‌دات بۆ‌ راست‌کردنە‌وه‌ی سەر‌له‌نوێ‌ی پێ‌ک‌خستنه‌وه‌ی هێ‌له‌کانی به‌ر‌هه‌مه‌ینان و که‌م‌کردنه‌وه‌و دابه‌زاندنی خه‌رجیه‌کانی، هه‌روه‌ها ئاراسته‌کردن و پێ‌نمایدان به‌ هه‌لسوکه‌تی وه‌به‌به‌ران و جووری وه‌به‌به‌ر‌دن، هاوکات پاراستنی ژینگه‌ و گه‌ردوون له‌ جیکه‌وته‌ نه‌رێ‌تییه‌کان که‌ له‌ به‌ر‌ئه‌نجامی پاشماوه‌کان و پیسبوونی هه‌واو خراپبوونی که‌شو هه‌واوه‌ پە‌یدا ده‌بن^{۱۷}.

ئامانجه‌کانی ئابووری بازنە‌یی:

ده‌توانین ب‌ڵێ‌ین که‌ ئابووری بازنە‌یی بۆ‌ جێ‌به‌جێ‌کردنی کۆمه‌لی ئامانجی گه‌وره‌ و مه‌به‌ستی پێ‌زدار و مه‌زن هاتووه‌، گرنگ‌ترینیان ئە‌مانه‌ن:

- ۱- سود وه‌رگرتن تا ئە‌وه‌په‌ری توانا له‌ شمه‌کی پاشماوه‌ و پاشه‌پۆ‌که‌کان، ئە‌وه‌ش له‌ پێ‌گای سەر‌له‌نوێ‌ی دروست‌کردنه‌وه‌و به‌کارهێ‌نانه‌وه‌ی بازنە‌ییدا، هه‌روه‌ها چاک‌کردنی ئە‌وه‌ی له‌ توانادایه‌ چاک‌به‌کری، ئە‌ویش به‌ هه‌ر هۆ‌کاریک که‌ له‌ به‌رده‌ستدا بێ‌ت.
- ۲- هه‌ول‌دان به‌وه‌په‌ری پله‌ی باشی و داهێ‌نان بۆ‌ په‌رده‌دان به‌ چه‌مکی پرۆسه‌ی سەر‌له‌نوێ‌ی گێ‌رانه‌وه‌و به‌کارهێ‌نانه‌وه‌ی بازنە‌یی.
- ۳- ئاراسته‌کردنی کارگه‌کان به‌ره‌و دروست‌کردنی ئە‌و شته‌ که‌ له‌ توانادایه‌ دروست‌بکریته‌وه‌، ئە‌وه‌ش له‌ پێ‌گای که‌ره‌سته‌ی خاوه‌وه‌ که‌ گونجاو و چاک بێ‌ت بۆ‌ سەر‌له‌نوێ‌ی گێ‌رانه‌وه‌و به‌کارهێ‌نانه‌وه‌و چاک‌کردن، هه‌روه‌ها دوورکه‌وتنه‌وه‌ له‌ دروست‌کردنی شتانیک که‌ دوا‌جار ده‌بنه‌ پاشماوه‌و پاشه‌پۆ‌ک، که‌ له‌ توانادا نه‌بێ‌ت جارێ‌ک‌تر به‌کارهێ‌نانه‌وه‌ی بازنە‌یی بۆ‌ بکری.
- ۴- چاندن و قوول‌کردنه‌وه‌ی که‌لتوری خزه‌تکردن به‌ کۆمه‌لگا، به‌و بێ‌یه‌ که‌ هه‌مووان هاوبه‌شن له‌م زه‌ویه‌دا، زه‌ویش بۆ‌ هه‌مووانه‌.

دهوله تانی که نداو پټویستیان به سه رله نوی به کارهینانه وهیه:

ناشکرایه که دهوله تانی که نداو به هوی زوری وه به بریدن و خه رج و زوری مال و داراییه وه دوو چاری گرفتگی پاشه پوک و دوورخستنه وهی پاشماوهی زوری ماده به کارهاتووه کان بوونه ته وه، هه روها زورترین پشتبهستن به به روبوومی نهوت و گاز که هه موو نامازه زانستییه کان پیمانده لاین زور به رده وام نابن، له بهرته وه نهوا پټویسته که لتوری وه به بریدن و خه رج و که لتوری (مؤده) و زور گزیرین بگوردری، نه وهش وه که به زه بیهاتنه وه به ژینگه دا و بو پاریزنگاری له به روبوومه به نرخه کان، هه روها پاشه که و تکردن بو نه وه کانی ناینده .

نامازه زانستییه کان ده لاین: نه گهر دهوله ته عه ره بییه کانی که نداو پشت به نمونهی نابووری بازنه یی بههستن نهوا ده توانن بری ۱۳۸ ملیار دؤلار پاشه که وت بکه ن^{۱۸}.

گرفتگی پاشه پوک و دوورخستنه وهی ماده به کارهاتووه کان بووه هوی دروستکردنی نابووری بازنه یی:

مه علومه که نابووری سه رمایه داری له سه ر زورکردن و قه به کردنی قازانچ بونیاتنراوه، هه روها دهسته به رکردنی خوشگوزهرانی بو خاوه ن پاره، ئیتر به هه ر پینگایه که بیت جگه له وهی که به حوکمی یاسا قه ده غه کراوه، له بهرته وه به هه موو توانای هه ولیداووه بو به جینگه یاندنی دوو نامانجه که ی پیشتری، بیته وهی ناوپرداته وه به و جیکه وتانه ی له سه ر مرؤف و ژینگه و زینده وه ران، که کاریگه ری نه رینی له سه ر هه ر هه موویان هه بووه، لیره وه گرفتگی گازی نوزون و شیئی مانگا و گرفت و نه خوشی تریش سه ریان هه لداوه .

نه مه هه مووی به هوی زیاده پوی مرؤفی چا و چنۆکه وهیه بو دهه ستخستنی نه و سهروهت و سامانه که حه زه کانی تیئر ناکات، ناره زووه کانی کۆتاییان نایهت، هیچ باوه ر و په وشتیکی ئاینی نایوه ستینی له سنوری خویدا، نه وهی که دهیه ویت بیكات باکی نیه به پڼگری پاریزکاری و له خواترسان و ترس

۱۸- سه بری: راپورتی لوتکه ی جیهانی حکومه ته کان له دوه ی بکری، له گوڤاری الخلیج له شارقه له ۱۳ شوباتی ۲۰۱۹ بلاکراوه ته وه.

له پوژی دوايي، له بهرئوه و باوه‌پي وه‌هايه حه‌لال ئه‌ويه كه له ژي‌ر ده‌سته‌لات و هه‌ژموني ئه‌ودايه، حه‌راميش ئه‌ويه كه بيه‌شكراوه لي‌ي و نه‌يتوانيوه ده‌ستي بيگاتي.

هه‌ر بويه سه‌رمايه‌داري نه‌هاتووه باس له و گازه كوشندانه بكات كه له كارگه زه‌به‌لاحه‌كانه‌وه ده‌رده‌چن، نه‌هاتووه باسي گرفته‌كاني گزي ئورون بكات، كاتيک هات ئاورپدايه‌وه له‌م لايه‌نه كه بوي ده‌ركه‌وت زياني هه‌يه له‌سه‌ر خودي خوي و ته‌ندروستي و سه‌روه‌ته‌كه‌ي، به‌هه‌مانشيوه نه‌هات پيگري بكات له گوريني بوه‌ئيله‌كان (جينات) ي گيانله‌به‌ران و ده‌رخوارداني ئه‌و پ‌روتي‌ناته پييان كه شيري زور و گوشتي زور ده‌دن، تا ئه‌وكات كه نه‌خوشي شي‌تي مانگا ده‌ركه‌وت كه خه‌ريك بوو هه‌رچي گيانله‌به‌ران هه‌ن له‌ناويان ببات.

له‌م چه‌ند ده‌يه ساله‌ي كو‌تاييدا به‌هوي زيادبووني ژماره‌ي دانيش‌توان، گرفتكي تر سه‌ريه‌لدا ئه‌ويش گرفتي پاشه‌پوكه - واته ئه‌و ماددانه‌ي كه ده‌بي دواي به‌كاره‌ينانيان دووربخرينه‌وه نه‌هه‌لرين، هه‌روه‌ها به‌هوي گه‌شه‌ي خي‌ري ئابووري به‌تايبه‌تي گه‌شه‌ي پيشه‌سازي كه بووه گرفتكي گه‌وره، هاوكات به‌هوي كه‌مي يان نه‌بووني ئه‌و زه‌وي و پووه‌رانه كه تايبه‌تكارون پي‌ي، يان بلين نزيكي ئه‌و زه‌ويانه له‌ كومه‌لگا نيشته‌نيه‌كان، ئينجا به‌رزبوونه‌وي پي‌ودانگيان به‌جو‌ري كه ببينه هه‌ره‌شه بو سه‌ره‌لداني مه‌ترسيه‌كي ترسناك له‌سه‌ر مرو‌ف و ژينگه، له‌ سالي ۲۰۱۲ز گروپي بانكي نيوده‌وله‌تي هه‌ستا به‌ لي‌كو‌لينه‌وه‌يه‌كي جيهاني ده‌رباره‌ي چوني‌تي ئيداره‌داني پاشه‌پوكه په‌قه‌كان، به‌پي راپورتي بانكه‌كه قه‌باره‌ي بارگرانيه جيهانيه‌كاني ئه‌و پاشه‌پوكه په‌قانه مه‌زنه‌نده ده‌كريت به‌ دوو مليار و دوو سه‌د ته‌ن، جا به‌ به‌راورد له‌ نيوان سالي ۲۰۰۲ز تا ۲۰۲۵ز ئه‌وا ئه‌و بارگرانيه سي ئه‌وه‌نده زياد ده‌كات، هه‌روه‌ك ئه‌م خسته‌يه‌ي خواره‌وه روونیده‌كاته‌وه^{۱۹}:

۱۹- سه‌يري، لي‌كو‌لينه‌وه‌ي جيهاني ده‌رباره‌ي ئيداره‌داني پاشه‌پوكه په‌قه‌كان سالي ۲۰۱۲ز، كه له‌سه‌ر پيگه‌ي بانكي نيوده‌وله‌تي بلاوكراوه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها سه‌يري: المقارنه‌ البيئيه لم‌دقن النفايات الصلبيه البلديه و اداره النفايات، له‌ نوسيني ئه‌ساموي بي ئه‌ندلوريشين واي سالي ۲۰۱۲ز ل ۳۲. هه‌روه‌ها سه‌يري تو‌يژينه‌وه‌ي ئابووري بازنه‌يي و چوني‌تي گوريني بارگراني پاشه‌پوك بو به‌ره‌هم، له‌ نوسيني د. بيتر و د. ما‌يكل كناوس، له‌سه‌ر پيگه‌ي فه‌رمي سه‌نته‌ري ژينگه‌ي شاره‌ عه‌ره‌بييه‌كان بلاوكراوه‌ته‌وه.

سأل	دانیشتوانی شاره جیهانیه کان (میلیار)	پاشه پۆکه ره قه کان بۆ هر تاکیک (کغم پۆژانه)	پاشه پۆکه ره قه کان شاره وانی سالانه (میلیون تۆن)
ز ۲۰۰۲	۲, ۹	۰, ۶۴	۰, ۶۸
ز ۲۰۱۲	۳, ۰	۱, ۲	۱, ۳
ز ۲۰۲۵	۴, ۳	۱, ۴۲	۲, ۲

زیانه کان له ژماره نایه ن:

له راستیدا ئه و زیانانه که له بهرئه نجامی پاشه پۆک و پاشماوه کانێ شاره کانه وه دینه پوو له ژماره نایه ن، ئیتر ئه و زیانانه په یوه ندییان به مرۆف و تهنروستییه وه بیته وهک زیادبوونی نه خووشییه سه رده مییه ترسناکه کان، یان په یوه ندی به ژینگه و ده ریاکان و ئاسمانه وه بیته، قه ناعه تیشم نیه جگه له م ئایه ته پیروژه که ده فه رموی: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مِمَّا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ الروم ﴿۴۱﴾. ده سته واژه یه که هه بیته ئه و زیانانه پراوپر له خو بگری. واته: (ئه وه ئیتر به ته واوه تی فه سادو گوناھو تاوان و گهنده لی سه رزه وی گرتۆته وه له سه ر وشکانی و له ده ریاکانیشدا، هه موویشی ده سته خه لکی گه شتۆتۆ و به هۆی ئه وانه وه یه، جا ئیتر خوای گه وره تالای ده رئه نجامی هه ندۆ له کار و کرده وه کانێ خویمان ده کات به گه روویاندا، به لکو بگه پینه وه - بۆ سه ر راسته شه قامی دینداری و مرۆف دۆستی).

شتیک که قورپه که ی خه ستر کرده وه، نه خووشی نه خووشتر خست: پاشه پۆکه ئه تۆمی و سه ربازییه کانه، ئه مانه ئه ژمار ده کرین به گه وره ترینی ئه و مه ترسیانه که ته نها هه ره شه له م نه وه یه مان ناکات، به لکو هه ره شه له نه وه داها توه کانیش ده کات، زۆر به داخه وه که ده ولته گه وره ده ولته مهنده کان ئه و ژه هرانه له ناو ولاته هه ژاره کاندایه شارنه وه، ئه وه ش له به رانبه ر به رتیلیکه وه که زۆربه ی ده چپته گیرفانی فه رمانه راو و به رپرسه

گه نده له کان، باجه که یشی گهل به گشتی دهیدات که هیچ دهسته لاتیکی له دهستدا نیه.

چاره سهری قهیرانی پاشه پوک:

لیردا باسی ئه و پاشه پوکه نه تومی و سه بارزییه پهره پیدراوانه ناکهین، به لکو ته نها باس له و پاشه پوکه ده کهین که چندین چاره سهری بو خراوه ته پروو، له وانه ش:

۱- سوتاندنی، نه مهش چندین شیوازی هیه، چونکه دهوله ته پیشکه وتوو هکان سودی لیده بینن بو به ره مهینانه وهی که میک له وزه که له باره بو کاره با و گهرما، به لام ده رکه وت که سوتاندنی ده بیته هوی پیسبوونی ژینگه، ههروه ها پیسبوونی ههوا و ژه هراویکردنی، پیسبوونی ره گهزی نه ندامی جیگیر وهک دیوکسینات و فیورانات و جسیماتی ناتوبی و کانزا قورسه ژه هراویه کان که کاریگه ری خرابیان له سهر ته ندروستی مرؤف هیه، ههروه ها له سهر سیستمی ژینگه یی و به ره مهینانه وهی خو له میشی ژه هراوی چ نه وهی ههوا ده بیات و چ نه وهی که قورسه، که پیسبووه به چندین ماده دی پیسبوونی نه ندامی و هاوشیوه یان.

سوتاندنی پاشه پوکه کان ههروه ها ده بیته هوی دهردانی شتانی ژه هراوی و نه و گازانه که هوکارن بو په نگخواردنه وهی گهرمایی، ئیتر جگه له وه که هه ندی له و پاشه پوکانه به سوتاندن کو تاییان نایهت به لکو ئاسه واریان هه ره ده مینی.

۲- کردنی به ژیر زهوی یان ژیر ده ریاوه، کردنی به ژیر ده ریاوه ده بیته هوی پیسبوونی ده ریاکان به شیوه یه کی مه ترسیدار، ههروه ها کردنیان به ژیر زهویه وه خه رجی تیچوونی زوره، جگه له وهش که هه میسه سه لامهت دهرناچیته.

۳- خو بزگارکردن له گازه کانی به شیوه یه کی پیوانه یی، چونکه هه ندی دهوله تی پیشکه وتوو وهک نه لمانیا هه لده ستی به چاره سهری گازی نه و ماده دانه به شیوه یه کی پیوانه یی، به لام نه مه تیچوونی زور زوره، هه ره ته نیکی نزیکه ی ۱۶۰ یوروی تیده چیته.

گورپینی بارگرانییه‌کان بۆ داهات له پټگای ئابووری بازنه‌بیه‌وه:

ئهمه‌ش له پټگای ئابووری بازنه‌بیه‌وه جیبه‌جی ده‌بیئت که خۆی له‌م شتانه‌دا وینا ده‌کات:

- ئه‌و شتانه که له دارو ته‌خته‌ی راسته‌قینه دروستکراون و ده‌کرئ سویدیان لئ ببینرئ: با سه‌رله‌نوئ شتی نوئیان لئ دروستکری یان چاکبکری، یان بسوتینرئ و سویدیان لئ وه‌ربگری بۆ به‌ره‌مه‌یتانی وزه‌ی گه‌رما.

- ماده‌ه په‌قه‌کانی تر، ئه‌مانیش به‌هه‌مانشیوه یان چاک ده‌کرئ، یان ده‌تاوینرئ وه‌و شتی نوئیان لئ دروست ده‌کرئ، هه‌روه‌ها وزه‌و گه‌رمایان لئ به‌ره‌م دیت^۲.

ئهمه‌ش ده‌خوازی که ئاراسته‌ی پیشه‌سازی و کارگه‌کان بکری به‌ره‌و به‌ره‌مه‌یتانی ئه‌وه‌ی له توانادایه سه‌رله‌نوئ به‌ره‌م بیئت و به‌کاره‌یتانه‌وه‌ی بازنه‌یی وه‌ربگری، چونکه ئه‌وه سویدی گه‌وره‌ی تیدایه که توانا ده‌به‌خشن بارگرانی پاشه‌پۆکه‌کان ببنه داهاتی دارایی، هه‌روه‌ها هیتانه‌کایه‌و فه‌راهه‌مه‌یتانی ده‌یان هه‌زار هه‌لی نوئی کار و که‌مکرده‌وه‌ی بارگرانی له‌سه‌ر ژینگه.

چهن‌دین سه‌رکه‌وتنی به‌رچاو له سه‌رله‌نوئ به‌کاره‌یتانه‌وه‌ی پاشه‌پۆک و به‌کاره‌یتانی ئابووری بازنه‌یی دا:

له راستیدا هه‌ندئ له حکومه‌ت و کۆمپانیا گه‌وره‌کان ده‌ستیانداوه‌ته پلان دارپشتن و کارکردن بۆ دروستکردن و به‌ره‌مه‌یتانی ئه‌وه‌ی له توانادایه سه‌رله‌نوئ به‌ره‌م بیئت، ئینجا به‌ به‌کاره‌یتانه‌وه‌ی بازنه‌یی و چاککردنی، تا وای لی‌هات ئه‌م دروشمه که ده‌لئ: (کورسی له بی‌شکه‌وه تا ناو گۆر) له‌لایه‌ن تیمی کاری پی‌گه‌ی کۆمپانیا‌ی فلیپسه‌وه له شوباتی ۲۰۱۸ز پیاده‌کرا.

هه‌ندئ له کۆمپانیاکانیش به‌هه‌مانشیوه ده‌رۆن به ئاراسته‌ی به‌ره‌مه‌یتان له‌و ماددانه که له‌بارن بۆ هه‌لوه‌شاندن و سه‌رله‌نوئ به‌کاره‌یتان و گۆرین و راستکردنه‌وه، وه‌ک ته‌خته که پټژه‌ی گټرانه‌وه‌ی به‌کاره‌یتانی ده‌گاته و ۹۸٪، پاش ئه‌ویش ئه‌و دروستکراو و پستن و چنراوانه که له لۆکه و خوری و هاوشیوه‌یان به‌ره‌م دین، که ده‌توانرئ سه‌رله‌نوئ به‌ره‌م بدن و

۲۰- سه‌رچاوه و پټگه پټشووه‌کان.

بکرینه‌وه به ماده‌ی سودمه‌ند، به‌لکو ریژهی گپړانه‌وهی به‌کاره‌یتانی بازنه‌یی له نامیره‌کانی ته‌له‌فون و په‌یوه‌ندی پیژهی ۴۸٪ تیده‌په‌پینئ، ته‌نانه‌ت له تواناشدایه ئوتومبیل و فرۆکه‌و که‌شتیبه‌کان و توپری پاوکردن و هاوشیوه‌یان له پاشه‌پوکه‌ په‌قه‌کان چاکبکریڼ و سود له پارچه‌کانیان وه‌ربگیرئ، یان بتویزینه‌وه‌و ماده‌ی تریان لئ دروستبکړئ.

ئه‌نجومه‌نی کومه‌له‌ی چینی بؤ توپزینه‌وه‌ی گه‌شه‌پیدانی به‌رده‌وام و درپژخایه‌ن، جه‌ختیکردووه له‌سهر زهرورته‌ی کارکردن له‌سهر هیئانه‌کایه‌ی دروستکراوی نوځ که‌ گونجاوبین له‌گه‌ل ژینگه‌دا، ئه‌وه‌ش به‌ ده‌ستخستنی وزه‌ی نویکه‌ره‌وه و سه‌رله‌نوځ به‌کاره‌یتانه‌وه‌و به‌رهمه‌یتان.

چند بیړۆکه‌یه‌کی نوځ بؤ پشتگیری له ئابووری بازنه‌یی:

هنه‌دئ له کۆمپانیا گه‌وره‌کان-وه‌ک فلیپس- ده‌پون به‌ ئاراسته‌ی دروستکردنی کومه‌له‌ ماده‌یه‌ک که به‌ سروشتی خو‌یان له‌و ماددانه‌ن که‌ هاوړپئ ژینگه‌ن، چونکه‌ بؤچوونیک هه‌یه بؤ دروستکردنی پارچه‌ی ئوتومبیل و هاوشیوه‌یان له‌ ته‌ماته، هه‌روه‌ها له‌ توپکلی ده‌ره‌وه‌ی برنج، له‌ لوبیا، به‌ه‌مانشیوه‌ کۆمپانیا‌ی پۆلنزویسی به‌ریتانی و فۆردی ئه‌مه‌ریکی ده‌پون به‌ ئاراسته‌ی دروستکردنی مه‌کینه‌کان که له‌ توانادا بیت سه‌رله‌نوځ به‌رهمه‌ بدن و بسورپینه‌وه^{۲۱}.

* مافی به‌کاره‌یتان و سود وه‌رگرتنی ته‌واوته‌ی له‌جیاتی فرۆشتن:

هنه‌دئ له کۆمپانیاکان ده‌پون به‌ ئاراسته‌ی به‌کریدانی شمه‌که‌ دروستکراوه‌کانیان بؤ ماوه‌یه‌کی زه‌مه‌نی گونجاو به‌رانبه‌ر به‌ بریک‌پاره، که‌ دواتر بگه‌رپته‌وه بؤ کۆمپانیا‌ی به‌رهمه‌یتنه‌ر یان فرۆشیار، یان به‌کریدر، بؤ ئه‌وه‌ی سه‌رله‌نوځ دروستکردنه‌وه‌و به‌کاره‌یتانه‌وه‌یان بؤ بکړئ، یان چاکبکریڼ یان مۆدپله‌کانیان بگوردریڼ.

۲۱- سه‌ردانی پیڼگه‌ی فه‌رمی ئه‌و کۆمپانیاپانه بکړئ.

بۆ نمونه هه ندئ له کۆمپانیاکان ههستان به به کریدانی پۆشاکه نوێیهکان بۆ ماوهی سالیکیان دوو سال یان زیاتر، به پێی جووری پۆشاکه که و توانایی وهگرنتی سودی ماددی لێیان، پاشانیش ئه و که سهی به کرێی گرتوو ههستی به گێرانه وهی بۆ کۆمپانیاکه، تا ئه و خۆی یان به که سیتتر سه ره له نوێی دروستیکاته وه و به کاری بێنئ، یان نوێیکاته وه، ههروهک کۆمپانیا ی ئیکیا ی سویدی که هه ندئ له گریبهسته کانی له گریبهستی مولکداری تهواو تهیه وه واته (فرۆشتن) گوپی بۆ گریبهستی سودوهرگرتن واته (به کریدان)، ئه ویش به و چیشتهخانهی له ناو ههلمهتی هانداندان بۆ گه شهی بهردهوام و درێژخایه ن به شیوهیهکی بهرفراوان، بۆ ئه وهی پاشه پۆکه رهقهکان که داده نرێن به بارگرانی به سه ر ژینگه وه که مېکرینه وه -هه وهک پیشتر باسکر-، که هه لدهستی به ئه نجامدانی رێکاری گریبهستی به کریدانی درێژخایه ن که گونجاو بیته له گه ل ته مهنی بۆ خه ملێنراوی شمه که کاند، ئه ویش به نرخیکی گونجاو و په سه ندرکراو و به که مترین نرخه گریبهستی فرۆشتن، ئه وکات کرپاران کاتئ گریبهسته که یان تهواو ده بی هه لدهستن به گێرانه وهی چیشتهخانه کان و هاوشیوهیان، به م پیه ئه و کۆمپانیا که هه لدهستی به سه ره له نوێی به کارهێنانه وه یان چاککردنی یان هاوشیوهیان به پێی جووری شمه که که و شیابوونی بۆ به کارهێنانه وه، به لام ئه و گوپان و گواسته نه وه یه پێویستی به پشتگیری سیاسی و به دانانی ئه و یاسایانه یه که مافی هه ردوو لایه ن ده پارێزئ.

* ته مهنیکی نوێ بۆ که لوپه ل و ژیا نکی نوێ بۆ کالآ دروستکراوه کان:

ئهم دروشمه سه ره تا له ئه وروپا بلا بوویه وه، له فه ره نسا ره و اجی په یدا کرد، ئه وهش هاو ده م بوو له گه ل پروپاگه نده بۆ گوپینی عاده ت و شیوه کلاسیکیه که، ئه وهش به باسکردنی قازانج و سو ده زۆره کانی بۆ خه لکانی وه به ربه ر و به ره مه مه ی نه ران و کۆمه لگا و ژینگه ش.

ئاسایشی ژینگه (ئابووری سه وز) له مه به سه ته کانی شه ریه ته:

مه به سه ت به ئابووری سه وز ئه وه یه که ده بی هه موو چالاکیه کانی مرۆف گونجاو و ته بابن له گه ل ژینگه دا و هاو پێی ژینگه بن، باسی چالاکیه که ئابووریه کانی لای خۆرئاوا ییه کان بریتیه له (مولکداری) که ده بیته پرۆسه ی به مولک کردن گونجاو بیته له گه ل ژینگه دا، له گه ل به ره مه ی (کشتیاری و

پیشه‌سازیدا)، هه‌روه‌ها ده‌بیټ گونجاو بیټ له‌گه‌ل‌ئو شته‌دا که خپرو چاکه‌ی بۆ ئیمه‌و بۆ ژینگه‌ ده‌وئ، بۆ مه‌سه‌له‌ی وه‌به‌بردنی‌ش ئه‌وا (په‌یوه‌ندی ئیسلام به‌ وه‌به‌بردنه‌وه) له‌ پښتای دوو مه‌سه‌له‌ویه، په‌کښکیان زیاده‌پوښیه له‌ خه‌رجکردنی مال‌ی هه‌ل‌ل‌دا که کارښکی هه‌رامه، دوو مه‌یش به‌فیرۆدانه واته ئه‌نجامدانی شته هه‌رامه‌کان و به‌هه‌درانی مال و سامانه له‌ هه‌رامدا که ده‌چټه‌خانه‌ی گونا‌هه‌ گه‌وره‌کانه‌وه، چونکه مرۆف کات‌ی مال و دارایی له‌ شتانی قه‌ده‌غه‌کراودا یان له‌ شتانی بی‌سودا به‌فیرۆ د‌دات ئه‌وه کارښکی (هه‌رامه)، ئینجا له‌ مه‌سه‌له‌ی ئالو‌گۆرپ‌دا ئه‌وه له‌ خانه‌ی مافه‌کاندایه، دابه‌شکردنی‌ش په‌یوه‌ندی به‌مول‌کداری زه‌وییه‌وه هه‌یه، کارکردن و پښکستن و سه‌رمایه‌ش کۆمه‌له‌ چالاکیه‌کن که ده‌پۆن به‌ ئاراسته‌ی ئابووری سه‌وز و ئابووری بازنه‌یی سو‌دمه‌ند دا.

ئابووری سه‌وزیش به‌ ئابووری بازنه‌یی کامل‌ ده‌بی، واته شمه‌که دروستکراوه‌کان شیاوین بۆ جارښکی‌تر به‌کاره‌ینانه‌وه تا به‌ بی‌سود نه‌بنه شمه‌کی وه‌به‌ریه‌ر، پوونتر بل‌ئین که هه‌ندئ له‌ ده‌وله‌تان له‌ ئه‌مرۆدا بۆ نمونه سوید له‌ شته دروستکراوه‌کانیدا گه‌یشته‌وه ته‌ قو‌ناغی پښه‌ی زیاتر له‌ ۹۰٪ ی ئه‌و دروستکراوانه‌ی که شیاوی به‌کاره‌ینانه‌وه و ئیداره‌دانن، ئه‌وه‌ش له‌ پښتای هاندانی که‌لتوری سه‌ره‌له‌نوئ به‌کاره‌ینانه‌وه‌ی پیشه‌سازیه‌کانی وه‌ک-ته‌خته‌و پاشه‌پۆک و هاوشپۆه‌یان، زۆر گرنگه‌ کات‌ی قسه‌ له‌سه‌ر ئابووری سه‌وز یان ئابووری بازنه‌یی ده‌که‌ین باس له‌ به‌رده‌وامبوونی گه‌شه‌پیدان بکه‌ین، چونکه ئه‌وه زۆر گرنگه‌ له‌و بواره‌دا و له‌ هه‌موو بواره‌کانی ژياندا که ئه‌و گه‌شه‌پیدانه به‌رده‌وام بیټ، له‌ پال ئه‌مه‌شدا کار له‌سه‌ر سه‌وزکردنی شاره‌کان بکری، له‌به‌رئه‌وه پښوسته ئابووری سه‌وز بیه‌ستریته‌وه به‌ ئابووری بازنه‌یییه‌وه تا سیاسه‌ته ستراتیژی و سیاسه‌ته قو‌ناغه‌ندییه‌کان ده‌سته‌به‌ر بین.

فاکته‌ره‌کانی گرنگیدان به‌ ئابووری سه‌وز خۆیان له‌ خۆشویستنی کشتوکال و پو‌واندنی دره‌خته‌کان و له‌ پارښگاری ژینگه‌دا وینا ده‌که‌ن، هه‌روه‌ها له‌ سه‌وزکردنی پیشه‌سازیه‌کان و وزه‌ تا بکری‌ن به‌و شته دروستکراوانه که هاو‌پښی ژینگه‌ن، هه‌روه‌ها پارښگاری له‌ زه‌وی و گرنگیدان به‌ مافی دروستکراوانی خ‌وای پاکو بی‌گه‌رد، ئیتر ئه‌و دروستکراوانه گیاندار بن یان می‌روو یان پوه‌هک

بن چوونیه که، چونکه ئەم زهوییه خوای گه وره به دیهیناوه و جوانی کردوووه پازاندوویه ته وه، هه موو نهییه کانی ژیان و خو شگوزهرانی و به خته وهری بو مرووف و جگه له مرووفیشی خستووته ناوی، که واته ئەم مرووفه بووی نیه خراپه ی تیدا بکات و خراپی بکات، پیشه واپازی له پافه ی ئەم فه مووده ی خوای گه وره یه دا که ده فه رموی: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (الأعراف) ﴿٨٥﴾. ده لئ: (به دلناییی که خوای گه وره زهوی به سه لامه تی و به چاکی و شیواوی و سو ده مه ندی و سو ده گیه نه ری پادهستی ئیوه کردوووه که هه موو خیر و به ره که ت و نیعمه ته کانی تیدایه، ده ی ده بی ئیوه ش پاریزگاری لیبکه ن و گه نده لئی و خراپه ی تیدا نه که ن) ۲۲.

له راستیدا فیهقناسه زور شاره زاکانمان ئاسایشیان به گشتی واته ئاسایشی مرووف و ئاسایشی کۆمه لایه تی و ئاسایشی ژینگه یان داناوه به یه کیک له مه به سه ته کانی ئەم شه ریعه ته، خوای گه وره ش سزای سه ختی له سه ر هه ر که سه ی داناوه که ده سترژی ده کاته سه ر ئاسایشی ژینگه، له قورئانی پیروژدا ده فه رموی: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا﴾ (المائدة) ﴿٣٣﴾. ئەویش ئەوه یه که هه ر هه ولدانیکی بو خراپکردن و گه نده لکردن و له ناو بردنی زهوی راسته وخو یه کسان کردوووه به راگه یاندنی شه ر دژ به خوای بالاده ست و به پیغه مبه ره که ی ﷺ.

ئمه بوو که مه به سه ته مان بوو به م خیراییه بیگه یه نین، دوا نزامان سو پاس و ستایش ته نها بو په ره ردگاری جیهانیانه درود له سه ر به نده و پیغه مبه ری به هه ق په وانه کراوی خو ی پیغه مبه ر موحه ممه د و له سه ر ئالویه ی ت و ته واوی هاوه له به پیزه کانی.

نوسینی: به نده ی ئاتاج به به زهیی په ره ردگاری پ. د. عه لی محیدین قه ره داغی

پاشکۆ

ياسای پاراستنی ژینگه‌ی ده‌وله‌تی قه‌ته‌ر مه‌رسومی ياسای ژماره (۳۰) سالی ۲۰۰۲ز تاييه‌ت به ده‌رکردنی ياسای پاراستنی ژینگه^۱

ده‌روازه‌ی ده‌ستپیک: پیناسه‌کان

ماده‌ی ۱

له پراکتیزه‌ی برپاره‌کانی ئەم ياسایه‌دا، ئەوا ئەم وشه‌و ده‌سته‌واژانه‌ی لای خواره‌وه، مانای پوون هاوده‌می هه‌ریه‌که‌يانه، به مه‌رجی میانه‌که مانای تر له‌خۆ نه‌گرێ:

- ۱- ئەنجومه‌ن: ئەنجومه‌نی بالای ژینگه و ناوچه سروشتیه پارێزواوه‌کان.
- ۲- ئەمینه‌داریتی گشتی، ئەمینه‌داریتی گشتی ئەنجومه‌ن.
- ۳- لایه‌نی کارگیري: واته وه‌زاره‌ت يان ده‌زگای حکومی يان دامه‌زراوه‌ی گشتی يان ده‌سته‌ی گشتی.
- ۴- لایه‌نی مۆله‌تدراو: واته لایه‌نی به‌رپرس له ده‌رکردنی مۆله‌ته‌کان بۆ ئەنجامدانی چالاکیه‌کان يان دامه‌زراندنی پڕۆژه‌کان، به‌جۆری که ئەگه‌ری هه‌بیت کاریگه‌ری نه‌رینێ له‌سه‌ر ژینگه لیبکه‌وێته‌وه.
- ۵- ناوچه‌ی ته‌نها ئابووری: ئەو ناوچه‌یه‌یه که بۆ ماوه‌ی دوو سه‌د میلی ده‌ریای درێژ ده‌بیته‌وه، له هیلله‌ بنه‌ره‌تیه‌کانه‌وه که پانتایی ده‌ریای هه‌ریمی له‌سه‌ر ده‌پێورێ ده‌ست پێده‌کات.
- ۶- ناوچه‌ی سروشتی پارێزواو: واته ناوچه‌یه‌ک که تاييه‌تکراوه به پاراستنی جۆریک له جۆره‌کانی پوه‌ک يان ئاژه‌لان يان بالنده يان ئەو گیانه‌به‌ره ئاویانه که هه‌ره‌شه‌ی له‌ناوچوونیان له‌سه‌ره، له سنوریدا قه‌ده‌غه‌ی نه‌هیشته‌نی

۱- ده‌قواو ده‌ق له پێگه‌ی ال‌میزان- لاپه‌ره‌ی ياسایی قه‌ته‌ری کۆپیکراوه. [http://www. Almeezan. Qa/LAWpage](http://www.Almeezan. Qa/LAWpage) language=ar&۴۱۱۴=Aspx?id

بطاقة التشریح: النوع: مرسوم بقانون رقم: ۳۰ التاریخ ۲۰۰۲/۰۹/۲۹ الموافق ۱۴۲۳/۰۷/۲۲ الهجري عدد المواد: ۸۰، الحالة: قيد التطبيق، الجريدة الرسمية، العدد: ۱۱ نسخة الجريدة الرسمية تأريخ النشر: ۲۰۰۲/۱۲/۰۱ الموافق ۱۴۲۳/۰۹/۲۷ هجري الصفحة من: ۲۶۵.

ئه و جورانه یان راوکردن یان کوشتنیان ده کریت، له و بارهیه شه وه بپاریکی تایبته له ئه نجومه نه وه درده چێ.

۷- ژینگه: بریتییه له و سنور و دوروبه ره ژانییه که بونه وهره زیندووکان له مرۆف و گیاندار و پوههک تیایدا ده ژین و ده یانگریته خو، ههروه ها ئه و هه وا و ئاو و خاکه ی که تیایدایه، ئه و ماده رهق یان شله مه نی یان گازی یان تیشکانه ی که تیایدایه، ههروه ها ئه و دامه زراوانه که مرۆف دایانده نی و ئه و پیشه سازی و داهێنانه ی تیایدا ده یکات.

۸- گه شه پیدانی ژینگه: بریتییه له و سیاسهت و پیکارانه که پێویستییه کانی گه شه پیدانی به رده وام له روهی کۆمه لایه تی و که لتوری و ئابورییه وه له ده ولته دا جیبه جی ده کات، هه لده ستی به جیبه جیکردنی ئه و ئامانج و پره نسیپانه که ئه م یاسایه له پیناویدا دانراوه، له نئویشیاندا چاککردنی ره گه زه سروشتیه کانی ژینگه و پارێزگاری له فره جووری بایۆلۆژی و که له پوری میژوویی و شوینه واری و سروشتی هه نووکه یی و ئاینده یی تایبته به ده ولته .

۹- ژینگه ی ئاوی: واته ژینگه ی ده ریای و ئاوی ناوخۆ، له نئویشیدا ئاوی ژێرزه وی و ئاوی کانیاو و دۆله کان و ئه و به روه بوومه سروشتی و پوههک و ماسی و بونه وهره زیندووکانه ی تر که تیایدان، ههروه ها ئه و هه وایه ی له سه رییه وه یه، به هه مانشییه وه ئه و دامه زراوه یان پرۆژه جیگیر و جولوانه ش که تیایدا دامه زراوه .

۱۰- ژینگه ی ده ریای: بریتییه له که ناره ئاوییه کانی ده ولته و به نده ری ده ریای و ئاوی ده ریای هه ری می و ناوچه ی ته نیشتی، ههروه ها ناوچه ی ته نها ئابوری و بنی ده ریا و قولاییه کانی، ههروه ها هه موو پیکهاته کان و به روه بوومه زیندوو و نازیندووکانی، ههروه ها ئه و دامه زراوه یان پرۆژه جیگیر و نه گوپ و جولوانه ش که تیایدا دامه زراوه .

۱۱- سه رچاوه له وشکانیدا: بریتین له سه رچاوه کانی شاره وانی یان پیشه سازی یان کشتیاری جیگیر یان جولاو له سه ر وشکانی، ئه وانه ی که ده رچه کانیاو ده گاته وه به ژینگه ی ده ریای.

۱۲- پیسه بوونی ژینگه: واته دروستبوونی گوپان له سیفهت و

تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی ژینگه‌دا، ئه‌وه‌ی به‌ شیوازی پاسته‌وخۆ یان نارپاسته‌وخۆ ده‌بیته‌ هۆی زیانگه‌یانندن به‌ بونه‌وه‌ره‌ زیندوووه‌کان یان دامه‌زراوه‌کان یان کاریگه‌ری هه‌یه‌ له‌سه‌ر هه‌لسوکه‌وتی ژیانی سروشتی مرۆف.

۱۲- پێوه‌ری پیسبوون: بریتیه‌ له‌ کۆتا سنوری پله‌ی چرپی هه‌ر یه‌کیک له‌ پیسکه‌ره‌کانی ژینگه‌ جو‌راو جو‌ره‌کان، وه‌ک تیکراییه‌کی سالانه‌و کۆتا سنوریک که‌ ریگانادری ماوه‌ی کاتی زه‌مه‌نی نه‌چراو تیپه‌پێنی، له‌گه‌ڵ تیکه‌نه‌دانی به‌های تیکرایی سالانه‌دا.

۱۴- دارپوخانی ژینگه‌: واته‌ کاریگه‌ری نه‌رێنی له‌سه‌ر ژینگه‌، به‌جو‌ری له‌ به‌های که‌مبکرێته‌وه‌ یان سروشته‌ ژینگه‌یه‌که‌ی بشیوێنری یان به‌روبوو‌مه‌کانی نه‌هیڵی، یان زیان به‌ بونه‌وه‌ره‌ زیندوووه‌کان یان دامه‌زراوه‌کانی بگات.

۱۵- کاره‌ساتی ژینگه‌یی: واته‌ ئه‌و رووداوه‌ی که‌ له‌به‌رئه‌نجامی فاکته‌ره‌ سروشتیه‌کان یان کرده‌وه‌ی مرۆفه‌وه‌ سه‌ره‌له‌ده‌دات که‌ زیانی زۆر به‌ ژینگه‌ ده‌گه‌یه‌نیت.

۱۶- پاراستنی ژینگه‌: بریتیه‌ له‌ پارێزگاری له‌ پیکهاته‌کانی ژینگه‌ و پێشخستنی و پێگری له‌ دارپوخانی یان پیسبوونی یان که‌مکرده‌وه‌ی سه‌ختی پیسبوون، ئه‌م پیکهاته‌نه‌ش هه‌وا و ده‌ریاکان و ئاوی ناوخۆ ده‌گرێته‌وه‌ له‌نیویشیدا ئاوی ژێرزه‌وی و زه‌وی و زار و ناوچه‌ پارێزراوه‌ سروشتیه‌کان و به‌روبوو‌مه‌ سروشتیه‌کانی تریش.

۱۷- پرۆژه‌ یان دامه‌زراوه‌: واته‌ دامه‌زراوه‌ یان پرۆژه‌ یان ئه‌و چالاکیه‌ که‌ ئه‌گه‌ری هه‌یه‌ بیه‌ته‌ سه‌رچاوه‌ی پیسبوونی ژینگه‌ یان دارپوخانی ژینگه‌یی، ئه‌وه‌ش به‌و پێیه‌ که‌ لایحه‌ی جێبه‌جێکردن دیاری ده‌کات.

۱۸- هه‌لسه‌نگاندنی کاریگه‌ری ژینگه‌یی: بریتیه‌ له‌ لیکۆلینه‌وه‌ی به‌رده‌وام بۆ شیکاری ئاستی سو‌دی ژینگه‌یی که‌ له‌پێش مۆله‌تدان به‌ پرۆژه‌کان ئه‌نجامه‌دری، که‌ دامه‌زراندنیان یان پیاده‌کردنی چالاکیان کاریگه‌ری له‌سه‌ر سه‌لامه‌تی ژینگه‌ هه‌یه‌، ئه‌وه‌ش بۆ دیاریکردنی ئه‌و جێکه‌وته‌ ژینگه‌بیانه‌یه‌ که‌ ئه‌گه‌ری روودانیان هه‌یه‌، هه‌روه‌ها ریکاره‌کان و هۆکاره‌ له‌باره‌کان بۆ رێگری له‌ جێکه‌وته‌ی نه‌رێنی یان نه‌هێشتنیان و دروستکردنی به‌ربه‌ست له‌به‌رده‌میاندا،

یان زیادکردنی به ره مه ئه رینیه کانی پرۆژه که له سه ر ژینگه .

۶۹- پیوه ره کانی پاراستنی ژینگه: واته سنوره کان یان چپی ئه و پیسبووانه که له پیکهاته سروشتیه کانی ژینگه دا (هه-وا- ئاو- خاک) ریگا به تپه راندنیان نادرئ.

۷۰- ماده مه ترسیداره کان: واته ماده ره قه کان یان شله مه نی یان گازییه کان که خاوه نی تاییه تمه ندی مه ترسیدارن و زیان به ته ندروستی مرۆف یان گیاندار یان پروهک یان هه وا ده گه یه نن، یان کاریگه ری زیانه خشیان له سه ر ژینگه هه یه، وهک ماده ژه راویه کان یان ئه وانه ی له بارن بۆ ته قینه وه و گرگرتن یان تیشکی زیانگه یه نه ریان هه یه .

۷۱- پاشه پۆکه مه ترسیداره کان: واته پاشماوه ی چالاکی و پرۆسه جورا و جوره کان یان خۆله میشیان، ئه وانه ی تاییه تمه ندی ماده مه ترسیداره کان یان تئدایه، ئه وانه ی که به کاره یانی ئه سلئ تر یان جیگره وه یان نییه، وهک پاشه پۆکه ئیکلینیکیه کان له چالاکیه چاره سه رییه کان، هه روه ها ئه و پاشه پۆکانه که له بهر ئه نجامی دروستکردنی هه رییه که له ماده ده رمانیه کان یان پاشماوه ی ئه ندامی یان مه ره که ب یان بۆیه و چه رییه کان په یدا ده بن.

۷۲- کارکردن له سه ر ماده کان: واته هه ر کاریک که ده بیته هۆی جولاندنی به مه به سستی کۆکردنه وه ی یان گواستنه وه ی یان عه مبارکردنی یان خو پزگارکردن لئی یان به کاره یانی.

۷۳- ئیداره دانی پاشه پۆک: واته کۆکردنه وه و گواستنه وه ی و سه ره له نوئ به کاره یاننه وه ی و خو پزگارکردن لئی.

۷۴- سه ره له نوئ به کاره یاننه وه ی پاشه پۆک: واته ئه و پرۆسانه که ریگا ده دن به پالفته کردن یان سه ره له نوئ به کاره یاننه وه ی، وهک به کاره یاننه وه ی سوته مه نی یان پالفته کردنی کانزاکان و ماده ئه ندامیه کان یان چاره سه رکردنی خاک یان سه ره له نوئ پالاوتنی پۆن.

۷۵- پزگاریبون له پاشه پۆک: واته ئه و پرۆسانه که نابنه هۆی پالفته کردنی ماده یان سه ره له نوئ به کاره یانی، وهک نوقمکردنی له زه ویدا یان بردنی به قولاییدا یان پۆکردنی ئاوی سه رزه وی یان چاره سه ری بایۆلۆژی یان

چاره‌سه‌ری کیمیایی فیزیکی یان‌عه‌مبارکردنی به‌رده‌وام یان‌هر شنتیکتر له‌و پرؤسانه .

۲۶- پیسبوونی هه‌وا: واته‌هر گۆرانییک که له‌تایبه‌تمه‌ندییه‌کان و له‌کوالیتی هه‌وای سروشتیدا رووبدات، دواچار جیکه‌وته‌ی زیانبه‌خش یان‌مه‌ترسی له‌سه‌ر ته‌ندروستی مروؤف و ژینگه‌ده‌بیٚت، ئیتر ئه‌و پیسبوونه له‌به‌رئه‌نجامی فاکته‌ری سروشتییه‌وه بیٚت یان‌چالاک‌ی مرویییه‌وه، له‌نیویشیاندا ئه‌و ژاوه‌ژاوه که رووده‌دات.

۲۷- شوینی گشتی: واته‌ئه‌و شوینه که ئاماده‌کراوه بو پیشوازی له‌هه‌مووان یان‌له‌توژیکی تایبه‌ت له‌خه‌لکی ئیتر به‌هر مه‌به‌ستیکه‌وه بیٚت.

۲۸- شوینی گشتی داخراو: واته‌ئه‌و شوینه که شیوه‌ی بینایه‌کی ته‌واوی هه‌یه، هه‌وای له‌پڭگای په‌نجه‌ره‌ی تایبه‌ته‌وه نه‌بیٚت که بو ئه‌وه دروستکرا بن ئیتر ناچپته ژووره‌وه.

۲۹- شوینی گشتی شیوه‌ داخراو: واته‌ئه‌و شوینه که شیوی بینایه‌کی ناته‌واوی هه‌یه‌و راسته‌وخۆ په‌یوه‌سته به‌هه‌وای دهره‌وه به‌جۆری که ناهیلئێ به‌کجاری داخری.

۳۰- ژاوه‌ژاویان ده‌نگه‌ده‌نگ: واته‌ئه‌و ده‌نگانه که له‌رینه‌وه‌یان کۆتا سنوری پڭاپڭدراو تیده‌په‌پڭنئێ.

۳۱- که‌شتی: واته‌هر جۆره‌ مۆدیلئیک بیٚ که له‌ناو ژینگه‌ی دهریایدا کاربکات، ئه‌مه به‌له‌مه‌کانی هیؤرفیل ده‌گریته‌وه، هه‌روه‌ها ئه‌و قه‌یاغانه که پشتی هه‌وایی به‌کار دڭنن، ئینجا ئه‌و چوپانه‌ش که سه‌رئاو ده‌که‌ون، ئه‌مانه له‌پال لڭواره جڭگیر و سه‌رئاو که‌وتوه‌کانیش.

۳۲- نه‌وت و چه‌وری (الزیت): هه‌موو شیوه‌کانی نه‌وتی خاو و به‌ره‌مه‌کانی ده‌گریته‌وه، هه‌روه‌ها جۆریک له‌جۆره‌کانی هایدروکاربوناتی شل و پۆنی چه‌ورکردن و پۆنی سوته‌مه‌نی و پۆنه پالفته‌کراوه‌کان و پۆنی فرنه‌کان و هیتیش له‌و ماددانه که له‌نه‌وت یان‌پاشه‌پۆکه‌کانی دهرده‌هڭنری ده‌گریته‌وه.

۳۳- ئاویته‌ی پۆنی: بریتییه له‌هه‌موو ئاویته‌یه‌ک برپیک له‌چه‌وری تیدا

بیت که زیاتر بیت له و سنوره که لائحهی جیبه جیکردن دیاری دهکات.
 ۳۴ ئاوی پاگرتنی هاوسهنگی که پاک نیه (ئاوی ناپاکی ناو عه مبار):
 بریتیه له و ئاوه له ناو تانکی سهر که شتیدایه، ئه گهر بیتو ئه و پوئیه که
 تیایدایه زیاتر بیت له و سنوره که لائحهی جیبه جیکردن دیاری دهکات.
 ۳۵ هۆکارهکانی گواستنه وهی نهوت و چهوری: بریتیه له هیللی ئه و بۆریانه
 که به کارده هینرین بۆ گواستنه وهی نهوت و چهوری و ههر ئامپریکی تر که
 به کاربهینریت له هه لگرتنی نهوت و پوئن یان خالیکردنی یان گواستنه وهی یان
 هیتر له ئامپیرهکانی پهوانه کردن و ئه و که رهسته پئویستانه ی له و بۆریانه دا
 به کارده هینرین.

۳۶ که شتی گویزه ره وهی ماده زیانبه خشه کان: بریتیه له و که شتییه که
 ههر له بنه په ته وه بۆ ئه وه دروستکراوه، یان دیزاینی دهستکاری کراوه تا
 وه جبهی باری ماده زیانبه خشه پۆکراوه کان هه ل بگرئ، هه روه ها ئه و که شتییه
 گویزه ره وانه ی نهوت ده گریته وه که هه موو یان به شیکی زیانبه خشی سه رقاپ
 نه راوه بارده کهن، ئه وه ش به پیی بریارهکانی به شی دووم له ده روزه ی
 سییه می ئه م یاسایه.

۳۷ پۆکردن: بریتیه له ده لاندن یان پۆکردن یان دووکه لکردن یان
 خالیکردنه وهی ههر جۆره ماده ده کی پیسبوو، یان پزگاربیون لی له ئاوی
 ده ریای هه ریمایه تی یان ناوچه ی ته نیشت یان ناوچه ی ئابووری پووت، له گه ل
 په چا وکردنی ئه و ئاستانه که لائحهی جیبه جیکردن دیاری دهکات.

۳۸ نوکمکردن یان کردن به ژیر ده ریاهه:

+ بریتیه له به ده ست ئه نقه ست فریدانی ماده پیسبووه کان یان پاشه پۆکی
 که شتییه کان یان فرۆکه کان، یان شوسته و لیواره کان یان هیتیش بۆ ناو
 ژینگه ی ده ریایی.

بـ خۆ پزگارکردنی ده ست ئه نقه ست له که شتییه کان یان پیکهاته
 پیشه سازییه کان یان هیتیش بۆ ناو ژینگه ی ده ریایی.

۳۹ ئه و ماده شله مه نییانه که زیان به ژینگه ی ده ریایی ده گه یه نن:
 بریتیه له و ماده دانه که له هاویچی دووم له پاشکۆی دووم له پیکه وتننامه ی

ماربۆل له سالی ۱۹۷۳ و هه موارکردنی له سالی ۱۹۷۸ ز هاتوون.

۴۰- مادده و فاکتیره پیسکه رهکان: واته مادده پهقهکان یان شله مهنی یان گازییهکان، یان ژاوه ژاو یان دهنگه دهنگ یان تیشکهکان یان گهرما یان له رینه وهکان که له بهرته نجامی کرده ی مرۆقه وه به رهه م دین و به شیوه یه کی راسته وخۆ یان ناراسته وخۆ دهنه هۆی پیسبوونی ژینگه یان داروخانی.

۴۱- پیسبوونی ژینگه ی ئاوی: واته هینانی هه ر جوړه مادده یه ک یان وزه یه ک بۆ ناو ژینگه ی ئاوی که ده بیته هۆی زیانگه یانندن به به روبوومه زیندوو یان نازیندوو هکان، یان هه ره شه ده کات له تهنروستی مرۆف، یان چالاکیه ئاوییهکان په کده خات، له نیویشیاندا راوکردنی ماسی و چالاکیه گه شتیاریهکان، یان شیاویتی ئاوی ده ریا بۆ به کارهینان خراپ ده کات، یان له زهت و سود وه رگرتن لیتی که مده کات یان تایه تمه ندییهکانی ده گۆرپی.

۴۲- ئه و ماددانه که ژینگه ی ئاوی پیسده کهن: واته ئه و ماددانه که له ریگی ژینگه ی ئاوییه وه پۆده کرین، ئیتر به شیوازیکی ده سته ئه نقه ست یان هه په مه کی بیته که ببیته هۆی گۆرینی تایه تمه ندییهکان، یان به شداریکردن له وه دا به ریگیه کی راسته وخۆ یان ناراسته وخۆ به جوړی که زیان به مرۆف یان به روبوومه سروشتییهکان یان ئاوی ده ریا بگه یه نیته، یان زیان به ناوچه گه شتیاریهکان بگه یه نیته یان تیکه ل به به کارهینانه په واکانی ژینگه ی ئاوی ببیته .

دهروازهی یه کم: پاراستنی ژینگه له پیسبون به شی یه کم: ژینگه و گه شه پیدانی بهرده وام و درێخایه ن

ماددهی ۲

- ئامانجی ئەم یاسایه دهسته بهرکردنی ئەم مه به ستانهی لای خواره ووهییه:
- ۱- پاراستنی ژینگه و پارێزگاری له کوالیتی و هاوسهنگی سروشته که ی.
  - ۲- قه لاجۆکردنی پیسبون به هه موو شیوه جیاوازه کانیه وه، ههروه ها دوورکه و تنه وه له زیانگه یاندن یان له ئاسه واری نه ریتی هه نووکه یی یان دوورمه ودا، که به هۆی پلان و بهرنامه کانی گه شه پیدانی ئابووری یان کشتوکالی یان پیشه سازی یان ئاوه دانی یان هیتیش له بهرنامه کانی گه شه پیدان که ئامانجی چاککردنی ئاستی ژيانه سه ره له ده دن، ههروه ها دهسته بهرکردنی پاراستنی ته و او بو ژینگه و پارێزگاری له کوالیتی و هاوسهنگی سروشته که ی، هاوکات قوولکردنه وه ی هۆشیاری ژینگه یی و پره نسپییه کانی و قه لاجۆکردنی پیسبون.
  - ۳- گه شه دان به بهر بوومه سروشتیه کان و پارێزگاری له فره جووری ژيانی و به کارهینانی به باشترین شیوه تا به بهر ژه وهندی نه وه کانی ئیستا و ئاینده دابین بکات.
  - ۴- پاراستنی کۆمه لگا و ته ندروستی مرۆف و بونه وهره زیندووه کانی تر له هه موو ئە و چالاکی و کرده وانه که زیان به ژینگه ده گه یه نن، یان ئە وانه ی رێگرن له به کارهینانی ره و او په سه ند بو ناوه ندی ژینگه یی.
  - ۵- پاراستنی ژینگه له جیکه وته ی زیانبه خشی ئە و چالاکیانه که له ده ره وه ی ده ولت ئە نجامده درێن.

ماددهی ۳

پیوسته هه موو لایه نه کارگێرییه کان له ده ولتدا ته وای ریکار و پلانه پیوسته کان بو پاراستنی ژینگه و قه لاجۆکردنی پیسبون و پارێزگاری له سامان و بهر بوومه سروشتیه کان بگرنه بهر، ههروه ها بهرده وامبوونی شیاویتی ئە و بهر بوومه سروشتیه کان، تا ههستن به دابینکردنی پیداو یستیه کانی گه شه پیدان بو نه وه ی ئیستا و نه وه کانی ئاینده ش.

مادده‌ی ۴

ئهرکی سهرشانی ههموو لایه‌نه کارگێرپیه‌کانه په‌چاوی مه‌سه‌له به‌هه‌ندگی‌راوه‌کانی ژینگه بکه‌ن و بیانکه‌نه کاری له‌پیشترینیان، ئه‌و مه‌سه‌لانه‌ش ئاویته بکه‌ن به ههموو قوناغه‌کان و ئاسته‌کانی پلاندانان و پلانپێژی ژینگه‌یی و بیانکه‌نه به‌شیکی جیانه‌بووه له پلانپێژی گشتگیر بۆ گه‌شه‌دان له ههموو بواره پیشه‌سازی و کشتوکالی و ئاوه‌دانیه‌کان و هیتیش.

مادده‌ی ۵

پێویسته ههموو لایه‌نه کارگێرپیه‌کان، ههریه‌که‌یان به‌پێی پسپۆری خۆیان، کاربکه‌ن له‌سه‌ر باش به‌کارهێنانی به‌روبوومه سروشتیه زیندوو و نازیندوووه‌کان بۆ پارێزگاری له‌وه‌ی که نویده‌بیته‌وه تیااندان، هه‌روه‌ها گه‌شه‌پێدان و درێژکردنه‌وه‌ی ماوه‌ی به‌روبوومه نوێ نه‌بووه‌کان بۆ به‌رژه‌وه‌ندی نه‌وه‌ی ئه‌مرۆ و نه‌وه‌کانی ئاینده‌ش.

مادده‌ی ۶

ههموو لایه‌نه کارگێرپیه‌کان، ئه‌وانه‌ی تابه‌تن به دانانی مه‌رجه‌کانی پاراستنی ژینگه و قه‌لاچۆکردنی پیسبوون، پابه‌ندن به دانانی ئه‌و مه‌رجانه له ههموو پێکه‌وتنه‌نامه‌کان و گرێبه‌سته ناوخوا‌یی و ده‌ره‌کیه‌کاندا که له‌وانه‌یه به‌هۆی راپه‌راندنه‌وه کاریگه‌ری زیانبه‌خشیان له‌سه‌ر ژینگه هه‌بیت، هه‌روه‌ها ده‌بیت ئه‌و گرێبه‌ستانه دلناییی و گه‌ره‌نتی بده‌ن به پاراستنی مه‌رجه‌کانی سزا و پابه‌ندبوون به خه‌رجیه‌کانی لابردنی زیانه ژینگه‌یه‌کان و قه‌ره‌بووکردنه‌وه‌یان.

مادده‌ی ۷

پێویسته ههموو ئه‌و لایه‌نانه که به‌رپرسن له پرۆسه‌ی فێرکردن، بابته‌کانی هۆشیاری ژینگه‌یی بخه‌نه‌ناو به‌رنامه‌کانی خۆپێندنه‌وه له ههموو قوناغه‌کانی فێرکردندا، ئینجا دلنایابوون له‌وه‌ی ئه‌و به‌رنامه‌نه‌وه و بابته‌تانه‌یان تێدایه که گرنگی پێویست ده‌ده‌ن پێی، هاوکات له‌گه‌ڵ دامه‌زراندن و په‌رده‌دان به په‌یمانگا پسپۆرپیه‌کانی زانسته‌کانی ژینگه بۆ ده‌رچوواندنی کادیری هونه‌ری.

ههروهها پیویسته ئه و لایه نانه که به پرسن له راگه یاندن کار له سه ره هه یزکردنی به نامه کانی هوشیاری ژینگه یی بکن له هه موو هۆکاره کانی راگه یاندندا به بیستراو و بینراو و خویندراویه وه .

مادهی ۸

ئه نجومه ن هه لده ستی به ئه رکی هه ماهه نگی له گه ل ئه و لایه نه کارگێرپیانه که تایبه تن به ئاماده کردن و ده رکردن و پیداجوونه وه و په ره دان و نوێکردنه وه ی پیوه ره و پیوانه کانی پاراستنی ژینگه .

له دیاریکردنی ئه و پیوه ره و پیوانه شدا ره چاوی دهسته به رکردنی هاوسه نگی له نیوان توانا هونه ریبه به ردهسته کان و نیوان ئه و گرفته ئابووریانه دا ده کات که له گه لیدا سه ره له ده دن، ئه وهش ده بی به جوړی بیت که داخاوییه کانی پاراستنی ژینگه و قه لچۆکردنی پیسبوون تیکنه دات .

مادهی ۹

ئه نجومه ن، به هه ماهه نگی له گه ل لایه نه کارگێرپیه تایبه ته کاند، هه لده ستی به ده رکردنی ئه و لایحه و بریارانه که په یوه ندن به پارێزگاری له ره گه زه زیندوه وه سروشتی و هه لتۆقیوه کان و جوانکردنه کان، به تایبه تی ئه وانیه ی هه ره شه ی نه مانیان له سه ره، ئه نجومه نیش له مباره به وه ئه م رێکارانه ده گریته بهر:

- ۱- قه دهغه کردنی راوی زینده وه ره سروشتیه ده گمه نه کان .
- ۲- قه دهغه ی برین یان هه لکیشان یان لابرندی درخت و نه مامه کان و گژوگیا کێوییه کان .

۳- دامه زراندن و به رپوه بردنی ناوچه سروشتیه پارێزراوه کان .

۴- پارێزگاری له به روپومه زیندوه وه کان، له گیانداره ناوخییه زه وقبه خشه کان و پروه که ناوخییه کان، که خاوه نی به هایه کی ئابووری گه وره ن و چاکترکردنیان .

مادهی ۱۰

ئه نجومه ن به هه ماهه نگی له گه ل لایه نه کارگێرپیه تایبه ته کان و لایه نه مۆله تپیدراوه کان، بو ی هه یه ئه و رێکارانه بگریته بهر که پییوايه زه ورین بو دوورکه وتنه وه یان رپگری یان سوککردنی ئه و زیانه که به سه ره ژینگه دا دیت

تا که مترین ئاستی گونجاو بهرله پروودانی، به تایبته تیش پیویسته که ئهم ریکارانه بگریته بهر:

۱- وه ستاندنی کاتی یان سرپینه وهی هر جوره چالاکیه ک که پیویایه جیکه وتهی نه رینیان له سهر ژینگه ههیه .

۲- دانانی کوّ و مەرج و پیوه و پیوانه هونه ریه کان یان به کار به ره کان یان هیتیش له و پیداو یستیانه که زهرون .

به شی دووه م:

کاریگه ری پروژه کان له سهر ژینگه

مادهی ۱۱

ئه نجومه ن به هه ماهه نگی له گه ل لایه نه کارگه رپیه تایبه ته کان، هه لده ستی به دانانی پیوه و ئه و کوالیتی و بنه ماو دیسپلینانه که پیویستن بو هه لسه نگانندی کاریگه ری ژینگه یی پروژه کان و دامه زراوه کان که پیویسته مؤله تیان بدریتی، به تایبته تیش هه لده ستی به م ریکارانه:

۱- دیاریکردنی جوّ و به شی پروژه کانی گه شه پیدانی گشتی و تایبته ت، ئه وانهی که به سروشتی خو یان له بارن بو ئه وهی زانی ژینگه ییان لیکه و یته وه .

۲- دیاریکردنی ئه و ناوچه و شوینانه که گرنگیه کی ژینگه یی تایبته تیان هه یه، ئه وه ش به پیی پیوه ره کانی پاراستنی ژینگه .

لائحه ی جیه جیکه ردنیش ریکاره کانی هه لسه نگانندی کاریگه ری ژینگه دیاری ده کات، هه روه ها مەرجه کانی پیدانی مؤله تی ژینگه یی بو پروژه که یان پیدانی مؤله تی کارکردن و حاله ته کانی وه ستاندنی یان نه هیتشتنی .

مادهی ۱۲

هه موو پلان و پروژه کانی گه شه پیدانی گشتی و تایبته ت ئیتر هه ر جو ریکه بین یان شوینیان هه ر کو ی بیته، له نیویشیاندا پروژه پیشه سازی و کشتوکالی و ئاوه دانیه کان، له کاتی پلان دارشتن بو ی بهرله راپه راندنی ده خرینه بهرچاوی ئه نجومه ن، ئه وه ش به مه به ستی پیداو چوونه وه و هه لسه نگانندی و

دلنیا بون له پابه ندبوونی به شیوازه زانستی و پراکتیکیه کان بو دارپشتنی پلانی گونجاو، نه وهش به پپی پیوه و کوالیتی و بنه ماو دیسپلینه کان که له مادهی پیشوتردا ناماژه یان پیدراوه .

مادهی ۱۳

جا له گهل که مته رخمی نه کردن له مهرجه کانی تردا که یاسا کارپیکراوه کان دیاریان کردوون، نه وا هر نابیت لایه نه مؤله تپیدراوه کان ههستن به پیدانی مؤلهت به و پرۆژانه که لایحهی جیبه جیکردن به پپی مادهی (۱۱) دیاریکردوو له م یاسایه دا، مه گه رته نها له دواي پیشکه شکردنی لیکۆلینه وه بو هه لسه نگانندی کاریگه ری له سه ر ژینگه، ئینجا وه رگرتنی په زامه ندی نه نجومه ن بو نه جمه کانی نه و لیکۆلینه وه یه .

ریگانادری پرۆژه که یان دامه زراوه که له پیش به دهسته هینانی مؤله تی پیوست که به تیروته سه لی لیکۆلینه وه ی هه لسه نگانندی کاریگه ری ژینگه یی بۆکرابیت و په زامه ندی نه نجومه نی له سه ر بیت پیشخری .

هه موو فراوانکردن یان نویکردنه وه ی نه و پرۆژانه ش که دامه زراون ده چنه ژیر نه و بریارانه وه که په یوه نندن به ریکاره کانی هه لسه نگانندی کاریگه ری ژینگه یی .

مادهی ۱۴

لایه نی مؤله تپیدراو هه لده ستی به نارندی وینه یه که له لیکۆلینه وه ی هه لسه نگانندی جیکه وته ی ژینگه یی پرۆژه که بو نه مینداریتی گشتی، تا رای خو ی له سه ری بل ی و به رزیبکاته وه بو نه نجومه ن تا نه ویش بریاری خو ی له باریه وه ده ربکات . هه روه ها ده بیت نه مینداریتی گشتی نه و لایه نانه ئاگادار بکات به بریاری نه نجومه ن نه و په ری له ماوه ی مانگی کدا له به روار ی گه یشتنی لیکۆلینه وه تیروته سه له که، تپه رپوونی نه و ماوه یه ش به بی وه لام له لایه ن نه مینداریتی گشتیه وه داده نری به په زامه ندی له سه ر لیکۆلینه وه که .

نه و که س و لایه نه ش که له لایه ن نه نجومه نه وه بریاری په تکردنه وه ی بۆدراوه، نه وا بو ی هه یه سکالای سته ملیکردن به پپی رپساو ریکار و نه و کاتانه که لایحه ی جیبه جیکردن دیاری ده کات پیشکه ش بکات .

ماددهی ۱۵

پېوېسته لایه نی مؤلّه تپیدراو له وه دلنیا بیّت که پرۆژه نوییه کان و گورانکارییه سه ره کییه کانی پرۆژه دامه زراوه کان باشترین هونه ری زانستی به رده ست و به که لک له پووی ئابوورییه وه به کارده هیتن تا زالبیّت به سه ر پیسبوون و ریگری بکات له داروخانی ژینگه، ههروه ها نه رکی سه رشانیه تی که له کاتی دیاریکردنی مؤلّه ته کان به پرۆژه دامه زراوه کان دلنیا بیّت له پابه ندبوونیان به به کارهینانی هونه ری زانستی ورد و گونجاو به جوړی که زامنی دهسته به رکردنی پابه ندی به پئوه ره کانی پاراستنی ژینگه بکه ن که لایحه ی جیبه جیکردن دیاری ده کات.

ماددهی ۱۶

پېوېسته خاوه ن پرۆژه کان توّماریکیان هه بیّت بوّ پوونکردنه وه ی کاریگه ری چالاکی دامه زراوه کان له سه ر ژینگه، لایحه ی جیبه جیکردن نمونه یه ک بوّ نه و توّماره و نه و زانیاریانه داده نی که تاییدا توّمار ده کرئ، نه مینداریتی گشتیش هه لده ستی به به دوا داچوون بوّ زانیارییه کانی توّماره که تا دلنیا بیّت له چه سپانی له گه ل واقیعدا، له و پیناوه شدا سومپلی پېوېست وه رده گرئ بوّ نه نجامدانی تاقیکردنه وه ی گونجاو بوّ پوونکردنه وه ی کاریگه ری چالاکی دامه زراوه که له سه ر ژینگه، ههروه ها دیاریکردنی ئاستی پابه ندبوونی به پئوه ره بابه تیه کان بوّ پاراستنی ژینگه.

جا نه گه ر ده رکه وت که شتی سه ریچی هه یه، نه و نه مینداریتی گشتی هه لده ستی به ئاگادارکردنه وه ی لایه نی کارگری تاییه ت، تا نه ویش هه ستی به داواکردن له خاوه نی دامه زراوه که به راستکردنه وه ی سه ریچییه کان به خیرایی، نه گه ریش نه و کاره ی له ماوه ی شه ست پوژدا نه کرد، نه و نه نجومه ن به پشتبه ستن به راسپارده ی نه مینداریتی گشتی بوّی هه یه ریکاری پېوېست بگریته بهر تا چالاکی سه پیچییه که بوه ستی، ههروه ها داوی قهره بووی گونجاو بکات بوّ چاره سه ری نه و زیانانه که له بهر نه نجامی سه ریچییه کانه وه دروستبوون.

ماددهی ۱۷

هه مووو لایه نه کارگێڕیییه کان، به هه ماهه نگی و هاوکاری له گه‌ڵ ئەمینداریتی گشتی دا پابه‌ند ده‌بن به گرتنه به‌ری هه‌موو ئەم پیکار و چاره‌سه‌رانه‌ی خواره‌وه: ۱- کارکردن له‌سه‌ر پێگه‌ری له‌ جیکه‌وته نه‌رێنیه ژینگه‌یییه‌کان که له‌ پرۆژه‌کانه‌وه په‌یدا ده‌بن، یان ئەو پرۆژانه که ده‌چنه‌ ژێر سه‌ره‌رشتییه‌وه یان هه‌لده‌ستن به‌ ده‌رکردنی مۆله‌ت بۆیان.

۲- گرتنه‌به‌ری هه‌موو پیکاره گونجاوه‌کان بۆ زامنکردنی جیه‌جیکردنی ئەو ریسایانه له‌و یاسایه‌دا هاتوون به‌سه‌ر پرۆژه‌کانیادا و ئەو پرۆژانه‌دا که ده‌چنه‌ ژێر سه‌ره‌رشتییه‌وه یان هه‌لده‌ستی به‌ ده‌رکردنی مۆله‌ته‌کان، له‌نێویشیاندا پابه‌ندبوون به‌ سیستمه‌کان و پێوه‌ره‌کانی پاراستنی ژینگه که کاریان پێده‌کری، هه‌روه‌ها به‌ لایحه‌کانی جیه‌جیکردن و ده‌رکردنی ئەو سیستم و لایحه‌ راپه‌رێنه‌ر و رێنماییانه که پێویست ده‌که‌ن.

۳- چاودێری و به‌دواداچوونی پراکتیزه‌ی سیستم و پێوه‌ره‌کان و پاراستنی ژینگه و پابه‌ندبوون پێیانه‌وه له‌ پرۆژه‌کانیدا یان ئەو پرۆژانه که ده‌چنه‌ ژێر سه‌ره‌رشتییه‌وه، ئینجا نویسینی راپۆرتی وه‌رزی به‌ ئەنجومه‌ن له‌وباره‌یه‌وه.

۴- ئەنجامدانی هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ڵ ئەنجومه‌ن له‌پێش ده‌رکردنی هه‌ر مۆله‌تیک یان رینگا پێدانی‌ک یان دانانی پێوه‌ری یان کوالیتی یان ئەو ریسایانه که په‌یوه‌ندن به‌ ئەنجامدانی ئەو چالاکیانه که کاریگه‌رن له‌سه‌ر ژینگه.

ماددهی ۱۸

هه‌ر که‌سێ که هه‌لده‌ستی به‌ دیزاینی پرۆژه‌یه‌ک یان راپه‌راندنی یان کارپیکردنی، ده‌بێت پابه‌ند بێت به‌ سیستم و پێوه‌ره‌کانی پاراستنی ژینگه‌وه که بریاریان له‌سه‌ر دراوه، ئەوه‌ش به‌پێی یاسا یان ئەو یاسایه که بۆ راپه‌راندنی ده‌رده‌چێت.

هه‌ر که‌سێش که نه‌یه‌تی هه‌یه ده‌ستبه‌کار بێت بۆ ئەنجامدانی کارێک، یان پێگه‌ری له‌ هه‌ر کارێک بکات که ده‌بێته‌ هۆی رپوودانی کاریگه‌ری نه‌رێنی له‌سه‌ر ژینگه، پێویسته هه‌ستی به‌ ناساندنی ئەو جیکه‌وتانه که ئەگه‌ری رپوودانیان هه‌یه، ئیتر له‌ رینگای ئەنجامدانی لیکۆلینه‌وه بۆ هه‌لسه‌نگاندنی

کاریگه‌ری ژینگه بیټ که په‌یوه‌نده پټی‌ه‌وه یان به هر هۆکاریکی تره‌وه بیټ که ئەم یاسایه یان لائحه‌ی جیبه‌جیکردن بریاری لید‌ه‌دات، ئینجا به‌ه‌ندگرتنی هه‌موو ئەگه‌ره‌کان و ته‌گبیر و ریکاره پټویسته‌کان بۆ رینگری له پوودانی ئەو جیکه‌وتانه، یان که‌مکردنه‌وه‌ی پوودانی ئەگه‌ره‌کان بۆ که‌مترین ئاست که له توانادا بیټ.

جا له حاله‌تی پوودانی هر جیکه‌وته‌یه‌ک له جیکه‌وته ژینگه‌ییه نه‌رینیه‌کان که ئەگه‌ری هه‌یه له هر پرۆژه‌یه‌که‌دا له‌به‌رئه‌نجامی هه‌ستان به کاریک یان رینگریکردن له ئەنجامدانی کاریک پوودات، ئەوا ده‌بیټ خاوه‌نی ئەو پرۆژه‌یه هه‌موو ریکاره پټویسته‌کان بگرتنه‌به‌ر بۆ وه‌ستاندنی جیکه‌وته‌کان یان که‌مکردنه‌وه‌یان تا که‌مترین ئاست که له توانادا بیټ، هه‌ستانیشی به ئەنجامدانی هر کاریک بۆ هه‌لسه‌نگاندنی کاریگه‌ری ژینگه‌یی له‌سه‌ری ناپیارینزی له به‌پرسیتی.

ماده‌ی ۱۹

پټویسته هه‌موو لایه‌نه کارگرتییه‌کان و ئەو که‌سه‌ش که هه‌لده‌ستی به سه‌ره‌رشتی هر پرۆژه‌یه‌ک، که ئەگه‌ری هه‌یه جیکه‌وته‌ی نه‌رینی له‌سه‌ر ژینگه هه‌بیټ پلانی فریاکه‌وتنی له‌ناکاو و ئەو هۆکارانه دابنن که زامنی راپه‌راندنی ده‌که‌ن، تا رینگری له‌و جیکه‌وتانه بکه‌ن یان مه‌ترسییه‌کانی که‌مبکاته‌وه، هه‌روه‌ها ده‌بیټ ئەو پلان و هۆکارانه پیشکه‌ش به ئەنجومه‌ن بکه‌ن، تا ئەویش هه‌ستی به لیکۆلینه‌وه له‌سه‌ریان و رای خۆی ده‌ربهری له‌وه‌ی به گونجاوی ده‌زانی، ئەوه‌ش به‌پټی ئەو رینمایانه که لائحه‌ی جیبه‌جیکردن دیاری ده‌کات.

ماده‌ی ۲۰

پټویسته هر که‌سیکی ئاسایی یان مه‌عنه‌وی که ئەرکی خستنه‌کاری پرۆژه‌یه‌ک ده‌گرتنه‌ستۆ و هه‌لده‌ستی به چالاک‌ی یان به پرۆسه‌کان که له‌وانه‌یه ببنه هۆی کاریگه‌ری نه‌رینی سه‌خت له‌سه‌ر ژینگه، ده‌بیټ که‌سیک دیاری بکات که ببټنه به‌رپرس له گه‌ره‌نتی ئەنجامدانی ئەو چالاک‌ی و پرۆسانه، ئەویش به‌پټی بنه‌ماو دیسپلینه‌کان که له‌م یاسایه‌دا یان لائحه‌ی جیبه‌جیکردندا هاتوون.

به شی سیه م:

پلانی فریا که وتن بۆ پرووبه پرووبونه وهی کاره ساته ژینگه یه کان

ماده ی ۲۱

ده بییت هه ماهه نگی ته واو له نیوان ئەنجومه ن و لیژنه ی هه میشه یی فریا که وتن و لایه نه کارگژییه کاندا هه بییت، تا پلانیکی گشتی فریا که وتن بۆ پرووبه پرووبونه وهی کاره ساته ژینگه یه کان دابنرئ، ئەو پلانه ش ناچیته بواری جیبه جیکردنه وه تا له لایه ن ئەنجومه نی وه زیرانه وه متمانە ی پینه درئ، ده بییت ئەو پلانه به تاییه تی ره چاوی ئەم خالانه ی خواره وه بکات:

۱- کۆکردنه وهی زانیاریه کان و ئەو سیستمه ناوخۆیی و نیوده وه له تیا نه که به رده ستن تاییه ت به چۆنیتی پرووبه پرووبونه وهی کاره ساته ژینگه یه کان و که مکردنه وهی ئەو زیانانه که به هۆیه وه دینه پروو.

۲- سه رزمیری و دیاریکردنی ئەو شتانه که به رده ستن له سه ر ئاستی ناوخۆیی و نه ته وه یی و نیوده وه له تی، هه روه ها دیاریکردنی چۆنیتی سود وه رگرتن و په نا پیبردنیان به شیواژیک که زامنی به په له ی پرووبه پرووبونه وهی کاره ساته که ده که ن.

۳- ئەنجامدانی مه شق و پاهینان و تاقیکردنه وه بۆ ئەوه ی ئاستی ئاماده باشی تاکه کانی گروپی فریا که وتن بزائری، ئینجا پروونکردنه وهی لاوازی ئەنجامدان و چۆنیتی په رده دان به پلانه که یان پاپه راندنی ئەرکی تیمه که .

ماده ی ۲۲

پلانی فریا که وتن ئەم خالانه له خۆ ده گری:

۱- دیاریکردنی کاره ساته ژینگه یه کان به هه موو جۆره کانیه وه، هه روه ها ئەو لایه نانه که به رپرسن له ئاگادارکردنه وه له پروودانیان یان پیشبینی پروودانیان ده کری.

۲- دامه زاندنی ژوریکی ناوه ندی بۆ پرۆسه کان تا هه ستی به وه رگرتنی ئاگادارکردنه وهی پروودانی کاره ساته ژینگه یه کان، هه روه ها به دواداچوون بۆ وه رگرتن و په وانه کردنی زانیاریه ورده کان له باره یه وه بکات، ئەوه ش به مه به ستی کۆکردنه وهی توانا پیویسته کان بۆ پرووبه پرووبونه وهی .

۳- پیکهینانی گروپیکى کار بو به دواداچونى کاره ساتى ژینگه یى له کاتى پرودانیدا یان پیشبینى له پرودانى بکات، سه روکى نه و گروپى کاره که ناماژهى پیکرا هم موو دهسته لاته زه روپیه کانى هیه تا پروبه پووى کاره ساته که ببیته وه، نه وهش به هاوکارى و هم ماههنگى له گه ل لایه نه کارگتپیه په یوه نیدار هکان.

مادده ۲۳

ده کرى له حاله ته له ناکاوه سهخته کاندا، پابه ندى نه بیت به و پیاونه و پتوره رانه وه که بو جیبه جیکردنى حوکمه کانى نه م یاسایه درده چن، نه مه له باریکدا که نامانچ پاراستنى گیانى که سهکان بیت یان گه رهنى زمانکردنى سه لامه تى دامه زراوه که بیت، له حاله ته شدا ده بیت نه نجومه ن و لایه نه کارگتپیه تاییه ته کان ئاگادار بکرین.

به شی چواره م:

پاشه پوک و شته مه ترسیداره کان

مادده ۲۴

قه دهغه ی هاورده کردنى پاشه پوک مه ترسیداره کان ده کرى، یان ریگاندری به هیئانه ناو یان تیپه رپوون یان فریدان یان کردنیان به ژیر خاکه وه یان وشکردنه وه یان دانانیان یان عه مبارکردنیان له دهوله تدا. ههروه ها به بی مؤله تى لایه نی کارگتپى تاییه ت ریگاندری به تیپه رپوونى نه و که شتیانه که نه و پاشه پوک ه یان ه لگرتووه به ده ریای هه ریمایه تیدا یان ناوچه ی ئابوورى تاییه ت به دهوله ته وه.

مادده ۲۵

دامه زراندى نه و پروژانه قه دهغه ده کرى که مه به ستیان چاره سه ری پاشه پوک مه ترسیداره کانه، مه گه ر به مؤله تى کی پیشتر بیت له لایه ن کاگتپى تاییه ته وه نه ویش له دواى په زامه ندى نه نجومه نه وه بیت. ههروه ها قه دهغه ی خو بزگارکردن له پاشه پوک مه ترسیداره کان ده کرى، مه گه ر له باریکدا نه بیت

که چه سپاو بیټ له گه‌ل مهرج و پیوه ره‌کان و له‌و جیگایانه‌دا که لائیحه‌ی جیبه‌جیکردن دیاری ده‌کات.

ئه‌نجومه‌نیش به‌ه‌ماه‌ه‌نگی له‌گه‌ل لایه‌نه کارگێڕپیه تایبه‌ته‌کان خسته‌یه‌ک ده‌رده‌کات که زانیاری له‌سه‌ر ئه‌و پاشه‌پۆکه مه‌ترسیدارانه‌ی تیدا بیټ، ئه‌نجومه‌ن به‌ه‌مانشیوه ئه‌و شوینانه‌و مه‌رجه‌کانی پزگاربیون له‌و پاشه‌پۆکانه دیاری ده‌کات، ئه‌وه‌ش به‌ه‌ماه‌ه‌نگی له‌گه‌ل لایه‌نه کارگێڕپیه تایبه‌ته‌کان.

مادده‌ی ٢٦

هاورده‌کردن یان ئالۆگۆڕ یان تاوتویکردن یان گواستنه‌وه‌ی مادده مه‌ترسیداره‌کان به‌بێ مۆلته له‌لایه‌ن لایه‌نی کارگێڕی تایبه‌ته‌وه قه‌ده‌غه‌یه، لائیحه‌ی جیبه‌جیکردنیش پیکار و مه‌رجه‌کانی پیدانی مۆلته پوونده‌کاته‌وه، هه‌روه‌ها ئه‌و لایه‌نه‌ش که ده‌ری ده‌کات، هه‌روه‌ها ئه‌و پێساو پیکاره تایبه‌تانه که ئیداره‌دانی شته مه‌ترسیداره‌کان ده‌که‌ن، ئینجا ئه‌نجومه‌ن به‌ه‌ماه‌ه‌نگی له‌گه‌ل لایه‌نه کارگێڕپیه تایبه‌ته‌کان خسته‌یه‌ک ده‌رده‌کات که باسی ئه‌و شته مه‌ترسیدارانه بکات.

مادده‌ی ٢٧

پێویسته ئه‌و که‌سانه که سه‌ره‌پرشتی به‌ره‌مه‌پێنان یان تاوتوی و ئالۆگۆڕ یان گواستنه‌وه‌ی شته مه‌ترسیداره‌کان ده‌که‌ن، ئیتر له‌ باری گازیاندا بن یان شله‌مەنی یان له‌باری په‌قیاندا بن، هه‌موو پیکاره‌کان بگره‌به‌ر بۆ گه‌ره‌نتی پوونده‌دانی هیه‌چ جووره‌ زیانێک به‌ ژینگه‌.

ده‌بیټ خاوه‌نی دامه‌زراوه‌که‌ش که به‌هۆی چالاکیه‌کانیه‌وه پاشه‌پۆکی مه‌ترسیدار به‌ره‌مه‌دینێ، ئه‌وا ده‌بیټ به‌پێی بره‌گه‌کانی ئه‌م یاسایه پارێزگاری بکات به‌ تۆماریک بۆ ئه‌و پاشه‌پۆکانه و چۆنیټی خۆ پزگارکردن لێیان پوونبکاته‌وه، هه‌روه‌ها ئه‌و لایه‌نانه‌ش که گرێه‌ستی له‌گه‌لیاندا هه‌یه بۆ راده‌ستکردنی ئه‌و پاشه‌پۆکانه به‌پێی پیکاره‌کان، ئه‌وه‌ش به‌پێی مهرج و ئه‌و نمونانه که لائیحه‌ی جیبه‌جیکردن دیاری ده‌کات.

ده‌روازه‌ی دووه‌م:

پاراستنی ژینگه‌ی هه‌وایی له پیسبون

ماده‌ی ۲۸

مه‌رجه که ده‌بیئت ئه‌و جیگایه پرۆژه‌که‌ی له‌سه‌ر داده‌مه‌زری گونجاو بیئت له‌گه‌ل چالاکی دامه‌زراوه‌که‌دا، به‌جۆری گه‌ره‌نتی بدات سنوری ریگاپی‌دراو تینه‌په‌رینی که هه‌وا پیسبکات، هه‌روه‌ها مه‌رجه که کۆی ئه‌و پیسبون‌ه‌ی له کۆی دامه‌زاروه‌کانی یه‌ک ناوچه‌وه دروست ده‌بن له سنوری ریگاپی‌دراو دا بیئت.

لائحه‌ی جیبه‌جیکردنیش ئه‌و دامه‌زراوانه که ده‌چنه ژیر حوکم و برپاره‌کانیه‌وه دیاری ده‌کات بۆ لایه‌نی په‌یوه‌نیدار به نواندن‌ی په‌زنامه‌ندی له‌سه‌ر گونجاوی جیگا‌که‌و سنوری ریگاپی‌دراو به پیسبونی ژینگه‌و ژاوه‌ژاو له‌و ناوچه‌یه‌دا که دامه‌زراوه‌که له‌سه‌ری داده‌مه‌زری.

ماده‌ی ۲۹

هه‌رجۆه وه‌شاندن‌ی یان به‌کاره‌یتانی ده‌رمانه‌کانی قه‌لاچۆکردنی نه‌خۆشییه‌کان یان پیکهاته کیمیایه‌کانی تر که به مه‌به‌ستی کشتوکال یان ته‌ندروستی گشتی یان هه‌ر مه‌به‌ستیکی تریش به‌کارده‌هینرین قه‌ده‌غه ده‌کرئ، تا مه‌رج و دیسپلین و گه‌ره‌نتیه‌کان په‌چاو نه‌کرئ که لائحه‌ی جیبه‌جیکردن دیاریان ده‌کات، تا زه‌مانه‌تی به‌رنه‌که‌وتنی پاسته‌وخۆ یان ناراسته‌وخۆی مروّف یان گیاندار یان رووه‌ک یان ئاوه‌پۆکانی ئاو، یان هه‌موو پیکهاته ژینگه‌یه‌کانی تر له هه‌نووکه‌دا یان له ئاینده‌دا نه‌کرئ که پاریزروبن له جیکه‌وته زیانمه‌نده‌کانی ئه‌و ده‌رمانه قه‌لاچۆکه‌رانه یان ئه‌و پیکهاته کیمیایانه.

ماده‌ی ۳۰

ده‌بیئت ئه‌و پرۆژانه که ده‌چنه ژیر برپه‌گه‌کانی ئه‌م یاسایه، له هه‌لسوکه‌وتیاندا بۆ ئه‌نجامدانی چالاکیه‌کان پابه‌ندبن به نه‌که‌وتنه‌وه‌ی ئه‌و شتانه‌ی هه‌وا پیس ده‌که‌ن به‌جۆری که نابئ سنوری ریگاپی‌دراو تیه‌په‌رینن، ئه‌وه‌ش به‌پیی ئه‌و رێنمایانه که لائحه‌ی جیبه‌جیکردن دیاریان ده‌کات.

ماددهی ۲۱

ریگاندری هیچ جوره نامیری یان بزوینه ری یان ئوتۆمبیلیک به کاربهیئری که ده بیته هوی پیسبوونی ژینگه به ریژهیه ک کۆتا سنوری تیپه ریئیی که لائیحهی جیبه جیکردن دیاری ده کات.

ماددهی ۲۲

قه ده غه یه زیل یان پاشه پۆکی ره قه مهنی یان شله مهنی فرییدری یان بفه و تیئری یان بسوتیئری، مه گهر ته نها له و جیگایانه دا نه بیته که دیاریکراون و دوورن له ناوچه کانی نشیته جیبوون و پیشه سازی و کشتوکالی و ئاوه پۆ ئاوییه کان.

لائحهی جیبه جیکردن کوالیتی و دیسپلینه کان و که مترین سنوری دوری ئه و جیگا تاییه تانه بو ئه و مه به ستانه له و ناوچانه دیاری ده کات. لایه نه کارگێریه کانی پابه ند دهن به دانانی چاره سه ر بو ئه و پاشه پۆکانه ی ده که ونه ناو پسپۆریانه وه ئه وه ش به پیی لائیحهی جیبه جیکردن.

ماددهی ۳۳

ده بیته له کاتی سوتاندنی هه ر جوریک له جوره کانی سوته مهنی یان هه ر شتیکیتر، ئیتر به مه به ستی پیشه سازی یان به ره مه یئانی وزه یان بیناسازی یان هه ر مه به ستیکی تری بازرگانی بیته، که دووکه ل و گاز و هه لمه زیانه خشه کان به هویانه وه دروست دهن سنوری ریگاییدراو تیئه په ریئن، ده بیته به رپرسی ئه و چالاکیانه ش هه موو ریکاره پیویسته کان بگریته به ر تا بری ئه و پیسبوونانه که به هوی ئه و سوتاندنه وه دینه روو که مباته وه، ده بیته لائیحهی جیبه جیکردنیش ریکار و سنوری ریگاییدراو و کوالیتی ئه و دووکه لکیشانه و هیتیش له هۆکاره کانی کۆنترۆلکردنی ئه و دووکه ل و گاز و هه لمانه که له به رئه نجامی پرۆسه ی سوتاندنه وه دروست دهن روونباته وه.

ماددهی ۳۴

پیویسته ئه و لایه نانه که هه لده ستن به کاره کانی گه ران و پشکنین و هه لکه ندن و ده ره یئان و به ره مه یئانی سوته مهنی خاو و پالۆتن و دروستکردنی، پابه ندبن به دیسپلین و ئه و ریکارانه وه که بریگه کانی ئه م یاسایه و لائیحهی

جیبه جیکردنی پوونیا نکر دووه ته وه، له گه ل په چا وکردنی بنه ماو پره نسپیپه کانی دروستکردنی نه وتی جیهانی که لایه نی کارگیری تاییه ت ناماده ی ده کات .

ماده ی ۳۵

ده بیت هه موو ئه و لایه ن و که سانه که هه لدهستن به کاره کانی هه لکه ندنی به رد یان شکاندن یان گه ران و پشکنین یان هه لکه ندن یان بیناسازی یان پوخاندن یان گواستنه وه، پیکاری پیویست بگرنه بهر بو هه موو ئه و شت و پاشه پوکانه یان خو ل و خاشاکانه که دینه در، تا عه مباریان بکن یان به شیوه یه کی سه لامه ت ده یان گوینزه وه، ئه وه ش بو پیگریه له بلاونه بوونه وه یان به بو شایی ئاسماندا، ده بیت ئه و کاره ش به پیی ئه و پینمایانه بیت که لایحه ی جیبه جیکردن پوونیکردووه ته وه .

ماده ی ۳۶

ده بیت هه موو ئه و لایه ن و که سانه له کاتی ده سته کاربوون به چالاکیه به ره مهینه ره کان یان کارگوزاریه کان یان هیتیشیاندا، به تاییه ت له کاتی خسته نه کاری ئامیر و که ره سته کان و به کاره یتانی ئامیره کانی وریاکردنه وه و بلندگو کان، سنوری پیگاپیدراو به له رینه وه کانی دنگ تینه په پینن که لایحه ی جیبه جیکردن دیاری ده کات .

هه روه ها ده بیت لایه نه مؤله تپیدره کان په چاوی ئه وه بکن که کو ی ئه و ده نگانه له سه رچاوه جیگیره کانه وه له یه ک ناوچه دا دینه در له سنوری دیاریکراوی پیگاپیدراو تینه په ری، هاوکات دلنیا بوون له پابه ندبوونی دامه زراوه که به هه لباردنی ئه و ئامیر و که ره سته گونجاوانه ی گه رهن تی ئه وه ده کن .

ماده ی ۳۷

ده بیت خاوه نی پرۆژه که یان دامه زراوه که پابه ند بیت به گرته به ری هه موو پیکار و ریوشوینه پیویسته کان تا ئه و شتانه ی هه واپیس ده کن له ناو شوینی کاره که دزه نه کن و نه که ونه در، مه گه ر له باریکدا نه بیت که سنوری پیگاپیدراو تینه په پینن که لایحه ی جیبه جیکردن دیاری ده کات، ئیتر ئه و شتانه له به رئه نجامی سروشتی ئه نجامدانی چالاکی دامه زراوه که وه بیت

یان له خراببوونی دەزگاکانەوه بێت، هه‌روه‌ها ده‌بی‌ت شی‌وازی پاراستنی گونجاو بو‌و کارمە‌ندان بگرتنه‌به‌ر ئه‌وه‌ش به‌پێی مه‌رجه‌کانی سه‌لامه‌تی و ته‌ندروستی پیشه‌یی، له‌نی‌ویشیاندا هه‌لبژاردنی ئامی‌ر و که‌ره‌سته‌و شته‌کان و جو‌ره‌ گونجاوه‌کانی سوته‌مه‌نی، به‌و مه‌رجه‌ش که‌ ماوه‌ی که‌وتنه‌ده‌ری ئه‌و پیسبو‌وانه‌ به‌ هه‌ند بگیری، هاوکات پێ‌ویسته‌ له‌سه‌ری که‌ره‌نتی بدات به‌ هه‌واگۆرکی‌ی پێ‌ویست و دانانی دووکه‌لکێشه‌کان و هیت‌ریش له‌ هۆکاره‌کانی پاک‌کردنه‌وه‌ی هه‌وا.

ماده‌ی ٢٨

خواه‌نی پرۆژه یان دامه‌زراره‌که‌ بو‌و پارێزگاری له‌ هه‌ردوو پله‌ی گه‌رماو شی‌ له‌ناو شوینی کاره‌که‌یدا پابه‌ند ده‌بی‌ت به‌ گرتنه‌به‌ری پێ‌کاره‌ زه‌روره‌کان، به‌جو‌ری که‌ کۆتا سنور و که‌مترین سنوری پێ‌گا‌پێ‌دراو تێنه‌په‌رینی، له‌ کاتی زه‌روره‌تی کاریشدا به‌ تێپه‌راندنی هه‌ردوو پله‌ی گه‌رماو شی‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی ئه‌و سنوره‌، ئه‌وا پێ‌ویسته‌ له‌سه‌ری زه‌مانه‌تی هۆکاره‌کانی خۆپاریزی گونجاو بو‌و کارمە‌ندان ده‌سته‌به‌ر بکات به‌ دا‌بین‌کردنی پۆشاک‌ی تاییه‌ت و هیت‌ریش له‌ هۆکاره‌کانی خۆپاریزی.

لانی‌چه‌ی جی‌به‌جی‌کردنیش کۆتا سنور و که‌مترین سنوری هه‌ردوو پله‌ی گه‌رماو شی‌ و ماوه‌ی که‌وتنه‌به‌ر هه‌ردووکیان و هۆکاره‌کانی خۆپاریزی لێ‌یان ڕوونده‌کاته‌وه‌.

ماده‌ی ٢٩

مه‌رجه‌ که‌ ده‌بی‌ت شوینه‌ گشتییه‌ داخراوه‌کان و دامه‌زراره‌و پرۆژه‌کان، هه‌موو هۆکاره‌کانی هه‌واگۆرکی‌ی پێ‌ویستیان تێدا بی‌ت که‌ گونجاو بی‌ت له‌گه‌ڵ قه‌باره‌ی شوینه‌که‌، له‌گه‌ڵ توانای له‌خۆگرتن و جو‌ری ئه‌و چالاکییه‌ که‌ تیا‌یدا ئه‌نجامده‌دری، ئه‌وه‌ش به‌ شی‌وه‌یه‌ک که‌ دلنایایی له‌ نوێبوونه‌وه‌ی هه‌وا و پاک‌یی و پارێزگاری له‌ پله‌یه‌کی گه‌رمایی گونجاو ده‌سته‌به‌ر بی‌ت.

دهروازې سیپه م: پاراستنی ژینگه یی ئاوی له پیسبوون به شی په کم: پاراستنی ئاوی ژیرزه وی و سه رزه وی

ماده ی ۴۰

په ده کی ئاوی له ئاوی ژیرزه وی که بو به کارهینان شیاوه، ده که ویته ژیر
ئو دیسپلین و پیکارانه که لایه نی کارگیږی پسیور بریاری له سه ر دعات بو
سود و هرگرتن لی، ئه وه ش به و بره که کاریگری نه بیته له سه ر ئو و بره ی
که به رده سته، یان تاییه تمه ندییه کانی یان پيساکانی دابه شکردن و به کارهینانی.

ماده ی ۴۱

به په چا وکردنی برگه و ماده کانی ئو و یاسا و بریارانه که بو پیکخستنی
هه لکه ندنی بیری ئیرتیوازی کاریان پیده کری، ئو و فریدان یان به پیکردن یان
پزگاریوون له شته په قه مهنی یان شله مهنی یان گازییه کان قه ده غه ده کری
له سه رچاوه یان ئاوه پوکانی ئاوی سه رزه وی یان ژیرزه وی که گونجاو و شیاو
بیته بو به کارهینان. لائیحه ی جیبه جیکردنیش پیوه ره کانی ئاوی خوارنده وه و
ئاوی بیره کان و ئاوی ئاوه پوی تهنروستی و شیوازه کانی ده ستنیشانکردن و
چاودیری جوړه جیاوازه کانی ئو دیاری ده کات.

به شی دووه م:

پاراستنی ژینگه یی ده ریایی

ماده ی ۴۲

ده بیته ژینگه یی ده ریایی پاریزری له پیسبوون و پاریزگاری له لیواړه
ئاوییه کانی ده ولته بکری، هه روه ها له به نده ره کانی له مه ترسییه کانی
پیسبوون به هه موو جوړ و شیوه و سه رچاوه کانیه وه، هه روه ها پاراستنی
ژینگه یی ده ریایی هه ریمایه تی و به روه بوومه سروشتیه کانی ناوچه ی پروت
ئابووری و سنوری وشکانی ژیر ده ریا (الجرف القاری)، ئه وه ش به
قه ده غه کردنی پیسبوون ئیتر له هه ر سه رچاوه یه که وه بیته به رله پوودانی،
هه روه ها نه هیشتنی جیکه وته کانی یان سنور بو دانانی یان که مکردنه وه ی تا
که مترین ئاست که له توانادا بیته له حاله تی پوودانیدا.

یه که م: پیسبون به هۆی که شتییه کانوه

۱- پیسبون به هۆی نهوت و چهوری (الزیت)

ماددهی ۴۳

هه موو که شتی و نهوتته لگره کان قه دهغه ده کرین له پۆکردن یان فریدانی چهوری و نهوت یان تیکه له هۆی پۆنی له ده ریای هه ریمایه تیدا یان ناوچهی پووت ئابووری ده ولّه تدا.

بۆیه ده بیّت هه موو که شتییه کان و نهوتته لگره کان که سهردانی به ندهره کانی ده ولّهت ده کهن، هه موو ئه و پیداوستی و پابه ندبوونانه راپه رپینن که له م یاسایه و لایحهی جیبه جیکردندا بپاریان لیدراوه.

ماددهی ۴۴

ئه و لایه نه رینگاپیدراوانه که هه لدهستن به دۆزینه وه و پشکنین یان ده رهینان یان به کارهینانی کێلگه نه وتییه ده ریاییه کان و به روبوومه سروشتییه ده ریاییه کانی تریش، یان ئه وانیهی که مۆله تیاندراره به به کارهینانی هۆکاره کانی گواستنه وهی نهوت و پۆن، قه دهغه ده کرین له پۆکردنی هه ر شتیکی پیس که ده کری له به ره نه نجامی پرۆسه کانی هه لکه نندن یان دۆزینه وه یان تاقیکردنه وهی بیره نه وتییه کان یان به ره مهینان له ده ریای هه ریمایه تیدا یان ناوچهی پووت ئابووری ده ولّه تدا ئه نجامده درێ. ئه مهش له بارێکدا هۆکاره سه لامه ته کان به کارنه هینرین که نابنه هۆی زیانگه یاندن به ژینگه ی ئاوی، ههروه ها چاره سه ری پۆکردنی ئه و پاشه پۆک و شته پیسانه بکری به پیی نویتترین سیستمی هونه ری به رده ست، ههروه ها به و شیوه یه که گونجاو بیّت له گه ل ئه و مه رجانده که له ریکه وتننامه نیوده ولّه تی و هه ریمایه تییه کاندایا بپاریان لیدراوه و ده ولّهت واژۆی راستاندنی پۆکردوون.

ماددهی ۴۵

ده بیّت خاوه نی که شتی و که شتیوانه که و ئه وانیهی که به رپرسن له هۆکاره کانی گواستنه وهی نهوت و که وتوونه ته ناو سنوری به ندهره کان و ئاوه ناو خۆییه کان یان ده ریای هه ریمایه تی یان ناوچهی ته نها ئابووری، ههروه ها ئه و کۆمپانیا یانه که له بواری ده رهینانی نهوتدا کارده کهن، زوو

ده‌ستپیش‌خه‌ربن به ئاگادارکردنی لایه‌نه کارگی‌پیه تایبه‌ته‌کان له پوودانی هر دزه‌کردنیکی نه‌وت ده‌ستبه‌جئ له کاتی پوودانیدا، له‌گه‌ل پوونکردنه‌وه‌ی بارودۆخی پووداوه‌که‌و جووری ئه‌و ماده‌یه‌ی دزه‌یکردوه‌و و ئه‌و پیکاران‌ه‌ی گیارونه‌ته‌به‌ر بو وه‌ستاندن دزه‌کردنه‌که‌ یان که‌مکردنه‌وه‌ی، هه‌روه‌ها ئه‌و زانیاریانه‌ که‌ بپاره‌کانی لایحه‌ی جیبه‌جیکردن جه‌ختیان لیکردوه‌و .

هه‌روه‌ها خاوه‌نی که‌شتیه‌که‌و که‌شتیوانه‌که‌ به‌پرسن له هه‌ر پووداویکی لیچوونی نه‌وت که‌ به‌هۆی هه‌له‌ یان پشتگو‌یخستن یان نه‌گرتنه‌به‌ری ریکاره‌ پئویسته‌کان بو پئگیری له پوودانی پووداوه‌ .

له هه‌موو باریکیشدا پئویسته‌ لایه‌نی کارگی‌پری تایبه‌ت ده‌ستبه‌جئ له کاتی پوودانیدا ئه‌نجومه‌ن ئاگادار بکات به هه‌موو زانیاریه‌کانی پووداوه‌که‌ که‌ ئاماژه‌ی پیکرا .

ماده‌ی ٤٦

پئویسته‌ خاوه‌نی که‌شتیه‌که‌ یان که‌شتیوانه‌که‌ که‌ له ده‌وله‌تدا یان له ده‌روه‌ی تۆمارکراوه‌، تۆماریکی تایبه‌ت به‌ بری نه‌وتی که‌شتیه‌که‌ی هه‌بیت، هه‌موو ئه‌و پرۆسه‌ کردارانه‌ی تیدا تۆمار بکات که‌ په‌یوه‌ندن به‌ نه‌وته‌که‌وه‌، به‌تایبه‌تی ئه‌م پرۆسه‌نه‌ی خواره‌وه‌:

١- هه‌ستانی به‌ پرۆسه‌کانی بارکردن یان پاده‌ستکردن یان هیتیش له پرۆسه‌کانی گواستنه‌وه‌ی باره‌ نه‌وتیه‌که‌ی له‌گه‌ل پوونکردنه‌وه‌ی جووری نه‌وته‌که‌ .

٢- پرۆسه‌ی پۆکردنی نه‌وته‌که‌ یان تیکه‌له‌ نه‌وتیه‌که‌ له‌پیناو دلنیا‌بوون له‌ سه‌لامه‌تی که‌شتیه‌که‌ یان باره‌که‌ی یان پزگارکردنی گیانی که‌سه‌کان له‌گه‌ل پوونکردنه‌وه‌ی جووری نه‌وته‌که‌ .

٣- لیچوونی نه‌وت یان تیکه‌له‌ی نه‌وتی له‌به‌رئه‌نجامی پووداوی به‌ریه‌که‌که‌وتن، له‌گه‌ل پوونکردنه‌وه‌ی ریکاره‌ی نه‌وته‌که‌و قه‌باره‌ی لیچوونه‌که‌ .

٤- پۆکردنی ئاوی هاوسه‌نگی که‌ پاک نیه‌ یان شو‌ردنی تانکیه‌کان .

٥- خو پزگارکردن له‌ پاشه‌پۆکه‌ پیسه‌کان .

٦- فریدانی ئاوی ئه‌و که‌شتیه‌ که‌ نه‌وتی تیدا‌یه‌و ئاوه‌که‌ له‌ناو بو‌شایی

نامیره کانی دهره وهی که شتییه که دا کۆبووه ته وه، ئه وش کاتیکی که که شتییه که له ناو بهنده ردايه .

لائحهی جیبه جیکردنیش چۆنیتی تۆمارکردنی پرۆسه کانی پۆکردنی نهوت یان تیکه له نهوتیه که دیاری دهکات، ئه وهش له وه سه کۆ ده ریاپانه دا که له ژینگه ی ناویدا داده مه زین .

ماده ی ۴۷

پۆیسته لاینه کارگیریه تایبه ته کان له بهنده ره کانی پیشوازیدا که دیاریان دهکات، هه موو ئه و بیناسازی و که لوپهل و که رهسته پۆیستانه دهسته بهر بکات بۆ پیشوازی له پاشه پۆکه کان و لیتیه نهوتی و تیکه له نهوتی ئه و که شتیپانه که له وه بهنده رانه دا له نگه ریان گرتووه .

ماده ی ۴۸

دهبیت ئه و که شتیپانه ی باره لگرن و لائحه ی جیبه جیکردن دیاری کردوون و بهنده ره کانی قه ته ره به کارده هینن یان به ناوچه ی ده ریا ی ئه ودا ده پۆن، ئه و که ره ستانه یان تیدا بیت که ده بنه هۆی که مکردنه وه ی پیسبوون، ئه وهش به پپی پینماییه دیاریکراوه کانی لائحه ی جیبه جیکردن .

ماده ی ۴۹

له کاتیکیدا که نابیت که مه ترخه می له جیبه جیکردنی برپاره کانی ریکه وتننامه ی نیوده وه له تی و هه موارکردنی تایبهت به بهرپرستی شارستانی بکری ده رباره ی ئه و زیانانه که له بهرئه نجامی پووداوه کانی پیسبوون به نهوته وه سه ره له ده دن و له سالی ۱۹۶۹ز له برۆکسل واژۆکراوه، هاوکات دهبیت ئه و که شتییه نهوته لگرنه هه که کیشی گشتی باره که یان دهگاته ۲۰۰۰ ته ن و زیاتر و له ده ریا ی هه ریمایه تی یان ناوچه ی پروت ئابووری ده وه له تدا کارده که ن، بروانامه یه کی گه رهن تی دارایی له شیوه ی بیمه یان سه نه دیکی قه ره بوو یان هه ر گه رهن تییه کی تر، پیشکش به لایه نی کارگیری تایبهت بکه ن به پپی ئه و دیسپلینانه که به برپاریکی وه زیری پسپۆر به هه ماهه نگی له گه ل ئه نجومه ندا دهرده چن، هه روه ها دهبیت بروانامه یه کی گه رهن تی له کاتی هاتنه ناوی نهوته لگرن بۆ ناو ده ریا ی هه ریمایه تی پیشکش بکه ن، به مه رجی

کارپیکردنی بهردهوام بیټ و بهرپرستی قهره بووکردنه وهی ئه و زیانانه ی تیدا بیټ که له لایهن خویه وه له بهرئه نجامی پووداوه پیسبووه کانه وه ئه گه ری پوودانیان هه یه، لایهنی کارگیچی تاییه تیش بره که ی دیاری دهکات. دهرباره ی ئه و که شتیاننه ش که تۆمارن له و دهوله تدها که پیکه خه ری پیکه وتننامه ی نیوده وله تیه و پیشتر ئاماژه ی پیکراوه، ئه و ده بیټ ئه و بروانامه یه له لایهن دهسته لاتی تاییه تی ئه و دهوله ته وه دهرچی که ئه و که شتییه تۆماره تیایدا.

مادده ی ۵۰

پیوسته ئه و که شتیاننه که نه وتی خا و به شیوه یه کی ریکوپیک له یه کیک له به نده ره کانی ولاتی قه ته ره وه ده گوژنه وه یان ده هینن بۆی، یان له یه کیک له هۆکاره کانی گواستنه وه ی نه وتی خا وه وه له ناو دهریای هه ریمایه تیدا یان ناوچه ی پووت ئابووری ده وله تدا کارده که ن، ده بیټ بروانامه ی نیوده وله تی تاییه ت به ریکری له پوونه دانی پیسبوون به نه وتی خاوی به ده ست هینا بیټ، ئه وه ش به پیی ئه و پینمایاننه که لایحه ی جیبه جیکردن دیاری دهکات.

۲- پیسبوون به هۆی شتانی زیانگه یه نه ر

مادده ی ۵۱

ئه و که شتی و نه وته لگرانه که بوونیان هه یه له دهریای هه ریمایه تی یان ناوچه ی پووت ئابووری ده وله تدا، قه دهغه ده کرین له ئه نجامدانی هه یچ یه ک له م کارانه ی لای خواره وه:

۱- فریدان یان پۆکردنی به ئه نقه ست یان نائنه نقه ست، هه روه ها به راسته وخۆ یان ناراسته وخۆ بیټ، به فریدانی هه ر جوړه شتیکی شله مه نی زیانگه یه نه ر یان پیسبوو و پیسکه ر یان پاشه پوک یان پاشماوه یان ئه و گیاندارانه ی له کونه که یان دهرده چن، که بیټه هۆی زیانگه یاندن به ژینگه ی ئاوی یان ته ندروستی گشتی یان به رکاره یاننه ره واکانی تری دهریا.

۲- فریدانی شته زیانگه یه نه ره گوازاوه کان که له ناو قوتوو یان کوئنتینه ری گواستنه وه ی کالادا یان تانکی گوژنه ره وه یان فارغونه کاندای بیټ.

۳- نو قمکردنی پاشه پۆکه مه ترسیداره کان و شت زیانگه یه نه ره کان له ئاوی ده ریادا، لائحه ی جیبه جیکردنیش ئه و شته شله مه نی و نا شله مه نییه زیانگه یه نه رانه به ژینگه ی ئاوی دیاری ده کات که ده بنه هوی مه ترسی زیاتر بو ئاوی ده ریا.

ماده ی ۵۲

ده بیته لایه نه کارگێرییه تایبه ته کان، به نده ره کانی گواستنه وه ی کالآ و خالیکردن که ئاماده کراون بو پیشوازی له و نه وته لگرانه که له پرگه ی یه که می پیشوودا هاتوو پیکبخه ن به که ره سته ی ئاسانکاری گونجاو بو پیشوازی له شته شله مه نییه زیانمه نده کان و پاشه پۆکیان، ههروه ها بو حه زه کانی چاککردنه وه ی که شتییه کانی.

۳- پیسبوون به پاشماوه کانی ئاوه پۆی ته ندروستی و زیل

ماده ی ۵۳

قه ده غه یه که شتی و سه کۆ ده ریایه کان، هه ستن به پۆکردنی ئاوی ئاوه پۆی ته ندروستی پیسبوو بو ناو ئاوی ناوخۆیی یان ده ریای هه ریمایه تی یان ناوچه ی پروت ئابووری ده ولته، پیویسته بزگاریبوون لئی به پیی پیوه ر و ئه و پیکارانه بیته که لائحه ی جیبه جیکردن دیاریان ده کات.

ماده ی ۵۴

ئه و که شتی و سه کۆ ده ریایانه که هه لده ستن به کاره کانی دۆزینه وه و پشکنین و به کاره ینانی به رو بوومه سروشتی و کانزاییه کان له ژینگه ی ده ریایی ده ولته تدا، ههروه ها ئه و که شتیانه که به نده ره کان به کارده هیئن قه ده غه ده کرین له فریدانی زیل یان پاشه پۆکه کان له ئاوی ناوخۆدا یان ده ریای هه ریمایه تیدا یان ناوچه ی پروت ئابووری ده ولته تدا، بۆیه پیویسته له سه ریان ئه و زیله راده سته ئه و ده فران به کن که ئاماده کراون بو وه گرته نی ئه و پاشه پۆکانه یان له و جیگایانه دا که لایه نه کارگێرییه تایبه ته کان دیاری ده که ن.

دوهم: پیسبوون به‌هۆی ئه‌و سه‌رچاوانه‌ی ده‌که‌ونه وشکانی

ماده‌ی ۵۵

له‌گه‌ل په‌چاوکردنی بپیره‌کانی پرۆتۆکۆلی پاراستنی ژینگه‌ی ده‌ریایی له‌ پیسبوون له‌به‌رئه‌نجامی سه‌رچاوه‌کانی وشکانیه‌وه که ئاماژه‌مان پێکرد دروست ده‌بن، ئه‌وا ئه‌و سه‌رچاوانه هه‌ریه‌ک له سه‌رچاوه‌کانی شاره‌وانی یان پیشه‌سازی یان کشتوکالی جیگیر و جولاو له وشکانیدا ده‌گرێته‌وه، ئه‌وانه‌ی که پۆکردنی پاشه‌پۆکیان ده‌گاته ژینگه‌ی ده‌ریایی، به‌تایبه‌تی ئه‌م سه‌رچاوانه‌ی لای خواره‌وه:

۱- ئاوه‌پۆکان و ئه‌و بۆریانه که ده‌پژینه ناو ده‌ریاوه .

۲- جۆگه‌کان یان ئاوه‌پۆ ئاوییه‌کان له‌نیویشیاندا ئاوه‌پۆی ئاوی ژێرزه‌وی .

۳- دامه‌زراوه ده‌ریاییه جیگیره‌کان یان جولآوه‌کان، که بۆ مه‌به‌ستی تری جگه له دۆزینه‌وه‌و پشکنین و به‌کاره‌یتانی بنی ده‌ریاو ناو زه‌وی و سنوری وشکانی ژێر ده‌ریای ده‌ولته‌ (الجرف القاری) به‌کارده‌هێنرێن، له‌نیویشیاندا سه‌کۆ ده‌ریاییه‌کان و ئامیره‌کانی هه‌لکه‌ندن و دوورگه ده‌ستکرده‌کان و هیتیش .

۴- هه‌ر سه‌رچاوه‌یه‌کی تریش له وشکانیدا که ده‌که‌ویته سنوری خاکی ده‌ولته‌، ئیتر له پێگای ئاوه‌وه‌وه بیته یان ئاسمان یان راسته‌وخۆ له لیواره‌کانی ده‌ریاوه بیته .

ماده‌ی ۵۶

هه‌موو پرۆژه‌و دامه‌زراوه‌کان له‌نیویشیاندا شوێنه گشتیه‌یه‌کان و دامه‌زراوه بازرگانی و گه‌شتیاری و خزمه‌تگوزارییه‌کان قه‌ده‌غه ده‌کرێن له پۆکردن یان فریدانی هه‌ر جۆره شتیک یان پاشه‌پۆیه‌ک یان شله‌مه‌نییه‌ک که پزگار نه‌بووبی لێی و ده‌بنه هۆی پوودانی پیسبوونی لیواره‌کانی ده‌ریا، یان ئه‌و ئاوانه‌ی له ته‌نیشته‌وه‌ن، ئیتر ئه‌و کاره به پێگه‌ی ئه‌نقه‌ست یان نائه‌نقه‌ست بیته، به شیوه‌ی راسته‌وخۆ یان ناراسته‌وخۆ بیته چوونیه‌که .

ماده‌ی ۵۷

بۆ مۆله‌تدان به دامه‌زاندنی هه‌ر پرۆژه‌یه‌ک یان دامه‌زراوه‌یه‌ک یان جیگایه‌ک له‌سه‌ر لیواری ده‌ریا یان نزیک لێیه‌وه که ببیته هۆی پۆکردنی شتانی پیسبوو

و پیسکه، ئەوا به مه رج دهگیرئ که نابیت سه ریچی بریاره کانی ئەم یاسایه و بریاره راپه رپنه ره کانی بکری، ده بیت خوازیاری مۆله ته که ههستی به پیکاره کانی لیکنۆینه وه له جیکه وته کانی ژینگیی و ده بیت هه موو هۆکاره پیوسته کان بۆ چاره سه ری ئەو پاشه پۆکانه دهسته بهر بکات.

ماددهی ٥٨

لائیهی جیبه جیکردن هه موو ئەو کوالیتی و پپوه رانه بۆ پۆکردنی ئەو شت پیسبووانه که شیواوی شیبوونه وهن دیاری ده کات و ده بیت پرۆژه پیشه سارییه مۆلهت پیدراوه کان پابه ند بکرین پینانه وه، ئەوهش له دوا ی دۆزینه وهی چاره سه ر بۆیان، لائیهی جیبه جیکردن به هه مانشیوه ئەو شته پیسبووانه دیاری ده کات که شیواوی شیبوونه وه نین و قه دهغه ده کری له وهی پرۆژه پیشه سارییه کان رۆیانکه نه ناو ژینگه ی ده ریاییه وه.

ماددهی ٥٩

نوینه ری که سی متمانه پیدراو یان به رپرس له ئیداره دانی پرۆژه یه ک یان دامه زراوه یه ک که له ماددهی (٥٦) ی ئەم یاسایه دا هاتووه و تایبه ته به پۆکردنی شتانی زیانگه یه نه ر به ژینگه ی ئاوی، به رپرسه له وه سه ریچیانه که له لایه ن کارمه ندانه وه ئەنجام ده درین و پیچه وانه ن له گه ل بریاره کانی ئەو مادده یه، هه روه ها به رپرسه له دهسته به رکردنی هۆکاره کانی چاره سه ر به پیی پیوه ر و کوالیتییه کان که لائیهی جیبه جیکردن دیاریان ده کات.

ماددهی ٦٠

له گه ل ره چاوی بریاره کانی یاسای ژماره (١٠) ی سالی ١٩٨٧ ز که ئاماژه ی پیدراوه، ئەوا قه دهغه ی دامه زرانندی هه ر پرۆژه یه ک یان دامه زراوه یه ک له سه ر لیواره کانی ده ریا بۆ ماوه ی دووری دوو سه د مه تر به لانیکه مه وه به ره و ناوه وه له هیلی لیواره کانه وه ده کری، تا ئەو کاته ی که ره زامه ندی لایه نی کارگیچی تایبه ت و به هه ماهه نگی له گه ل ئەنجومه ندا به ده ست ده هیتری، لائیهی جیبه جیکردنیس ئەو ریکار و مه رجانه له وباره یه وه دیاری ده کات که ده بیت په یره و بکرین.

ماده‌ی ۶۱

له‌گه‌ل ره‌چاوی برپاره‌کانی یاسای ژماره (۴) ی سالی ۱۹۸۳ز که ئاماژهی پیکراوه، ئه‌وا قه‌ده‌غهی هه‌ستان به ئه‌نجامدانی هه‌ر کاریک ده‌کرځی که له‌باریدا بیټ زیان بگه‌یه‌نی به هیلی پپه‌وی سروشتی لیواری ده‌ریا یان گۆپینی به‌ره‌و ئاراسته‌ی ئاوی ده‌ریا یان هیلی په‌نگخواردنه‌وه‌ی هه‌تا په‌زامه‌ندی لایه‌نی کارگیزی تاییه‌ت و به هه‌ماهه‌نگی له‌گه‌ل ئه‌نجومه‌ندا به‌ده‌ست نه‌هینری، لایحه‌ی جیبه‌جیکردنیش ئه‌و ریکار و مه‌رجانه له‌وباره‌یه‌وه دیاری ده‌کات که ده‌بیټ په‌یره‌و بکرین.

ده‌روازه‌ی چواره‌م: ریکاره کارگیزی و دادوه‌ریه‌کان

ماده‌ی ۶۲

کارمه‌ندانی ئه‌مینداریتی گشتی، ئه‌وانه‌ی که برپاریک له‌لایه‌ن سه‌رۆکی ئه‌نجومه‌نه‌وه ده‌رچووه به راسپاردنیان به کارمه‌ندی کاری توکمه‌کردن و جیبه‌جیکردنی دادوه‌ری، هه‌روه‌ها هه‌مان سیفه‌ته‌یش ده‌ری به کارمه‌ندانی لایه‌نه کارگیزییه‌کانی تریش ئه‌وانه‌ی که بو ئه‌و مه‌به‌سته بو ئه‌نجومه‌ن دانراون، ئه‌وه‌ش به مه‌به‌ستی سه‌لماندنی تاوانه‌کان که رووده‌ده‌ن به سه‌پچیکردنی برپاره‌کانی ئه‌م یاسایه و لایحه‌ی جیبه‌جیکردن و برپاره‌کانی راپه‌راندنی. ئه‌وا ئه‌و کارمه‌ندانه ده‌سته‌لاتی پشکنینیان له‌سه‌ر هه‌موو ئه‌و جیگایانه هه‌یه که چالاکیه‌ک ئه‌نجام ده‌ده‌ن و جیکه‌وته‌ی نه‌رینی له‌سه‌ر ژینگه هه‌یه، ئه‌وه‌ش به مه‌به‌ستی چاودیزی برپاره‌کانی ئه‌م یاسایه و لایحه‌ی جیبه‌جیکردنی.

هه‌روه‌ها هه‌ر کات بیانه‌وی بۆیان هه‌یه بچنه هه‌موو ئه‌و شوینانه که سه‌ریچی برپاره یاساییه‌کانی تاییه‌ت به ژینگه تیاواندا ئه‌نجامه‌ده‌ری، ئینجا هه‌ستن به یاداشتکردنی کۆنوسی ریکخستنی ئه‌و سه‌ریچیانه و هه‌موو ریکاره یاساییه‌کان بگرنه‌به‌ر که له‌وباره‌یه‌وه برپاری لیده‌ده‌ن، به‌تاییه‌تیش بۆیان هه‌یه هه‌ستن به ئه‌نجامدانی ئه‌م کارانه‌ی لای خواره‌وه:

۱- چوونه‌ناو دامه‌زراوه‌کان و پشکنینیان به ره‌چاوکردنی یاسای سه‌لامه‌تی

و کارکردن له‌و دامه‌زراوانه‌دا.

۲- داواکردنی پاپۆرت ده‌رباره‌ی ئەو چالاکییانه که ئەگه‌ری ئەوه‌یان هه‌یه بینه هۆی پیسبوونی ژینگه یان داروخانی ژینگه‌یی.

۳- وه‌رگرتنی نمونه له‌و پاشه‌پۆکانه و که‌ره‌سته به‌کاره‌ینزاوانه یان هه‌مبارکاراوانه یان ئەوانه‌ی له‌به‌رئه‌نجامی پڕۆژه‌که‌وه دروستبوون، بۆ دڵنیا‌بوون له‌ پابه‌ندبوون به‌ پڕنماییه‌کان و پێوه‌ره‌کانی پاراستنی ژینگه .

۴- سه‌ره‌که‌وتنه سه‌ر پشته‌ی که‌شته‌ی و سه‌کۆ ده‌ریایه‌کان، هه‌روه‌ها چوونه‌ناو ئەو دامه‌زراوانه که له‌سه‌ر لیواری ده‌ریان، به‌مه‌به‌ستی پشکنینی هۆکاره‌کانی گواستنه‌وه‌ی نه‌وتی خاو و شته‌ پیسه‌کانی ژینگه‌ی ده‌ریایی، بۆ دڵنیا‌بوون له‌ پابه‌ندبوون له‌ پراکتیزه‌ی بڕیاره‌کانی ئەم یاسایه و لائحه‌ی جێبه‌جێکردنی و ئەو بڕیارانه که بۆ پاپه‌راندنی ده‌رچوون، هه‌روه‌ها ره‌خساندنێ ئامێر و هۆکاره‌کانی پزگاری‌بوون له‌ پاشه‌پۆکه‌کان، له‌گه‌ڵ پابه‌ندبوون به‌ مه‌رج و لائحه‌کانی سه‌لامه‌تی و خسته‌کار که بڕیایان لێ‌دراوه .

ماده‌ی ۶۳

ئەو کارمه‌ندانه‌ی که راسپێردراون کاری تۆکه‌کردن و جێبه‌جێکردنی دادوه‌ریی بکه‌ن، که له‌ ماده‌ پێشووه‌کاندا بڕیاریان لێ‌دراوه، ئە‌گه‌ر هاتوو که‌شته‌یوانی که‌شته‌ی سه‌رپێچیکار یان به‌رپرس لێ‌ی هه‌زی له‌ سه‌رپێچی بێت، ئە‌وا بۆ‌یان هه‌یه خێرا به‌نده‌ره‌که‌ی پێ جێبه‌ی‌لن، ئینجا بيمه‌یه‌کی دراوی کاشی لێ‌وه‌ریگرن که به‌های سه‌رپێچی و قه‌ره‌بووه‌کان بێت، ئە‌مه له‌بارێکدا ئە‌گه‌ری هه‌بێت حوکمی به‌سه‌ردا بدرێ، به‌و مه‌رجه که‌مه‌تر نه‌بێت له‌ که‌مه‌ترین بڕی بڕیار‌دراو له‌سه‌ر حاله‌تی سه‌رپێچی، هاوکات هه‌موو ئە‌و خه‌رجی و قه‌ره‌بووانه‌شی بخه‌یته‌ سه‌ر که لایه‌نی کارگێری تاییه‌ت بۆ لابردنی سه‌رپێچیه‌که مه‌زه‌نده‌ی ده‌کات. هه‌روه‌ها ده‌کری ل‌ه‌جیاتی راده‌سته‌کردنی بيمه‌ی دراوی کاش، نامه‌یه‌کی گه‌ره‌نتی بانکی (خگاب چمان مصرفی) یان هه‌ر گه‌ره‌نتیه‌کی تر که لایه‌نی کارگێری تاییه‌ت په‌سه‌ندی بکات پێشکه‌ش بکات، ئە‌وه‌نده‌ی که ریساکانی یاسای نیۆده‌ولته‌تی له‌و بواره‌دا بڕیاریان له‌سه‌ر داوه، به‌تاییه‌تی بڕیاره‌کانی ریکه‌وتنه‌نامه‌ی نیۆده‌ولته‌تی ده‌رباره‌ی به‌رپرسی‌تی شارستانی له‌ زیانه‌کانی پیسبوون به‌ نه‌وتی خاو که له‌ ساڵی ۱۹۶۹‌ز واژۆکراوه .

ماده‌ی ۶۴

هاوړئ له گه‌ل که مته‌رخه‌می نه‌کردن دهره‌ق به برپاره‌کانی ماده‌ی پیشوو، ئه‌وا لایه‌نی کارگیږی تاییه‌ت بؤی هه‌یه ری‌کاره یاسایه‌کان بگریته‌بر، به‌وه‌ی ده‌ست‌گری به‌سهر هر که شتییه‌کدا که که شتیوانه‌که‌ی یان خاوه‌نه‌که‌ی یان به‌رپرسه‌که‌ی له حاله‌تی فی‌ل‌کردن یان له حاله‌تی په‌له‌کردندا ئاماده نه‌بیټ ئه‌و پارهی زیانانه و قهره‌بووه ده‌ست‌به‌جیانه که برپاریان لی‌دراوه بدات، ئه‌وانه‌ی له ماده‌ی پیشوودا برپاری له‌سهر دراوه .

ههر کاتیش بری پارهی شایسته درا، یان بیمه‌یه‌کی دراوی بی‌مرج راده‌ستکرا ئه‌وا ده‌ست به‌سهر دا‌گرتنه‌که هه‌ل‌ده‌گیری.

ماده‌ی ۶۵

ده‌بیټ که شتیوانی هر که شتییه‌ک یان خاوه‌نه‌که‌ی یان به‌رپرسی که شتییه‌که که مؤله‌تی پیدرا بیټ به‌نده‌ره‌کانی قه‌ته‌ر به‌کار بیټی، هاوکات بؤی هه‌بیټ کاربکات له دهریای هه‌ریمایه‌تی یان ئه‌و ناوچه‌یه‌دا که به‌ته‌نیشیه‌وه‌یه، یان له ناوچه‌ی پووت ئابووری ده‌وله‌تدا، ئاسانکاری پی‌ویست پیشکش به هه‌موو نوینه‌رانی لایه‌نی کارگیږی تاییه‌ت یان کارمه‌ندانی توکمه‌کردن و جیبه‌جیکردنی دادوهری بکات، که ئه‌رکی جیبه‌جیکردنی ئه‌م یاسایه و لائیحه‌کانی و برپاره راپه‌رینه‌ره‌کانی خراوه‌ته ئه‌ستویان تا هه‌ستن به‌ئهرکی سه‌رشانیان .

ده‌روازه‌ی پینجه‌م: سزاکان

ماده‌ی ۶۶

هاوړئ له گه‌ل که مته‌رخه‌می نه‌کردن له جیبه‌جیکردنی هر سزایه‌کی سه‌ختتر که یاسای سزاکان یان هر یاسایه‌کی تر برپاری لی‌ده‌دات، ئه‌وا هر که سیک سه‌رپیچی برپاره‌کانی ئه‌و ماددانه بکات که له‌م ده‌روازه‌یه‌دا ئامازه‌یان پیکراوه سزاده‌دریټ به‌و سزایانه که هاوتای هه‌ریه‌که‌یانه، له حاله‌تی دووباره‌کردنه‌وه‌شدا ئه‌وا سزاکه ده‌بیټه دوو قات .

ماده‌ی ۶۷

هر که سیک سه‌رپیچی برپاره‌کانی ئه‌م ماددانه (۳۱)، (۳۳)، (۳۶) برگی (۱) له‌م یاسایه بکات، ئه‌وا سزا دهری به بری زیانانه (گرامه) که که‌متر نه‌بیئت له هزار ریال و زیاتر نه‌بیئت له بیست هزار ریال.

ماده‌ی ۶۸

هر که سیک سه‌رپیچی برپاره‌کانی ئه‌م ماددانه (۱۳) برگی (۲)، (۱۶) برگی (۱)، (۱۸)، (۲۲) برگی (۱)، (۳۳)، (۳۷)، (۴۸)، (۴۶)، (۴۸)، (۶۰)، (۶۱) ئه‌م یاسایه بکات، ئه‌وا سزا دهری به بری زیانانه که که‌متر نه‌بیئت له پینج هزار ریال و زیاتر نه‌بیئت له په‌نجا هزار ریال.

ماده‌ی ۶۹

هر که سیک سه‌رپیچی برپاره‌کانی ئه‌م ماددانه (۲۷) برگی (۲)، (۲۹)، (۳۰)، (۴۱)، (۴۵) برگی (۱)، (۵۳)، (۵۴)، (۵۶) ئه‌م یاسایه بکات، ئه‌وا سزا دهری به به‌ندکردن که له سالیک تپه‌ر نه‌کات، به بریک زیانانه‌ش که که‌متر نه‌بیئت له بیست هزار ریال و زیاتر نه‌بیئت له سه‌د هزار ریال، یان به یه‌کیک له‌م دوو سزایه‌ی پیشه‌وه.

ماده‌ی ۷۰

هر که سیک سه‌رپیچی برپاره‌کانی ئه‌م ماددانه (۲۵) برگی (۱)، (۲۶)، (۲۷) برگی (۱)، (۴۵) برگی (۲)، (۵۱) برگی (۱)، (۲) ئه‌م یاسایه بکات، ئه‌وا سزا دهری به به‌ندکردن که ماوه‌که‌ی له یه‌ک سال که‌متر نه‌بیئت، به بری زیانانه‌ش که که‌متر نه‌بیئت له سه‌د هزار ریال و زیاتر نه‌بیئت له سیسه‌د هزار ریال، یان به یه‌کیک له‌م دوو سزایه‌ی پیشه‌وه.

ماده‌ی ۷۱

هر که سیک سه‌رپیچی برپاره‌کانی ئه‌م ماددانه (۲۴)، (۲۵) برگی (۲)، (۴۳)، (۴۴)، (۵۱) برگی (۳) ئه‌م یاسایه بکات، ئه‌وا سزا دهری به به‌ندکردن که له سه‌ سال که‌متر نه‌بیئت و له ده سال زیاتر نه‌بیئت، به بری زیانانه‌ش که که‌متر نه‌بیئت له دوو سه‌د هزار ریال و زیاتر نه‌بیئت له پینجسه‌د هزار ریال، یان به یه‌کیک له‌م دوو سزایه‌ی پیشه‌وه.

ماددهی ۷۲

هه رکه سییک تاوانیکی هاوشیوه به تاوانیک که پیشتر له سه ری سزا درابیت نه نامبدات، نه وا جاریکتر نه م یاسایه به سه رییدا جیبه جی ده کرئ، واته به یه کییک له و سزایانه که له سه ریچی بریاره کاندای بریاری لیدراوه، نه وهش بهرله تیپه ربوونی پینج سال به سه رته واوبوونی جیبه جیکردنی نه و سزایه ی که پیشتر به سه رییدا دراوه، یان نه مانی به هوئی تیپه ربوونی ماوه که یه وه .

ماددهی ۷۳

دادگا بوئی هه یه له کاتی بریاردان به تاوانبارکردن، به پیی حالته کان بریار بدات به داخستنی پرژه که یان دامه زراوه که یان به دوورخستنه وه ی که سی بیانی له ولات، یان ده ست به سه رداگرتنی ئامیر و ئامپازه به کارهاتووه کان که له سه ریچیدا به کارهاتوون، له گه ل پابه ندرکردنی سه ریچیکار به نه هیشتنی سه ریچیه که ی و گه پانه وه ی حالته که بو نه و حالته که پیشتر له سه ری بووه .

ماددهی ۷۴

نه گه ر هاتوو که سی نه نامده ری تاوان (نیرینه یان مینینه) تاوانه که به ناوی خویه وه بیت، یان به ناوی که سیکی مه عنه وه بیت و بو بهرژه وه ندی نه و بیكات، نه وا نوینه ره یاساییه که ی به و سیفته ته که هاوبه شی بکه ری نه سلویه سزا ده درئ به و سزایانه که له م یاسایه دا بریاری لیدراوه .

نه گه ریش سه لمینرا که تاوانه که به بی زانیاری نه و نوینه ره یان به زور یان بو زیان پیگه یاندنی نوینه ری که سی مه عنه وه ی بووه، یان که سیکیتری کردوه ته جیگری خوئی له پیاده کردنی پسپورییه کانی یان هه ولیکی نه قلگیری داوه تا به بی بیه وه خوئی قورتار بکات لیی، نه وا نه و نوینه ره ده بوردرئ له و سزایه .

ماددهی ۷۵

خاوه نی که شتی و که شتیوانه که و خاوه ن باره که و به رپرسه که ی، ههروه ها خاوه نانی شوینکار و پرژه کان و دامه زراوه کان، هه موو به هاوبه شی به رپرسن له هه موو نه و زیانانه که له بهرته نجامی سه ریچی بریاره کانی نه م یاسایه وه دروست ده بن، ههروه ها له پیدانی بری زیانانه و قهره بووه کان که له بهرته نجامی راپه پاندن و نه رکه کانی نه هیشتی جیکه وته ی نه و سه ریچیه وه رووده دن .

لیستیک به ناوی گرتین سه رچاوه کان

قورئانی پیروزی

یه که م: سه رچاوه دیرینه کان

- ته فسیره کان:

- * التفسیر الکبیر للفخر الرازي، ط . دار احیاء التراث العربی، بیروت .
- * المحرر الوجیز لابن عطیة، ط . دار احیاء التراث بقطر .
- * الذکت والعیون، تفسیر الماوردی . ط . الکویت .
- * تفسیر القرآن العظیم للحافظ ابی الفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر القرشی الدمشقی، ط . دار ابن حزم ۱۴۲۳ هجری .
- * تفسیر القرطبی الجامع لأحكام القرآن، ط . مؤسسة الرسالة .
- * تفسیر المنار، ط . الهيئة المصرية للكتاب .
- * جامع البیان فی تفسیر القرآن، لأبی جعفر محمد بن جریر الطبری، ط . المطبعة الكبرى ببولاق ۱۳۲۹ هجری .

- سوننه تی پیروزی پیغه مبه ر ﷺ:

- * السنن الكبرى للبيهقي، ط . دار المعارف، حيدر آباد، طبعة بالأوفست، دار الفكر .
- * السنن الكبرى للحافظ الفقيه ابی بكر احمد بن الحسين البيهقي، ت ۴۵۸ هجری، ط . دار المعارف، حيدر آباد، طبعة بالأوفست، دار الفكر .
- * المستدرک للحاکم، ط . حيدر آباد ۱۳۴۰ هجری .
- * المصنف لابن ابی شیبة، ط . دار قرطبة، بیروت، ۱۴۲۸ هجری، ۲۰۰۶ میلادی .
- * المصنف لعبد الرزاق، نشر المکتب الإسلامی، بیروت .
- * الموطا للإمام مالک، ط . دار المعرفة، بیروت، ۱۴۲۰ هجری، ۱۹۹۹ میلادی .
- * سنن ابن ماجه، للحافظ ابی عبد الله محمد بن یزید القزوينی، ت ۲۷۳ هجری، ط . عیسی البابی الحلبي، القاهرة ۱۹۷۲ م، تحقیق محمد فؤاد عبد الباقي .
- * سنن ابی داود- مع عون المعبود، طبع ونشر المکتبة السلفية، المدينة المنورة .
- * سنن ابی داود للحافظ الحجة سليمان بن الأشعث السجستاني، ت ۲۷۵ هجری، المطبوع مع شرحه عون المعبود، طبع ونشر المکتبة السلفية، المدينة المنورة .
- * سنن الترمذی مع تحفة الأحوذی- طبعة ثانية، ۱۳۸۵ هجری، طبعة . الفجالة، القاهرة .
- * سنن الترمذی للحافظ ابی عیسی محمد بن عیسی السلمي، ت ۲۷۹ هجری، المطبوع مع شرحه تحفة الأحوذی، ط . الأعتامد، القاهرة .

- * سنن الدارقطني للحافظ ابي الحسن علي بن عمر الدارقطني، ت ۲۸۵ هجري، تحقيق السيد عبد الله هاشم اليماني، ط. دار المحاسن للطباعة، القاهرة، ۱۳۸۶ هجري.
- * سنن الدارمي، ط. ۱/ مصر ۱۳۸۶ هجري.
- * سنن النسائي للحافظ ابي عبد الرحمن بن شعيب النسائي، ت ۳۰۳ هجري، ومعه زهر الربي على المجتبى للحافظ السيوطي، مع تعليقات من حاشية السندي، ط. مصطفى البابي الحلبي، ۱۳۸۳ هجري.
- * سنن النسائي، ط. مصطفى البابي الحلبي، ۱۳۸۳ هجري.
- * شرح سنن ابي داود للحافظ الفقيه ابن القيم الجوزية، المطبوع مع عون المعبود، نشر المكتبة السلفية، المدينة المنورة، ۱۳۸۸ هجري.
- * شرح صحيح مسلم للإمام الحافظ الفقيه محيى الدين بن شرف النووي ۶۷۶ هجري، ط. المطبعة المصرية، القاهرة.
- * صحيح البخاري-مع شرحه فتح الباري، ط. المطبعة السلفية، القاهرة.
- * صحيح البخاري لأمير المؤمنين في الحديث للإمام ابي عبد الله محمد بن اسماعيل البخاري، ت ۲۵۶ هجري، المطبوع مع فتح الباري، ط. المطبعة السلفية، القاهرة، ۱۳۸۰ هجري.
- * صحيح مسلم، ط. الحلبي، القاهرة.
- * صحيح مسلم للإمام الحجة مسلم بن حجاج القشيري النيسابوري، ت ۲۶۱ هجري، تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، ط. عيسى البابي الحلبي، ۱۳۷۴ هجري، ۱۹۵۵ ميلادي.
- * فتح الباري شرح صحيح البخاري للإمام احمد بن علي بن حجر العسقلاني، ت ۸۵۲ هجري، ط. المطبعة السلفية، القاهرة، ۱۳۸۰ هجري.
- * مسند احمد، ط. المكتب الإسلامي، بيروت، ۱۳۹۱ هجري.
- * مسند الشافعي، ط. وزارة اوقاف قطر، ۱۴۲۸ هجري، ۱۹۹۹ ميلادي.

- سهراوه زمانه وانبيه كان:

- * التعريفات للرجاني، ط. مكتبة لبنان، ۱۹۸۵ م بيروت.
- * القاموس المحيط للفيروزآبادي، ط. مصطفى الحلبي ۱۳۷۱ هجري، ۱۹۵۲ ميلادي.
- * المصباح المنير للعلامة احمد بن محمد الفيومي، ت ۷۷۱ هجري، ط. مصطفى البابي الحلبي بمصر.
- * المعجم الوسيط.
- * لسان العرب لابن منظور، ط. دار المعارف بالقاهرة.
- * مختار الصحاح، ط. دار المعارف باقاهرة.

- سه چاره کانی تر:

- * احکام القرآن لأبي بكر محمد بن عبد الله بن العربي، ت ٥٤٣هـ هجري، تحقيق علي محمد البجاوي، ط . عيسى البابي الحلبي، ١٣٨٧هـ هجري.
- * احکام القرآن للإمام ابي بكر احمد بن علي الرازي الجصاص، ت ٣٧٠هـ هجري، دار الفكر، بيروت.
- * احکام القرآن للإمام الشافعي، ط . دار الكتب العلمية، بيروت، ١٣٩٥هـ هجري.
- * اعلام الموقعين لإبن القيم، ط . شركة الطباعة الفنية، القاهرة.
- * المجموع للإمام محيى الدين بن شرف النووي، ت ٦٧٦هـ هجري، ط . شركة العلماء.
- * المصنوع للرازي، ط . الثالثة/ مؤسسة الرسالة، بيروت ١٩٩٧ميليادي.
- * المصنف للحافظ ابي بكر عبد الرزاق بن همام الصنعاني، تحقيق حبيب الرحمن الأعظمي، نشر المكتب الإسلامي، بيروت.
- * المغني لأبي محمد عبد الله بن احمد بن محمد بن قدامة المقدسي، ت ٦٢٠هـ هجري، ط . مكتبة الرياض الحديثة، الرياض.
- * المفردات في غريب القرآن، ابو القاسم الحسين بن محمد المعروف بالراغب الأصفهاني، نشر دار القلم، الدار الشامية، دمشق-بيروت، الطبعة الأولى، ١٤١٢هـ هجري.
- * الموافقات في اصول الشريعة لأبي اسحاق ابراهيم بن موسى اللخمي الغرناطي المالكي المشهور بالشاطبي، ت ٧٩٠هـ هجري، ط . دار المعرفة، بيروت.
- * جمع الجوامع لإبن السبكي، ط . دار احياء الكتب العربية، القاهرة.
- * جواهر الإكليل، طبعة الكويت، ١٤١٥هـ هجري.
- * شرح الكوكب المنير لإبن نجار الحنبلي، ط . جامعة الملك عبد العزيز، السعودية .
- * عيون الأنباء في طبقات الأطباء، ط . الحياة، بيروت، ١٩٦٥ميليادي.
- * فتح العزيز شرح الوجيز للإمام ابي القاسم عبد الكريم بن محمد الرافعي، ت ٦٢٣هـ هجري، المطبوع بهامش المجموع، ط . شركة العلماء، القاهرة.
- * كتاب الخراج للقاضي ابي يوسف، دار المعرفة، بيروت-لبنان.
- * مقاصد الشريعة عند الإمام العز بن عبد السلام للدكتور عمر بن صالح، دار النفائس بالأردن.

دوهم: سه چاره نوئییه كان:

- * الأخلاق الإسلامية واسسها، عبد الرحمن حبنكة الميداني، ط . دار القلم، دمشق ١٩٩٠م، الطبعة الخامسة.
- * البيئة والإنسان، زين الدين عبد المقصود، ط . الثانية، القاهرة ١٩٨١ميليادي.
- * البيئة ومشكلاتها، رشيد الحمد و محمد سعيد، مكتبة الفلاح، الكويت ١٩٨٦.

- * التشريع الجنائي الإسلامي، عبد القادر عودة، ط. دار التراث.
- * التوازن البيئي بين العلم والإيمان، د. احمد مليجي، نشر جائزة دبي الدولية للقرآن الكريم.
- * السنة مصدرا للمعرفة والحضارة، العلامة الشيخ يوسف القرضاوي.
- * المباديء الأخلاقية الجامعة لأخلاقيات الطب الحيوي في الإسلام-دراسة مقاصدية تاصيلية- ونقد لنظرية اخلاق الطب الغربية، ا. د. علي محي الدين القرداغي، ط. دار جامعة حمد بن خليفة للنشر.
- * المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الكريم، محمد فؤاد عبد الباقي، الناشر: دار الكتب المصرية، سنة النشر ١٣٦٤هـجري.
- * المقدمة في المال والملكية والأقتصاد، ا. د. علي محي الدين القرداغي، ط. دار البشائر الإسلامية.
- * بيئة من اجل البقاء، الدكتور سعيد الحفار، ط. دار الثقافة، الدوحة.
- * حجة الله البالغة، المؤلف: احمد بن عبد الرحيم بن الشهيد وجيه الدين بن معظم بن منصور المعروف بالشاه ولي الله الدهلوي، تحقيق: السيد سابق، الناشر: دار الجيل، بيروت-لبنان.
- * دور القيم والأخلاق في الأقتصاد الإسلامي، العلامة الشيخ يوسف القرضاوي، ط. مكتبة وهبة بالقاهرة ١٤١٥هـجري.
- * قضايا البيئة من منظور اسلامي، د. عبد المجيد النجار، ط. مركز البحوث والدراسات ١٩٩٩ميلادي.
- * المعجم المفهرس لألفاظ الحديث النبوي، المؤلف: ا. ي. فنسك، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي، نشر مكتبة بريل، سنة ١٩٣٦ميلادي.
- * معجم الفاظ القرآن، الناشر: مجمع اللغة العربية-مصر.
- * مقاصد الشريعة الإسلامية لإبن عاشور، تحقيق: محمد الطاهر الميساوي، ط. دار النفايس، الأردن ١٤٢١هـجري.
- * نظرية المقاصد عند الإمام الشاطبي، الدكتور احمد الريسوني، ط. الرباط ١٤١١هـجري.

-موسوعه زانستيهيكان:

- * الموسوعة الحرة، موسوعة ويكيبيديا على شبكة الأنترنت.
- * الموسوعة العربية العالمية على شبكة الأنترنت.
- * الموسوعة المدرسية على شبكة الأنترنت.
- * موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن و السنة على شبكة الأنترنت.

پپرست

- پیشه کی وه رگتیر..... ۴
- پیشه کی نوسه ر..... ۶
- ده ستپیک: کارکردنی فیهی پیوان (میزان) و پراکتیزه ی به سه ژینگه دا..... ۱۰
- پراکتیزه ی ره گه زه کانی فیهی میزان بو رووبه پووبوونه وه ی هه ره شه کانی ژینگه و پاریزگاری له گه ردوونیک ی هاوسه نگ..... ۱۴
- ره گه زه سه ره کییه کانی میزانی ژینگه..... ۱۴
- به شی یه که م: باسی چیه تی ژینگه و بئه مادۆزی بۆی له قورئانی پیروژ و سوننه تی شکرداری پیغه مبه ردا ﷺ، پره نسپه گشتیه کاندای..... ۲۰
- پیناسه ی ژینگه..... ۲۰
- باسی ژینگه له قورئانی پیروژدا..... ۲۱
- چهند راستی و پره نسپیک ی قورئانی دهر باره ی ژینگه..... ۲۷
- هه ردو لایه نی: باوه ر و به ها له ژینگه دا..... ۳۲
- سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ و ژینگه..... ۴۰
- به شی دووم: رشته به ندی مه به ستدار و ره و شتی و رو لیان له پاراستنی ژینگه دا، ده سته به رکردنی هاوسه نگی..... ۴۹
- په یوه ندی سه ره کی نیوان رشته به ندی مه به ستداری و نیوان ژینگه..... ۴۹
- یه که م: پیناسه یه کی کورت بو مه به سته کان و رشته به ندیان..... ۴۹
- مه به سته کانی به دیه پینانی ژینگه..... ۵۱
- مه به سته کانی شه ریه عت و ژینگه:..... ۵۳
- په یوه ندی مه به سته کان به ژینگه وه..... ۵۶
- مه به سته ی مه به سته کان..... ۵۷
- دووم: کاریگه ری پره نسپه ره و شتییه کان له پرۆسه ی هه ل سوکه وت له گه ل ژینگه دا..... ۵۸
- پره نسپه یه که م: نه هیشتنی خراپه له ژینگه (گه ردوون) دا..... ۵۹
- چه مکیک ی فراوان..... ۶۵
- پره نسپه ی دووم: پره نسپه ی چاک سازی..... ۶۹
- پره نسپه ی سنیه م: پره نسپه ی چاکترین چاکه (الإحسان)..... ۷۴

- ۷۵..... ماناکانی ئیحسان له‌م به‌شه‌دا.....
- ۹۳..... به‌شی سیّیه‌م: مه‌شخه‌له‌کانی چاککردنی ژینگه له دیدی ئیسلامه‌وه.....
- ۹۳..... مه‌شخه‌له‌کانی چاککردنی ژینگه له دیدی ئیسلامه‌وه.....
- ۹۳..... یه‌که‌م: پیڤگه‌ی باوه‌پیی و ره‌وشتیی.....
- ۹۵..... دووه‌م: به‌مای ه‌زری و مروویی و زانستی.....
- ۹۶..... سیّیه‌م: تیروانینی ئه‌رینی بۆ ژینگه.....
- ۹۷..... چواره‌م: ره‌ه‌ندی یاسایی و ری‌سای پاداشت و سزا.....
- ۹۸..... پی‌نجه‌م: ره‌ه‌ندی سود و به‌رژه‌وه‌ندی (به‌رژه‌وه‌ندییه گشتیه‌کان یان مافه به‌رانبه‌ره‌کان).....
- ۱۰۰..... په‌یامی به‌زه‌یی و ره‌حه‌مت بۆ جیهانیان.....
- ۱۰۲..... پرهنسیپی مافه به‌رانبه‌ره‌کان.....
- ۱۰۲..... شه‌شه‌م: به‌کاره‌یتانی ه‌ه‌ر شته‌و له‌و مه‌به‌سته‌دا بۆی دروستکراوه.....
- ۱۰۵..... ه‌ه‌وته‌م: پاراستنی ژینگه له فه‌وتان و خراپبوونی.....
- ۱۰۸..... ه‌ه‌شته‌م: پارێزگاری له پاکخواویی ژینگه.....
- ۱۰۸..... نۆیه‌م: چاره‌سه‌ری ناراسته‌وه‌خۆ.....
- ۱۰۸..... ده‌یه‌م: سیاسه‌تی هۆشیاکردنه‌وه‌و ئه‌قلگیر.....
- به‌شی چواره‌م: گرنگیدانی قورئانی پیرۆز و سوننه‌تی پاکوپیگه‌رد به دره‌خت و رووه‌ک و مه‌به‌ست پێیان.....
- ۱۰۹..... ده‌ستپیک.....
- ۱۱۱..... پێناسه‌ی رووه‌ک.....
- ۱۱۲..... گرنگیدانی قورئانی پیرۆز و سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به رووه‌ک.....
- ۱۲۰..... مه‌به‌سته‌کانی قورئانی پیرۆز له‌تویی گرنگیدانی پێشتر.....
- ۱۳۳..... به‌کاره‌یتانی رووه‌ک وه‌ک ده‌رمان له دیدی قورئان و فه‌رمووده‌وه.....
- جۆری ئه‌و رووه‌ک و دره‌ختانه که باسیان له قورئانی پیرۆزدا هاتووه، هه‌روه‌ها
- سود و مه‌به‌ستیان و ئی‌عجازی زانستی تیاياندا.....
- ۱۳۵.....
- به‌شی پی‌نجه‌م: ئی‌عجازی زانستی له رووه‌کدا.....
- ۱۴۳.....
- ۱۴۳..... ئی‌عجازی زانستی له رووه‌کدا.....
- ۱۴۳..... لایه‌نی یه‌که‌م: ئی‌عجازی زانستی له رووی باسی قوناغه‌کانی به‌دیته‌ئانه‌وه.....
- ۱۴۵..... لایه‌نی دووه‌م: قورئانی پیرۆز باسی هه‌ندی له رووه‌که‌کانی کردووه.....

- لایه نی سییه م: قورئانی پیروژ باسیکردووه که رووهک و درهخته کان کرنوش بؤ خوی
 ۱۶۶..... گوره ده بن و ته سبیحاتی ده کن
- ۱۵۰..... په یوهندی مروژ به جیهانی رووه که وه، هه روها خاله کانی ویکچوونی نیوانیان
- ۱۵۴..... خاله ویکچووه کانی نیوان مروژ و رووهک له قورئانی پیروژدا
- ۱۵۷..... مافی رووهک له سهر مروژ له ئیسلامدا
- په شی شه شه م: ده سته به رکردنی هاوسه نگی ژینگه تاکه چاره سهره بؤ رووه بوو بوونه وه ی
 ۱۶۳..... مه ترسییه کانی تیچوونی ژینگه
- ۱۶۳..... واتای هاوسه نگی ژینگه و چوئیتی ده سته به رکردنی له قورئانی پیروژدا
- ۱۶۵..... سوره تی (الرحمن) و چوئیتی هاوسه نگردن له سهر پیوانه یه کی ژورورد
- ۱۷۵..... هویه کانی تیچوونی هاوسه نگی ژینگه
- ۱۷۶..... چوئیتی چاره سهر رکردنی
- ۱۷۸..... به شی حه و ته م: ئابووری بازنه یی و په یوهندی به ژینگه وه
- ۱۷۸..... واتای ئابووری بازنه یی
- ۱۷۸..... ۱- ئابووری
- ۱۷۹..... واتای هاوچهرخ بؤ زاراهوی ئابووری
- ۱۸۰..... ۲- بازنه یی
- ۱۸۰..... واتای هاوچهرخ بؤ زاراهوی ئابووری بازنه یی
- ۱۸۱..... میژووی سهره لدانی چه مکی ئابووری بازنه یی و ئامانجه کانی
- ۱۸۲..... ئیسلام و ئابووری بازنه یی له ماوه ی چهنده سده یه کدا
- ۱۸۵..... ئامانجه کانی ئابووری بازنه یی
- ۱۸۶..... ده ولتانی که نداو پیوستیان به سهرله نوئ به کارهینانه وه یه
- گرفتی پاشه پوک و دوورخستنه وه ی ماده به کارهاتووه کان بووه هوی
 ۱۸۶..... دروستکردنی ئابووری بازنه یی
- ۱۸۹..... چاره سهری قهیرانی پاشه پوک
- چهندين سهرکه تني بهرچاو له سهرله نوئ به کارهینانه وه ی پاشه پوک و به کارهینانی
 ۱۹۰..... ئابووری بازنه یی
- ۱۹۱..... چهنده بیروکه یه کی نوئ بؤ پشتگیری له ئابووری بازنه یی
- ۱۹۲..... ئاسایشی ژینگه (ئابووری سهوز) له مه به سته کانی شه ریه ته

- ۱۹۵..... یاسای پاراستنی ژینگه‌ی ده‌ولتی قه‌ته‌ر.
- ۱۹۵..... ده‌روازه‌ی ده‌ستپیک: پیناسه‌کان
- ۲۰۲..... ده‌روازه‌ی یه‌که‌م: پاراستنی ژینگه له پیسبون
- ۲۰۲..... به‌شی یه‌که‌م: ژینگه و گه‌شه‌پیدانی به‌رده‌وام و دریژخایه‌ن
- ۲۰۵..... به‌شی دووه‌م: کاریگه‌ری پرۆژه‌کان له‌سه‌ر ژینگه
- ۲۱۰..... به‌شی سییه‌م: پلانی فریاکه‌وتن بۆ رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی کاره‌ساته ژینگه‌بیه‌کان
- ۲۱۱..... به‌شی چواره‌م: پاشه‌پۆک و شته مه‌ترسیداره‌کان
- ۲۱۳..... ده‌روازه‌ی دووه‌م: پاراستنی ژینگه‌ی هه‌وایی له پیسبون
- ۲۱۷..... ده‌روازه‌ی سییه‌م: پاراستنی ژینگه‌ی ئاوی له پیسبون
- ۲۱۷..... به‌شی یه‌که‌م: پاراستنی ئاوی ژیرزه‌وی و سه‌رزه‌وی
- ۲۱۷..... به‌شی دووه‌م: پاراستنی ژینگه‌ی ده‌ریایی
- ۲۲۵..... ده‌روازه‌ی چواره‌م: ریکاره کارگی‌ری و دادوه‌رییه‌کان
- ۲۲۷..... ده‌روازه‌ی پینجه‌م: سزاکان
- ۲۳۰..... لیستیک به‌ ناوی گرنگترین سه‌رچاوه‌کان
- ۲۳۴..... پی‌رست

پ. د. عەلی قەرەداغی له‌ چه‌ند دێرێکدا:

دکتۆر (قەرەداغی) له‌ ساڵی ۱۳۶۸/ک/۱۹۴۹ز له‌ ناوچه‌ی قەرەداغ سه‌ریه‌ پارێزگای سلێمانی له‌ کوردستانی عێراق له‌ دایکبووه‌ .

په‌یمانگای ئیسلامی به‌ پله‌ی یه‌که‌م له‌سه‌ر ئاستی هه‌رێم ته‌واو کردووه‌، پاشان به‌ مەبەستی به‌رده‌وامیدان به‌ خۆیندن چووه‌ته‌ کۆلیژی ئیمام ئه‌عزه‌م له‌ به‌غداد، له‌ به‌شی (شه‌ریعه‌و لیكۆلینه‌وه‌ ئیسلامیه‌كان)، کۆلیژی به‌ پله‌ی نایاب ته‌واو کردووه‌و پله‌ی یه‌که‌می به‌ده‌سته‌یتناوه‌، پاشان توانیویه‌تی هه‌ردوو بڕوانامه‌ی ماسته‌ر و دکتۆرا به‌ پله‌ی شه‌ره‌ف به‌ده‌ست بێنیت، له‌گه‌ڵ راسپاردن به‌ چاپکردنی توێژینه‌وه‌که‌ی و وه‌رگیرانی بۆ زمانه‌ جیهانییه‌كان له‌ کۆلیژی شه‌ریعه‌و یاسا له‌ زانکۆی ئه‌زه‌هر، تێزی دکتۆراکه‌ی به‌ ناوینشانی (مبدا الرضا في الشريعة الإسلامية والقانون المدني) بووه‌، که هه‌ر هه‌شت مه‌زه‌به‌ فیهیه‌ ئیسلامیه‌که‌ و یاساکانی رۆمانی و ئینگلیزی و فه‌ره‌نسی و میصری و عێراقی له‌خۆگرتووه‌ .

پاشتر له‌ ساڵی ۱۹۸۵ز بووه‌ته‌ ئه‌ندامی ده‌سته‌ی وانه‌وتنه‌وه‌ له‌ کۆلیژی شه‌ریعه‌ له‌ زانکۆی قه‌هر، تیایدا پێشکه‌وتنی به‌ده‌سته‌یتناوه‌ تا له‌ ساڵی ۱۹۹۵ز پله‌ی پروفیسۆری وه‌رگرتووه‌ .

له‌ ساڵی ۱۹۹۴ز ره‌گه‌زنامه‌ی قه‌ته‌ری پێدراوه‌ .

ده‌بارە‌ی کاروانه‌ هزرپه‌گه‌ی:

زانایه‌ که کۆکردنه‌وه‌ ده‌کات له‌ نیوان هه‌ردوو فیه‌قی که‌له‌پور و فیه‌قی واقیع و نیوان شاره‌زابوون به‌ ده‌قه‌کان و زانینی مه‌به‌سته‌ شه‌رعیه‌کان.

دامه‌زیننه‌ری تیۆری فیه‌قی میزانه‌، که‌ یه‌که‌مین سه‌رچاوه‌ی مه‌عریفی هاوچه‌رخه‌ و له‌سه‌ر فیه‌قی میزان داده‌مه‌زێ هه‌ر به‌و جوۆره‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا هاتووه‌.

باوه‌ری به‌ تیۆری چاکسازی هه‌یه‌، که‌ به‌رپابوو له‌سه‌ر ره‌تکردنه‌وه‌ی هه‌ژموونی سیاسی و توندوتیژی ئاینی که‌ له‌ ژێر ساخته‌کاری رۆشنبیری و سه‌رپێی و زیاده‌پۆییدا خۆی ده‌شاریته‌وه‌.

باوه‌ری به‌ بونیادی مه‌عریفی و ناشته‌وایی کۆمه‌لگایی و به‌ هزرپک هه‌یه‌ که‌ له‌سه‌ر فیه‌قی میزان بونیاتنراوه‌.

چه‌ندین لیڤکۆلینه‌وه‌ی قوولی له‌ بواره‌کانی فیه‌قه‌ و هزر و ئابووری دا هه‌یه‌، هه‌ندێ له‌ کتێبه‌کانی له‌ هه‌ندێ له‌ زانکۆکاندا ده‌خویندرێن.

باوه‌ری به‌ زیندووکردنه‌وه‌و زیندووپاگرتنی مرۆف هه‌یه‌ وه‌ک تاکه‌ هۆکاریک بۆ بونیاتنانی کۆمه‌لگا، له‌به‌رئوه‌ هه‌ستاوه‌ به‌ دامه‌زراندنی زانکۆی گه‌شه‌پێدانی مرۆیی و چه‌ند قوتابخانه‌یه‌کی سه‌رکرده‌یی به‌ ناوی (لیدهرن).

